

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DISERTAČNÍ PRÁCE

2020

Kateřina Korábková

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Medializace literatury v meziválečném českém tisku
Disertační práce

2020

Kateřina Korábková

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 25. 8. 2020

Kateřina Korábková

Poděkování

Mé díky zaslouží především oba moji školitelé: doc. PhDr. Petr Poslední, Csc., který stál u zrodu tématu, a doc. PhDr. Jana Bartůňková, CSc., která vedla dokončení práce. Oběma děkuji za konzultace formou diskusí, odborné rady i za osobní podporu.

A děkuji také všem, kteří mi během psaní pomohli s těžce dostupnou knihovní výpůjčkou a revizí textu, přispěli vlídným slovem či šálkem kávy nebo byli ochotni si poslechnout, jak zajímavé mám téma.

Anotace

Předkládaná práce *Medializace literatury v meziválečném českém tisku* zkoumá roli literární publicistiky jako součásti kulturní a politické komunikace v Československu mezi lety 1918–1938. Cílem práce je zachytit širší způsoby chápání literatury a role literárního života ve veřejné sféře první republiky jako jednoho z činitelů kulturní a politické komunikace, který se podílí na utváření vztahu k novému státu. Text má tři hlavní části. V první se zaměřuje na metodologii historického zkoumání periodického tisku v průniku historie, mediálních studií, literární vědy a stylistiky. Ve druhé části text na základě pramenů z období počátků zkoumání českých médií přibližuje podobu meziválečné české žurnalistiky a pozici literární publicistiky a beletrie v periodickém tisku. Třetí část práce tvoří čtyři studie kulturních časopisů vybraných na základě dobových politických a literárních souvislostí. Jsou jimi katolický *Akord*, agrární revue *Brázda*, levicový avantgardní *Host* a *Přítomnost* jako zástupce politického středu. Závěr práce komparativně shrnuje výsledky analýzy ve vztahu k hlavním otázkám tématu.

Klíčová slova

periodický tisk, první republika, medializace literatury, *Akord*, *Brázda*, *Host*, *Přítomnost*, literární a politická komunikace

Title

The Medialization of Literature in the Interwar Czech Press

Annotation

The thesis *The Medialization of Literature in the Interwar Czech Press* focuses on the role of literary journalism as a part of cultural and political communication in Czechoslovakia from the year 1918 to 1938. The goal of the thesis is to describe the variety of ways literature was understood and the role of literary life in the public sphere of The First Czechoslovak Republic as a factor in cultural and political communication – a factor involved in the formation of the relationship to the new state. The thesis has three main parts. The first part focuses on the methodology of historical research of the public press in connection with history, media studies, literary science and stylistics. The second part describes interwar Czech journalism and the position of literary journalism and literature in the public press. The sources for the research are texts from the beginnings of Czech media studies. The third part consists of four studies of cultural magazines which were chosen on the basis of contemporary political and literary contexts. They are the Catholic magazine *Akord*, the

agrarian magazine *Brázda*, the left-wing avant-garde magazine *Host*, and the magazine *Přítomnost* as a representative of the political center. The conclusion of the thesis comparatively summarizes the results of the analysis in relation to the main issues of the theme.

Keywords

public press, The First Czechoslovak Republic, medialization of literature, Akord, Brázda, Host, Přítomnost, literary and political communication

Obsah

Úvod	11
1. Metodologie.....	16
1. 1. Tisk jako historický pramen v mediologické perspektivě.....	16
1. 2. Přístupy k analýze mediálního textu.....	29
1. 2. 1. Od konstrukce reality k diskurzu.....	32
1. 2. 2. Stylistika jako nástroj zkoumání žurnalistického textu.....	37
1. 3. Literární komunikace v periodickém tisku.....	41
1. 4. Prvorepubliková žurnalistika jako badatelský problém.....	51
1. 5. Závěrem kapitoly.....	57
2. Reflexe meziválečné žurnalistiky.....	58
2. 1. Meziválečná žurnalistika v úvaze o změnách a kontinuitě.....	58
2. 2. Novinářství první republiky v zrcadle dobové reflexe.....	64
2. 2. 1. Technologické a obsahové změny v redakční praxi.....	65
2. 2. 2. Odborná péče o novinářství.....	76
2. 2. 3. Novinář, spisovatel a čtenáři.....	83
2. 3. Literatura v novinách.....	91
2. 4. Závěrem kapitoly.....	96
3. Čtyři případové studie.....	98
3. 1. Kulturně-politické souvislosti meziválečné kulturní publicistiky	98
3. 2. <i>Brázda</i>	100
3. 2. 1. Český agrarismus a ruralismus.....	100
3. 2. 2. <i>Brázda</i> jako revue pro selství.....	106
3. 2. 2. 1. Od kulturní k politické revue.....	108
3. 2. 3. Kořeny národa v selské moudrosti.....	112
3. 2. 3. 1. Rodná hrouda cizích autorů.....	119
3. 2. 3. 2. Vlast a vlastenci a nacionalismus.....	120
3. 2. 3. 3. Kulturou k demokracii.....	122
3. 2. 4. Závěrem k <i>Brázdě</i>	124
3. 3. <i>Akord</i>	125
3. 3. 1. Katolická literární publicistika a politický katolicismus.....	125
3. 3. 2. Různá období <i>Akordu</i>	130
3. 3. 2. 1. Durychův <i>Akord</i>	131
3. 3. 2. 2. Dostálův <i>Akord</i> , časopis pro kulturní synthesu.....	138

3.3.3. Katolický ideál pro národ a stát.....	139
3.3.3.1. Potřeba pravého umění.....	139
3.3.3.2. Národní a vlastenecké.....	144
3.3.3.3. Malost a pokrokovost.....	148
3.3.4. Závěrem: Katolík a stát podle <i>Akordu</i>	152
3.4. <i>Přítomnost</i>	154
3.4.1. Politické souvislosti založení časopisu.....	154
3.4.2. Charakteristika časopisu mezi aktuálním a populárním.....	160
3.4.3. Oddíl Literatura a umění.....	166
3.4.3.1. Zahraniční literární inspirace.....	168
3.4.3.2. Národ a tradice.....	172
3.4.4. Závěrem k <i>Přítomnosti</i> : Nezávislá revue.....	177
3.5. <i>Host</i>	178
3.5.1. Kontexty levicové avantgardy.....	178
3.5.2. Úsilí o generační sjednocení v <i>Hostu</i>	185
3.5.2.1. Po spolupráci s Devětsilem.....	188
3.5.3. <i>Host</i> jako výraz generace.....	192
3.5.3.1. Národ a nacionalismus.....	192
3.5.3.2. Spor o demokracii.....	198
3.5.3.3. Svět a zahraničí.....	201
3.5.4. Závěrem k <i>Hostu</i>	203
Závěr.....	205
Resumé.....	213
Bibliografie.....	215

Úvod

Období mezi dvěma světovými válkami představuje v české historii v mnoha ohledech jedinečnou etapu kulturního vývoje. Česká kultura a politika, které se až do doby vzniku samostatného státu úzce soustředily na formování národně-emancipačních otázek, dostaly prostor široce se otevřít evropským i světovým inspiracím a impulzům. Prostředí mladého Československa bylo se svým demokratickým zřízením prostorem rozvíjejícím názorový pluralismus a možnost svobody vyjádření. Role, jíž získává slovo, stejně tak jako pozice mluvčího, se pochopitelně za nových podmínek mění. Na jedné straně nadešla doba, kdy bylo poměrně snadné publikovat, ať už knižně nebo v periodickém tisku, na druhé straně vlivem válečné zkušenosti vznikaly otázky, jaká je moc psaného slova a jaký účinek má mediální vyjádření na formování názoru společnosti. Žurnalistika plnila roli zásadního komunikačního prostředku, jímž političtí představitelé mohou oslovovat veřejnost, zároveň procházela svým vlastním vývojem, který vedl k rozvíjení profesionalizace a vnitřní diferenciaci žurnalistického povolání. Spisovatelé, kteří až dosud namnoze zastávali roli veřejných mluvčích a tvořili nezanedbatelnou část inteligence, stáli náhle před problémem definování vlastní pozice ve veřejném prostoru a kladli si otázky po společenské funkci umění. Vztah literatury, žurnalistiky a politiky získává díky nebyvalé míře politizace veřejného života podobu specifického propojení, které vede ke vzniku svébytných projevů názorovosti.

Téma medializace literatury v meziválečném českém tisku, jímž se budeme na následujících stranách zabývat, vychází právě z tohoto výše popsaného spojení. Klademe si za cíl zachytit šíři způsobů chápání literatury a role literárního života v české veřejné sféře prvorepublikového Československa, tedy v období mezi 28. říjnem 1918 a 29. září 1938.¹ jako jednoho z činitelů politické komunikace, který se podílí na utváření vztahu k novému státu. Soustředíme se na medializaci literatury, tedy na žurnalistické texty o literatuře, a to ve vybraných čtyřech meziválečných českých kulturních časopisech, na něž budeme nahlížet jako na součást kulturní a politické komunikace v mladém demokratickém státě.

Ze samotné povahy tématu vyplývá jeho široké rozkročení mezi tři hlavní oblasti, jimiž jsou kulturní a částečně i politické dějiny; mediální studia a dějiny médií a také teorie literatury spolu s literární historií. Stejně tak má tato práce tři hlavní části. První se soustředí na problematiku

¹ Meziválečný prostor zužujeme na dominantní období první republiky z důvodu vnitřní soudržnosti tématu, která v tomto případě vychází z vývoje mediálního systému, změn daných tiskovými opatřeními druhé republiky a v neposlední řadě i změnou politickou. Vymezení meziválečného tisku první republikou odpovídá struktuře etap vývoje českých médií podle společenských a politických mezníků, jak je navrhuji autoři *Dějiny českých médií od počátku do současnosti*. Média druhé republiky řadí do etapy společně s médii protektorátními. Srov. BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 30.

metodologie: zahrnuje otázky periodického tisku jako historického pramene a způsobu jeho zkoumání, zaměří se na funkci tisku v literární komunikaci a přiblíží také specifika práce s meziválečným českým tiskem. Celou kapitolu pojmáme poměrně široce vzhledem k faktu, že stavíme svůj výzkum na průniku několika oborů, tedy se snažíme přestavit zkoumání tisku v kontextu historických a literárních věd, přestože hlavní teoretické impulzy vycházejí z mediálních studií.

Druhá část se soustředí na českou prvorepublikovou žurnalistiku jako celek zasazený do kontextu žurnalistického vývoje, přičemž ji usiluje představit především na základě pramenů, které ji reflektují. Zároveň tato část také v závěru vymezuje pozici literární publicistiky v periodickém tisku. Opět se jedná o poměrně podrobnou kapitolu, jejímž cílem je zachytit vnitřní vývojové souvislosti meziválečné žurnalistiky, které určují její podobu i podobu její reflexe, která v této kapitole slouží jako pramen.

Třetí část představují studie zaměřené na analýzu čtyř vybraných kulturních periodik ve sledovaném období, která slouží k vytvoření základní typologie na základě vazeb mezi literaturou a politikou. Je to agrární revue *Brázda* (1920–1942), katolický časopis *Akord* (1928–1948), nezávislý týdeník *Přítomnost* (1924–1945) a levicově zaměřený literárně-umělecký měsíčník *Host* (1921–1929).

Zatímco *Brázda* je představitelem stranického kulturního periodika, *Akord* je dokladem širě uvažování v rámci jednoho názorového proudu, *Přítomnost* reprezentuje meziválečnou představu nezávislosti a zároveň názorovou blízkost politickému středu spojenou se státotvorným působením. Poslední z periodik, *Host*, zastupuje časopis primárně nepolitický, ale prezentující politizující se uměleckou linií. Všechny časopisy navíc představují významné literární proudy meziválečného období, jimiž jsou ruralismus, katolická literatura, pragmatismus, expresionismus a avantgarda.

V rámci analýzy vybraných periodik se soustředíme na texty medializující literaturu, v nichž se tematizují otázky národa,² demokracie a vztahu k zahraničním vzorům. Vzhledem k tomu, že pro interpretaci mediálních textů je nezbytné zahrnutí širšího kontextu, je také nutné uvedená periodika představit, proto každá ze čtyř případových studií začíná souvislostmi vzniku, vývoje a názorového

² Zabýváme-li se otázkami vztahu k národu, potažmo vlasti, vlastenectví a nacionalismu, ocitáme se na poli obrovského tématu jejich vymezení. Definovat hranice vlastenectví a nacionalismu je neskutný úkol mimo jiné i proto, že se význam uvedených pojmů mění v závislosti na čase. Protože se však soustředíme na reprodukci obsahu vybraných periodik, není zkoumání zmíněných termínů naším úkolem a tedy pouze odkážeme na literaturu, která se tímto tématem zabývá. Vývoj vlastenectví a nacionalismu od baroka po národní obrození zachycuje František Kutnar v knize *Obrozené vlastenectví a nacionalismus*, sémantické souvislosti zohledňuje Vladimír Macura ve své práci *Znamení zrodu*. Širší evropský kontext doplňují některé práce Miroslava Hrocha, včetně antologie textů *Pohledy na národ a nacionalismus*, a že zahraničních autorů uvedme například Ernesta André Gellnera a jeho knihu *Národy a nacionalismus*. Viz KUTNAR, František. *Obrozené vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozené*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003; MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1983; HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003; GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. 2. vyd. Praha: Josef Hříbal, 1993.

ukotvení vybraného časopisu.

Metodologie, s níž budeme pracovat, se odvíjí od skutečnosti, že periodický tisk je svým charakterem specifickým historickým pramenem. Tisk chápeme jako komunikát s potenciálem formovat sociální skutečnost. Základní tezí, z níž vycházíme, je teorie sociální konstrukce reality, kterou v roce 1966 představili Peter Berger a Thomas Luckmann. Podobnou inspiraci pro nás představuje také analýza diskurzu, kde se inspirujeme závěry Michela Foucaulta a Paula Ricoeura,³ kteří se shodují, že jazyk má moc utvářet skutečnost. Proto také využíváme ke zkoumání nástroje stylistiky se zvláštním přihlédnutím k teorii žánrů, jež pomohou analyzovat autorskou pozici a denotativní složku mediálního sdělení. Kontext fungování mediální komunikace propojujeme se širším kontextem literární komunikace. Na základě sociologie literatury představované především polskými autory a koncepcí literárního pole Pierra Bourdieua⁴ chápeme literární publicistiku jako projev institucionalizace literární komunikace a jako součást komunikace celospolečenské. Z českého prostředí v této oblasti vnímáme jako podnětné především stati Petra Posledního.⁵ V oblasti stylistiky pak čerpáme ze *Současné stylistiky* jako posledního knižního přehledu české stylistiky a z online *Nového encyklopedického slovníku češtiny CzechEncy*.⁶

Dosavadní zkoumání našeho tématu představují spíše jednotlivé studie nebo kapitoly v monografiích, ucelená pojednání zaměřená na medializaci literatury v politickém kontextu dosud chybí, mimo jiné i kvůli přetržené tradici zkoumání médií. Vycházíme ze situace, kdy je sice dostupná řada pramenů (z nichž některé otevírají nové možnosti díky pokročilé digitalizaci), ale v mnoha ohledech postrádáme jejich odbornou interpretaci, o niž by bylo možné se opřít. To se týká jak některých obecných souvislostí meziválečné žurnalistiky, tak například zpracování vybraného vzorku periodik. Ocítáme se v situaci, kdy jednotlivé časopisy znamenají rozsáhlý zdroj dalších témat (souvislostí vydavatelských, autorských, tematických, žánrových i čtenářských), mezi nimiž musíme pečlivě vybírat, co v naší práci postihnout. Neustálé dilema výběru, před které nás staví nejen specifická sociálně a kulturně-politická situace, přináší základní vědomí, že je naše práce v mnoha ohledech pouhým rozcestníkem pro další bádání.

V oblasti žurnalistiky se opíráme o přehledové stati z *Dějin českých médií od počátku do*

³ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. V Praze: Herrmann & synové, 2002; RICOEUR, Paul. *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*. Bratislava: Archa, 1997.

⁴ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010; BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.

⁵ Základní pojetí viz POSLEDNÍ, Petr. *Funkce periodické publikace v literární komunikaci*. In JAREŠ, Michal, ed., JANÁČEK, Pavel, ed. a ŠÁMAL, Petr, ed. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. Vyd. 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 9–14.

⁶ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008; KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, eds. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit.2020-06-05]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/>.

současnosti a *Dějiny českých médií 20. století*,⁷ hojně pracujeme se studii autorské dvojice Jan Jirák a Barbara Köpplová, částečně zmiňujeme i nejnovější publikaci k tématu, jíž je *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami* autorek Barbory Osvaldové a Jany Čenkové, která je pro nás inspirativní zvláště v kapitolách věnovaných jednotlivým publicistickým žánrům.⁸

Souvislosti dějin literatury čerpáme v základním přehledu ze čtvrtého svazku *Dějiny české literatury* autorského kolektivu Akademie věd ČR,⁹ významnější inspirační zdroj pro nás představuje monografie Jaroslava Meda *Literární život ve stínu Mnichova*,¹⁰ která obsahuje podnětnou analýzu meziválečné literární scény v kulturních, sociálních a politických souvislostech.

Prameny našeho zkoumání rozdělujeme na primární a sekundární.¹¹ Primárními jsou sama zkoumaná periodika,¹² sekundární zahrnují dva okruhy témat. První je reflexe prvorepublikové žurnalistiky, jíž čerpáme především z drobných publikací a dalších textů od prvních autorů českého zkoumání médií, zejména od Karla Hocha (1884–1962) a Alfreda Fuchse (1892–1941).¹³ Z dalších sekundárních pramenů, které doplňují kontext vybraných čtyř periodik, využíváme ke každému z nich soubor vzpomínek osobnosti spjaté s vydáváním, jako jsou vydavatelé Ladislav Kuncíř (1890–1974) a Julius Firt (1897–1979) nebo redaktori František Kutnar (1903–1983) a Čestmír Jeřábek

⁷ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011; KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010.

⁸ OSVALDOVÁ, Barbora a ČENKOVÁ, Jana. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Vydání první. Praha: Academia, 2017.

⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995.

¹⁰ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010. Publikace se primárně soustředí na situaci druhé republiky, ale předcházející období pojednává poměrně podrobně z důvodu zachycení vývojových souvislostí – v podstatě vnímá podobu literárního života druhé republiky jako přímý důsledek prvorepublikové situace.

¹¹ Předepisujeme také, že ukázky z pramenů uvádíme v jejich doslovné původní podobě, a to se zachováním původního pravopisu včetně jeho odchylek od současné normy. Podobně se při citování některých textů musíme vyrovnat nejen s absencí autorských signatur, ale často také titulků. Pokud titulek v textu chybí, budeme pro přesnost odkazů používat první slova textu uvedená v hranaté závorce. Neúplná jména autorů nebo přesnou podobu novinářských zkratk, a to včetně užívání velkých a malých písmen a interpunkce, v odkazech ponecháváme.

¹² V případě *Akordu* a *Brázdy* jsme pracovali s fyzickými exempláři. Vzhledem k problémům s dostupností uvedme, že kompletní soubor *Akordu* ze zkoumaného období se nachází ve fondu Knihovny Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR, komplet *Brázdy* je uložen v Knihovně Antonína Švehly v Praze. Časopis *Host* je dostupný v digitalizaci Moravské zemské knihovny v Brně, *Přítomnost* je k dispozici v digitalizaci Národní knihovny v Praze, totéž i ve verzi s textovým přepisem OCR jednotlivých ročníků nabízí archiv dnešního vydavatele časopisu. Podotýkáme, že u těchto dvou periodik odkazy na online verzi uvádíme pouze zde a v závěrečném seznamu literatury z důvodu vyvarování se přetížení aparátu odkazů pod čarou.

Host. *Digitální knihovna: Národní knihovna* [online]. [cit. 2020-08-12]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/periodical/uuid:6954b980-a772-11e7-8394-5ef3fc9ae867>;

Přítomnost. *Digitální knihovna: Národní knihovna* [online]. [cit. 2020-08-12]. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:68cd2c50-e40b-11e8-bc37-005056827e51>;

Archiv. *Přítomnost* [online]. [cit. 2020-08-12]. Dostupné z: <https://www.pritomnost.cz/archiv-pritomnosti/>.

¹³ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924; FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931; HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913; HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Pisemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 437–514.

(1893–1981).¹⁴

Vymezení tématu obsahuje několik základních úskalí, s nimiž bylo třeba se vyrovnat. V první řadě je třeba zdůvodnit zaměření na výhradně českou publicistiku navzdory faktu, že meziválečné Československo nebylo výhradně českým státem. Jedná se však o úmyslné zúžení tématu, které plyne ze skutečnosti, že slovenská i německá žurnalistika představují samostatné systémy, jejichž zkoumání v propojení se slovenským a českoněmeckým systémem politických stran by znamenalo další dva obrovské tematické celky. Z podobného důvodu přistupujeme k časové sevřenosti dané mediálním systémem první republiky.¹⁵

Druhou významnou redukcí tématu meziválečné medializace literatury znamená výběr vzorku čtyř kulturních periodik. Ačkoliv by bezesporu bylo objevené pracovat s typologicky vymezeným souborem vzorku denního tisku nebo s paralelními dvojicemi oficiálních stranických deníků a názorově nejbližších kulturních časopisů, opět by téma dalece přesahovalo možnosti jedné disertační práce.

Kromě problémů v rovině potenciálního materiálu ke zkoumání se musíme vyrovnávat také s potížemi plynoucími z interdisciplinárního průniku pojmových systémů – to se týká především otázek žánrového vymezení, kde se střetává stylistická a žurnalistická terminologie.¹⁶

Závěr práce se soustředí na komparaci toho, jakými způsoby se projevují ideové koncepty v jednotlivých tiskovinách, co a v jakých intencích časopisy komunikovaly, jakým způsobem názorová příslušnost zasahuje výsledný komunikát a jaká intence se projevuje v jejich literárně publicistických komunikátech ve vztahu k československému státu. Součástí závěru je také výhled k některým tématům, která vyplývají z paralel mezi žurnalistikou první republiky a žurnalistikou dnešní a vztahují závěry zkoumání meziválečného českého tisku k naší současnosti.

¹⁴ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985; FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991; KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992; JEŘÁBEK Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961.

¹⁵ Viz pozn. č. 1.

¹⁶ Na příslušné sporné momenty upozorňujeme v textu nebo poznámkovém aparátu.

1. Metodologie

1. 1. Tisk jako historický pramen v mediologické perspektivě

V roce 1631 vychází spis Jana Amose Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*, barokní alegorie, v níž vypravěč – poutník prochází světem a ne nepodoben biblickému Kazateli shledává jeho marnost. Zákonitosti psaní alegorického textu dovolují více či méně průhledným způsobem ukrýt v jinotaji odkazy na známou skutečnost, které čtenáři umožňují odhalit princip podobenství. Mezi explicitněji hodnotící části Komenského textu patří dvacátá druhá kapitola, s níž se studenti žurnalistiky a mediálních studií obvykle seznamují jako s první známou reflexí žurnalistiky.¹⁷ Kapitola nese název *Poutník mezi novináře trefil*. Popisuje, jak poutník a jeho průvodci přijdou na rynek mezi lidi, kteří si ve shluku navzájem pískají do ucha na píšťaly. Ty vydávají různé zvuky, na něž každý z posluchačů reaguje jinak. Někdo se raduje, jiný se hněvá, někdo pláče.¹⁸ Není třeba ani příliš důkladně studovat metafory Komenského textu, abychom se dozvěděli, co nám v kapitole sděluje o novinách a novinářích: upozorňuje na subjektivitu, která noviny provází na straně publika i podavatele sdělení, zobrazuje boj o publikum, mnohost informací, jejich různou kvalitu, dopad a vliv.

Jestliže historicky první reflexe médií, která vychází ze zkušenosti samotného prvopočátku periodického tisku¹⁹ a novinářství vůbec, odkazuje k těmto principům, je na místě při práci s médií jako historickým pramenem nejvyšší obezřetnost. Pokud je primární oblastí našeho badatelského zájmu právě periodický tisk, je nezbytné si nejprve připomenout specifika a úskalí, která práce s tímto pramenem přináší. Bez jejich pochopení můžeme snadno podlehnout nebezpečí dezinterpretace, které vyplývá ze samotné povahy mediálních textů a jejich funkce. Pohled historiků, kteří se dotkli problematiky médií jako pramene, propojíme se závěry oboru mediálních studií, jež nám poskytnou teoretické poznatky nutné k následnému pochopení principů fungování a role médií v konkrétně historicky vymezeném prostoru meziválečného Československa.²⁰

¹⁷ JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. Žurnalistika a mediální studia v česku. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia*. 2013, roč. 13, č. 1–2, s. 58.

První teoretické spisky o novinách, které se vztahují k našemu prostředí, vznikaly v němčině ve druhé polovině 17. století. Obsahovaly popis dobové produkce, úvahy o jejím vztahu k autoritám, jako jsou církve a stát, a úvahy o škodlivosti nebo užítku, přičemž vyjadřovaly obavy z možného špatného vlivu. Podobně kladly důraz na aspekty mravnosti a společenské odpovědnosti. Zájem o dějiny médií se projevuje až koncem 18. století. Viz ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2011, s. 10, 12–15.

¹⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. V Praze: Nákladem Spolku Komenského, 1908, s. 109–111.

¹⁹ K roku 1605 se datují počátky periodického tisku, nicméně novinové zpravodajství se formuje už dříve v neperiodických tiscích, jako byly psané noviny, novinové letáky obsahující jednu zprávu a letákové noviny.

²⁰ V této kapitole v nepřehlédnutelné míře odkazujeme na texty Jana Jiráka a Barbary Köpplové, kteří působí na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. V kontextu vývoje českých mediálních studií

První, co si jako historik musíme uvědomit nad mediálním textem,²¹ je skutečnost, že nevzniká s intencí stát se historickým pramenem. Je komunikátem, podobně jako například různé typy egodokumentů,²² zasazeným do specifického kontextu masové komunikace, která ze své podstaty definuje jeho podobu. Mezi základní rysy mediální komunikace patří aktuálnost. Mediální text má tedy jako komunikát omezenou časovou platnost (jak ostatně dokládá i úsloví, že nic není tak staré jako včerejší noviny). Snaží se postihnout výsek současnosti, neustále má na zřeteli publikum a podléhá řadě různých vlivů, které vycházejí z role médií a podoby procesů, v nichž se mediální komunikace utváří. Zatímco například prameny úřední proveniencie vznikaly s cílem stát se přesným záznamem, mediální texty jsou průsečíkem neustálého střetávání objektivních a subjektivních vlivů, pohybují se v hranicích vymezených mediálním systémem, kde vznikají v neustálé oscilaci mezi soukromým a veřejným, odborným a uměleckým. Jejich podmínkou je čtenář. Jak už bylo řečeno, mediální text je komunikát, a jako takový se podřizuje účelu komunikace. Právě ve vztahu k adresátu se formuje podoba jednotlivých sdělení i celých mediálních výstupů (například po stránce jazykové, grafické atd.).

Historik k médiím přistupuje s jiným záměrem než zamýšlený příjemce.²³ Publikum, jemuž jsou mediální sdělení určena, hledá například informace o své současnosti, poučení nebo zábavu a nemá potřebu mediální texty hlouběji analyzovat. Vnímá je spíše instrumentálně a v kontextu svých zájmů formovaných vlastní současností. Oproti tomu historik nebo mediolog je zkoumají vyzbrojeni znalostí širšího kontextu a analytických nástrojů, které jim umožňují odhalovat procesy a významy, které sdělení obsahuje.

Základem mediální komunikace je zprostředkování, mediace, která je ze své podstaty interpretativním procesem s potenciálem zvýznamňovat a formovat sociální skutečnosti.²⁴ Způsob, jakým mediální komunikace přispívá k vytváření sdílené kultury, můžeme ilustrovat tzv. kulturálním modelem komunikace.²⁵ Mediologové Jan Jiráček a Barbara Köpplová při jeho popisu

po roce 1989 je můžeme považovat za nestory oboru.

²¹ Mediálním textem v tomto kontextu myslíme libovolné mediální sdělení nezávisle na technické podobě média – tedy mediálním textem chápeme jak článek z novin, tak například televizní pořad.

²² Zde se odkážme pro názornost na schéma jednotlivých rovin komunikace. Jeho základem je komunikace intrapersonální (již může představovat například osobní deník), následuje interpersonální (kupříkladu dopis), skupinová, meziskupinová, institucionální až nakonec komunikace celospolečenská, již zastupuje především komunikace masová. Viz MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 31.

²³ Podobně uvažuje také BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 9.

²⁴ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Media a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 41–46.

²⁵ Viz Tamtéž, s. 49–50.

Někdy se také můžeme setkat s označením „rituálový model“. Viz MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 82.

uplatňují definici kultury britského literárního vědce Raymonda Williamse, podle níž „kultura představuje prostředí, v němž jedinci získávají představu o tom, jaký význam mají přisoudit vlastní zkušenosti. Je tedy zásobárnou návodů a interpretací podnětů.“²⁶ Podle kulturního modelu je pak komunikace společným vytvářením sdílených významů ve vzájemné souvztažnosti všech složek a účastníků komunikace a v důsledku se stává procesem sociálního konstruování reality.²⁷

Média v tomto procesu zastávají roli společenské instituce, jejíž význam spočívá ve vytváření a šíření symbolických obsahů. Působí ve veřejné sféře jako svobodný účastník dobrovolné komunikace, jehož činnost má profesionalizovanou podobu s byrokratickými rysy, jak píše britský teoretik masových médií Denis McQuail, a přestože nedisponují žádnou formou legální moci, je společenský vliv médií více než nezanedbatelný.²⁸

Jedním z hlavních důvodů, pro zkoumání médií je podle Jana Jiráka jejich působení na veřejné mínění.²⁹ Musíme si však uvědomovat, že formují nejen veřejný život – současně zasahují významným způsobem život soukromý a „vnášejí do něj nebyvalou měrou veřejný rozměr, sdílený s ostatními.“³⁰

Působení médií na veřejnou sféru má dlouhou tradici zkoumání. Už v roce 1922 se ho dotýká ve své knize *Public Opinion* americký novinář Walter Lippmann (1889–1974).³¹ V 70. letech 20. století na jeho myšlenky navazuje Maxwell McCombs³² který na základě svých empirických studií píše o schopnosti médií nastolovat agendu, tedy naznačovat nebo přímo udělovat významnost tématu v denní agendě.³³ Zjednodušeně řečeno, média mají moc udělat konkrétní téma tématem veřejným. Veřejnost se podle mediální agendy orientuje a nastavuje podle ní agendu vlastní. Jinými slovy: tomu, co se objevuje v médiích, publikum přisuzuje důležitost a na základě této důležitosti upravuje svoje jednání.³⁴ Významnost tématu odvozuje například od četnosti textů, které se jím zabývají, grafických prvků, které ho provázejí atd.,³⁵ podobně například publikum snáze přijímá opakovaný obsah jako výpověď o skutečnosti.³⁶

²⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 22.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 50–21.

²⁸ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009 s. 69.

²⁹ JIRÁK, Jan. Masová média jako předmět odborného zájmu. *Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie*. Praha: Národní museum. 2006, roč. 62, č. 1–4, s. 2.

³⁰ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 11.

³¹ LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Vydání 1. Praha: Portál, 2015.

³² MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, s. 26.

³³ Viz Tamtéž, s. 48.

³⁴ Mezi další dílčí zahrnuté koncepty agenda settingu patří např. udělování statusu – zvýznamnění osoby (princip utváření celebrit), stereotypizace, nebo gatekeeping, tedy nastolování agendy výběrem témat. Tamtéž, s. 131.

³⁵ Na toto téma se ještě blíže podíváme dále v této kapitole v souvislosti se sémiotikou mediální produkce.

³⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 123.

McCombs nicméně podotýká, že nastolování témat je namnoze nezamýšleným vedlejším produktem omezeného prostoru médií. MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, s. 48. Do určité míry v tom lze vidět předpoklad žurnalistické objektivity, tedy předpoklad pravdivosti žurnalistického sdělení. Stručný nástin historického vývoje pojmu objektivity v žurnalistice nabízí např. Brian McNair. Viz

Přiznáme-li tedy médiím vliv vycházející z jejich schopnosti podílet se na životě společnosti skrze utváření a potvrzování významů, nezůstanou jen „svébytným politickým a sociálním aktérem“³⁷, ale zasáhnou široce i kulturní oblast, a to včetně sféry jazyka. S tím souvisí nesmírně důležitý fakt: média fungují ve velmi specifickém prostředí, které si sama utvářejí a formují ve vztahu s veřejností. Tuto skutečnost pak musí badatel reflektovat také ve výběru metodologických nástrojů, protože mediální produkt nelze zkoumat osamoceně v izolaci od kontextu jeho vzniku.

Studium médií jako celek je tematicky i metodologicky výrazně rozrůzněné a závisí na hledisku zkoumání. Vzhledem k tomu, jak široce definovatelná je role médií ve společnosti, nemůže být jejich studium záležitostí jediného sociálně-vědního oboru.³⁸ Současně však role médií vychází z jejich pozice v průběhu procesů modernizace společnosti. Jiráček v této souvislosti píše, že „úvahy o médiích, jejich roli a postavení, jsou z podstaty úvahy historické. Reflektují proměny moderních společností a mohou v diachronní perspektivě integrovat jednotlivé poznatky o různých podobách zespolečenštěné komunikace. Pro tuto oblast beze zbytku platí, že studium médií je především studiem novodobých dějin.“³⁹

Tradice historického zkoumání médií však podle něho tíhne k popisnosti.⁴⁰ Tento stav dokládá tradiční přístup k tisku jako historickému prameni. Texty, které se tímto tématem zabývají, zdůrazňují obvykle především jeho dokumentační funkci.⁴¹ Ve starších klasifikacích písemných pramenů, které nejčastěji nacházíme v publikacích věnovaných úvodu do studia dějin, bývá tisk řazen mezi narativní prameny vedle literatury⁴² s více či méně explicitním poukazem na vlivy, které ho formují z hlediska původce sdělení. Do novějších textů⁴³ už zasahuje vnímání širšího kontextu

MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 68–70.

³⁷ JIRÁK, Jan a KÖPPELOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 16.

³⁸ Srov. JIRÁK, Jan. Masová média jako předmět odborného zájmu. *Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie*. Praha: Národní museum. 2006, roč. 62, č. 1–4, s. 2.

V tomto duchu se nese také podotknutí Josefa Bartoše z roku 2000, jak málo probádané jsou noviny a časopisy ve funkci historického pramene a že tento „úkol nelze řešit bez alespoň základních poznatků z oblasti informatiky, masových médií a žurnalistiky.“ Viz BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001. str. 7.

³⁹ JIRÁK, Jan. Masová média jako předmět odborného zájmu. *Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie*. Praha: Národní museum. 2006, roč. 62, č. 1–4, s. 4.

⁴⁰ Tamtéž, s. 5.

⁴¹ Srov. ORSÁG, Petr. *Mediální text jako historický pramen – Možnosti a limity interpretace*. In BOČÁK, Michal a RUSNÁK, Juraj, eds. *Médiá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008, s. 136. [online]. [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bocak1/subor/17.pdf>.

Většina z nich spolu s dalšími texty k tomuto tématu obvykle pracuje s případem novin – časopisy, případně vysílací média, která se už mohou stát předmětem zájmu historiků, víceméně opomíjí.

⁴² Viz např. KVAČEK, Robert. *Písemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 159–162.

⁴³ Zde máme na mysli především text Pavla Horáka *Tisk jako historický pramen*. Vezmeme-li v úvahu autorovu biografii, která zahrnuje mimo jiné studium médií, je toto interdisciplinární zaměření pochopitelné. HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*.

procesů mediální produkce. Tradiční přístup historiků nám však zdůrazňuje nezbytnost uvědomění si vypovídací hodnoty a limitů pramene – z nich ostatně částečně plyne také jejich klasifikace sloužící k orientaci a základnímu vymezení jejich specifčnosti.

Metodologie, již při zkoumání uplatňují mediální studia, vychází vzhledem k tradici oboru ze sociologie, zaměřuje se především na vnitřní zákonitosti fungování médií⁴⁴ a přístupy ke zkoumání podkládá nezřídka teoretickými koncepcemi založenými na empirických výzkumech.⁴⁵ Pro studium médií v konkrétním historickém kontextu tak nabízí nástroje k porozumění jejich vlivu a role ve veřejném prostoru. Jiráček a Köpplová podotýkají, že právě „ze společenského postavení a politického i kulturního vlivu médií vyplývá, že historie a historiografie se musí existenci médií věnovat, sledovat jejich postavení v konkrétní historické situaci, analyzovat jejich podíl na sledovaných minulých dějích (i na jejich současných interpretacích), chápat je jako součást (a nepochybně i spoluhybatele) společenského a politického dění.“⁴⁶ Pokud nemá historické zkoumání médií skončit pouhou deskripcí konkrétního média nebo mediálního systému ve vymezeném období, je nezbytné rozšířit badatelský záběr o zkoumání komunikačního kontextu, v němž daná média pracují. Teprve pak jejich zkoumání může nabídnout relevantní závěry o společnosti, jíž reflektovala i spoluutvářela a již byla utvářena. McQuail zachází v této úvaze ještě dál: „Přes jistý stupeň celkové nejistoty⁴⁷ však lze jen těžko pochybovat o tom, že média – ať už společnost odrážejí nebo utvářejí – jsou hlavním zdrojem informací o společnosti.“⁴⁸

Lze nich nejen usuzovat, jakým způsobem původci tiskovin uvažovali o své době, jak píše Pavel Horák,⁴⁹ ale přinášejí navíc zajímavý rozměr každodennosti, mohou vypovídat o kulturních souvislostech, politickém směřování či zájmech státu. Hlavní výhodou periodikům jako prameni v tomto ohledu poskytuje jejich periodicita, tedy pravidelnost, díky níž mohou zachytit velké množství informací a dokonce jejich vývoj. Současně jako pramen vyvolávají dojem bezprostřední autenticity výpovědi. Jiráček a Köpplová před touto autenticitou varují jako před pouze zdánlivou.⁵⁰ Důvod tohoto varování se nejlépe ilustruje na oficiálních tiskovinách v totalitních státech. Pokud by k nim hypoteticky přistoupil čtenář nepoučený o dobových souvislostech, získal by na jejich

Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 343–359.

⁴⁴ Jak zdůrazňuje např. JIRÁK, Jan. *Masová média jako předmět odborného zájmu*. In *Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie*. Praha: Národní museum. 2006, roč. 62, č. 1–4, s. 5.

⁴⁵ Viz například výše uvedený McCombs.

⁴⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 16–17.

⁴⁷ Míneň skutečnost, že nelze jednoznačně definovat roli přisuzovanou médiím kvůli množství možných uplatnitelných hledisek nazírání na média.

⁴⁸ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 92.

⁴⁹ HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 344.

⁵⁰ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 17.

základě pouze ideální obraz komunikovaný státní propagandou. Otázka věrohodnosti, kterou si historik musí klást nad prameny, tím získává nový rozměr. V tomto ohledu se tak nakonec částečně setkávají způsob čtení historika se způsobem čtení zamýšleného publika mediálního textu. I běžný čtenář novin by si měl být vědom, s jakou tiskovinou přichází do styku. Historické zkoumání ovšem ze své podstaty musí zahrnout širší kontext a různé původce možného zabarvení informací.

Ze vzájemné koexistence médií a společnosti tedy vyplývá, že média o své době nejen vypovídají, ale současně ji spoluvytvářejí,⁵¹ přičemž zpětně zachycují jak společenskou poptávku, tak i snahu společnost formovat. S tím úzce souvisejí různé funkce mediálního sdělení v kontextu jeho vzniku. Tedy to, jaký měl být účinek na původní publikum. Historikové upozorňují na funkci informovat (funkce dokumentu) a ovlivňovat (apelativní nebo persvazivní funkce).⁵²

Větší pozornost pochopitelně věnují persvazivní funkci, která nemusí být na první pohled zřejmá a odhalitelná. Snaha ovlivnit se může projevit s různou nápadností od výběru událostí po nepokrytou výzvu.⁵³ Kvaček v tomto kontextu píše, že hlavním úkolem médií je informovat a vysvětlovat, přičemž „vysvětlení je zase projevem určitého stanoviska“.⁵⁴ Vyplývá nám z toho nutnost poznat konkrétní médium a jeho specifický kontext,⁵⁵ který je zdrojem motivací jeho chování – tedy např. u totalitních médií je třeba znát principy fungování cenzury a propagandy.⁵⁶

Výše uvedené funkce sice můžeme pro poznání médií jako pramene chápat jako základní, nicméně bychom se neměli spokojit pouze s nimi. Ačkoliv je celkový vliv médií na společnost v komplexní podobě těžko postižitelný pro svou šíři, může přesnější vymezení funkcí mediálního textu v tomto ohledu sloužit jako klíč k základní klasifikaci mediálních obsahů.

⁵¹ Toho si všímá např. KVAČEK, Robert. *Písemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 160.

⁵² Viz také BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 10.

KVAČEK, Robert. *Písemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 159.

ORSÁG, Petr. *Mediální text jako historický pramen – Možnosti a limity interpretace*. In BOČÁK, Michal a RUSNÁK, Juraj, eds. *Mediá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008, s. 136. [online]. [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bocak1/subor/17.pdf>.

⁵³ Viz také BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 10.

⁵⁴ KVAČEK, Robert. *Písemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 159.

⁵⁵ Viz např. ORSÁG, Petr. *Mediální text jako historický pramen – Možnosti a limity interpretace*. In BOČÁK, Michal a RUSNÁK, Juraj, eds. *Mediá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008, s. 136. [online]. [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bocak1/subor/17.pdf>.

⁵⁶ Tomáš Pasák v roce 1980 uvažuje o novinách jako o dokumentu, který byl původně nástrojem třídních bojů a propagandistických snah. Tedy v jeho podání dokonce můžeme apelativní funkci médií označit jako primární. Viz PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 31.

Funkcionalistický přístup k chování médií ve společnosti vymezuje jejich základních funkcí pět: kromě informování (informační funkce) a získávání (tedy apelativní funkce) uvádí také socializaci (vysvětlování a podporování společenského diskurzu), kontinuitu (podporu převládajících kulturních vzorců) a zábavnou funkci.⁵⁷ V rámci těchto funkcí se média podřizují formování vnitřními pravidly podle svého typu i vnějším tlakem. V různé míře se mezi ně řadí okolnosti a omezení vyplývající ze zájmů vydavatele (později i vysílatele), dostupnost informací, důsledky konkurenčního boje mezi vydavatelskými domy, vliv politické situace, dostupné technologie, vztah politického systému k médiím apod.⁵⁸ S tím ovšem souvisí také role média z hlediska jeho producenta, tedy zda slouží jako politický nástroj, prostředek ke generování zisku nebo má charakter národně reprezentativní.⁵⁹ „Český historik, dodejme,“ píše Jiráček a Köpplová, „ne vždy najde potřebné poznatky v dostupné literatuře z oblasti dějin českých médií. O to víc je třeba, aby si připomínal, co všechno ovlivnilo konečnou podobu sdělení, jež má před sebou a které považuje za autentickou výpověď o době, kdy vzniklo.“⁶⁰

Horák přirovnává média k „sítům, jimiž protéká realita“.⁶¹ Připomíná, že vytvářejí reprezentaci reality a důležitou otázkou při jejich zkoumání je, co je skutečnost.⁶² Úkolem badatele je pak dekódovat způsob, jakým je síť vytvořena a odhalit způsob filtrace.

Autoři, kteří se zabývali teoretickým uchopením problému periodického tisku v roli historického pramene, nabádají k maximálnímu dotazování se po zázemí vzniku mediálního textu, jeho účelu, vnějších vlivech politických, legislativních i ekonomických atd.⁶³ Přestože se shodují v hlavní myšlence důkladného prověřování pramene, uplatňují rozličné akcenty a nabízejí výrazně odlišné záchytné body pro historikovo tázání. Často navíc nevěnují příliš pozornosti typu tiskovin podle periodicity a tematického zaměření,⁶⁴ které však úzce souvisejí s předpokládaným cílovým čtenářem, a proto se v tomto kontextu nezdá dostávat do popředí vlivy komerce a s ní ruku

⁵⁷ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 50.

⁵⁸ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média, historie a historici*. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 17.

⁵⁹ JIRÁK, Jan. Masová média jako předmět odborného zájmu. *Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie*. Praha: Národní museum. 2006, roč. 62, č. 1–4, s. 4.

⁶⁰ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média, historie a historici*. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 18.

⁶¹ HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 343.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Viz např. HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 356.; KVAČEK, Robert. *Pisemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 160.

⁶⁴ Na odlišnost typů novin upozorňuje např. BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politikologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 10.

v ruce krácející bulvarizace.

Pro lepší uchopení široce předestřené problematiky zkoumání médií se pokusme uchopit jejich působení jako systém, kde je mediální produkt výsledkem fungování celé řady odlišných jednotlivých struktur (jako jsou např. velikost mediální organizace, vlastnictví, funkce média z hlediska komerčního atd.).⁶⁵ Z tohoto důvodu je dobré znát financování, pravidla práce a regulace, čili rutiny – například způsob selekce a zpracování zpráv.⁶⁶ Dalším vliv na obsah má míra svobody média, která může být omezována jak zevnitř, tak zvenčí mediální organizace. Zde také existují dva základní postoje samotného média ve vztahu ke společenské situaci – neutralita nebo zájem na společenském dění⁶⁷

Jiráček a Köpplová vymezují pět rovin vlivů dopadajících na mediální sdělení. Nejširším polem je rovina celkového kulturního prostředí a jeho působení, následuje institucionální rovina, kde se navzájem ovlivňují instituce médií a další sociální instituce. Další rovina zahrnuje mediální odvětví, následně se vymezuje rovina uspořádání mediálních organizací a nakonec individuální rovina zahrnující vlivy práce jednotlivců.⁶⁸ Žádná z těchto rovin nefunguje samostatně a navzájem se prostupují a ovlivňují, přičemž nesmíme ztrácet ze zřetele ani čtenáře ani funkce mediálního textu, které se mohou stejně tak prolínat (např. i zábavný text může být současně informující nebo apelativní).⁶⁹

Rovina celkového kulturního kontextu je definována skutečností, že média ze své podstaty fungují jako součást společnosti a sdílené kulturní kódy podmiňují srozumitelnost mediálních sdělení. Vztah médií a společnosti vzniká v reciprocitě, kterou dokumentuje například napětí mezi mediocentrickým a sociocentrickým přístupem ke zkoumání.⁷⁰ Jak už bylo uvedeno výše, mediální texty fungují jako sociální konstrukt, udržují a vytvářejí schémata, stereotypy, diskurz, potvrzují nebo naopak mění představy a horizont publika. Jejich pozice tak vyplývá z historického kontextu vývoje vlastního i společenského.

Na kulturní rovinu přímo navazuje rovina institucionální. Média fungují jako instituce⁷¹ ve smyslu poskytování mechanismu sociální kontroly, sociálně integrující role a schopnosti přejímat na sebe část úkolů svého publika, které díky nim např. nemusí samo aktivně vyhledávat informace apod.

⁶⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 258.

⁶⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 77.

⁶⁷ Tamtéž, s. 78–79.

⁶⁸ Tamtéž, s. 54.

⁶⁹ Podobně dokládá provázanost například McQuail, když v souvislosti s tzv. gatekeepingem jmenuje několik druhů faktorů: subjektivní, organizační (rutinní postupy), ideologické (kulturní a společenské vlivy). Budeme-li gatekeeping považovat za součást sféry mediálního odvětví, pak jasně vidíme, že do ní zasahují roviny další. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 319.

⁷⁰ Mediocentrická teorie předpokládá, že média jsou činitelem formujícím společnost, naopak teorie sociocentrická předpokládá, že média jsou odrazem společnosti. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 25–26.

⁷¹ Více viz JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 58.

Institucionální fungování zároveň vede média k interakci s dalšími institucemi, vůči jejichž vlivům se mohou vymezovat nebo jim podléhat. Do této oblasti částečně vstupuje další rovina, rovina odvětví. Ta zahrnuje vlivy politické, ekonomické (tedy podobu trhu a otázky koncentrace vlastnictví) a kulturní souvislosti uvnitř mediální sféry.⁷² Dalším důležitým bodem roviny mediálního odvětví je legislativa, která mediální sféru upravuje⁷³ a nastavuje míru svobody, již se médiím dostává. Zjednodušeně řečeno, v rovině mediálního odvětví si badatel klade otázku, jak média fungují jako producenti sdělení ve společnosti.

V tomto kontextu si můžeme připomenout metaforu cibule, již uplatňuje McCombs v souvislosti s nastolováním agendy. Používá ji k popisu širší sféry vlivů, které se v otázkách nastolování agendy projevují. Mediální agendě, tedy nejužší vymezené oblasti, má nejbližší sféra vlivu zpravodajské normy, dalším okruhem jsou ostatní zpravodajská média a nakonec zpravodajské zdroje. Nastolování agendy probíhá jako intermediální proces,⁷⁴ kde se propojuje institucionální rovina s rovinou mediálního odvětví, tedy vystupuje do popředí vliv, který na sebe mají média navzájem v rámci celého mediálního diskurzu.

Sféra mediální organizace a jejího uspořádání definuje opět užší oblast vlivů než předchozí roviny. Zahrnuje otázky výroby, financování a rutin.⁷⁵ Pro výslednou podobu sdělení je totiž limit dobových mediálních postupů a praxe mediální produkce neméně důležitý, jakkoliv je mnohem hůře dokumentovatelný.⁷⁶ Například v souvislosti se zpravodajstvím Jiráček a Köpplová píše, že je natolik kulturně a společensky podmíněnou sociální konstrukcí s vlastními vnitřními zákonitostmi, že se mimomediálním světem spíše jen inspiruje.⁷⁷ Pokud tato skutečnost platí o zpravodajství jako informativním mediálním sdělením, tím více se musejí mediální rutiny odrážet v publicistice, jakožto názorové složce mediální komunikace.

Základním limitem informačního potenciálu médií je prostý fakt, že mají omezenou kapacitu. Nemohou pokrýt všechny skutečnosti ani celý vývoj veškerých událostí, jimiž se zaobírají. Jak podotýká Josef Bartoš, do novin se dostávají jen informace překračující běžný řád dne⁷⁸ Mediální obsah je tedy pouze odůvodněným výběrem, přičemž výsledné mediální sdělení, jak už bylo

⁷² Tamtéž, s. 64–67.

⁷³ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 18.

⁷⁴ MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, s. 148–149.

⁷⁵ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 75–76.

⁷⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 17.

⁷⁷ Tamtéž, s. 18.

⁷⁸ Viz také BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 13.

naznačeno, vzniká během celé řady procesů, které čtenář nevnímá,⁷⁹ protože se odehrávají v zákulisí mimo zorný úhel publika.

Otázka, co podmiňuje výběr témat, která se stanou zprávou, je velmi stará a dokazuje, že principy fungování médií mají hluboké kořeny. Poprvé se faktory rozhodující o výběru zpráv pokusil vymezit Kaspar Stieler (1632–1707) v roce 1695 v knize *Zeitungs – Lust un Nutz*. V jeho pojetí to jsou důležitost, blízkost, dramatičnost, negativita. V roce 1922 v knize *Public Oppinion* označil faktory podmiňující žurnalistickou zajímavost zprávy Walter Lippman termínem zpravodajské hodnoty. Současně jich vymezil pět: jednoznačnost, překvapivost, konflikt, prostorovou blízkost a osobní zaujetí.⁸⁰

Způsoby zpracování vybraných témat v závislosti na zvyklostech, jež se dotýkají výběru, řazení i způsobu zpracování, označují Jiráček a Köpplová pojmem „dobová mediální norma“.⁸¹ Její podoba je závislá na řadě faktorů, k nimž patří zažitá rutina redakční praxe, tedy jak a čím se naplňují jednotlivé rubriky a jaká je redakční organizace práce. Nepřehlédnutelný vliv představují očekávání publika a dalších aktérů masové komunikace – mějme na zřeteli, že se pohybujeme v rovině komunikace s velmi specifickými pravidly –, hodnotová orientace společnosti, politický kontext domácí i zahraniční, geopolitická situace. Takto bude například věnována větší pozornost státům, které jsou pro zemi, kde zprávy vycházejí, důležité. Na druhé straně může mylný dojem důležitosti vyvolávat převis zpráv z jedné země jako důsledek umístění zahraničního zpravodaje a potřeby ekonomického využití jeho pozice. Bez znalosti zázemí daného média je ovšem těžké rozklíčovat příčiny. Nemalou roli ve zpracování témat a šíření média sehrávají také technologické možnosti, ať už se jedná o komunikační nebo reprodukční technologie či rychlost dopravy.⁸² Mají totiž například přímý vliv na cenu výsledného produktu, jeho dostupnost – a tím v důsledku i na utváření publika. Dobová mediální norma vzbuzuje zájem dalších účastníků masové komunikace, kteří se ji snaží chápat a využívat. Svůj podíl na výsledné podobě mediálních výstupů tak nemají mimo samotná média jen inzerenti,⁸³ ale široké spektrum dalších aktérů z oblastí politiky, kultury, ekonomiky – tedy od reklamy k PR až po spin-doctoring⁸⁴ (princip využití znalosti mediálního fungování pro prosazení vlastních zájmů maskovaných jako vstřícnost).⁸⁵

⁷⁹ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 11.

⁸⁰ Tamtéž, s. 77.

⁸¹ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 18.

⁸² Tamtéž.

Podobně například dnes audiovizuální média dávají přednost zprávám, ke kterým je dostupný obrazový materiál.

⁸³ TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, s. 22.

⁸⁴ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 18.

⁸⁵ Proto například investigativní novinář, který dostane tip na kauzu, musí zvažovat, zda se zveřejněním nestává politickým nástrojem, a inzerenti a PR využívají nejen předpřipravené texty, ale nezřídka také grafickou podobu, která odpovídá ostatním článkům v periodiku.

Poslední rovinou, již uvádějí Jiráček a Köpplová, je rovina individuálních vlivů. Musíme si totiž uvědomit, že mediální produkt je utvářen součinností jednotlivých osob zapojených do složitého mechanismu v rámci mediální organizace. Na jedné straně zde stojí původce sdělení, novinář, který jak píše Osvaldová, je „produktem své společnosti, kultury a dosaženého vzdělání.“⁸⁶ Prostředí, z něhož pochází,⁸⁷ vzdělání, názory, příslušnost k sociálním skupinám nebo vnímání vlastní role⁸⁸ modifikují přístup novináře k vytváření sdělení, a to ne vždy vědomě. Lze sem připojit také otázky profesionalizace, jakéhosi stavovského vědomí, nebo otázky novinářské etiky a přístupu k ní. Podle Jaromíra Kubíčka je v případě mediálních pramenů právě lidský faktor tím, co je zásadním způsobem odlišuje od ostatních pramenů: „Ve srovnání s archivními prameny se u periodického tisku s možností omylů nebo vědomých záměn či mystifikací běžně počítá.“⁸⁹

Na obsah mají vliv nejen individuální faktory, které souvisejí s původcem sdělení, ale také postoje společnosti, preference publika a či snaha o jeho ovlivnění.⁹⁰ Jak už bylo uvedeno výše, publikum jako příjemce sdělení je podmínkou médií. Veškeré politické, ekonomické i kulturní souvislosti mediálních činností pracují s jeho předpokladem.⁹¹ Podobně jako publikum nevidí obvykle za mediálním sdělením jednotlivé osoby, ale spíše zobecněně vnímá mediální organizaci, je pojem čtenáře – publika – zobecňujícím pojmem na úrovni předpokladu. Z něj pak je konstruován předpoklad ideálního příjemce, jemuž se nabízejí významové potenciály, které odpovídají jeho společenskému prostředí.⁹²

Interpretace mediálních produktů by měla být procesem, který konkretizuje potenciální významy, jež sdělení obsahuje. Potenciální význam ostatně také naznačuje, jak má interpretace probíhat.⁹³ K těmto náznakům mimo jiné patří sémiotický systém, který je médiím vlastní, a jímž naznačují, jakou důležitost přiřkládají jednotlivým sdělením. „Tak umístění na první stranu deníku či na začátek zpravodajské relace nese bezpochyby význam důležitosti, rozdělení do rubrik je fakticky umělou strukturací sociální reality s překvapivě pevně danými třídícími kritérii (jen pro příklad: do

⁸⁶ OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 12.

⁸⁷ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 80–81.

⁸⁸ TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, s. 49–51.

⁸⁹ KUBÍČEK, Jaromír. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. V Brně: Moravská zemská knihovna, 2001, s. 73.

⁹⁰ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 129–130.

⁹¹ Tamtéž, s. 64–65.

Někdy se v této souvislosti vyskytuje spojení „podbízení se čtenáři“. Viz také BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 10.

⁹² Viz také TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, s. 59.

⁹³ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 149.

sportovní rubriky „patří“ informace o sportovních kláních, nikoliv ale zprávy o korupci ve sportovních svazech, ty se ocitají v domácím či zahraničním zpravodajství).“⁹⁴

Podobnou klasifikaci mediálních textů nabízí také hledisko novinářských druhů a žánrů. Zde se ovšem setkáváme s terminologickým problémem. Žurnalistické prameny bývají nezdědka souborně označovány jako publicistika nebo publicistické prameny.⁹⁵ Zvolení tohoto názvu je však poněkud nešťastné, protože z žurnalistického hlediska představuje závadějící zjednodušení pojmu. Pro účely zkoumání mediálních textů je vhodnější zpřesnění terminologie na základě novinářských druhů, které předem naznačí funkci zkoumaného textu. Žurnalistická terminologie definuje dva druhy, které zahrnují širší spektrum jednotlivých žánrů: zpravodajství a publicistiku. Rozdíl mezi nimi spočívá v míře názoru – zatímco zpravodajství má za informovat, zachytit a sdělit, úkolem publicistiky je hledat souvislosti a vyslovovat názory. Její zaměření jí dovoluje kombinovat více různých přístupů ve zpracování témat. Jak píše Osvaldová, uplatňuje některé „racionální prvky vědy (metoda), zpravodajství (fakta – informace), umění (emocionálně obrazný přístup a jazykové a formotvorné postupy).“⁹⁶ Jinou roli má také z hlediska prestiže, která vyplývá mimo jiné z potenciálu ovlivňovat. Zatímco ve zpravodajství se role autora potlačuje, v publicistice je naopak autorský výraz žádoucí.⁹⁷

Česká stylistika, která se novinářskými texty zabývá v rámci analýzy žurnalistického (dříve publicistického) stylu nabízí rozdělení textů na zpravodajské žurnalistické žánry, analytické publicistické a beletristické publicistické, tedy oproti tradičnímu žurnalistickému rozdělení zpřesňuje na základě funkce textu.⁹⁸ Vzhledem k interdisciplinárnímu ukotvení našeho textu budeme pracovat s terminologií stylistiky, ale zároveň zohledníme i tradiční žurnalistické rozlišování textů: výrazy publicistika nebo publicistický text proto pro nás budou zahrnovat stylistikou vymezené kategorie textů analytického publicistického stylu nebo beletristického publicistického stylu.

Žánry, které se pak stávají rámcem konkrétních textů, přinášejí bližší specifika,⁹⁹ jejichž znalost může historikovi pomoci s kritikou pramene. Vzhledem k tomu, že periodika jsou soubor mnoha

⁹⁴ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 18.

⁹⁵ KVAČEK, Robert. *Písemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 143; BARTL, Július. *Úvod do štúdia dějepisu*. Bratislava 1997, s. 85.

⁹⁶ OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 13–14.

⁹⁷ Pro akcentování subjektivity autora publicistika dokonce umožňuje pracovat s ich-formou. Tamtéž, s. 14.

⁹⁸ MINÁŘOVÁ, Eva. *Žurnalistický styl*. In KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, eds. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit.2020-06-05]. Dostupné z:

https://www.czechency.org/slovník/ŽURNALISTICKÝ_STYL.

Více viz kapitola *Stylistika jako nástroj zkoumání mediálního textu*.

⁹⁹ Charakteristiky jednotlivých novinářských žánrů s ohledem na české prostředí podávají OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozš. vyd. Praha: Libri, 2007.

Podle Osvaldové se v českém prostředí vyvinulo poměrně přísné rozvržení publicistických žánrů v důsledku

pozitivismu. OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 14.

různých typů informací v různých podobách a s různou vypovídací hodnotou, je třeba vzít v potaz, že obsah ovlivňuje také různá sdělovací forma, např. text a obraz.¹⁰⁰ Historickým pramenem se tak může stát libovolné sdělení: inzerát i kreslená anekdota či karikatura.

Po výše uvedeném rozsáhlém mediologickém úvodu, který provází podotknutí o neexistenci odpovídající odborné literatury o mediálním zázemí, se historik pochopitelně ptá, jakým způsobem média zkoumat.

Shrneme-li dosavadní výklad, pak víme, že mediální text je komunikát, který podléhá kontextu masové komunikace. Ačkoliv média naplňují více funkcí, jejich hlavní společenský význam spočívá v sociálním konstruování reality daném skutečností, že působí jako sociální instituce propojující soukromé a veřejné a jejich činnost je založena na zprostředkování a zvýznamňování,

Díky vzájemné podmíněnosti médií a společnosti je patrné, že jsou ovlivňována prostředím, v němž působí, přičemž jeho vlivy jsou jak vnější – definované v nejširší podobě kulturním prostředím, tak vnitřní – dané a mediálním odvětvím, dobovou mediální normou a individuálními faktory.

Ze vztahu médií k publiku a faktu, že média jdou odrazem a současně formujícím činitelem společnosti, vyplývá, že mohou sloužit jako zásadní zdroj informací o společnosti. Hlavní výhodou, kterou poskytují jako pramen, je velké množství informací různorodého charakteru dané rozličnými způsoby zpracování témat a širokým přesahem zahrnujícím politickou, ekonomickou i kulturní oblast. Zároveň však média vyvolávají dojem zdánlivé autenticity plynoucí z předpokladu žurnalistické objektivitě a skrytých vlivů a procesů, které utvářejí mediální sdělení.

Historik stojí v zásadě před úkolem podobným úkolu novináře, přičemž jeho událostí je mediální realita.¹⁰¹ Naše struktura tázání proto může sledovat model tzv. zpravodajských otázek, tedy základních otázek, na které by měla odpovědět každá zpráva. V českém prostředí tyto otázky znějí: *kdo, co, kde, kdy* a u delších zpráv *jak a proč*.¹⁰² Historik, který využívá jako pramen média, by se měl v první řadě ptát po původci sdělení: *kdo* je pisatel a vydavatel sdělení, jaká mediální organizace stojí na straně podavatele? Následují otázky *kdy* a *kde*, tedy ptaní se po historickém kontextu doby a místa. Zde je prostor zohlednit společenské a politické podmínky, legislativu, historický vývoj médií včetně případných technických vlivů. Otázka, *co* se obrací k předmětu sdělení, jeho obsahu, a uvažuje případné denotace a konotace. Přímo navazuje otázka *proč*, která se

¹⁰⁰ Na její důležitost upozorňuje např. BARTOŠ, Josef. *Noviny jako historický pramen*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 11.

¹⁰¹ Pojem mediální realita přebíráme od Jiráka a Köpplové, kteří ho používají ve smyslu „ucelené představy o světě, hodnotách a představách“. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 127.

¹⁰² Osvaldová v této souvislosti přidává také zahraniční kontext. OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 22.

zabývá funkcí textu (informační, persvazivní – včetně propagandy, zábavná, funkce socializační a funkce kontinuity) a snaží se zodpovědět, jaký je záměr podavatele sdělení. Poslední ze zpravodajských otázek, *jak*, odkazuje ke způsobu komunikace. Zahrnuje faktory technologie, mediální normy, sémiotiky mediální produkce, žánrového zařazení a jazyka. Důležitý aspekt komunikace doplňuje tázání *komu?* připojené nad rámec zpravodajských otázek. Tedy se na závěr ptáme, kdo je adresátem sdělení, jaký je předpokládaný příjemce? Jaké společenské vrstvě, sociální skupině nebo úrovni vzdělání se sdělení přizpůsobuje, jaké publikum mohlo sdělení zasáhnout. Sem proto budou patřit také například případné údaje o nákladu tiskovin.

Ke konstatování Jiráka a Köpplové, že český historik médií ne vždy najde odpověď na všechny otázky, dodejme, že při množství pramenů, jež představují média – nebo v našem případě „jen“ periodický tisk první republiky, přináší každé zkoumání pouze kapku poznání do moře neznámého. Pro dnešního historika tak mohou média představovat badatelskou výzvu, která by měla být zajímavá nejen množstvím dosud nepoznaného, ale také – a možná především – společenskou aktuálností. Připomeňme, že média stála u zrodu moderní společnosti a dodnes zůstávají jejím zásadním formujícím činitelem. Zkoumání jejich fungování a vlivu v historicky vymezeném kontextu tak otevírá v důsledku prostor k pochopení, z čeho vychází a na čem se zakládá jejich pozice v současném světě.

1.2. Přístupy k analýze mediálního textu

Z povahy mediálních textů, jak jsme se snažili ji přiblížit v úvodní kapitole, vysvítá, že představují velice bohatý a vnitřně různorodý pramen. To umožňuje badateli uplatnit k jejich analýze poměrně širokou škálu výzkumných přístupů kvantitativního i kvalitativního charakteru, jak dokládají metodologické příručky zaměřující se na výzkum médií a vycházející především z badatelského prostředí mediálních studií.

Chceme-li se zabývat otázkou, jakým způsobem se na společenské komunikaci mladého československého státu podílely kulturní časopisy svým referováním o literatuře, rázem se ocitáme široce rozkročení v interdisciplinárním poli výzkumu.¹⁰³ Musíme brát v úvahu sociální roli médií a konkrétní typy zkoumaných tiskovin v jejich specifickém historickém kontextu, přičemž je třeba zohlednit také literárněhistorická a literárněteoretická východiska. Vzhledem k množství možných postupů, výzkumných tradic a teoretických podnětů bychom jistě mohli naplnit bezpočet stránek úvahami o vhodnosti koncepcí a metod, aniž by se nám podařilo objevit nezpochybnitelný postup,

¹⁰³ Na jednu stranu může interdisciplinarita výzkumu představovat nebezpečí vágně vymezené metodiky, na druhou stranu jsme však už výše připomínali její nezbytnost při zkoumání médií.

jež by byl v ideálním případě univerzálně aplikovatelný na historický výzkum mediálních obsahů jako součásti celospolečenské komunikace. Denis McQuail podotýká, že pro analýzu médií neexistuje něco jako nejlepší metoda, protože se jednotlivá média, obsahy a žánry vzájemně natolik odlišují, že potřebují různé způsoby zkoumání.¹⁰⁴ Pokusíme se proto navrhnout jednu z možných cest výzkumu, přiblížit její inspirační zdroje a především upozornit na styčné body, které i při interdisciplinárním přístupu vystupují do popředí a poskytují logické vodítko, na co se zaměřit.

Počátky výzkumu médií vycházely z předpokladu, že obsah odpovídá významu, tedy že význam je jednoznačný a zjistitelný prostou analýzou obsahu. Až později se objevuje přístup, který zastává spíše názor, že média a jejich obsahy jsou spíše výpovědí o kultuře a společnosti, v níž vznikaly než nositelem jednoznačných významů.¹⁰⁵ Právě proto pak například Tomáš Trampota připomíná potřebu zkoumání vnějších podmínek mediálního prostředí, bez jejichž zahrnutí nemůže mediální zkoumání přinést výsledky o tom, jak tyto texty působí ve společnosti. Žádný mediální text totiž nemůže fungovat stranou společnosti a plnit svou roli izolovaně.¹⁰⁶ Uvědomíme-li si navíc reciprocitu vztahů médií a společnosti, pak už z této skutečnosti jasně vyplývá, že média nejen poskytují výpověď o společnosti, ale také že známe-li společnost – tedy kontext, lépe rozkryjeme významy, které se v médiích ukrývají.

McQuail uvádí několik výzkumných oblastí, které mediální prostředí může nabízet. Lze srovnávat výstupy jednotlivých médií a jejich obsahy, zkoumat na základě obsahu podobu společnosti, dále se zabývat účinky médií, kvalitou mediálních výstupů, mediální předpojatostí, podobou publika, popřípadě si klást otázky ohledně podoby textu a jeho účinků na publikum. Obdobně lze také srovnávat vztah médií a reality, kdy „nejzákladnější otázka zní, zda obsah médií odráží – nebo by měl odrážet – společenskou realitu, a pokud ano, potom čí realitu“.¹⁰⁷ K této McQuailově poznámce se ještě vrátíme později, protože naznačuje podobu jednoho ze zmíněných styčných bodů mezi jednotlivými výzkumnými přístupy.

Mediální studia, která můžeme považovat za nejpovolanější obor ke zkoumání mediálního prostředí, vycházejí metodologicky především ze sociologie a nabízejí často velmi přesné kroky, jak postupovat. Jestliže bychom v nich pátrali po vhodných nástrojích pro naše téma, hledali bychom mezi kvalitativními metodami zkoumání mediálních textů. Nabízelo by se několik možností: semioticko-strukturální analýza, která se zabývá zkoumáním znaku a způsobem jakým vytváří

¹⁰⁴ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 351.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ TRAMPOTA, Tomáš a VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 169–170.

K tomu můžeme navíc dodat s autorkami knihy o kritickém čtení mediálních textů, že mediální sdělení „vždy působí jako výsledek intertextových a interdiskurzivních vztahů“, tedy se ocitá v průniku několika komunikačních sfér.

SVOBODOVÁ, Jindřiška, HAMRUSOVÁ, Šárka a HINKOVÁ, Barbora. *Kritické čtení mediálních textů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 5.

¹⁰⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 351–352.

významy ve společnosti;¹⁰⁸ historicko-srovnávací metoda, čili komparace.¹⁰⁹ V rámci této metody můžeme rozlišit synchronní a diachronní postup, přičemž synchronní zkoumá určitou událost ve více druzích tiskovin, zatímco diachronní jednu tiskovinu dalším časovém úseku.¹¹⁰ Další metodou by bylo např. interpretativní čtení inspirované hermeneutikou, kde se uplatňuje opakované čtení, během něhož se vytváří a posléze koriguje předporozumění a zároveň je kladen důraz na uchopení textu jako celku a pochopení jeho významu na základě kontextu vzniku.¹¹¹ Renáta Sedláková nabízí také možnost využít analýzu diskurzu jako metodu, která přesahuje hranice textu a usiluje o „interpretaci textu v kontextu kultury“.¹¹²

Z podobných úvah vychází víceméně i Pavel Horák ve své stati o tisku jako historickém prameni.¹¹³ Doporučuje využít kvantitativní textovou analýzu, která např. počítá výskyty klíčových slov, a kvalitativní diskurzivní analýzu, jež může zkoumat promluvu, významové struktury nebo způsob, jakým jsou významy konstruovány; případně s odkazem na J. L. Austina a teorii mluvnických aktů nabízí takové pojetí diskurzivní analýzy struktur, které naopak řeší otázku konstrukce reality.¹¹⁴

Ukazuje se, že prostředí mediálních studií nabízí k analýzám mediálních obsahů především různé podoby analýzy diskurzu, a to hlavně proto, že zkoumáním vyšších rovin, než je jen rovina textu, je možné vyvarovat se dekontextualizující izolaci.¹¹⁵ Mimo jiné proto také Horák upozorňuje, že je důležité ptát se na denotace a konotace vztahující se k zobrazované skutečnosti.¹¹⁶ Opakovaně se nám tedy potvrzuje, že mediální text nelze vnímat odtrženě od společenského kontextu. Připomeňme si s McQuailem, že média utvářejí reprezentace, jimiž zobrazují společenskou realitu.¹¹⁷ Reprezentace reality znamená způsob, jak je skutečnost popisována pomocí znakového systému, jímž je v první řadě jazyk, a to s cílem jejího zpřítomnění. Protože se jedná o

¹⁰⁸ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 329.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 338.

Zajímavé je že Sedláková mezi vědními obory, které komparativní metodu uplatňují, nejmenuje literární vědu, ačkoliv ta může v mnohém ohledu mít ke zkoumání mediálních textů velmi blízko. Mimo jiné i proto, že první zkoumání médií probíhalo jako součást literární vědy.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 388.

¹¹¹ Tamtéž, s. 390–392.

¹¹² Tamtéž, s. 426.

¹¹³ Nabízí tři hlediska analýzy mediální produkce. První je hledisko interní organizace a společenského kontextu, kam řadí otázky vlastníka, financování, politického propojení, otázky publika, dosahu, periodicity. Druhým hlediskem, které uplatňuje na tiskoviny, je hledisko vizuální, tedy grafická stránka, která je spjata s technologickými možnostmi. (V širším smyslu by se mohlo jednat obecně o zkoumání sémiotiky spojené s vizuální podobou média, v případě rozhlasu strukturujícími prvky a činiteli zvukového sdělení.) Sem se řadí velikost obrazových i textových ploch, jejich řazení a umístění atd. Třetí hledisko se zaměřuje na společenskou podmíněnost významů. HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 352–353.

¹¹⁴ HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 355.

¹¹⁵ Jak upozorňují např. TRAMPOTA, Tomáš a VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 169.

¹¹⁶ HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 354.

¹¹⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 17.

zprostředkování, je zobrazení skutečnosti přikládán vždy nějaký význam, utvářena interpretace, tedy dochází k vytváření určité *verze* skutečnosti.¹¹⁸ Chceme-li pochopit, jak je tato verze skutečnosti konstruována, potřebujeme rozkrýt znakový systém, který slouží k její výstavbě.

Hledání adekvátního výzkumného přístupu tak musí nutně být ovlivněno potřebou zohlednit širší komunikační kontext, v němž nebude opomenuta funkce mediálního textu, a zároveň nalézt vhodný způsob, jak pracovat se znaky obsaženými v textu. Ukazuje se, že styčnými body výše uvedených úvah různých autorů zůstávají diskurz a konstrukce reality.

1.2.1. Od konstrukce reality k diskurzu

Teorii sociální konstrukce reality, jak s ní budeme pracovat, představili ve své dnes již klasické práci roku 1966 Peter Berger a Thomas Luckmann. Podle ní člověk jedná na základě své představy o skutečnosti, jíž si utváří s pomocí symbolických systémů, v nichž se pohybuje. Píší, že „svět každodenního života není totiž pouze světem, který obyčejní členové společnosti pokládají za danou realitu při svém subjektivním a cílevědomém každodenním jednání. Je to také svět, který má svůj původ v myšlenkách a činnostech a který je právě těmito myšlenkami a činnostmi jako reálný udržován.“¹¹⁹

Vžité rámce, s nimiž člověk dennodenně zachází, ulehčují rozhodování díky utváření zvyků. Jejich sdílení s dalšími lidmi umožňuje vznik sdílených typizací a díky zvnějšnění, tedy v praxi přijetí zvyku za obecně platný, dochází k ustavování institucí (typu rodina, národ, kultura atd.), jako deindividualizovaných struktur, které jsou reprezentovány utvářením společenských rolí. Lidské chování následně ovlivňují vytvářením norem chování.¹²⁰ Instituce se objektivizují neboli utvrzují se jejich platnost a trvalost, potvrzuje se a posiluje jejich verze vnímání světa jako vnímání reality.¹²¹

Objektivizované významy utvářené a potvrzované institucemi se předávají jako „vědění“, tedy se stávají předmětem komunikace a podléhají ustáleným komunikačním principům.¹²² Zde se úzce dotýkáme principů fungování médií, jejichž společenská role úzce souvisí s distribucí informací, potažmo vědění. Tedy pakliže média plní roli institucí, jsou jimi produkované významy součástí konstruování podoby světa, jíž společnost přijímá a chápe jako skutečnou. Nejde přitom ani tak o

¹¹⁸ REIFOVÁ, Irena. Rerezentace. In REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 211–213.

¹¹⁹ BERGER, Peter L. a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 25.

¹²⁰ Tamtéž, s. 56–58, 76–77.

¹²¹ Tamtéž, s. 61–62.

¹²² Tamtéž, s. 72.

explicitní obsah žurnalistických textů, jako spíše o implicitně obsažené významy utvářející různé formy ustálených interpretací světa.

Významným prostředkem, který slouží orientaci v realitě každodenního života, jsou typizace, jež strukturují naše postoje a jednání. Sociální realita vzniká jako „nepřetržitý sled typizací“, od těch blízkých plynoucích z každodenních setkání s lidmi, až po deindividualizované, které slouží jako abstraktní zástupce nekonkretizovatelné množiny osob.¹²³ Svým způsobem je to jeden z projevů vytváření symbolických systémů, které usnadňují komunikaci.

Berger a Luckmann dále upozorňují, že „veškeré předávání institucionalizovaných významů v sobě očividně zahrnuje kontrolu a legitimizační procedury.“¹²⁴ Tedy pokud se jedná de facto o vytváření nových významů dané skutečnosti, stává se vše otázkou moci založené na kontrole produkce významů, jež příjemce přijímá jako objektivizované. Každý časopis, který se snaží předložit či vytvořit a zprostředkovat svůj názor, se tak stává institucí daného názoru a skrze své působení jej může pro sdělení zasazenou část společnosti prezentovat jako skutečnost. Úsilí o získání zájmu publika, jakkoliv může být motivováno například třeba ekonomickými zájmy, lze pak vykládat jako snahu o takovou pozici ve veřejném prostoru, která dovoluje podílet se na formování veřejného mínění. Nápadně to připomíná foucaultovskou otázku definující diskurz: kdo kdy o čem a za jakých podmínek smí mluvit.

Jinými slovy člověk na základě toho, co vidí, nebo co se zprostředkovaně dozívá, vytváří svou interpretaci světa, která je pro něj pochopením reality. Aplikujeme-li tento koncept na mediální komunikaci, pak to, co média předkládají, je pouze jedna z verzí reality, již ovšem čtenář pokládá za věrné zobrazení skutečnosti.¹²⁵

Jak je zřejmé, nesmírně důležitým prostředkem je jazyk, který hraje zásadní roli objektivizujícího činitele.¹²⁶ Proces formulování a vyřčení myšlenek se totiž stává momentem vytváření reality.¹²⁷ Z toho nám vyplývá několik zásadních věcí: spolu s biblickým „na počátku bylo slovo (...). Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic, co jest.“ (Jan 1; 1, 3), můžeme říct, že jazyk jako základní symbolický systém slouží k utváření podoby světa, jak ho vnímáme, že je jazyk zásadním prostředkem konstruování a formování reality. Pozice médií jako masového komunikačního prostředku, který zásadním způsobem zasahuje už jen podobu jazyka jako znakového systému, je

¹²³ Autoři uvádí jako příklad „typického čtenáře londýnských Timesů. Tamtéž, s. 36–38.

¹²⁴ Tamtéž, s. 73.

¹²⁵ Vzhledem k tomu, že hranice vědění jednotlivce čili disponování informacemi, jsou omezené, je vědění sociálně distribuováno mezi různé lidi či přímo odborníky. Z toho můžeme vyvodit předpoklad o dojmu důvěryhodnosti mediálních sdělení pro jejich konzumenty. Tedy laický čtenář předpokládá, že názory a stanoviska, která mu jeho periodikum předkládá, jsou pravdivé a ověřené, protože autor je odborník a daná tiskovina jako instituce uplatňuje nad ním zastřešující funkci. Srov. Tamtéž, s. 50.

¹²⁶ Tamtéž, s. 70.

¹²⁷ Tamtéž, s. 151.

také pozicí zásadního distributora významů.

Pokud jako badatelé chceme zkoumat mediální texty, nabízí se nám jako základní varianta výzkumu zaměření právě na jazykem utvářenou podobu sdělení, kde, jak si ukážeme v závěru této kapitoly, může jako dobrý nástroj posloužit stylistika. Zároveň bychom měli stále mít na paměti, že mediální text nelze zkoumat odděleně od jeho širšího společenského kontextu. To nás vede ke dvěma dalším zamyšlením. Pakliže je naším tématem medializace literatury, je třeba se zamyslet nad tím, jak funguje literární život a jakým způsobem se v něm utvářejí a distribuují významy. V podstatě můžeme literární život chápat jako specifickou součást společenských procesů, což vede k úvaze o zapojení hledisek sociologie. Druhým důležitým tématem k promyšlení je pak utváření a působení diskurzu jako roviny, kde se uplatňují mimotextové jevy.

Začneme-li se zabývat pojmem diskurz, narazíme, stejně jako badatelé před námi, na první potíž u samotného vymezení pojmu. I Michel Foucault, kterého bychom mohli označit za klasického autora teorie diskurzu, upozorňuje na nejednoznačnost terminologie, respektive nejednoznačnost pojmu diskurz v různých variantách jeho užití.¹²⁸ Nacházíme ale dvě základní podoby jeho významu: první zasahuje pouze promluvu a soustředí se na jazyk, zatímco druhé pojetí vychází ze širšího kontextu a zajímá ho nadtextová rovina definovaná společensko-kulturními souvislostmi.¹²⁹

První pojetí nás odkazuje například k úvahám Paula Ricoeura z roku 1973, který pojmem diskurz nahrazuje pojem parole, tedy promluva. Vychází z toho, že znak jako hlavní objekt zkoumání sémiotiky v zásadě není skutečný. Tedy v případě zkoumání jazyka je rozhodující až věta jako konkrétní komunikační událost, v níž se utváří smysl odhalitelný sémantikou. Podle Ricoeura je tak diskurz událostí jazyka, tedy momentem realizace parole.¹³⁰ Zároveň ale píše, že diskurz se sice „realizuje ako udalosť, ale je chápaný ako význam“.¹³¹ Svou realizaci totiž promluva uskutečňuje skrze performativy. Ricoeur připomíná řečové akty Johna L. Austina, pro nějž vyjádření představuje lokuční akt čili to, co se vyjádřením děje, se stává aktem ilokučním a účinky, které promluva

¹²⁸ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. V Praze: Herrmann & synové, 2002, s. 51.

Otázka komplikovanosti pojmu diskurz vedla německého historika Achima Landwehra (který se zabývá otázkou historické analýzy diskurzu (viz kniha LANDWEHR, Achim. *Historische Diskursanalyse*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2008.) k úvaze o potřebě zkoumání historie samotného pojmu diskurz, přičemž z jeho úvah vyplývá, že klíčem k pochopení důležitosti diskurzu a jeho uplatnění v humanitních vědách je paradigmatický obrat 20. století, který vychází z předpokladu, že vědění a realita se utvářejí na základě sociokulturních procesů generujících významy.

LANDWEHR, Achim. *Diskurs und Diskursgeschichte*. Docupedia-Zeitgeschichte [online]. 2018 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: https://docupedia.de/zg/Landwehr_diskursgeschichte_v2_de_2018.

¹²⁹ Srov. např. BOČÁK, Michal. *Diskurz ako predmet transdisciplinárneho výskumu*. In: SLANCOVÁ, Daniela, BOČÁK, Michal a ŽARNOVSKÁ, Iveta, eds. 3. *študentská vedecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 2008, s. 526. [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova2/subor/bocak.pdf>.

¹³⁰ RICOEUR, Paul. *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*. Bratislava: Archa, 1997, s. 20–22.

¹³¹ Tamtéž, s. 32.

vyvolá, jsou perlokučním aktem.¹³² Kontext je potom tím, co zajišťuje porozumění, tedy podle Ricoeura kontext není součástí diskurzu, ale pouze doplňuje diskurzivní moment.¹³³

Ačkoliv je Ricoeurovo pojetí v mnoha ohledech zjednodušující, může pro nás být inspirativní fakt, že promluvu, respektive text chápe jako realizaci, jako performativy, které utvářejí skutečnost. Ricoeur sice píše především o literárních textech nicméně, pokud budeme některé jeho poznatky zobecňovat, pak můžeme říct, že text obsahuje v sobě kódované významy, které nějakým způsobem konstituují určitý svět v momentě čtení.¹³⁴

O čtyři roky dříve než Ricoeur formuloval své pojetí diskurzu Michel Foucault. Podle něj diskurz není definován objekty nebo obsahy ale souborem „praktik, které systematicky vytvářejí objekty, o nichž mluví“.¹³⁵ Opět zde tedy máme konstitutivní moment, ale diskurz je v tomto případě formou uplatňovaného řádu, která určuje podmínky, za nichž se realizuje výpověď. Charakter diskurzu následně vysvětluje z definic souvisejících pojmů, které usilují o popis širších souvislostí utváření a fungování diskurzu.

Takovým pojmem je například pole diskurzivní události jako konečný soubor všech výpovědi uzavřený v určitém okamžiku a diskurzivní událost sama o sobě. Klíčová otázka při popisu diskurzivní události potom zní: „jak se stalo, že se na tomto místě objevila právě tato, a ne nějaká jiná výpověď?“ Zahrnuje to úvahy o vědomých a nevědomých aktivitách, o všem, co se odehrálo v okamžiku promluvy a co ji mohlo ovlivnit. Při zkoumání diskurzivního pole se pak hledají specifické a jedinečné okolnosti, které formovaly výpověď, jinými slovy podmínky existence.¹³⁶ Vyplývá z toho, že diskurz se utváří souvztažností výpovědi a kontextů, které se navzájem ovlivňují.

Dalším důležitým Foucaultovým pojmem je diskurzivní formace. Klíčové pro její vymezení jsou vztahy, které mezi sebou jednotlivé výpovědi mají, ať už se jedná o jejich řazení, vzájemné komentování a podobně. Systém formování pak představuje „komplexní svazek vztahů, jenž funguje jako pravidlo: předepisuje, co musí být v diskursivní praxi uvedeno do vztahu, aby odkazovala k určitému objektu, aby odstartovala určité vypovídání, aby použila určitý pojem, aby organizovala určitou strategii. Definovat systém formování v jeho singulární individualitě tedy znamená charakterizovat diskurz či skupinu výpovědí pravidly nějaké praxe.“¹³⁷ Slovy Jana

¹³² Tamtéž, s. 49–50.

¹³³ Tamtéž, s. 32.

¹³⁴ Tamtéž, s. 20.

¹³⁵ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. V Praze: Herrmann & synové, 2002, s. 78–79.

¹³⁶ Tamtéž, s. 44–46.

¹³⁷ Tamtéž, s. 92–93.

K tomu lze ještě doplnit, že diskurzivní praxe je pak na základě uvedených souvislostí „soubor anonymních, historických pravidel, vždy určených v prostoru a čase, který definoval danou periodu a podmínky působení funkce vypovídání v daném sociálním, ekonomickém, geografickém či lingvistickém prostředí.“ Tamtéž, s. 181.

Matonohy diskurz současně vymezuje témata i způsoby jejich uchopení slovy jako „myšlenkové a konceptuální sady“.¹³⁸

Ať už diskurz chápeme jakýmkoliv způsobem, definice se shodují na jeho schopnosti konstruovat realitu skrze utváření významů.¹³⁹ V zásadě dochází k vzájemné restrukturalizaci mezi diskurzem a sociální praxí, respektive sociálním vnímáním reality. Tedy to, co obsahují mediální texty, se stává potvrzováním nějak vnímané skutečnosti. Zároveň však utváření diskurzu nemůžeme vztahovat výhradně k jazykovému systému, zahrnuje totiž i další symbolické systémy.¹⁴⁰ V našem případě to tedy znamená například zahrnutí hlubšího systému sémantiky tištěných sdělení.

Jestliže se pro nás diskurz stává pojmem, jímž lze zachytit a popsat širší souvislosti mediální komunikace v rámci konstrukce reality, nabízí se samozřejmě otázka, jak diskurz uchopit a zkoumat. Podobně, jako je obtížné definovat diskurz, je nesnadné popsat přístupy k jeho zkoumání. Renáta Sedláková píše, že „označení diskurzivní analýza zastřešuje více různých postupů a škol, jež nemusejí mít příliš společného, kromě snahy zkoumat ‚co‘ bylo řečeno, ‚kým‘ a ‚proč‘, ‚v jakém nebo čím zájmu“.¹⁴¹ Podřídíme-li však své uvažování o možnostech zkoumání diskurzu tezi sociální konstrukce reality jako principu, jímž se diskurz projevuje, můžeme nalézt některé společné body. Vycházíme-li z foucaultovského pojetí, podle něž diskurz určuje, kdy se kdo o čem a za jakých podmínek smí vyjadřovat, v podstatě předpokládáme, že specifické historické podmínky formují způsob vytváření významu v jazykových projevech.¹⁴² Analýza diskurzu pak nemá za cíl zkoumat dokumenty ale diskurz v pozadí, má se stát „způsobem nahlížení na sociální realitu“.¹⁴³ Soustředí se na vztah textu a společenského kontextu, přičemž zobrazuje fungování jazyka ve společnosti jako nástroje sloužícího ke konstrukci reality.¹⁴⁴ Diskurzivní analýza poté řeší, co dostává ve výpovědích přednost a tedy jakým způsobem je konkrétní diskurz formován, co je dominantní, co je naopak potlačeno.¹⁴⁵ Vzhledem k tomu, že se v rámci diskurzu postupně utvářejí pravidla, pak lze tato pravidla sledovat v několika oblastech. Samotný text totiž funguje v několika rovinách od otázek vnitřní stavby přes intertextové, žánrové a diskurzivní souvislosti, přes společenské a institucionální vlivy až po nejširší kulturně společenský kontext. Výzkum následně

¹³⁸ MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (diskurz, gender, text)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, s. 36.

¹³⁹ Srov. např. MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (diskurz, gender, text)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, s. 9; BOČÁK, Michal. *Diskurz ako predmet transdisciplinárneho výskumu*. In: SLANCOVÁ, Daniela, BOČÁK, Michal a ŽARNOVSKÁ, Iveta, eds. *3. študentská vedecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, s. 530. [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova2/subor/bocak.pdf>.

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 529.

¹⁴¹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 429.

¹⁴² BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006, s. 41.

¹⁴³ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 426–427.

¹⁴⁴ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 12.

¹⁴⁵ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 436.

musí pochopitelně také zahrnout několik oblastí, ať už jsou to specifická témata konkrétního diskurzu, užití komunikační strategie, nebo výrazové prostředky konkrétního vyjádření.¹⁴⁶

V odborné literatuře nacházíme podle úhlu pohledu výzkumníka nebo zaměření různé důrazy a postupy buď na mimotextové vlivy, nebo naopak na otázky uvnitř textu, či samotný jazyk.¹⁴⁷ Pokud ale jazyk chápeme jako konstitutivní pro zobrazování reality a zároveň určující pro utváření diskurzu, stává se pro nás nevyhnutelným zaměřit se právě na něj. Podle Soni Schneiderové lze z jazykového hlediska nazírat diskurz „jako soubor určitých elementů v textu, tvrzení a postupů, které jsou regulovány určitými sociálními kontexty.“¹⁴⁸ Proto je třeba v první řadě zvolit metodu zkoumání, která dokáže text pojmout v nejširší rovině fungování jazyka a zároveň odhalit pravidla, která ho charakterizují a jsou projevem diskurzu. Připomeňme, že cílem našeho zkoumání není odhalit podobu diskurzu, ale analyzovat text jako komunikát zavěšený do sítě vztahů.

Současně si ale musíme uvědomit specifickou situaci našich textů. Tedy v jakém společenském kontextu fungují, jaké vlivy na ně působí. Naše téma zaměřující se na medializaci literatury v meziválečném českém tisku proto vyžaduje, abychom si připomněli jednak pravidla fungování literární komunikace, jednak abychom se zaměřili na literární komunikaci v rámci českých meziválečných periodik. Protože ale na literární komunikaci nahlížíme jako na součást celospolečenské komunikace probíhající prostřednictvím dobových masových médií, je nezbytné pracovat také s kontextem dobové žurnalistiky.

1.2.2. Stylistika jako nástroj zkoumání žurnalistického textu

Na předcházejících stranách jsme dospěli k závěru, že klíčovým prostředkem formování diskurzu a utváření sociální reality je jazyk jako základní symbolický systém. K jeho výzkumu lze přistoupit z různých stran, ovšem pokud máme před sebou mediální texty a ptáme se, jakým způsobem komunikují, nezbyvá než se zaměřit na text jako celek zasazený v širších souvislostech. Právě proto

¹⁴⁶ SVOBODOVÁ, Jindřiška, HAMRUSOVÁ, Šárka a HINKOVÁ, Barbora. *Kritické čtení mediálních textů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 40.

¹⁴⁷ Jan Hendl například k analýze diskurzu nabízí celou sadu základních otázek: „Jaké jsou sociální, kulturní a politické podmínky, které vedly ke vzniku tohoto textu? Jaké stopy ostatních textů (intertextualita) jsou v tomto textu evidentní? Jak konzistentní, koherentní nebo rozporuplný je tento text? Jak se rozpory prezentují? Jak jsou lidé, objekty a myšlenky kategorizované? Kdo je zahrnut nebo vyloučen? Kdo je považován za normálního, přirozeného a běžného? Vyskytují se v textu „vynechávky“, mezery, „mlčení o existujícím“? Co je prezentováno jako legitimní, nelegitimní? Kdo je předpokládán jako primární čtenář textu? Jaké se přijímají o čtenáři předpoklady? Jaké jsou předpokládané sociální efekty textu? Jaké alternativní interpretace textu lze očekávat u různých sociálních skupin?“ Jak ale vidíme, jazyková rovina je jeho přístupu naprosto cizí. Jako protiklad k jeho přístupu můžeme uvést postup Soni Schneiderové, která naopak k analýze diskurzu přistupuje zevnitř textu. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008, s. 267–268; SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

¹⁴⁸ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 21.

volíme ke zkoumání vybraných textů také nástroje stylistiky, jež pojímá text jako komunikát, všímá si kompozice a stylizace, zároveň stojí na interdisciplinárních základech, přičemž využívá například poznatků teorie komunikace nebo literární vědy.¹⁴⁹ Z našeho pohledu je tedy ideálně rozkročená, aby dokázala pojmut specifika daná jednak textem pevně zakotveným v mediálním systému, jednak aby dokázala zohlednit, jakým způsobem slouží využívání jazyka uvnitř systému ke konstrukci reality.

Je však třeba si uvědomit, že komunikát je komplexní jednotka, která vzniká v závislosti jak na vysílateři, tak na příjemci sdělení.¹⁵⁰ Jeho podoba je určována za prvé verbálními (lingválními) prostředky, za druhé současně nejazykovými (paralingválními) prostředky, jako je v našem případě například grafická podoba sdělení, použité titulky, způsob zalomení nebo kontext na stránce,¹⁵¹ a také za třetí prostředky kompoziční výstavby komunikátu, kam se řadí textové, tektonické, tématické a slohové postupy.¹⁵²

Samotný styl chápeme jako ráz komunikátu, který určuje jeho výslednou podobu, nese obsahový význam a podílí se na účinnosti sdělení.¹⁵³ Teprve při zkoumání sdělení jako celku lze sledovat vztahy mezi textovými jednotkami a jazykovými prostředky a rozkrýt, jak text může v komunikaci působit, respektive jaký mohl být autorský záměr.

Vzhledem ke komplexnosti komunikátu podléhá i styl mnoha souvislostem. Jak píše autorky *Současné stylistiky*: „Úroveň stylu je poplatná intelektuální úrovni a vyjadřovacím schopnostem autora, ale může být ovlivněna i uvědomělým postojem ke schopnostem adresáta. Vliv mají i rozmanité podmínky, za nichž komunikace probíhá. Všechny provázející vlastnosti a okolnosti se odrážejí v celém komunikátu, tj. jak na úrovni kompoziční, tak stylizační, nad to už primárně ve výběru a selekci jazykových prvků a rovněž ve výběru prvků tematických a obsahových a v jejich selekci.“¹⁵⁴ V případě mediální komunikace tak za určující faktory pro podobu sdělení můžeme v základu označit typ média a cílové publikum, přičemž obojí dále určuje možnosti autorského vyjádření a celkový ráz komunikátu.

¹⁴⁹ Autorky *Současné stylistiky* píše o tzv. stylistice jazykovědné. Viz ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 20–21. Citovanou publikaci chápeme jako základní literaturu pro pochopení souvislostí stylistiky. Navíc zohledňuje i posun stylistiky směrem k teorii komunikace, což je vzhledem k našemu tématu poměrně důležité.

¹⁵⁰ Jak připomíná MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 43. Rozhodně ne nezajímavý náhled nabízí také Vilém Mathesius v roce 1942: „Situace, která určuje sloh, zahrnuje tři důležité faktory: materiál jazykový, osobnost mluvčího nebo pisatele a cíl, k němuž se směřuje.“ MATHESIUS, Vilém. *Řeč a sloh*. 1. vyd. v Čs. spis. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 28.

¹⁵¹ Zvláště dobře jsou tyto vlivy patrné na rubrice Feuilleton na podvale novin, která ze své podstaty prostoru pro názorovou žurnalistiku dávala některým publicistickým textům zvláštní význam vzhledem ke svému umístění na titulní (a obvykle i následující) straně.

¹⁵² MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 21.

¹⁵³ Srov. ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 16–17.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 75.

Stylové faktory nebo činitele, tedy okolnosti ovlivňující výslednou stylovou podobu textu, nabývají dvou základních podob: faktory objektivní, tedy vnější okolnosti, jako jsou například ráz projevu, vliv prostředí a situace, forma a podobně, a stylové faktory subjektivní, které vycházejí z osobnosti autora. Těmi mohou být kupříkladu komunikační a životní zkušenosti, způsob uvažování, popřípadě i záliby a další.¹⁵⁵ Mezi objektivní faktory můžeme zařadit také funkci komunikátu, o jejímž významu svědčí fakt, že se právě na ní zakládá klasifikace funkčních stylů, která je základním tématem české stylistiky.¹⁵⁶ V případě zkoumání mediálních textů k nim připojujeme také vlivy jednotlivých sfér mediálního systému, od vlivů celospolečenských až po redakční zásahy.

Pro naše téma je pochopitelně zásadní žurnalistický (dříve publicistický)¹⁵⁷ styl jako kategorie zahrnující faktory určující podobu žurnalistických sdělení. Eva Minářová v podobě žurnalistického stylu shledává některé znaky dřívějšího řečnictví a vlivy homiletiky.¹⁵⁸ Vzhledem k tomu, že oba tyto zmíněné způsoby komunikace měly za úkol oslovení širšího publika, je zcela logické, že se s rozvojem masové komunikace přesunuly či transformovaly do komunikace masových médií. Hlavní funkce uplatňující se v textech žurnalistického stylu jsou funkce informativní a funkce persvazivní.¹⁵⁹

Žurnalistický styl je také nesmírně rozrůzněný podle jednotlivých textů a jejich funkcí, proto se dále rozlišují texty zpravodajského žurnalistického stylu, publicistického analytického a publicistického

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 76; MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 17–18.

¹⁵⁶ Počátky úvah o funkčních stylech bychom shledali ve třicátých letech 20. století. Jan Chloupek je v roce 1994 označil za „živý odkaz Pražské jazykovědné školy dnešní jazykovědě“ CHLOUPEK, Jan. Funkční styly dnes. *Naše řeč*, roč. 77 (1994), č. 2, s. 57. Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7174>.

¹⁵⁷ Autoři *Současné stylistiky* uvádějí problémy s terminologií u označování publicistického stylu, kdy se v mediální teorii rozlišuje publicistika a žurnalistika jako dva různé pojmy což ovšem neplatí v jiných oblastech. Podobný problém terminologické nejednotnosti jsme zmiňovali v souvislosti s vymezením tisku jako publicistického pramene. Novější *Nový encyklopedický slovník češtiny* označuje publicistický styl jako styl žurnalistický, přičemž pojmy publicistický styl nebo novinářský styl jako starší a úžeji vymezené vzhledem k mnohotvárnosti způsobů mediální komunikace. ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 244; MINÁŘOVÁ, Eva. *Žurnalistický styl*. In KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, eds. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit.2020-06-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/ŽURNALISTICKÝ_STYL.

¹⁵⁸ MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 60.

¹⁵⁹ MINÁŘOVÁ, Eva. *Žurnalistický styl*. In KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, eds. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit.2020-06-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/ŽURNALISTICKÝ_STYL.

Minářová uvádí funkce sdělnou, ovlivňovací, přesvědčovací a získávací, které označuje jako funkci sdělnou a agitačně sdělnou. Pochopitelně se úvahy o funkci publicistických textů vyvíjejí. Například v roce 1957 píše v knize určené pro novináře a další, kteří se odborně zabývají tiskem, Milan Jelínek: „Publicistická činnost se vyznačuje funkcí informační, agitační a výchovnou. Prostor publicistické činnosti je pak různý podle různých druhů novin. Ústřední noviny, které mají obecně politickou povahu, zaměřují se na celou národní společnost. Měřítkem čtenářské vyspělosti je jim občan se základním (osmiletým) školním vzděláním a s jistými zkušenostmi ze společenského života. Ústřední noviny zájmových organizací pak přizpůsobují nejen obsah, ale i způsob jeho podání té společenské skupině, které slouží jako informační, agitační a výchovný orgán.“ I přes odlišné pojmosloví je ale, a to je klíčové, zřejmý záměr, s nímž texty publicistického stylu vznikají. MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 60; JELÍNEK, Milan. *O jazyku a stylu novin*. Praha: Rudé právo, 1957, s. 13.

beletristického stylu.¹⁶⁰ Každý z těchto podstylů vymezuje skupinu typických žánrů, témat i jazykových prostředků, zároveň všechny tři podstyly mají odlišnou funkci.

Zpravodajský styl má funkci informativní, je podřízen potřebě rychlosti a přesnosti definované například zpravodajskými otázkami. Podléhá proto modelovosti a mívá stabilní slovník.¹⁶¹ Pokud bychom se podívali na vývoj žurnalistických textů, pak zjistíme, zpravodajský styl se v této podobě ustavuje v souvislosti s nástupem redakční žurnalistiky a technickými změnami zrychlujícími komunikaci, které žurnalistiku zbavily původní narativní šíře vyjádření.¹⁶²

Druhý z podstylů žurnalistického stylu je publicistický styl analytický, který plní především funkci persvazivní, usiluje získávat a ovlivňovat. Oproti zpravodajskému stylu ale otevírá možnost pro uplatnění autorského stylu, protože styl analytický publicistický se naopak snaží modelovost porušovat. Ještě více prostoru pro autorský individuální styl a méně modelovosti pak obsahuje publicistický styl beletristický, který plní také estetickou funkci a vyznačuje se využitím největšího množství beletristických prostředků.¹⁶³ Zpravodajský styl ovlivňuje aktuální terminologie, zatímco publicistický analytický styl naopak často bývá ovlivněn dobovými politickým vyjadřováním.¹⁶⁴

Analýza publicistického stylu nabízí velké množství nástrojů, které můžeme uplatnit. Vzhledem k cílům našeho zkoumání se zaměříme primárně jen na některé z nich. Naším cílem není provést dokonalý stylistický rozbor textů, s nimiž budeme pracovat, ale na základě některých aspektů stylistického vyjádření rekonstruovat, jakým způsobem mohl daný komunikát působit v konkrétní

¹⁶⁰ MINÁŘOVÁ, Eva. *Žurnalistický styl*. In KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, eds, *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit.2020-06-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/ŽURNALISTICKÝ_STYL.

¹⁶¹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 259–260.

¹⁶² Dobře to dokládají změny, které přineslo zavedení telegrafického spojení. Díky němu se vyvinula ustálená podoba zprávy jako žánru, která se ilustruje modelem obrácené pyramidy. Vznikla kvůli poruchovosti spojení, kdy bylo nutné začít umisťovat stručné jádro informací na začátek zprávy, aby sdělení zůstalo kompletní. Zároveň dálkové zpravodajství ztratilo svou původní příběhovou podobu.

¹⁶³ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 266–269.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 253.

Žurnalistické psaní zahrnuje dva hlavní typy využitých výrazových prostředků. Jsou to prostředky automatizované a prostředky aktualizace nebo aktivizace, přičemž dělící čára mezi nimi vzniká na základě toho, jak fungují ve stylu, jsou-li stále nebo naopak nové. Automatizovanými prostředky mohou být, frazeologismy, obrazná vyjádření, formy zobecnování sdělení, prostředky, které mají zajišťovat sevřenou větnou skladbu, jako jsou ustálené předložkové vazby atd., naopak k prostředkům aktualizacím můžeme přiřadit především prostředky, které mají probouzet a udržovat čtenářovu pozornost nebo působit na jeho emoce. Například to jsou frazémy aktualizované zařazením nového slova, neotřelá obrazná vyjádření, dále výrazy, které nepatří do žurnalistického stylu, jako jsou prostředky odborné terminologie, hovorové výrazy, popřípadě slang, archaismy dialektismy knižní výrazy nebo některé typy vsuvek, které slouží pro odkaz na zdroj informací, jejichž cílem je podpoření a autentizace argumentů.

Na jedné straně žurnalistický styl utváří nové svébytné vyjadřovací prostředky, nové publicismy, (kdy se některá spojení stávají bezpříznakovými a ustálenými i mimo prostředí publicistických textů), na straně druhé nezřídka tíhne k užívání klišé nebo hesel, jež vznikají kvůli aktuálnímu společenskému dění, přičemž reflektuje a zároveň spoluutváří nejčerstvější vývoj jazyka. Tím se vysvětluje fakt, že publicistický styl může být současně neměnný i velmi proměnlivý. Ve vztahu k prvorepublikovým textům, jimiž se zabýváme, se připomíná využívání hesel, které zmiňovali už autoři počátku novinovědy jako nutnost i nešvar zároveň. Viz Tamtéž, s. 250–253, MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 60, 62–65.

společenské situaci, jakým způsobem se mohl dotýkat utváření nebo přetváření diskurzu.

Jak už uvádíme v *Úvodu*, v obsahové rovině textů se zaměříme se na tematizaci národa, demokracie a zahraničních vzorů. V rovině stylové si budeme všimnout funkce textu, znaků žánru a případně výrazných rysů autorského stylu nebo strategií akcentujících pozici mluvčího. Tyto důrazy nám umožní zkoumat autorskou intenci – tu na rozdíl od účinku sdělení totiž můžeme ze zkoumaných textů rekonstruovat jako souvislost způsobů předávání ideových koncepcí.

1.3. Literární komunikace v periodickém tisku

Abychom mohli kontextuálně zkoumat roli literární publicistiky v celospolečenské komunikaci, je třeba si uvědomit, že literatura jako specifická forma komunikace – literární komunikace¹⁶⁵ – vzniká, a především *je utvářena* v široké síti významotvorných procesů a praktik, jež jsou zakotveny v kulturním a společenském prostoru. Literární systém vzniká na základě procesů produkce, distribuce, recepce a následujícím mediálním a intertextuálním zpracováním literárních textů, které jsou tak neoddělitelně vevázány do sociálních, kulturních, politických a ekonomických podmínek společnosti, v níž vznikají a existují. Siegfried Schmidt proto označuje literaturu za sociální fenomén.¹⁶⁶ Znamená to tedy nejen fakt, že literární texty jsou výrazně ovlivněny celou řadou nejrůznějších procesů sociálního charakteru, ale že na celkové podobě díla, ve smyslu souboru sémantických možností otevírajících varianty výkladu a porozumění, v níž se dostává ke čtenáři, se podílí celá řada aktivit, z nichž mnoho má interpretační charakter, ať už se jedná o nejrůznější paratexty, kritiku, odbornou analýzu či například formování literárního kánonu školní výukou.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Literární komunikaci rozumíme procesuální vyjádření toho, co je literatura. Literaturu tedy pojímáme jako komunikát. Ve svém základu se teorie literární komunikace soustředí především na vztah autora a čtenáře, přičemž později zahrnuje také otázky distribuce a oběhu ve vztahu ke společenské a kulturní praxi. Srov. ŠIDÁK, Pavel. Literární komunikace. In MÜLLER, Richard. a ŠIDÁK, Pavel, eds. *Slovník novější literární teorie: glosář pojmů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 289–291.

¹⁶⁶ SCHMIDT, Siegfried. Literární věda na cestě od hermeneutiky k mediální kulturní vědě. *Česká literatura*. 2009, roč. 57, č. 4, s. 545.

Schmidt dokonce tvoří svébytnou koncepci interdisciplinárního bádání literárních textů (jeho terminologií literárních fenoménů), empirickou teorii literatury, jako způsob zkoumání, jehož cílem je odhalit aktivity jednotlivých účastníků literárních procesů, které vedou k tomu, že se dílo stává literárním fenoménem. Jinými slovy odhalit principy fungování institucionalizace literatury. Celkovou koncepci empirické teorie literatury nicméně úzce spojuje s kontextem dobového paradigmatu literární vědy Německa od 60. let a pod vlivem nových médií nakonec uvažuje o zavedení takzvané mediální kulturní vědy, která by zkoumala působení médií na publikum z hlediska výkladu reality a také skutečnost, jak média proměňují hodnoty, myšlení a citění. Viz SCHMIDT, Siegfried. Literární věda na cestě od hermeneutiky k mediální kulturní vědě. *Česká literatura*. 2009, roč. 57, č. 4, s. 542–554.

¹⁶⁷ Pierre Bourdieu píše, že „ideologie uměleckého díla je nevyčerpatelná. Interpretace je jakési ‚znovuutvoření‘, maska, jejíž poodhalení není nepodobné tomu, co pozorujeme ve věcech víry. Dílo tak není vytvořeno naráz, ale je vytvářeno stokrát, tisíckrát – všemi, kdo se o ně zajímají a z hmotného či symbolického zájmu se jím zabývají: čtou je, zařazují, luští, komentují, reprodukují, kritizují, potírají, poznávají, vlastní.“ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 229.

Role literatury ve společnosti se předmětem bádání stala nesčetněkrát. Vedly se diskuse o tom, co literaturu vlastně zobrazuje, jaký má účel, jakých účinků dosahuje, jaký má vliv a zároveň, jak se utváří literárnost, čím se literatura sama o sobě konstituuje. Výsledkem bylo uvědomění si, že jak píšeme výše, literatura je pevně zakotvená uprostřed mnoha společenských procesů, které spoluutváří a kterými je zároveň sama spoluutvářena. Literaturu proto můžeme chápat buď jako výsledek komunikačního jednání nebo specifickou formu komunikace.

Pakliže uvažujeme o literární komunikaci, poměrně často se veškeré úvahy soustředí pouze na vztah díla a čtenáře a pracují s otázkami recepce díla. Je však nesmírně důležité uvědomit si, že významy, které se utvářejí při čtení, nefungují nezávisle. Podílí se na nich širší systém literárního života.

Nový pohled na zkoumání principů fungování literatury ve veřejném prostoru přineslo zaměření pozornosti na vztahy mezi jednotlivými účastníky procesů produkce uměleckých děl. Jako mimořádně vhodný při studiu takových jevů, jako jsou například mechanismy utvářející literární kánon, vlivy vzdělávacích institucí, vlivy rodiny, školy nebo vrstevníků při formování čtenářských preferencí, funkce knižního trhu a médií nebo čtenářské strategie, se ukázal sociologický přístup.¹⁶⁸

Ve třicátých letech 20. století se začíná utvářet v Polsku významná tradice sociologie literatury jako přístupu ke zkoumání literárního života. Tehdy se objevily první práce pojednávající o okolnostech ovlivňujících vznik literárního díla a působení literatury ve společnosti. K hlavním představitelům těchto přístupů patřil i Jan Stanisław Bystron (1892–1964),¹⁶⁹ s jehož prací se český čtenář mohl seznámit díky článku Karla Krejčího (1904–1979) *Polská sociologie literární veřejnosti*, který v roce 1938 otiskly *Lidové noviny*.¹⁷⁰ Ve stejné době můžeme hledat počátky i českého sociologického zkoumání literatury, a to v textech autorů jako byli sociologové Arnošt Inocenc Bláha (1879–1960), Emanuel Chalupný (1879–1958), filosof a sociolog Josef Ludvík Fischer (1894–1973) nebo literární kritik Bedřich Václavěk (1897–1943) na stránkách *Sociologické revue* (1930–1949).¹⁷¹ V roce 1943 u nás vychází kniha Emanuela Chalupného *Literární historie a sociologie*, o rok později

¹⁶⁸ Srov. např. JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI, Michał. *Socjologia literatury jako nieodzownie źródło cierpień*. In JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI, Michał, eds. *Socjologia literatury. Antologia*. Kraków: Korporacja Ha!art, 2015, s. 13.

První úvahy o literatuře a jejích společenských souvislostech, které bychom mohli označit za blízké sociologii literatury, můžeme hledat už v 18. století u Madame de Staël (která mimo jiné považuje za podmínku pro fungování literatury ve společnosti svobodu tisku) nebo o století později u Hippolyta Taina. Ve své podstatě se jedná o úvahy o způsobu vzniku literárního díla a společenských vlivech, které na něj působí. Viz PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 17–18; CHALUPNÝ, Emanuel. *Literární historie a sociologie*. 2. vyd. V Praze: Jan Pohořelý, 1944.

¹⁶⁹ POSLEDNÍ, Petr. Problematika institucí literárního života. *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. 2007, roč. 76, č. 2, s. 151.

¹⁷⁰ KREJČÍ, Karel. *Polská sociologie literární veřejnosti*. *Lidové noviny* 27. 6. 1938, s. 5. Za zmínku o tomto článku vděčíme autorům předmluvy ke druhému vydání Krejčího *Sociologie literatury*. Viz POSPÍŠIL, Ivo a ZELENKA, Miloš. *Karel Krejčí jako meziválečný autor sociologie literatury*. In KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008, s. 35.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 38.

získá svou první podobu v několika cyklostylových kopiích *Sociologie literatury* zmiňovaného Karla Krejčího.¹⁷² Zájem o sociologické zkoumání literatury souvisí s celkovým rozvojem sociologie – ostatně s ní spojujeme i počátky odborného zájmu o média.

Na polské úvahy třicátých. let navazují v 60. a 70. letech další tamní autoři v souvislosti s teorií literární komunikace – například Michał Głowiński, Janusz Sławiński, Stefan Żołąkiewski nebo Krzysztof Dmítruk.¹⁷³ Když ale u nás v roce 1990 vychází *Sociologie a literatura* Miloslava Petruska, autor zahajuje povzdechem: „Jak psát o sociologii literatury v zemi, kde se žádná systematická sociologie literatury léta nepěstuje a žádné diskuze o ní nevedou?“¹⁷⁴

Hlavním důvodem, proč je vzhledem k našemu tématu sociologie literatury inspirativní disciplínou, je skutečnost, že se zaměřuje na komunikační charakter literatury. Její nejjednodušší popis bychom mohli spolu s Petruskem vymezit jako „zkoumání komunikačního a interakčního řetězce umělec – dílo – odběratel“, přičemž každá z částí tohoto řetězce obsahuje další souvislosti, které sociolog může zkoumat.¹⁷⁵

Zvláště přístup Janusze Lalewicze, který aplikuje teorii komunikace, je blízký našim úvahám o roli periodik v literární komunikaci. Lalewicz hned na úvod upozorňuje, že text jako komunikát není

¹⁷² Tamtéž, s. 31.

Krejčí se soustředí především na vlivy, které stojí za vznikem literárního díla, stejně jako na vlivy, kterými naopak literární dílo může působit na společnost. Jak podotýkají autoři předmluvy, jeho velkým tématem je také „pole sémantických možností textu“. Tamtéž, s. 9.

¹⁷³ POSLEDNÍ, Petr. Problematika institucí literárního života. *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. 2007, roč. 76, č. 2, s. 153–155. Podrobnější přehled polského vývoje oboru viz ŠÁMAL, Petr. K historii pojmu literární kultura. Poznámky z polské literatury. *Česká literatura*. 2005, roč. 53, č. 4, s. 541–555.

¹⁷⁴ PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 8. Petruska svou práci píše v době, kdy Krejčího studie ještě nebyla širěji známá a existovala pouze v několika exemplářích. O současné sociologii literatury můžeme říci, že stala oborem značně diferencovaným a zahrnujícím množství odlišných přístupů, úhlů pohledu i předmětů bádání, ať už se jedná o aspekty čtenářství, literární kritiky, knižního trhu... atd. Na problematiku rozrůzněnosti sociologických přístupů k literatuře odkazují Grzegorz Jankowicz a Michał Tabaczyński názvem své úvodní studie *Socjologia literatury jako nieodzownie źródło cierpień (Sociologie literatury jako nevyhnutelný zdroj utrpení)* v antologii současné sociologie literatury. Píší, že bezmála každý text zabývající se sociologií literatury, ať už se jedná knihu, studii, článek nebo encyklopedické heslo, začíná rozsáhlým popisem problému a úskalí oboru. Podobným způsobem uvažuje také Lucyna Stetkiewicz, jejíž práce *Szkice z „ziemi niczyjej“ czyli z socjologii literatury* dokládá, že sociologie literatury je velmi nejednotnou disciplínou, která zahrnuje velké množství nejrůznějších pohledů a akcentů na jednotlivé aspekty bádání literatury ve společnosti a vztahů literárního a sociálního systému. Viz JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI. *Socjologia literatury jako nieodzownie źródło cierpień*. In JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI, Michał, eds. *Socjologia literatury. Antologia*. Kraków: Korporacja Ha!art, 2005, s. 10; STETKIEWICZ, Lucyna. *Szkice z „ziemi niczyjej“ czyli z socjologii literatury*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2009.

¹⁷⁵ PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 31. Obdobně sociologii literatury definuje Stefan Żołąkiewski jako „sociologické vysvětlení procesu společenské literární komunikace. Celý komunikační proces vytváří spolupráce odesílatele, autora, tvůrce komunikátu, textu, díla a příjemce, čtenáře, veřejnosti.“ Viz ŻOŁKIEWSKI, Stefan. *Sociologie literatury a její okruhy*. In TRÁVNÍČEK, Jiří, ed. *Za textem: antologie polské sociologie literatury*. První vydání. Brno: Host, 2018, s. 36. Doplníme však, že, v dobách počátků sociologického zkoumání literatury byla klasickým tématem nápodoba vnějšího světa v literárních dílech, tedy mimetičnost jako myšlenka odrazu vnější skutečnosti. V 80. letech nicméně Janusz Lalewicz píše, že naprosto převažuje otázka vztahu autora a čtenáře. Viz LALEWICZ, Janusz. *Lalewicz Socjologia komunikacji literackiej. Problemy rozpowszechniania i odbioru literatury*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985, s. 11.

„pevná jazyková konstrukce“,¹⁷⁶ tedy se jeho význam utváří právě v průběhu komunikace. Na základě teorií autorů, jako jsou Claude Shannon, Elihu Katz, Paul Felix Lazarsfeld, D. M. White, Wilber Schramm, Melvin de Fleur a další, připomíná důležitost role prostředníků a vlivů, které se do komunikace připojují na úrovni mezi podavatelem sdělení a jeho příjemcem, tedy v případě literární komunikace mezi autorem a čtenářem. Zároveň tyto úvahy staví do kontextu masové komunikace jako kulturního činitele.¹⁷⁷

V 70. letech píše Stefan Žołkijewski o několika základních oblastech, jimiž se sociologie literatury může zabývat. V první řadě je to propojení mezi literaturou a společností ve smyslu utváření vztahu ke společenským strukturám. Dále otázka fungování společenských norem literatury, což souvisí v podstatě se zvyklostmi přístupu k literatuře, podobně může zkoumat procesy společenské literární komunikace, jež zahrnují problematiku oběhu literatury, vztahy čtenáře a spisovatele, způsoby vzniku literárního úspěchu, propojování literární komunikace s jinými okruhy komunikace v širším kontextu celé společnosti, společenskou funkci literatury, nebo otázky čtenářské a literární paměti, názorových vůdců v literární sféře, otázky institucionalizace a institucí literárního života, dále prostředků literární komunikace nebo také prostorových souvislostí, jako je rozlišení center a periferie. Další souvislosti může představovat sledování problémů literární politiky, tedy toho, jak otázky vlivu a moci vstupují do literárního života a určují pozice literárních děl.¹⁷⁸

Podle Petruska literatura „sociálně existuje především tím, že je v knižních prodejnách, v knihovnických policích, v učebních plánech, že se o ní mluví v televizi a píše v novinách, že má své instituce, své hrdiny, své požadavky a své vlastní konflikty. Je denně prožívána civilizovaným lidmi jako svébytná, ničemu jinému nepodobná zkušenost.“¹⁷⁹ Literaturu tedy definuje jako sociální fakt: „Literární dílo je výslednicí, ale i předpokladem sociálních aktivit, vzniká, existuje a funguje jako tvorba, interpretace, recepce a kritika, jako nákup a prodej, jako směna v nejširším smyslu a jako komunikace.“¹⁸⁰ Spisovatele můžeme vymezovat nejen jako člena různých společností svázaných s produkcí literatury, ale zároveň ho definuje jeho ukotvení v nejširších společenských vazbách utvářejících očekávání, jež jsou na spisovatele kladena. Literatura funguje jako sociální instituce, která navíc vstupuje do vztahu s dalšími institucemi, ať už je jimi například rodina, náboženství nebo politický systém.¹⁸¹

Samotné pojmy literární život nebo literární komunikace odkazují ke skutečnosti, že literatura se

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 5, přel. K. K.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 13–15.

¹⁷⁸ ŻOŁKIEWSKI, Stefan. *Sociologie literatury a její okruhy*. In TRÁVNÍČEK, Jiří, ed. *Za textem: antologie polské sociologie literatury*. První vydání. Brno: Host, 2018, s. 31–33.

¹⁷⁹ PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 22.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 22–23.

¹⁸¹ Tamtéž.

utváří jako výsledek komplexního společenského procesu.¹⁸² Michał Głowiński například píše o faktorech, které zasahují do čtenářova porozumění textu. Ať už se jedná o vlivy literární tradice, podoby současné literární kultury nebo pozici žánru: „literární dílo apeluje na čtenářskou zkušenost příjemce“, kterou utvářelo dříve čtení jiných textů nebo komunikace s různými lidmi, přičemž čtenář s pojetím může souhlasit nebo ho popírat.¹⁸³ Schmidt dokonce píše, že literárnost je sociokulturně podmíněna.¹⁸⁴ To znamená, že společenské a kulturní nastavení časoprostoru, kde se literární komunikace odehrává, je zásadní pro přijetí textu a udělení statusu literárního díla.

Předmětem zájmu sociologicko-literárního zkoumání je tedy způsob, jakým se utváří vnímání toho, co je literatura. Jak už bylo uvedeno výše, podobu literárního textu, jak se s ním seznamuje čtenář, nevytváří pouze autor, ale podílejí se na něm další složky literárního života a literární komunikace. Čtenář je ovlivňován jinými texty, autoritami a institucemi, které utvářejí jeho předporozumění, popřípadě dodatečně formují názor na text. Týká se to jak například literární kritiky, tak záležitostí knižní propagace, současně však také forem zprostředkování, které nabízejí knihovny, nebo – to už v základu formování prvních čtenářských zkušeností – výuka ve školách.

Lalewicz připomíná model procesu knižní komunikace francouzského autora Roberta Escarpita,¹⁸⁵ který zahrnuje v základu vztahy autora, čtenáře a vydavatele a k tomu sociokulturní kontext, který ukazuje jednak vlivy jazykové, historické a mediální, jednak selekci skrze vydavatele a následné vlivy marketingu, zároveň nutnost postavení autora a na závěr čtenářovo vztahování se k textu. Podobně uvažuje i Karel Krejčí, když umísťuje autora a jeho dílo do sítě dalších vztahů. V první řadě jsou to vztahy s ostatními díly, která vycházejí ve stejné době a která autor čte, dále vliv literární kritiky, cenzury, mecenášů, nakladatelů, případně reklamy a literárních časopisů, které Krejčí chápe instrumentálně, jako komunikační prostředek, jehož využívají instituce literárního života. Současně do této sféry patří také pozice spisovatele ve společnosti, jeho funkce a to, jak ho společnost vnímá.¹⁸⁶ Připomíná to otázku role spisovatele jako veřejného činitele, která vysvítá z některých souvislostí meziválečné československé společnosti, jak si ještě ukážeme.

Komunikační systém spojený s literaturou můžeme popsat jako soubor sítí, jimiž probíhá šíření literatury, literárních názorů a norem. Literatura je závislá na své interpretaci – úspěch literárního díla se odvíjí od toho, jakým způsobem je dílo vyloženo. Zde se na jedné straně otevírá prostor pro

¹⁸² Emanuel Chalupný právě z důvodu, že dílo nevzniká nezávisle na společnosti a prostředí, nýbrž je od samého počátku ovlivněno mnoha různými faktory, osobnosti spisovatele, dobovými literárními zvyklostmi a podobně, chápe sociologii jako nezbytnou pro zkoumání literatury. CHALUPNÝ, Emanuel. *Literární historie a sociologie*. 2. vyd. V Praze: Jan Pohořelý, 1944.

¹⁸³ GŁOWIŃSKI, Michał. *Style odbioru*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1977, s. 23–24, přel. K. K.

¹⁸⁴ SCHMIDT, Siegfried J. *Přesahování literatury: od literární vědy k mediální kulturní vědě*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 43–44.

¹⁸⁵ LALEWICZ, Janusz. *Lalewicz Socjologia komunikacji literackiej. Problemy rozpowszechniania i odbioru literatury*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985, s. 19.

¹⁸⁶ KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008, s. 107.

jednotlivé instituce literárního života, jako jsou nakladatel a literární kritika, odborné poroty udílející ceny a podobně, na druhé straně se vracíme zpátky k tématu konstruování reality, kdy můžeme dojít k závěru, že dílo, s nímž se setkává čtenář, vzniká v sociálním procesu utváření, který se zakládá na systému formování významů založeném na symbolické hodnotě jednotlivých aktivit v rámci literárního života a medializace literatury.

Vrátíme-li se zpátky k teorii komunikace, jak ji připomíná například výše zmíněný Lalewicz, je třeba zaměřit se na roli prostředníků v komunikaci mezi autorem a čtenářem. Krzysztof Dmitruk s odkazem na Janusze Slawińskiego označuje za hlavního prostředníka mezi příjemcem a spisovatelem literární veřejnost. Ta získává svou institucionalizovanou podobu v 18. a 19. století v souvislosti se salóny, kavárnami, veřejnými knihovnami, časopisy a nejrůznějšími sdružovacími aktivitami umělců, kdy se začaly utvářet pravidelné kontakty a typické formy komunikace.¹⁸⁷ Podle Dmitruka tyto prostředníci utvářejí síť komunikačních institucí, jež plní roli výběru, kontroly a další funkce. Na posilování jejich role se také podílí fakt, že jednotlivé subjekty účastníci se literární komunikace bývají zastupovány skupinami a organizacemi.¹⁸⁸ Tím podporují a potvrzují organizované formy komunikace a jejich zvykově danou pozici. Institucí literárního života lze vydělit několik typů na základě jejich funkcí, Gisèle Sapiro například třídí literární instituce do několika kategorií. Jsou to: „instituce vzdělávání a socializace (lycea, vysoké školy, specializované školy), místa sdružování (salóny, sdružení, kavárny), organizace výroby a distribuce (noviny, časopisy, nakladatelství, knihovny), instance zasvěcení (ceny¹⁸⁹, akademie, sdružení přátel), profesní organizace (svazy spisovatelů, odbory, spolky), skupiny nebo literární školy“.¹⁹⁰

Otázku toho, jak fungují literární instituce – a média zvláště – jakožto zprostředkovatel literatury, můžeme zajímavým způsobem ilustrovat na funkci literární kritiky, která byla do vzniku elektronických a později síťových médií výsadou tisku. Slawiński o ní píše, že se účastní společenské hry, v níž jsou partnery autor a literární veřejnost, předmětem literární dílo a herní prostor vymezují instituce, které organizují literární život. Kritik plní roli prostředníka, přičemž vysílá poselství na obě dvě strany, sděluje něco jak čtenáři, tak samotnému autorovi. Zároveň ale

¹⁸⁷ DMITRUK, Krzysztof. *Literatura – społeczeństwo – przestrzeń*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980, s. 62–64.

V tomto kontextu nelze nepřipomenout kulturně-politickou souvislost – právě se vznikem salonů totiž Jürgen Habermas spojuje vznik veřejnosti, kdy z veřejnosti literární vzniká veřejnost politická. HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2000.

¹⁸⁸ DMITRUK, Krzysztof. *Literatura – społeczeństwo – przestrzeń*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980, s. 46.

¹⁸⁹ O fungování českých meziválečných literárních cen, včetně anket, například ankety *Lidových novin*, viz JANÁČEK, Pavel a TRÁVNÍČEK, Jiří. *České literární vavříny*. In ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 361–370.

¹⁹⁰ SAPIRO, Gisèle. *Společné warunki produkcji dzieł*. In JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI, Michał, eds. *Socjologia literatury. Antologia*. Kraków: Korporacja Ha!art, 2015, s. 49, přel. K. K.

narušuje přímou spojení mezi autorem a čtenářem,¹⁹¹ ačkoliv usiluje o vytváření a zprostředkování vztahu mezi nimi. Kritikova snaha o konkretizaci textu je ale procesem utváření nových nebo potvrzování již existujících schémat.¹⁹² Zároveň kritik funguje v informačním kanále mezi čtenáři a autorem v podstatě jako selektivní síto, které vybírá za prvé samotné dílo, které si pro svou interpretaci zvolí, a za druhé vybírá informace nebo významy obsažené v textu, které vyzdvihne a vyloží.¹⁹³ Zároveň kritika může mít více podob, jak upozorňuje Krejčí: „Kritika může být psána buď ze stanoviska publika, nebo ze stanoviska spisovatele. V prvním případě se obrací na autora a posuzuje jej ze stanoviska určitého okruhu čtenářstva, V případě druhém se obrací na obecnost a snaží se mu zpřístupnit literární dílo, případně je pro ně získati. Zpravidla obojí tento úkol bývá spojován.“¹⁹⁴ Autorovi v podstatě literární kritika nahrazuje čtenářský ohlas, čtenáři je naopak průvodcem, který informuje, co číst nebo nečíst, tedy slouží i jako forma reklamního upozornění, zároveň čtenáři vykládá, jak chápat co je v díle obsaženo.¹⁹⁵

Kritik se svou zprávou snaží zasadit dílo do nějakého kontextu významů, ale současně přitom dílo v podstatě vykládá tak, aby bylo čtenáři srozumitelnější¹⁹⁶ Každý kritický výrok je tak informací o informacích, zpráva o literární zprávě, tedy funguje jako metaliterární výraz.¹⁹⁷ Ani kritik ovšem nemá zcela autonomní pozici a je stejně jako ostatní činitelé literárního života vtažen do sítě vzájemně se určujících a podmiňujících vztahů. Krejčí připouští jednak závislost literární kritiky na konkrétních společenských, uměleckých nebo politických skupinách, zároveň ale upozorňuje, že na druhou stranu spisovatel usiluje o přízeň kritiky, tedy se její působení přímo promítá do spisovatelské činnosti¹⁹⁸ ve snaze autora vyjít vstříc jejím požadavkům. Podobně podle Pierra Bourdieuho má kritik v zásadě předjímat čtenářské zájmy i zájem kritiky, tedy jinými slovy potřebuje ke svému soudu „tichý souhlas veřejnosti“.¹⁹⁹ Pokud by kritika psala způsobem, který by se příliš vymykal estetickým preferencím veřejnosti, ztrácela by svůj vliv. Neodpovídala by totiž diskurzu nastavenému v literární komunikaci.

Pomyslný prostor, v němž se literární dílo utváří, můžeme označit termínem Pierra Bourdieua literární pole. V něm se odehrávají procesy, které „umožňují existenci umělce jakožto tvůrce uměleckého díla“, a ve kterém „vzniká a reprodukuje se víra v uměleckou hodnotu a v umělcovu

¹⁹¹ SŁAWIŃSKI, Janusz. *Dzielo, jezyk, tradycja*. Warszawa: Panstwowe wydawnictwo naukowe, 1974, s. 176.

¹⁹² Tamtéž, s. 181.

¹⁹³ Tamtéž, 1974, s. 178.

¹⁹⁴ KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008, s. 111.

¹⁹⁵ SŁAWIŃSKI, Janusz. *Dzielo, jezyk, tradycja*. Warszawa: Panstwowe wydawnictwo naukowe, 1974, s. 177.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 178.

Sławiński také míní, že čím hodnotnější jsou kritikovy soudy, tím úspěšnější může být jeho reklamní působení.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 183.

¹⁹⁸ KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008, s. 111.

¹⁹⁹ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 218.

schopnost tuto hodnotu vytvářet.“²⁰⁰ Součástí literárního pole je zároveň snaha o získání pozic, jež poskytují moc určovat hodnotu nebo význam, tedy snaha získat „monopol na literární legitimitu“,²⁰¹ právo určit kdo je kdo není spisovatel. Podle postavení a pozice jednotlivých aktérů v poli se totiž vyvíjí jejich jednání v závislosti na tom, o co usilují a v jakých souvislostech jsou zakotveni.²⁰² Bourdieu píše, že „proces, jímž jsou díla nesena, je plodem boje mezi aktéry, kteří mají podle své pozice v poli závislé na jeho specifickém kapitálu, buď zájem na jeho uchování, to jest na rutině a zrutinování, nebo na jeho zvrácení – jež má často formu návratu k pramenům, k čistotě počátku a heretické kritice.“²⁰³ Zároveň platí, že každý, kdo do uměleckého pole nově přichází, musí si „vydobyť právo na existenci“,²⁰⁴ čili získat legitimitu pro vstup do literárního pole, obsazení určité pozice a setrvání v ní.²⁰⁵

Umělecké pole zahrnuje intelektuální souvislosti a problémy nebo popřípadě opěrné body, jako jsou různé směry a aktuální trendy vývoje, které fungují jako soubor možností, jež formují práci umělců (a zároveň později historiků), umožňují zařazení těchto umělců a určují také vzájemnou souvztažnost jednotlivých děl.²⁰⁶ Poměrně výraznou roli také pochopitelně hraje minulost, která spolu s dalšími hledisky, vlivy a činiteli ustavuje to, co je uvnitř pole chápáno jako norma.²⁰⁷ S tím neoddelitelně souvisí i otázka národních tradic, které jsou částečně předávány tolikrát zmiňovanou školní výchovou.²⁰⁸

Nelze přehlédnout ani vlivy literárního věhlasu nebo třeba obliby jednotlivých žánrů, věku autora a potenciálního finančního zisku, který může dané dílo přinést v případě publikování.²⁰⁹ Jako důležitá se tedy ukazuje otázka ekonomických souvislostí literární produkce.²¹⁰ Máme-li na zřeteli při těchto

²⁰⁰ DYTRT, Petr. *Pierre Bourdieu: Pravidla umění Geneze a struktura literárního pole*. In MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, s. 117.

²⁰¹ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 294.

²⁰² BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, s. 49.

²⁰³ Tamtéž, s. 48.

²⁰⁴ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 212.

²⁰⁵ Ilustraci naznačených procesů může představovat například generační úsilí o sebeprosažení v případě meziválečné avantgardy.

²⁰⁶ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, s. 41.

²⁰⁷ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 273–247.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 266.

Kromě školy se na formování tradic mohou podílet také instituce umožňující výpůjčky knih, jako jsou veřejné knihovny nebo čítárny. Ty se také nezřídka stávají prostředím pro setkávání autorů a čtenářů nebo se jinak podílejí na některých formách propagace.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 157–161, 191–200.

²¹⁰ Připomíná to úvahu polského sociologa Stanisława Bystroně ze třicátých let, který píše o vlivu ceny knihy na čtenářský zájem a působení propagačních způsobů a postupů na odbyt knih. Čítuje americkou anketu, z níž vyplývá, že recenze nebo inzeráty v tisku jsou nejdůležitějšími nástroji působícími na potenciální čtenáře. BYSTRON, Jan Stanisław. *Literární veřejnost – jak se utvářejí její hranice*. In TRÁVNÍČEK, Jiří, ed. *Za textem: antologie polské sociologie literatury*. První vydání. Brno: Host, 2018, s. 18, 23.

Jako další reklamní taktiku zmiňuje Bystron například předmluvy psané nějakou významnou osobností, osvětové akce a různé iniciativy které se snaží nabízet knihy zadarmo. Tamtéž, s. 24, 27.

K podobě československého knižního trhu viz ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, s. 227–284.

úvahách zkoumání meziválečných kulturních periodik, potom pro nás vzhledem k produkci zaštiťované velkými vydavatelskými domy mohou být zajímavé například nakladatelské strategie, jako je otiskování reklam na právě vycházející knihy.

Bourdieu zdůrazňuje, že literární pole nelze redukovat pouze na soubor funkcí, ale je třeba uvědomovat si také roli těch, kdo dané funkce utvářejí a naplňují, ať už jsou to sami spisovatelé, kritikové nebo například nakladatelé,²¹¹ kteří vybírají rukopisy na základě vlastních estetických preferencí a politických názorů a nakonec také rozhodují o ceně publikace²¹² a tedy svým způsobem i o cílovém publiku. Právě tito jednotliví aktéři literárního pole určují hodnotu literárního díla. Není to autor, ale ostatní, kteří k dílu přistupují na základě toho, co se podle měřítek literárního pole považuje za umění, ať už jsou to kritikové, historikové, vydavatelé, mecenáši nebo tací, co udílejí ocenění za tvorbu.

Specifické procesy, jimiž se výše uvedené utváření pozice díla uskutečňuje, respektuje každý účastník literárního pole. Bourdieu tento princip označuje za zvláštní podobu hry, jíž nazývá *illusio* a která se zakládá na sdílené víře jako základním předpokladu podmínek uměleckosti díla.²¹³ Směřuje k témuž, co naznačujeme v otázkách diskurzu: literární pole se svou hrou *illusio* je způsobem formování reality, kdy hodnoty daného pole jsou výsledkem působení sítě vztahů a projevů jednotlivých aktérů, kteří jsou účastníky literární komunikace; přičemž jak tyto vztahy nebo aktéři jsou ostatními účastníky respektování jako legitimní autorita. Tisk je v takovém poli zásadní platformou pro vytváření, formování a prezentování názorů, jež se podílejí na ustavování literárního pole a na legitimizaci jeho vnitřních procesů. Je základním komunikačním prostředkem, díky němuž mohou vznikat a pronikat do veřejného prostoru základní interpretace díla nebo přímo konkrétní podoby předporozumění.

Ve vztahu k zobrazování světa, kdy při snaze o jeho uchopení dochází k neustálé několikanásobné interpretaci, píše Petr Poslední o procesu literární komunikace na stránkách periodického tisku, že „mizí ostrá hranice mezi nazírajícím subjektem a nazíraným objektem, relativizují se rozdíly mezi ‚vnitřním‘ a ‚vnějším‘, textovým a mimotextovým, faktickým a efektivním.“²¹⁴ V podstatě tak můžeme říct, že celý proces zvyznamňování a několikanásobné interpretace, který je základem literární komunikace, je jednotlivými účastníky vnímán jako organický, tedy živý, fungující samostatně a nezávisle.

²¹¹ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, s. 46.

²¹² BYSTRONŃ, Jan Stanisław. *Literární veřejnost – jak se utvářejí její hranice*. In TRÁVNÍČEK, Jiří, ed. *Za textem: antologie polské sociologie literatury*. První vydání. Brno: Host, 2018, s. 24–25.

²¹³ BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, s. 300–303.

²¹⁴ POSLEDNÍ, Petr. *Funkce periodické publikace v literární komunikaci*. In JAREŠ, Michal, ed., JANÁČEK, Pavel, ed. a ŠAMAL, Petr, ed. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. Vyd. 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 11.

Periodika sice vstupují do veřejného prostoru, ten je ale neustále nehotový, neustále se utváří a mění,²¹⁵ přičemž proces, který probíhá v literární mediální komunikaci, je svým způsobem právě zápasem o získání rozhodujících pozic distribuujících moc rozhodovat o kulturních a estetických hodnotách, tedy i úspěchu a neúspěchu.

Poslední zároveň upozorňuje, že veškeré autoritativní působení literárních institucí nutně vyvolává reakce protichůdného charakteru, které usilují o změnu platných norem, o změnu toho co je institucionalizováno.²¹⁶ Tento proces pojmenovává jako „odstředivé“ a „dostředivé“ tendence v ohraničeném světě časopisu“.²¹⁷ Připomíná tím velmi důležitou věc: mediální komunikace literárních a kulturních periodik či rubrik není oddělená a specifická forma literární komunikace jako procesuálního vyjádření literárního života, ale naopak její nedílná, ba zásadní součást. Jak už bylo řečeno výše, média mají v literárním životě zásadní roli.

S odkazem na klasifikaci funkcí uměleckého střediska Krzysztofa Dmitruka vymezuje Poslední pět funkcí periodického tisku v literárním životě: „1. tvoří ‚učící se‘ společnosti, které připravuje budoucí interakce a zpracovává subjekty do role autora, redaktora, čtenáře, kritika, 2. pěstuje ‚kult‘ literatury, opírající se o kulturní paměť a staré tradice, ale i o ‚definování‘ úlohy současné tvorby nebo recepce ve společnosti, 3. reguluje literární život na základě norem, preferencí, selekce nebo v rámci autoritativního posuzování aktuálního významu díla (viz ‚kniha týdne‘, ‚událost roku‘, ‚kánon padesátiletí‘ apod.), 4. vytyčuje hranice a mechanismy knižního trhu, upozorňuje – podle svých norem a preferencí – na ‚potřeby‘ publika a na nutnost vycházet jim co nejvíce vstříc, 5. rozvíjí autoanalýzy literární veřejnosti, prosazuje ‚zásady‘ soužití různých subjektů.“²¹⁸ Tyto funkce odpovídají částečně i obecným funkcím médií ve společnosti, jak jsme si je připomněli již dříve. Tedy to, že média mají za úkol v rámci svých funkcí informování, socializace a kontinuity vysvětlovat a podporovat společenský diskurz a kulturní vzorce. Zároveň pokud budeme studovat vybraná periodika a přihlížet k jejich způsobům formování autorského okruhu, utváření formy literární kritiky, prosazování konkrétní umělecké a ideové koncepce, můžeme výše uvedené funkce v jejich textech nacházet.

Pozice, již periodický tisk zastává v literární komunikaci, je tedy svým způsobem nezastupitelná.

²¹⁵ K těmto proměnám dochází například také proto, že v prostoru medializace literatury dochází k několikanásobným proměnám rolí. Zatímco redakce je tím, kdo role nabízí a přiděluje, autoři mohou často fluktuovat mezi mnoha různými rolemi, kdy například jednou jsou autorem literárního textu, jindy vystupují v pozici hodnotící současnou literární scénu a podobně. Nejjednodušší varianta této záměny rolí nastává tehdy, kdy čtenář pošle redakci vlastní ukázkou beletrie. Poslední proto periodika označuje spolu s Pierrem Bourdieu za „silové pole“. Tamtéž, s. 12.

²¹⁶ Tamtéž, s. 13.

²¹⁷ POSLEDNÍ, Petr. *Taktika přepisu: polští autoři v časopise Světová literatura*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, s. 11.

²¹⁸ POSLEDNÍ, Petr. *Funkce periodické publikace v literární komunikaci*. In JAREŠ, Michal, ed., JANÁČEK, Pavel, ed. a ŠÁMAL, Petr, ed. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. Vyd. 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 13.

Funguje jako klíčový komunikační prostředek propojující širší publikum s literární veřejností. Podle Lalewicze se s nástupem masové kultury ve 20. století vydělují dva samostatné literární okruhy, jeden určený pro širokou veřejnost, tedy masové publikum, a druhý pro veřejnost kulturní jako poměrně úzký oběh.²¹⁹ To se samozřejmě odráží v podobě distribuce literatury a názoru na literaturu v periodickém tisku v první řadě přizpůsobováním úrovně textů náročnosti čtenáře. Prvorepubliková literární publicistika Lalewiczovu úvahu potvrzuje, jak si ještě ukážeme, také propastným rozdílem mezi úrovní textů v denním tisku a úrovní cílového masového publika.

Jiří Pavelka v kontextu časopisecké produkce píše, že pro své široké zaměření, kdy časopisy dokáží odrážet nejenom každodennost, ale i politiku a kulturní oblast či vědu, získaly v období moderny od poloviny 19. století do 30. let století 20. „pozice textů představujících syntézu dobového kulturního paradigmatu“.²²⁰ Pro naše vybraná periodika to platí beze zbytku. Mediální prostor literárních a kulturních periodik zkoumaného období obsahuje několik typů textů – jsou to texty kritické, literárněvědné, polemické, vztahující se k výročím, nekrology, drobné zprávy s literární a kulturní tematikou. Každý z nich se svým specifickým způsobem podílí na udržování, formování nebo přetváření společenského diskurzu a zároveň kontextualizují literární komunikaci do širších společensko-kulturních souvislostí, na které literatura reaguje, nebo by, podle literární publicistiky, reagovat měla. Právě na nich pak můžeme sledovat, jak se literární komunikace podílela na utváření podoby mladého československého státu, jakým způsobem se k němu vztahovala, jak tematizovala širší kulturně-společenské a politické souvislosti a jak formovala jejich uměleckou reflexi.

1.4. Prvorepubliková žurnalistika jako badatelský problém

Psát kapitolu o meziválečném československém tisku a neupadnout při tom do obvyklých schémat není jednoduchý úkol. Meziválečná žurnalistika je široké a mnohvrstevnaté téma, které je vymezováno na jedné straně nedostatkem odborné literatury, na straně druhé obrovským množstvím nezpracovaných pramenů.

První republika je obdobím, které z hlediska dějin žurnalistiky kontinuálně navazuje na předcházející tradici, již rozvíjí, ale současně prochází řadou změn spojených s technologickým, politickým i kulturně společenským vývojem. Zároveň se novinářství poprvé stává předmětem

²¹⁹ LALEWICZ, Janusz. *Komunikacja jezykowa i literatura*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975, s. 157.

²²⁰ PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, SvN Regiony, 2004, s. 205.

Časopisy navíc mají poměrně specifickou pozici mimo jiné také kvůli způsobům svého fungování. Obvykle za nimi stojí poměrně uzavřený okruh autorů, mají výrazněji vymezený názor, úžeji vymezené publikum a výraznější koncepci kdy jednotlivé texty obvykle řadí podle určitého obsahového směřování. Tamtéž, s. 206.

soustavnější odborné reflexe, jejíž tradice je sice poměrně záhy přerušena, přesto stačí nastolit otázky fungování žurnalistiky, její role a odpovědnosti ve společnosti, stejně jako například otevřít problematiku profesionalizace.

Ačkoliv tak můžeme říct, že zkoumání meziválečné žurnalistiky začíná už v samotném období první republiky, nemůže se historik vždy plně spolehnout na to, že se dostatečně opře o dosavadní bádání a naváže na stávající výzkumy. Snahu položit základy historiografickému zpracování tématu nicméně můžeme datovat do třicátých let, kdy ve svazku *Československé vlastivědy* věnovanému písemnictví vychází stať Karla Hocha (1994–1962), novináře a prvního historika české žurnalistiky, o novinářství *Od roku 1860 do doby současné*. Záhy přicházející období nacistické okupace však znamená násilné přerušování slibně se rozvíjejícího zkoumání médií a dalším pokusem o zachycení historie meziválečného tisku je až publikace komunistického novináře Vojtěcha Dolejšího (1903–1972) *Noviny a novináři* z roku 1963. Zahajuje éru komunistických interpretací, které se sice zaslouží o nesmírně důkladné zpracování problematiky komunistických tiskovin, ale ve vztahu k ostatnímu tisku se soustředí jen na stručné přehledy a ideologicky zabarvená konstatování o bídném stavu žurnalistiky za buržoazní republiky.

Po roce 1989 vzniká potřeba nového přehledného zpracování dějin české žurnalistiky. Téma první republiky zahrnou *Dějiny českých médií od počátku do současnosti* a *Dějiny českých médií 20. století*. Obě publikace představují především přehled struktury tisku, legislativních opatření formujících žurnalistiku a nejvýznamnějších novinářů. Detailněji rozvedená dílčí témata týkající se vývoje novinářského povolání, novinářských organizací, vzdělávání novinářů, prvorepublikového zkoumání médií, či detailnějšího vývoje legislativy se soustředí spíše do jednotlivých časopiseckých studií.²²¹ Až v roce 2017 vychází monografie Barbory Osvaldové a Jany Čenkové *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*, která se zabývá jednak vývojem publicistických žánrů, jednak kulturní publicistikou, tedy otevírá dvě témata, jimž do té doby chybělo souvislejší zpracování.

Současně však na badatele čeká mnoho zajímavých a dosud nezpracovaných zdrojů. Uvádí-li se, že v roce 1920 u nás vycházelo přes dva tisíce titulů a o deset let později již bezmála čtyři tisíce,²²² z čehož zhruba čtvrtinu tvořily deníky²²³, znamená to (přestože jsou tato čísla nepřesná)²²⁴ obrovské

²²¹ Autory těchto textů jsou především Jan Jiráček a Barbara Köpplová z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

²²² Autoři *Dějiny českých médií 20. století* uvádějí pro rok 1920 zhruba 2250 titulů, o pět let později cca 2800 titulů a v roce 1930 bezmála 4000. Vojtěch Dolejší píše o 2060 titulech v roce 1920, k roku 1927 o 3968 listech a o 3933 titulech v roce 1930.

Srov. KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 41. a DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 13–14.

²²³ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 13–14.

²²⁴ Uvedené údaje jsou pouze orientační, protože zahrnují i tzv. hlavičkové listy, tedy tiskoviny, které vycházely na různých místech a lišily se pouze hlavičkou nebo jen velmi mírnými úpravami obsahu.

množství potenciálního primárního materiálu.²²⁵

Neméně zajímavým zdrojem jsou dále samy meziválečné úvahy o žurnalistice, ať už jsou to závěry odborného zkoumání nebo hlasy samotných novinářů hodnotících svou vlastní situaci na stránkách periodického tisku nebo drobných publikací.

Díky vzniku a rozvoji tzv. novinovědy, předchůdce dnešních mediálních studií, se nám zachoval v mnoha ohledech jedinečný obraz meziválečné žurnalistiky. Československá novinověda,²²⁶ která navázala na první úvahy o roli tisku z konce 19. století,²²⁷ se zabývala tématy, jež můžeme souběžně sledovat na několika místech světa, kde se média stala předmětem vědeckého zájmu.²²⁸ Jsou to například otázky moci tisku, jeho role ve společnosti, současného stavu nebo třeba historiografického a bibliografického zpracování dosavadních periodik. Badatel dějin meziválečné žurnalistiky tak má k dispozici několik časopisů zabývajících se novinářstvím, ať už je to *Duch novin* (1928–1931), *Tisk a politika* (1935–1937) či *Časopis Svobodné školy politických nauk* (1928–1935). Kromě toho v českém prostředí vzniklo několik drobných publikací, které ve větší či menší míře usilují o reflexi žurnalistiky. První z těchto publikací vychází už před válkou – roce 1913 vydává Karel Hoch *Noviny*, drobnou knížku, v níž vysvětluje principy fungování tisku jako nástroje veřejného mínění,²²⁹ zabývá se jeho historií i současností a snaží se předjímat další vývoj. Až v roce 1924 na jeho úsilí volně navazuje katolický novinář židovského původu Alfred Fuchs (1892–1941) brožurkou *Novinář*, jejíž téma ještě rozvede v roce 1931 v souboru přednášek *Zákulisí novin: Psychologie novinářského povolání*. V roce 1927 vychází kniha kriticky se zaměřující na stav soudobé žurnalistiky *Noviny a novináři*, jejímž autorem je další novinář Rudolf Kopecký (1893–1981).²³⁰ O pět let později publikuje Václav Cháb (1895–1983), novinář, spisovatel a překladatel, knihu *Jak se dělají noviny s podtitulem Samozřejmé pravdy a praktické rady*, která se zaměřuje především na popis procesu vzniku novin. Ve stejném roce vychází ještě jedno podobné dílo:

²²⁵ Část tohoto tisku je hůře dostupná, fondy jednotlivých knihoven neobsahují kompletní ročníky, některá čísla se nedochovala nebo dochovala pouze poškozená. Na druhou stranu fakt, že dnes už má badatel k dispozici digitalizace namnoze s fungujícím fulltextovým vyhledáváním, sice zkoumání může ulehčit, ale zároveň značně rozšiřuje badatelské možnosti a množství témat, na která by bylo možné se zaměřit.

²²⁶ Počátky českého zkoumání tisku jsou spjaty se jmény sociologů Arnošta Inocence Bláhy nebo Emanuela Chalupného a skupiny autorů přispívajících do již zmíněného časopisu *Duch novin* založeného novinářem a sociologem Oskarem Butterem.

²²⁷ Srov. JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia territorialia* 2013, roč. 13, č. 1–2, s. 59–63.

²²⁸ V prvním čísle časopisu *Duch novin* píše autor úvodního článku *Péče o novinářství* Oskar Butter o časopisech vycházejících v Německu, Švýcarsku a Japonsku, které stejně jako právě založený český *Duch novin* slouží odbornému zájmu o tisk. BUTTER, Oskar. Péče o novinářství. *Duch novin* 1928, roč. 1, č. 1, s. 2.

²²⁹ Pro zajímavost dodejme, že dnes již ikonická práce o utváření veřejného mínění, tedy o tématu, jehož se v různé podobě výše uvedení autoři dotýkají, kniha Waltera Lippmanna *Public opinion* z roku 1922, si musela na český překlad počkat více než devadesát let. Viz LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015.

²³⁰ O rok později u nás vychází překlad práce britského novináře a redaktora *Timesů* Wickhama Steeda *Noviny a novináři*. V kontextu soudobé zahraniční novinovědy je tento překlad ojedinělý – pravděpodobně zapříčiněný faktem, že Steed byl v Československu známou osobností.

Noviny, co jsou a jak se dělají od novináře Jaroslava Koudelky (1891–1967). Koudelka sice uplatňuje podobné hledisko, tedy zaměřuje se především na praktickou stránku produkce tiskovin, ale současně klade velký důraz na technické souvislosti v mezinárodním kontextu. Zcela jiným směrem se ubírá brožura evangelického faráře a novináře Břetislava Hladkého (1895–1982) *Novinář a věčnost* z roku 1937, v níž autor proniká k psychologii žurnalistiky na podkladě teologicky motivovaných úvah.

Jiným nepřehlédnutelným – a současně nepřeborným – zdrojem jsou články z časopisů a denního tisku, které reflektují aktuální stav meziválečného novinářství. Jejich dohledání může usnadnit využití Výstřižkového archivu Ministerstva zahraničních věcí, ovšem v jeho korpusu se nachází přes 5000 článků týkajících se témat novin a žurnalistiky obecně.²³¹

Další poznatky obsahují ego-dokumenty, například vzpomínky, kde mezi nejznámější vydané soubory patří například *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace* Jaroslava Šaldy (1880–1965) nebo *Knihy a osudy* Julia Firta (1897–1979). Podobný zdroj představují také například knižní rozhovory.

Vše zmíněné zatím představuje prameny, které byly nějakým způsobem publikované. K nim však ještě patří bohatství archivů, ať už se jedná o vydavatelské fondy nebo třeba pozůstalosti jednotlivých novinářů – spisovatelů.

Měli bychom zmínit ještě jednu svébytnou podobu reflexe prvorepublikové žurnalistiky, a to tu uměleckou, jíž nabízí v první řadě beletrie.²³² Slova jako *novinář*, *noviny*, *redaktor* nacházíme někdy přímo v názvech děl, jako je tomu v případě románu F. X. Ksandra (1899–1940) *Vyzvědačská aféra redaktora Cejnka* (1931) nebo třeba v případě už předválečných *Povídek starého redaktora* (zřejmě 1905) od Jana Klecandy (1855–1920).²³³

Některá díla jsou situována přímo do prostředí redakcí, jindy jsou novináři pouze vedlejšími postavami, přesto však z jejich role lze vyvozovat podobu dobového diskurzu novinářství, a to i v

²³¹ O jejich částečné zpracování se pokusila Magdalena Junová ve své diplomové práci *Obraz novináře v období první republiky* obhájené na FSV UK v roce 2015. Její práce obsahuje mimo jiné cenný soupis článků Výstřižkového archivu Ministerstva zahraničních věcí k heslům: Tisk všeobecně: kartony č. 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, Žurnalistika: kartony č. 2553, 2554, 2555, 2556, Pathologické zjevy v tisku: karton č. 2569).

Více viz JUNOVÁ, Magdalena. *Obraz novináře v období první republiky*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií, 2015. Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139287>.

²³² Toto téma by si vzhledem ke své šíři zasloužilo podrobnější zpracování. Zajímavý přehled beletrie tematizující novináře a tisk zatím poskytuje pouze diplomová práce Lindy Kolenaté *Obraz novináře a médií v dílech českých spisovatelů první poloviny dvacátého století*.

Viz KOLENATÁ, Linda. *Obraz novináře a médií v dílech českých spisovatelů první poloviny dvacátého století*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra masové komunikace, 1999. Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc.

²³³ KSANDR, F. X. *Vyzvědačská aféra redaktora Cejnka: reportážní román*. Praha: Janda, 1931. KLECANDA, Jan. *Povídky starého redaktora*. 2. vyd. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1932.

literatuře pro děti. Například Klapzubovu jedenáctku novináři věrně provázejí od utkání k utkání.²³⁴ Beletristická svědectví se ovšem zdaleka netýkají pouze vzniku žurnalistických sdělení a neomezují se pouze na tisk. V Poláčkových *Mužích v offsidu* (1931) tak například nalezneme doklad poslechu rozhlasového vysílání.²³⁵

Samotná jména autorů nám napovídají, že jejich vlastní zkušenost s novinářskou prací není nijak výjimečná. Ostatně některé texty zobrazující novinářské prostředí vznikaly původně pro noviny, například *Podivuhodné sny redaktora Koubka* psal Karel Čapek (1890–1938) pro *Lidové noviny*.

V této souvislosti nesmíme zapomenout ani na propojení literárního a novinářského světa na úrovni žánrů a technik.²³⁶ Některé publicistické žánry se pohybují na rozhraní novinářského a beletristického textu, například črty, fejetony nebo v některých případech soudničky. Právě tyto možná nejméně žurnalistické texty jsou obvykle tím, co přetrvalo díky čtenářské oblibě a souborným knižním vydáním. Příkladem budiž třeba povídkové fejetony Ferdinanda Peroutky (1895–1978) z roku 1919 *Z deníku žurnalistova* podepisované původně pseudonymem Petr Jefimovič Antokolskij. V jejich knižním vydání nacházíme autorskou poznámku nenápadně upozorňující na reálný základ: „Děj byl přeložen do ruského prostředí, aby se mi volně psalo o známých lidech.“²³⁷

Způsob, jakým se autoři snažili přiblížit čtenářům novinářské prostředí, svědčí o jisté fascinaci tím, jak funguje. Na jedné straně se tak utváří podoba lidského typu novináře – jeho topos, na straně druhé se čtenáři mohli v odlehčené formě seznámit i s praktickými souvislostmi produkce tiskovin. Podobu redakční práce bezmála v rozměru každodennosti přibližují například Čapkovy texty z cyklu *Jak se dělají noviny*,²³⁸ které bychom mohli zařadit na rozhraní fejetonu a črty.²³⁹

Umělecké zobrazení žurnalistiky ovšem nezůstalo pouze u prózy.²⁴⁰ Dramatická tvorba z

²³⁴ BASS, Eduard. *Klapzubova jedenáctka: povídka pro kluky malé i velké*. V Praze: Fr. Borový, 1922.

²³⁵ POLÁČEK, Karel. *Muži v offsidu: ze života klubových přívrženců*. Praha: Fr. Borový, 1931, s. 85–86.

²³⁶ O vlivech žurnalistiky na beletrii můžeme uvažovat v souvislosti s nástupem spisovatelské žurnalistiky a lze je vysledovat například už v některých proudech 19. století. Novinářské postupy zasahující do románu mohou být patrné například v bezmála zpravodajském odstupu vypravěče a nezúčastněném popisu kladoucím důraz na přesnost a detail, jaký se projevuje v naturalismu.

²³⁷ PEROUTKA, Ferdinand. *Z deníku žurnalistova*. Praha: Tribuna, [1919], s. [3].

²³⁸ ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937.

²³⁹ O oblibě prvorepublikových textů s novinářskou tematikou svědčí i jejich pozdější souborná vydání. V 70. letech vyšly společně Čapkovy povídky *Skandální aféra Josefa Holouška* a *Podivuhodné sny redaktora Koubka* a v 80. letech vznikl soubor povídek Jaroslava Haška *Vesele o novinách a novinářích*.

ČAPEK, Karel a HALÍK, Miroslav, ed. *Skandální aféra Josefa Holouška; Podivuhodné sny redaktora Koubka: dvě satirické povídky*. 1. vyd., (Skandální aféra Josefa Holouška 2. kniž. vyd., Podivuhodné sny redaktora Koubka 1. kniž. vyd.). Praha: Melantrich, 1977.

HAŠEK, Jaroslav a HOŘENÍ, Zdeněk, ed. *Vesele o novinách a novinářích*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1983.

²⁴⁰ Poetickou reflexi žurnalistiky bychom hledali už obtížněji a bylo by zřejmě potřeba pátrat přímo v periodickém tisku. Její existenci ale můžeme doložit například básní *Usměrněná ‚Sedmá velmoc‘* Valeriana Entnera z druhého svazku sbírky jeho básní s názvem *Z novinářova bloku* psaných původně pro noviny:

„Usměrněná ‚Sedmá velmoc‘
(Kolegům v povolání)

novinářského prostředí nebyla mezi světovými válkami ničím novým – připomeňme hru Gustava Freytaga (1916–1895) *Novináři* (česky 1863) nebo *Cesty veřejného mínění* (1883) Františka Věnceslava Jeřábka (1836–1893), které bavily publikum už ve druhé polovině 19. století.²⁴¹

Za první republiky vzniká například hra Arnošta Dvořáka (1881–1933) a Ladislava Klímy (1878–1928) *Matěj Poctivý* (1922), v níž se objevují postavy novinářů nebo *Noční služba* (1935) od novináře, dramatik a scénáristy Emila Synka (1903–1993) tematizující přímo prostředí tisku.²⁴² V roce 1936 měla premiéru další hra situovaná mezi novináře, *Veřejný nepřítel* (1935) od Franka Tetauera (1903–1954),²⁴³ kritika, dramatika a spisovatele, v níž je ústřední postavou redaktor bulvárního listu, kariérista hledící jen na vlastní zájmy.²⁴⁴ Za těchto okolností nikoho nepřekvapí, že se žurnalistika stala také tématem pro film – známým příkladem může být snímek Přemysla Pražského (1893–1964) *Sedmá velmoc* (1933).²⁴⁵

Přes toto množství pramenů si však už v roce 1963 posteskl Vojtěch Dolejší (1903–1972), že chybí bezprostřední vzpomínky a psát o meziválečném tisku není snadné.²⁴⁶ Dnes, při dosavadní odborné reflexi meziválečné žurnalistiky, stačí letmé prolistování několika málo tiskovin, aby se objevovala témata nová a dosud nedotčená, umocňovaná množstvím pramenů. Jejich šíře ukazuje, že meziválečná žurnalistika jako celek je nesmírně bohaté téma, které lze zkoumat jak z hlediska svých produktů, vnitřních souvislostí, tak i z pohledu své reflexe – žurnalistické, odborné i umělecké.

I jen domnělý se dobrý čin kdy stane,
nikdy nezamlčí zpravodajství v tisku,
že se týká právě člena jistě rasy smělé.
Nadšení tu v celém světě hlučně vzplane,
zaplaví zvěst ryčná města, každou vísku:
o hodnotě rasy vyvolené, skvělé.
Však hle, jak však tisk zas mlčí zatvrzele
k původu i k zlému činu z těchže řad,
horlí, v státu, plést se v právo katu,
zjevnou vinu méně v křivdu napořád.“

ENTNER, Valerian. *Z novinářova bloku: Verše časové i jiné. II. část*. Praha: nákladem autora, 1937, s. 51.

²⁴¹ FREYTAG, Gustav. *Novináři: veselohra ve čtyřech jednáních*. V Praze: Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1863.

JERÁBEK, František Věnceslav. *Cesty veřejného mínění: veselohra v pěti jednáních*. V Praze: I.L. Kober, 1889. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/svkhk/uuid/uuid:d964b5d4-2e2d-41c0-b855-9b88f026e81d>.

²⁴² DVOŘÁK, Arnošt a KLÍMA, Ladislav. *Matěj Poctivý: fantastická lidová veselohra o třech dějstvích*. V Praze: B. Kočí, 1922. <http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:739dca00-ceedd-11e2-9923-005056827e52?page=uuid:6be76ef0-0c16-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

SYNEK, Emil. *Noční služba: drama o třech dějstvích*. V Praze: A. Neubert, 1935.

²⁴³ TETAUER, Frank. *Veřejný nepřítel: Komédie o 3 dějstvích*. 1. vyd. v Orbisu. Praha: Orbis, 1955.

²⁴⁴ Inspirací pro tuto postavu byl právě výše zmíněný Emil Synek VOJTKOVÁ, Milena. Frank Tetauer. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. ÚČL AV ČR, 2006, 30. 11. 2006 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1183>.

Táž hra vyšla knižně v roce 1955 s komentářem vysvětlujícím, jak hra ukazuje kapitalistickou žurnalistiku.

TETAUER, Frank. *Veřejný nepřítel: Komédie o 3 dějstvích*. 1. vyd. v Orbisu. Praha: Orbis, 1955, záložka.

²⁴⁵ KÖPPLOVÁ, Barbara a Jan JIRÁK. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territoria*, 2013, č. 1–2, s. 69.

²⁴⁶ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 6.

1.5. Závěrem kapitoly

Ke studiu meziválečné české žurnalistiky a posléze i zkoumání medializace literatury ve vybraných čtyřech periodikách, jež nás čekají v následujících kapitolách, přistupujeme důkladně poučení jak o podobě periodického tisku jako pramene, tak o souvislostech jeho zkoumání, a to i v kontextu literární komunikace.

Víme tedy, že periodický tisk je třeba chápat jako komunikát, jehož výsledná podoba je ovlivněna celou řadou faktorů od celkového kulturního kontextu až po individuální vlivy jeho tvůrce. Zároveň je však tento komunikát nositelem významů, které se díky institucionalizované podobě mediální, a tedy celospolečenské komunikace stávají prostředky sociálního konstruování reality.

Badatel, který s tiskem pracuje, musí mít neustále na zřeteli, že média společnost zároveň formují i reflektují, stejně tak jsou sama společností formována. Při analýze mediálního textu se proto nabízejí nástroje pracující s širším kontextem, jako jsou například různé podoby analýzy diskurzu. Jedním z možných směrů je soustředění se na styl komunikátu, tedy stylistická analýza jeho výstavby, která pracuje s jazykem jako se základním symbolickým systémem konstrukce reality, avšak vnímá ho v kontextech, které umožňují odhalovat denotativní i konotativní složku sdělení.

Medializace literatury probíhá jako jedna ze specifických podob výše popsanych procesů. Literární život představuje pole, v němž pomocí literární komunikace dochází ke zvýznamňování konkrétních osob, uměleckých děl nebo způsobů projevů, jako jsou například žánry a směry. Literárně zaměřená žurnalistika se v tomto poli stává institucí, která má moc formovat podobu literárního pole.

V souvislostech našeho tématu to znamená, že je nezbytné seznámit se s kontextem fungování meziválečné žurnalistiky, abychom následně mohli přistoupit k analýze konkrétních textů, jež má vést k zodpovězení otázky o zapojení medializace literatury jako součásti literární komunikace do komunikace politické, jež se podílela na utváření podoby vztahu k československému státu.

2. Reflexe meziválečné žurnalistiky

2. 1. Meziválečná žurnalistika v úvaze o změnách a kontinuitě

Ve stati o vývoji české žurnalistiky od roku 1860 Karel Hoch píše, že „říjnový převrat r. 1918 znamená i převrat v české žurnalistice.“²⁴⁷ S touto tezí bychom se mohli poměrně snadno ztotožnit a spolu s Hochem předložit řadu důkazů, které by potvrzovaly, v kolika různých směrech se rok 1918 stal zásadním mezníkem pro českou žurnalistiku. Otevřeme-li však první kapitolu *Novin a novinářů* Vojtěcha Dolejšího z roku 1963, který začíná svůj výklad o tisku právě první republikou, hned v úvodní větě nám autor sděluje, že „všechny velké české denní listy vznikly již za rakouské monarchie, a proto se po vyhlášení samostatného československého státu 28. října 1918 v systému českého tisku nic nezměnilo.“²⁴⁸ Je sice zřejmé, že každý z obou autorů nahlíží na vývoj tisku z jiného úhlu pohledu, ale pokud se chceme zabývat českou meziválečnou mediální scénou, je třeba zasadit ji do vývojových souvislostí s odkazem na kontinuitu a současně zachytit specifické momenty, které ji odlišují od jiných období. Částečnou nápovědu k uchopení kontinuity a změn poskytují periodizace dějin médií jako nástroje, jež díky zjednodušení zdůrazňují nejcharakterističtější momenty.

Uplatníme-li jako periodizační kritérium společensko-politické mezníky, pak můžeme oddělit první republiku jako zvláštní etapu, která navazuje na předcházející období rozvoje politického tisku od 90. let 19. století až do roku 1918.²⁴⁹ Hlavní rysy, které tuto etapu určují, pak spočívají ve změně podmínek mediální scény nového státu, které bychom mohli označit jako organizační, strukturní, technologické a obsahové. Vzniká státní zpravodajská agentura, zvyšuje se spolková aktivita novinářů, nastupuje nový typ tisku – bulvární periodika, rozvíjí se technologie spojené s tiskem, začíná vysílat rozhlas, do periodik přicházejí nová témata²⁵⁰ a mění se žurnalistický sloh.

Martin Sekera si však klade otázku, nakolik je rok 1918 skutečným předělem ve vývoji médií. Poukazuje na tendenci uplatňovat politické historické mezníky jako mezníky s obecnou platností. Ze své podstaty ale využívání těchto předělů nemusí nutně odpovídat změnám vývoje komunikačního. Rok 1918 v tomto případě vidí Sekera jako sporný.²⁵¹ Podle Sekery je aplikace politického mezníku na dějiny žurnalistiky oprávněná tehdy, pokud politická změna zasahuje oblasti

²⁴⁷ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In *Československá vlastivěda*. Praha: Sfinx, 1933, s. 496.

²⁴⁸ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 9.

²⁴⁹ Srov. BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 30.

²⁵⁰ Viz Tamtéž, s. 157.

²⁵¹ Období první světové války zanedbává jako kapitolu v diskontinuitě vzhledem k ostatnímu vývoji, proto srovnává období před rokem 1914 a po roce 1918. SEKERA, Martin. *Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století*. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 11–12.

regulace médií a jejich recepce – jako jsou například změny dané obdobím trvání autoritativních režimů. Z hlediska legislativy ale první republika navazuje na rakousko-uherské zákony, například rakouský tiskový zákon z roku 1862 zůstal v platnosti po celou první republiku.²⁵² Tedy politické zásahy pozměňující zásadním způsobem tvář české žurnalistiky můžeme hledat jen těžko. Naopak snadno najdeme celou řadu různých návazností. Sice vznikala nová periodika, ale spolu s Dolejším můžeme konstatovat, že hlavní deníky vycházely už před válkou. Nezměnilo se ani stranické propojení tisku. Pokračuje také novinářská spolková činnost v návaznosti na předcházející sdružovací snahy.

Uvažujeme-li nad českou žurnalistikou po první světové válce, nemůžeme opomenout, že její podoba nevychází pouze z konkrétní společensko-politické situace, ale že na ni působí další vlivy.²⁵³ Prvorepubliková média nacházíme v situaci ovlivněné třemi základními a mezi sebou provázanými faktory – jeden je společensko-politický, druhý technický, třetí ekonomický. Na jedné straně se pozice médií mění s novou státností, kdy se v návaznosti na předcházející vývoj rozvíjí i role tisku jako platformy politické komunikace, ovšem zároveň se otevírá prostor pro změnu přístupu k médiím. Média obecně ve 20. století procházejí poměrně výraznou změnou svého postavení. Jejich pozice se mění nejen vzhledem k pozici, kterou zaujímají v politickém životě jako aktér politického boje,²⁵⁴ ale novou roli získávají i životě jednotlivce. Konzumace médií začíná zasahovat významným způsobem trávení volného času²⁵⁵ a média sama se také stávají prostředkem ke generování zisku.²⁵⁶

Tisk už tedy není jen nástrojem utváření veřejného mínění nebo osvěty, který by zasahoval jen určitou část společnosti, ale jako masové médium oslovuje nejrozličnější sociální skupiny a reaguje na čtenářské potřeby v souladu s cílem oslovit co nejširší publikum a získat ho jako zákazníka. Technologické zázemí tisku je už dostatečně rozvinuté na to, aby se tento cíl stále lépe naplňoval. Zaměříme-li se na vnitřní vývoj médií sám o sobě, můžeme tedy spolu s autory *Dějin českých médií od počátku do současnosti* zařadit počátek první republiky do *období rozvoje dalších typů médií*, které začíná v 19. století. Rozvíjí se fotografie, film, nastupuje masový tisk a stranický tisk, vznikají zpravodajské agentury.²⁵⁷ Podobnou úvahu sleduje Martin Sekera, když navrhuje periodizaci, v níž

²⁵² Tamtéž, s. 12–13

²⁵³ Například novinářský sloh se přizpůsobuje nové roli tisku, který se stává součástí trávení volného času, které vyplývá ze strukturální přeměny společnosti, a zároveň souvisí s komercionalizací a vlivy bulvárního tisku.

²⁵⁴ Počátkem 20. století bylo vydávání stranických deníků součástí politické komunikace takřka ve všech evropských státech (kromě Velké Británie, která se tradicí svého tisku tomuto vymyká). Tuto svou pozici zvolna ztrácí až po druhé světové válce v souvislosti s dalším rozvojem komercionalizace.

JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Fenomén médií ve 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 7.

²⁵⁵ To se týká v kontextu Československa speciálně filmu a rozhlasu.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 7–8.

²⁵⁷ BEDNARÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 25.

první polovina 90. let 19. století až první polovina 20. let 20. století tvoří jeden celek: *etapu komunikace v procesu modernizační diferenciace veřejnosti*. V této etapě se nadále specifikují skupiny publik vytvořené v předcházející *etapě komunikace v procesu široké kolektivizace veřejnosti*. Hlavním znakem etapy přelomu století je tedy diferenciace společenské struktury podle zájmů, politických preferencí nebo odborného a profesního zaměření, a to mimo jiné v důsledku vlivu rozšiřujícího se spektra tištěných médií v nejširším smyslu slova, tedy od novin přes letáky až po knihy.²⁵⁸

Právě v tomto období vzniká podle Sekery uspořádání společnosti, jež bude charakteristické pro celé trvání první republiky a které označujeme pojmem *sloupová kultura*. Označuje situaci, kdy se na základě stranických sympatií společnost dělí do pomyslných skupin – publik, která přijímají široké spektrum sdružujících aktivit a tiskovin produkovaných orgány stran. V obecnější rovině se také nadále rozšiřují možnosti naplnění volného času, komunikační možnosti a zvyšuje se míra mobility. Výraznými společenskými tématy se stávají sociální otázky, všeobecné volební právo a formování organizovanosti dělnictva.²⁵⁹

Hlavní rys zmiňované etapy Sekera označuje pojmem *komunikační multiplikace*. Myslí tím celkový rozvoj komunikačních možností, rozšíření spektra tiskovin a s tím související vnitřní reorganizaci žurnalistiky spolu s rozšiřováním a diverzifikací publik.²⁶⁰ Dalším výrazným rysem je podle Sekery snaha o intelektualizaci žurnalistiky, která začíná už ve druhé polovině 80. let 19. století v okruhu realistů kolem Tomáše Garriguea Masaryka (1850–1937). Ti vycházeli z úvahy, že kvalita tisku je zásadní pro kvalitu veřejného života, tedy je třeba, aby žurnalistika využívala přesnou argumentaci a posilovala svou odbornost, naopak odbourala frazeologii a klišovitost spojovanou s národnostními a politickými tématy.²⁶¹

Ve 20. letech 20. století začíná následující etapa, kterou charakterizuje v první řadě nástup vysílacích médií rozhlasu a televize.²⁶² V souvislosti s průmyslovým rozvojem dochází také ke změnám a vývoji tiskařských technologií,²⁶³ jež se v důsledku odrážejí i v obsahové struktuře tisku. Například v souvislosti s nástupem fotografie do periodik vzniká model obrazových příloh a celých fotograficky ilustrovaných tiskovin. Mimo jiné právě proto nadále pokračuje rozšiřování spektra

²⁵⁸ SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. In *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 13.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 14.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 16.

²⁶¹ Sekera podotýká, že tento požadavek je ovlivněn faktem, že autoři propagující tuto myšlenku nebyli žurnalisté z povolání a neznali běžnou praxi redakčních rutin. Srov. Tamtéž, s. 17.

²⁶² BEDNARÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 25.

²⁶³ SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 13.

časopisů, například se objevuje více těch, které se zaměřují na literaturu, umění, film a životní styl. Kromě nich u nás také vzniká zmiňovaný bulvární tisk.²⁶⁴

Druhá polovina 20. let se u nás stává obdobím, do něhož můžeme situovat počátek zrodu masové kultury. Jak píše Sekera, „médiá, periodický tisk a rozhlas, za vydatného přispění produkce domácího i mezinárodního gramofonového a filmového průmyslu přebírají roli hlavního inspirátora, tvůrce a distributora znaků masové konvence: finanční a prostorová dostupnost srozumitelnou formou podaných do značné míry typově sjednocených obsahů velkému množství konzumentů.“²⁶⁵

Další změnu bychom mohli označit jako ekonomicko-organizační. Spočívá v nové formě finančního zázemí, konkrétně v zakládání akciových společností, mezi nimiž zavládne konkurenční napětí a s ním související tlak na zvyšování nákladů, rozšiřování spektra tiskovin, včetně těch bulvarizujícího charakteru nebo zaměřených na životní styl.²⁶⁶ Vydávání tisku se u nás v meziválečných letech výrazně komercializuje.²⁶⁷ Logickým důsledkem snahy o přetvoření produkce periodického tisku ve výdělečné odvětví je proměna obsahu ve smyslu jeho trivializace a zezábavnění.²⁶⁸

Vzhledem k technologickému rozvoji se mění také ekonomické podmínky vydávání periodik v závislosti na vysokých pořizovacích nákladech na patřičné zázemí. Přetváří se proto také struktura vlastníků a vydavatelů, kteří jsou stále častěji závislí na různých zájmových skupinách, jež je mohly finančně podporovat.²⁶⁹ Z ekonomických důvodů vznikají také velké vydavatelské jednotky zastřešující zároveň produkci i distribuci.²⁷⁰ S tím souvisí další rys, komodifikace, tedy skutečnost, že se média sama postupně mění ve zboží, přičemž neodmyslitelným průvodním je nárůst vlivu inzerce.²⁷¹

S vydavatelskými domy integrujícími další výrobní složky nastupuje také diferenciací jednotlivých

²⁶⁴ Srov. KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*, 2013, č. 1–2, s. 63.

²⁶⁵ SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, roč. 53, 2008, č. 1–4, s. 13.

²⁶⁶ Srov. Tamtéž.

²⁶⁷ V angloamerickém prostředí se média stávají nástrojem generování zisku už od konce 19. století. Tento proces, nazývaný northcliffovská revoluce podle britského tiskového magnáta, je výrazným momentem rozvoje masové kultury.

²⁶⁸ Srov. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Fenomén médií ve 20. století. In *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*. roč. 53, 2008, č. 1–4, s. 8.

²⁶⁹ KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*, 2013, č. 1–2, s. 60.

²⁷⁰ SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. In *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 13.

²⁷¹ V kontextu zahraničního vývoje můžeme také mluvit o vzniku pozice a vzniká pozice „mediálních magnátů“, jakým byl například ve Velké Británii lord Northcliff.

Srov. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Fenomén médií ve 20. století. In *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 8.

žurnalistických profesí a jejich specializací. Z toho vyplývá na jedné straně určitá rutinizace a na straně druhé snaha o vytvoření profesního zázemí ve smyslu institucionalizovaného vzdělávání a sdružování novinářů.²⁷²

Když Jiráček a Köpplová vymezují základní charakteristické faktory proměn médií ve 20. století, uvádějí politizaci, komercializaci, komodifikaci, sociální a technologické změny a nakonec kritickou reflexi médií jako součást zkoumání společnosti. Poslední z charakteristik, tedy skutečnost, že se součástí studia společnosti stává také uvažování o médiích, mimo jiné podnítl jejich politicko-ekonomický vliv.²⁷³

Ve vztahu k ostatním změnám se pochopitelně se také proměňuje charakter samotného novinářského povolání a i tento aspekt se podílí na úvahách o roli médií a samotných novinářů. Podle Dietera Paula Baumerta lze vývoj novinářského povolání rozdělit do několika etap. Tvoří je prežurnalistická fáze do 16. století, období dopisovatelské žurnalistiky do poloviny 18. století, na ně navazuje fáze spisovatelské žurnalistiky do poloviny 19. století a závěrečná fáze žurnalistiky redakční.²⁷⁴ Tento nástin vývoje naznačuje, že se proměňuje samotná každodennost žurnalistiky ve smyslu praktické přípravy tiskovin, stejně jako se mění charakter původce obsahu. Stírají se rysy individualismu žurnalistiky osobností a spolu s výše zmiňovanou diferenciací a specializací profesí v rámci produkce periodického tisku dochází k utváření rutin. Dobová svědectví naznačují, že tato proměna byla vnímána jako něco výrazného, co se zásadním způsobem dotýká samotné podstaty komunikace prostřednictvím tisku, jak si ukážeme v dalších kapitolách.²⁷⁵

Vraťme se však ještě k tomu, jak změny nastalé s příchodem nové republiky vnímal Karel Hoch, který se reflexí novinářství zabýval už před první světovou válkou. Ziskáváme od něj totiž svědectví současníka, které jedinečným způsobem dokumentuje roli novinářství v tehdejší veřejném životě.

O žurnalistice za Rakouska-Uherska Hoch píše, že sloužila za náhražka státního života.²⁷⁶ Tedy vytvářela umělý dojem probíhající diskuse a politického jednání: „Při tom dlužno uvážiti, že noviny jsou vydávány daleko od Vídně, kde se dělá politika, a že vyrůstají z půdy, kterou samy denně

²⁷² SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 13.

²⁷³ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Fenomén médií ve 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 7–10.

²⁷⁴ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Media a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 34

²⁷⁵ Podle Rudolfa Stöbera existuje pět základních podmínek, které definují žurnalistiku. Je to existence periodického tisku, vznik žurnalistiky jako samostatného povolání, tedy žurnalistika už není například vedlejší produkci práce spisovatelů, nezávislost žurnalistiky na knižní produkci, redakční principy práce. Jako pátý bod uvádí moment sebeuvědomění, tedy snahy o vymezení profese, kdy, jak dodává Jiráček, je třeba, aby si roli žurnalistiky a žurnalistů uvědomovala společnost. Z tohoto hlediska je tedy důležitá snaha o profesionalizaci, sdružování a reflexi žurnalistiky, ať už zevnitř nebo zvenčí.

Srov. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. K vývoji novinářského povolání. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 20.

²⁷⁶ HOCH, Karel. Od roku 1860 do doby současné In *Československá vlastivěda*. Praha: Sfinx, 1933, s. 439.

tvorí.²⁷⁷ Noviny tedy utvářely specifickou realitu, iluzi politického života, přičemž reagovaly na události uvnitř této reality bez přesahu ke skutečnému dění. Beletrie i tisk, jehož autory byli namnoze spisovatelé, se pod vlivem státoprávní ideje soustředily na připomínání historie. V důsledku se tak podle Hocha předválečná žurnalistika vztahuje k vysokému cíli v podobě ideálu, ale proto „noviny nevedou svoje obecnstvo dosti ke skutečnosti.“²⁷⁸ Nad ostatními tématy převažuje nacionální boj²⁷⁹ a tisk zůstává v rovině úvah, které se málo vztahují ke skutečným společenským a politickým problémům.

Během války noviny svazoval nejen nedostatek informačních zdrojů, ale především cenzura. Hoch dále píše: „Censura byla v Rakousku mnohem tužší a úřední aspirace tisku tupější než kdekoliv jinde, veliká část českého novinářství od vyhlášení mobilisace stála vůči státu v těžkém konfliktu mravním, na půdě zásadní a trvalé lži. To, proč dosud české noviny vycházely, bylo zatím nadobro umlčeno, o samostatném zpravodajství nemohlo býti řeči – a tak zůstaly české noviny karikaturou žurnalistiky, až se jim z jara roku 1917 rozvázaly jazyky a prudkým tempem počaly se ujímati zcela nové, nebývalé úlohy, která jim připadla v podobě organizace veřejného mínění pro nový stát.“²⁸⁰

V letech 1917–1918 se politické deníky radikalizovaly²⁸¹ a současně „ocitly se opět v jedné linii s celým národem a žíznilé hleděly s ním vstříc dni osvobození, který se již neodvratně blížil.“²⁸²

Hlavní změnu, která nastává se vznikem Československa, vidí Hoch možnosti v rovnosti idejí, a to jak v tisku, tak ve veřejném životě i v parlamentu. Mění se podoba politického spektra. Vyhraněná opozice přestává být žádoucí, naopak je potřeba součinnost nejrůznějších politických stran. Podle Hocha klesá role individualismu v politice, větší vliv má vedení politických stran a spolu s ním také tisk. S tím souvisí nový rozvoj stranické žurnalistiky. Období společenské proměny provázejí také určité změny finančního zázemí některých skupin. Hoch píše, že se utváří nová buržoasie, která má kosmopolitní tendence. Jak se ale mění sociální podmínky jednotlivých vrstev, nastává ve společnosti určité napětí, které krystalizuje v radikalizaci především mládeže.²⁸³

Podle Hocha však tisk v zásadě napomohl formování počátků nového státu, kdy se mohla zúročit veškerá dosavadní politická práce, schopnost polemiky a diskuse i vysvětlování čtenářům.²⁸⁴

Hochův současník Jaroslav Koudelka píše, že v nové republice „tisk přejímá funkci státotvornosti a zakládá se jeho dnešní moderní období.“²⁸⁵

²⁷⁷ Tamtéž, s. 441.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 444.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 493.

²⁸¹ Proto zřejmě posléze v pramenech nacházíme poznámky o přepolitizovanosti tisku.

²⁸² Tamtéž, s. 495.

²⁸³ Tamtéž, s. 496–497.

²⁸⁴ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné* In *Československá vlastivěda*. Praha: Sfinx, 1933, s. 496.

²⁸⁵ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 16.

Jak Hoch, tak Koudelka vyslovují svou tezi o zásadní roli tisku pro formování nového státu počátkem třicátých let, tedy nikoliv v bezprostředním nadšení ze vzniku republiky.²⁸⁶ Jejich slova však dokumentují, jakým směrem se ubírala dobová reflexe žurnalistiky a jaké paradigma bychom měli vzít v úvahu, pokud se zabýváme meziválečnou žurnalistikou. Je to paradigma všemocných médií, které předpokládá, že média zásadním způsobem utvářejí veřejné mínění a zasahují život jednotlivce. Opírá se o válečnou zkušenost s propagandou a reaguje na pozorování popularity rozhlasu a filmu.²⁸⁷

2.2. Novinářství první republiky v zrcadle dobové reflexe

Chystáme-li se zkoumat mediální scénu první republiky, máme v první řadě k dispozici nepřehledné množství pramenů, jež představují samotné tiskoviny. Dosavadní práce z dějin médií²⁸⁸ poskytují základní vodítko, jak se v nich zorientovat, na základě rozdělení podle politického paralelismu, tedy stranické příslušnosti, k čemuž obvykle v úvodních kapitolách zároveň poskytují informace o základních rysech dobového mediálního vývoje. V této kapitole se pokusíme jejich poznatky rozšířit o náhled na žurnalistiku, jaký poskytuje její meziválečná reflexe spjatá s počátkem zkoumání médií v českém prostředí. Pokud je totiž naším cílem otevřít otázku medializace literatury a stránek meziválečných periodik, potřebujeme znát hlubší souvislosti fungování žurnalistiky. Z nich totiž vyplývá nejen podoba procesu vytváření žurnalistických sdělení, ale také jejich pozice ve společnosti.

Oblast prvorepublikové časopisecké praxe zůstává na rozdíl od situace v redakcích deníků v mnoha ohledech dosud neprobádanou. Svým způsobem to dokládá také částečně neujasněné pojmosloví. V první řadě sem patří zaměňování pojmů noviny a časopisy v dobových pramenech.²⁸⁹ Vysvětluje to poznámka Vojtěcha Dolejšího, který uvádí, že výraz „časopis“ v dobovém diskurzu podle redaktorského zákona z roku 1935 znamenal veškerý periodický tisk.²⁹⁰ Dobovou distinkci mezi

²⁸⁶ Zde bychom chtěli odkázat na konferenční příspěvek *Předpoklady revoluce: reflexe prvorepublikového tisku v publikacích počátku novinovědy*, který se zabývá mimo jiné otázkou, nakolik je změna státnosti prezentována v publikacích počátku novinovědy jako předpoklad žurnalistické revoluce. Studie však dochází k závěru, že mnohem výraznější je vnímání kontinuity a zodpovědnosti novináře, která by měla vyústit ve zlepšení stavu žurnalistiky. Více viz KORÁBKOVÁ, Kateřina. *Předpoklady revoluce: reflexe prvorepublikového tisku v publikacích počátku novinovědy*. In *Mediální (r)evoluce: revoluční příběhy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020, s. 21–29.

²⁸⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 470–471.

²⁸⁸ Z novějších publikací máme k dispozici dvě: BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011; KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. Poměrně detailní, byť silně poznamenaná dobovým diskurzem, je také v některých ohledech starší učebnice dějin BERÁNKOVÁ, Milena, KŘIVÁNKOVÁ, Alena a RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky: celost. vysokošk. učebnice. Díl 3, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1988.

²⁸⁹ Viz např. KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 12.

²⁹⁰ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 11.

oběma pojmy může napovědět například Rudolf Kopecký, který píše, že „aktualita jest podstatným znakem onoho druhu časopisů, jež nazýváme novinami“,²⁹¹ nebo Jaroslav Koudelka, když o tisku 18. století uvádí: „mnoho z obsahu není tak aktuální, aby se mohly nazývat novinami“.²⁹² Z jejich tvrzení vidíme, že se rozdíl nezakládal na periodicitě, jak je tomu dnes, ale na aktuálnosti tiskoviny. Pokud bychom však chtěli zkoumat výhradně reflexe časopisecké produkce v dnešním smyslu slova, najdeme jich jen naprosté minimum.

Na jedné straně tak máme tiskoviny, jejichž úkolem je informovat, popřípadě formovat názory publicistickými texty, málokdy však s těmito texty někdo spojuje také snahu o kulturní působení. Nabízí se tedy otázka, zda můžeme kulturní periodika a psaní o kulturních tématech vydělovat celkového rámce žurnalistiky jako specifický projev, který se zásadně odlišuje od ostatního tisku. Doboví autoři na tuto variantu neberou zřetel a současná odborná literatura s tím také nezabývá. Máme-li tedy uvažovat o medializaci literatury jako o součásti literární komunikace probíhající na stránkách periodického tisku, pak nezbývá než vzít v potaz celkový kontext meziválečného mediálního vývoje. Vyplývá nám z toho několik vzájemně úzce propojených otázek dotvářejících celkový obraz. Jsou to otázky formálních a obsahových proměn tisku v kontextu jeho rozvoje v masové médium, je to úsilí a péče o profesionalizaci žurnalistiky, která měla zabránit nežádoucím dopadům komercializace, dále pak vývoj samotné profese novináře a hledání jeho role ve společnosti v okamžiku, kdy se stále více vzdaluje od dobově oblíbeného ideálu novináře Havlíčkova typu. To vše pak rámcuje kontext počátků novinovědy, tedy vědeckého zájmu o zkoumání působení médií na společnost. Pro pochopení, jakou roli měla meziválečná kulturní publicistika v rámci žurnalistiky jako celku, poslouží v našem případě závěr této kapitoly zaměřující se na meziválečnou reflexi kulturních rubrik.

2.2.1. Technologické a obsahové změny v redakční praxi

Žurnalistická praxe za první republiky získala oproti předcházejícím obdobím výrazně novou podobu, která přestává odpovídat zažitým představám z 19. století o tom, jak funguje novinářské povolání. Dobrým příkladem je například představa o setkávání novinářů v kavárnách, které měly být významným zdrojem informací a zároveň prostorem pro jejich burzu. Břetislav Hladký v roce 1937 píše o přeceňování jejich vlivu. Podle Hladkého se kavárenská žurnalistika stává postupně minulostí, protože v novém redakčním tempu na ni již není čas.²⁹³ Práce s informacemi už od konce

²⁹¹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 31.

²⁹² KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 9.

²⁹³ HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích (p. Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937, s. 21, pozn. 6.

19. století dostávala novou podobu v závislosti na technických změnách²⁹⁴ a rozšiřování komunikačních možností, současně s nimiž se výrazně zvýšilo tempo redakční práce. Noviny proto mnohdy vznikaly z výstřížků a korespondencí,²⁹⁵ Karel Čapek dokonce píše o přebírání z jiných listů jako o zvykovém právu²⁹⁶ a podobně zmiňuje také soudnickářskou burzu případů jako formu zjednodušení práce.²⁹⁷ Osobní pracovní styky novinářů se sice neztratily, ale jak naznačuje dobová reflexe žurnalistiky, došlo v mnoha ohledech k potlačení individuálních vlivů.

Doboví autoři často upozorňují na neustálý chvat redakční práce²⁹⁸ jako průvodní jev veškerých změn, který se zásadním způsobem promítá do celkové podoby novinářství. Koudelka píše o posunutí času redakční uzávěrky, která se podřídila úsilí o co nejčerstvější informace – podobnou úvahu nacházíme už před válkou u Hocha, když téměř čapkovsky popisuje redakční činnost soustředěnou na večer a opakovaně zdůrazňuje faktor času, respektive rychlosti, protože díky telefonu a telegrafu mohou zprávy přicházet neustále, tedy se k tisku noviny uvolňují až na poslední chvíli.²⁹⁹

Už v roce 1889 byly zavedeny meziměstské telefonní linky do pražských redakcí,³⁰⁰ v meziválečném období se pak stalo běžnou praxí, že zprávy z terénu byly diktovány písáčkám,³⁰¹ které je zaznamenaly a předaly k redakčnímu zpracování dřív, než se zpravodaj stačil vrátit z místa. Psací stroj zvolna nahradil psaní perem,³⁰² elektrické osvětlení se stalo normou.³⁰³ Jakkoliv se může

Podobně o kavárnách píše Koudelka v minulém čase. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 131.

²⁹⁴ Technickými detaily výroby novin se podrobně velmi podrobně zabývá Koudelka. Uvádí informace o papírenském průmyslu v Československu, detailně popisuje provoz a výkon rotačky nebo sázecího stroje. Najdeme u něho popis redakční práce od rukopisu přes jednotlivé redakční složky, lámajícího redaktora a metéra, kartáčové otisky a korekturu až ke stereotypii a rotačce. Popisuje administraci a expedici novin i kamelotáž, včetně platových podmínek. Bližší pohled na jednotlivé redakční specializace přináší Václav Cháb, který se dotýká také novinářské každodennosti. Srov. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 43–68, CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932.

Téma novinářské každodennosti první republiky nebo redakční práce by mohla vydat na další samostatnou práci. Podobným způsobem bychom mohli důkladně zkoumat otázku proměn novinového obsahu nebo například na základě rozsáhlé komparace zjišťovat, jakou roli hrála korespondence a přebírání zdrojů při přípravě novinových textů Jakkoliv by tato témata mohla být velmi zajímavá, nejsou však předmětem naší práce.

²⁹⁵ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 45.

²⁹⁶ ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937, s. 27.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 22–23.

²⁹⁸ Viz např. KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 49; HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 66.

²⁹⁹ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 132–133; HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 66–67.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 80.

³⁰¹ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 132–133.

Přitom ještě v roce 1913 píše Hoch, že telegraf a telefon je drahý, proto vlastní zpravodaje má jen málo listů a telefonuje nebo telegraficky se posílá jen nejnütnější. HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 30.

³⁰² To píše v roce 1932 Koudelka. Podle Dolejšího proniká do redakcí psací stroj až ve 30. letech. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 132–133, DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 23.

³⁰³ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 37.

zdát, že uvedené projevy technického pokroku vedly k rozšiřování možností získávání a distribuce informací, z dobových svědectví vyplývá, že obavy z dalšího vývoje převažují nad nadšením. Ilustrací budiž například to, když Alfred Fuchs přiznává, že novináři sami se, přísně vzato, nestíhají zcela přizpůsobit technickému vývoji.³⁰⁴

První z nepřehlédnutelných vlivů představuje změna rychlosti informačního toku, k níž došlo díky rozvoji agenturních trhů s informacemi. Zpravodajské agentury nebyly už dávno ničím novým, vždyť první agentura, Havas, vznikla už v roce 1835. Během 19. století však přibývaly další a agenturní zpravodajství se stalo neodmyslitelným informačním zdrojem. Propojováním agentur spočívajícím ve vzájemném odebrání agenturního servisu vznikla síť, díky níž bylo možné poměrně rychle a efektivně získat ověřené informace ze vzdálených míst. Z meziválečných úvah o žurnalistice ale můžeme číst, že pozice agentur nebyla přijímána bezvýhradně kladně a někteří vnímali jejich zpravodajství jako narušení tradiční podoby novinářství. Jak jsme podotkli výše, meziválečné noviny někdy vznikaly spíše jako koláž z různých zdrojů, tedy se ve srovnání s dřívější praxí jen málo psaly původní texty. To ve svém důsledku vede k úbytku projevů osobností jednotlivých novinářů a podle Václava Chába se vliv agenturního zpravodajství podobně projevuje tím, že se obsahy jednotlivých tiskovin sobě navzájem velmi nápadně podobají³⁰⁵ a ztrácejí se jejich individuální rysy. Jaroslav Koudelka navíc upozorňuje na ekonomický dopad: korespondence tvoří výraznou složku redakčního rozpočtu a současně se mohou stát ohrožením redaktorů a reportérů, kteří se ke zprávě dostanou později než agenturní zpravodaj.³⁰⁶

Československé agenturní zpravodajství začalo psát svou historii bezprostředně po vzniku státu,³⁰⁷ a to v návaznosti na činnost československých zahraničních zpravodajských orgánů emigrace působících ve Washingtonu a Londýně.³⁰⁸ Zároveň převzalo bývalé rakousko-uherské zpravodajské kanceláře³⁰⁹ a postupně rozšiřovalo síť zahraničních kontaktů s dalšími agenturami, stejně jako spektrum nabízených služeb.³¹⁰

³⁰⁴ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 54.

³⁰⁵ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 16.

³⁰⁶ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 52–55.

³⁰⁷ Ludmila Trunečková upozorňuje na to, že ohledně přesného data vzniku ČTK panují nepřesnosti. Například brožura k osmdesátému letu agentury uvádí, že oficiálně vzniká 28. října 1918 z rozhodnutí předsednictva Národního výboru československého. O deset let později se v další z výročních tiskovin píše, že Oficiálně začala agentura fungovat až 31. října a 13. listopadu převzala rakousko-uherské agentury. Srov. TRUNEČKOVÁ, Ludmila. *Československá tisková kancelář jako součást ustavování státní suverenity. Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2010, roč. 55., č. 3–4, s. 15–16.; MAJSTR, Jiří a kol. *ČTK včera, dnes a zítra = ČTK yesterday, today and tomorrow*. Praha: Česká tisková kancelář, 1998, s. 1; STEJSKAL, Jan. *Četka slaví devadesátiny: ČTK, Česká tisková kancelář*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008, s. 5.

³⁰⁸ MAJSTR, Jiří a kol. *ČTK včera, dnes a zítra = ČTK yesterday, today and tomorrow*. Praha: Česká tisková kancelář, 1998, s. 1.

³⁰⁹ STEJSKAL, Jan. *Četka slaví devadesátiny: ČTK, Česká tisková kancelář*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008, s. 5

³¹⁰ Roku 1919 uzavírá ČTK smlouvu s německou Wolfovou agenturou a o rok později s Havasem a Reuters. To je však jen začátek, jak dokládá *Československá vlastivěda*, během meziválečného období udržovala ČTK výměnný styk s

Charakter zpravodajství ČTK, píše Hoch „pro nucenou nestrannost a byrokratičnost je suché a bezbarvé, za to však v domácích věcech autentické potud, že za ně ručí vláda.“³¹¹ Právě ona „nucená nestrannost“ byla v českých novinách něčím nezvyklým. Porovnáme-li zprávy signované zkratkou ČTK s ostatním zpravodajstvím, zjistíme, že se žánrovou podobou značně odlišují a přísně vzato jsou jediným neutrálním a nestranným zpravodajstvím, které v prvorepublikovém tisku nacházíme. Skutečnost, že tato neutralita nebyla vnímána jako pozitivní, dokumentuje jednak, jak silnou pozici měla názorová žurnalistika,³¹² jednak naznačuje dnešní posun v chápání žádoucí podoby novinářských výstupů, který vychází z proměny mediálního systému.

Dalším z průvodních rysů technické a obsahové proměny meziválečného tisku byl rozmach obrazových příloh. Na jedné straně měly nepochybně přispět k odlehčení obsahu, na straně druhé mohly obrazové přílohy sloužit jako významný ilustrační a současně popularizační prvek – dobrá reprodukce podle Koudelky například může seznámit širší veřejnost s uměleckým dílem.³¹³ Fakt, že

celkem šedesáti zahraničními agenturami, o nich radiotelegraficky přijímala zprávy. Současně vznikala síť domácích odboček, jichž bylo v roce 1933 okolo deseti. Distribuce zpráv v rámci republiky probíhala poštou a „po drátě“, pro dálkové spojení se postupně zaváděl dálnotisk.

Agentura měla českou a německou redakci politického zpravodajství, redakce pro domácí odbočky a zpravodajství z Národního shromáždění, redakce sportu, burzovního zpravodajství, dále inzertní oddělení a od roku 1929 oddělení pro obrazové a fotografické zpravodajství. Od poloviny 20. let pak také fungovala rozhlasová redakce, která až do roku 1939 dodávala zpravodajství Radiojournalu. Své zpravodajské korespondence ČTK nabízela v dokonce v několika jazykových variantách: v češtině a němčině, v podobě zpravodajského výtahu pak také ve slovenštině a maďarštině.

MAJSTR, Jirí a kol. *ČTK včera, dnes a zítra = ČTK yesterday, today and tomorrow*. Praha: Česká tisková kancelář, 1998, s. 4, 7, 23; HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 499–500; KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 32; BEDNARÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 175.

³¹¹ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 500.

³¹² Téma vývoje zpravodajských žánrů jako žánrů s ryze informativní funkcí by mohlo být náplní samostatné studie se zahrnutím aspektů vývoje mediálního systému i stylistických postupů.

Přímý vliv státu uplatňovaný skrze ČTK lze dokumentovat jen sotva. Karel Hoch sice píše, že „Hlavní činitel, kterým vláda zasahuje do novinářství v celé republice, je státní tisková agentura Čsl. tisková kancelář (ČTK).“ (zdůraznění KK) jako státní agentura, nicméně jako nejvýraznější přímý zásah agentury do mediální scény se uvádí monopolní postavení agentury ve vztahu k rozhlasovému zpravodajství, které ČTK dodávala Radiojournalu. ČTK byla státním podnikem a podléhala prezidiu ministerské rady, nicméně kontrola ze strany státu nebyla nijak zvlášť silná. V době svého vzniku agentura dokonce mohla sama jmenovat své zahraniční zpravodaje, a přestože byla státním médiem, stát na tuto skutečnost nedohlížel. Nepřehlédnutelná však byla závislost finanční, kdy stát doplácel schodky agenturního rozpočtu při opakovaných finančních potížích. Ostatně, jak uvádí Trunečková, za první republiky nebyla pozice ČTK nikdy přímo definována legislativní normou nebo speciálním zákonem. Jediné, co se jí přímo dotýkalo, byl Zákon č. 404 přijatý Národním shromážděním 18. prosince 1922 *o úpravě hospodaření ve státních závodech ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plnit úkoly správní*, který mimo jiné právě definoval finanční závislost a podmínky rozpočtu. Až ve 30. letech byla kritizována kvůli silnému vlivu agrární strany. Viz HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 499; DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 24; TRUNEČKOVÁ, Ludmila. *Československá tisková kancelář jako součást ustavování státní suverenity*. In: JIRÁK, Jan a SEKERA, Martin, eds. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2010, roč. 55., č. 3–4, s. 17–18; BEDNARÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 176.

³¹³ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 77–78.

technologie umožnila využívat kvalitní tisk obrazových příloh, se promítl nejen do vnitřní podoby běžného denního tisku, ale stál také za rozvojem samostatného segmentu časopisů, jimiž byly obrazové týdeníky nebo například časopisy pro ženy, které bychom mohli označit jako počátek lifestylového tisku. V období 20. a 30. let tak rozvoj polygrafického průmyslu nejen přinesl zrod obrázkových časopisů, ale zrodil také obrazové zpravodajství nebo fotoreportáž jako obrazový žánr. V oblasti fotožurnalistiky nastupuje s první republikou generace Jaromíra Funkeho (1896–1945), Josefa Sudka (1896–1976), Jiřího Jeníčka (1895–1963), Josefa Ehma (1909–1989), Jana Lauschmana (1901–1991) a dalších, kteří přejímají impulzy z amerického a německého prostředí. Fotografie se navíc opírala o silnou amatérskou základnu, tedy celkově budila široký zájem.³¹⁴ Obraz se stal nejen doplňující vizuální informací nebo podnětem k proměnám grafického designu například využíváním koláží, ale stal se také svébytným komunikačním prostředkem. Dokonce se v tomto kontextu můžeme zmínit o úvahách v kruzích avantgardy o hledání univerzálního obrazového vyjadřování srozumitelného nezávisle na jazykovém a kulturním kontextu.³¹⁵

Nezanedbatelný vliv na podobu československého tisku mělo pochopitelně také jeho finanční zázemí. Pro politické strany byly jejich listy nezbytným komunikačním médiem, jak píše už Karel Hoch, avšak samy o sobě nedokázaly získat finanční nezávislost. Na jednu stranu se sice počátkem století objevují lepší možnosti opatřování informací, mimo jiné i v souvislosti s postupem globalizace; stoupá vzdělanost, která zvyšuje zájem publika o kulturu a vědu, a technické možnosti od výroby po distribuci znamenají výrazné zrychlení,³¹⁶ to ovšem na straně druhé znamená také vyšší finanční nároky. Vzhledem k technickému rozvoji bylo potřeba také inovovat zázemí tiskáren.³¹⁷

Pro období první republiky je typická nadprodukce tisku, který však nebyl pro své vydavatele zcela rentabilní – prodej tisku nemohl uhradit veškeré náklady spojené s jeho výrobou³¹⁸ – a tedy bylo

Koudelka uvádí také popis technických možností obrazové reprodukce nebo technologie „foto-telegrafie“, čili dálkového přenosu obrazového sdělení. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 78–87, s. 89–92.

³¹⁴ LÁBOVÁ, Alena. *Dějiny československé fotožurnalistiky*. Praha: SPN, 1977, s. 38–49.

³¹⁵ MALÁ, Zuzana. Karel Teige: Požadavky „nového umění“ na pozadí tvorby poetismu. In SCHNEIDER, Jan, ed. a KRAUSOVÁ, Lenka, ed. *Intermedialita: slovo – obraz – zvuk: sborník příspěvků ze symposia [pořádaného Katedrou bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve dnech 7.–8. listopadu 2007]*. 1. vyd. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2008, s. 117.

³¹⁶ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 13–14, 65.

³¹⁷ Koudelka uvádí, že moderní zařízení tiskárny nejmenšího možného rozměru stálo kolem dvou milionů korun, přičemž například nová rotačka *Národní politiky* stála celých osm milionů korun. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 47.

³¹⁸ Množství odběratelů tiskovin se podle Hocha proti předválečnému stavu nijak zásadně nezměnilo. Tradičně vyšší býval nedělní prodej, kdy si podle Dolejšího koupili noviny i ti, kteří si je kupovali jen jednou týdně, popřípadě si kupovali lidé více výtisků, než měli zvykem během týdne. Distribuce tisku na větší vzdálenosti probíhala po železnici a samotný prodej spojoval jak abonentní, tak kolportážní – ranní vydání bývala předplacená, večerníky se distribuovaly kolportáží. Ceny novin se pohybovaly od 50 haléřů zhruba do jedné koruny, rozsah stran raníku byl 8 až 10 stran, ale například nedělní číslo *Českého slova* mělo až 32 stran. HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda*.

třeba ho dotovat, přičemž způsoby financování nebyly vždy průhledné.³¹⁹ Vydavatelé proto se různým způsobem snažili vyrovnat schodek z novin – například v Melantrichu k tomuto účelu sloužily ilustrované časopisy.³²⁰

Dosáhnout takového zázemí, které by poskytlo novinářům ideální podmínky pro jejich práci, se ne vždy dařilo. Podle Kopeckého jsou právě finanční potíže jedním z důvodů, proč byl český meziválečný tisk závislý na přebírání zpráv z úředních zdrojů. Finanční nezávislost médií pochopitelně chápe jako důležitou pro jejich správné fungování,³²¹ stejně jako další jeho současníci. Hoch upozorňuje na to, že soukromé listy („listy individualistické“) mají kapitalistický charakter, tedy se soustředí na zisk. Takový list podle Hocha „pěstuje rozsáhlou reportáž, snaží se zalíbiti frivolním tonem a vyhledáváním a schvalováním choutek obecnosti“, současně politicky a společensky podléhá různým stranám, od nichž také bere inzerci.³²² Nabízené obsahy jsou tedy nekvalitní a potenciálně morálně či ideově nebezpečné.³²³

Finanční podmínky listů závisely poměrně zásadním způsobem na inzerci³²⁴ a stoupající vliv inzerentů proto byl nezdůvodnětelně označován za prostředek ke korupci tisku.³²⁵ Přesto však finanční

Díl VII., Pisemnictví. Praha: Sfinx, 1933, s. 498; DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek.* 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 77; KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 39; Podrobněji k cenám viz DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek.* 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 18.

³¹⁹ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 37.

Počtem výtisků jednotlivých novin si nemůžeme být zcela jisti, protože náklad byl obchodním tajemstvím, jak píše Dolejší. Uvádí se však, že raníky vycházely v desetitisících, odpoledne pak byly náklady vyšší, ostatně večerníky byly obsahově odlehčené. Pro ilustraci uvedme příklady raníků z poloviny 30. let: *Lidové noviny* 45 tisíc, *Národní listy* 20 tisíc, *České slovo* 25 tisíc, *Právo lidu* 40 tisíc, *Rudé právo* 25 tisíc, *Národní politika* až 150 tisíc. Náklady večerníků byly až o třetinu vyšší, nejúspěšnější *Večerní České slovo* dosahovalo i půl milionu výtisků. Náklad časopisů se odvíjel od jejich zaměření a periodicity. Nejpopulárnější ilustrované magazíny měly náklady obrovské – *Hvězda paní a dívek* až 400 tisíc, *Pražský ilustrovaný magazín* 200 tisíc.

Pro srovnání nabízíme zaokrouhlená čísla prodaného nákladu českých deníků za první čtvrtletí roku 2019: *Blesk*, jako nejprodávanější český deník dosáhl 200 tisíc, *MF Dnes* 111 tisíc, *Deník* 103 tisíc, *Právo* 67 tisíc, *Aha!* 43 tisíc, *Lidové noviny* 34 tisíc, *Hospodářské noviny* 33 tisíc a deník *Sport* 32 tisíc. Dohromady to znamená 624 tisíc prodaných kusů. Vezmeme-li v potaz, že prvorepublikové noviny měly dvě vydání denně, a to v konkurenci velmi širokého spektra tiskovin, jsou jejich náklady nad očekávání vysoké. DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek.* 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 15; KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 39; Trend prodeje deníků se v prvním čtvrtletí nezměnil. *MediaGuru* [online]. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/05/trend-prodeje-deniku-se-v-prvnim-ctvrtletí-nezmenil/>.

³²⁰ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek.* 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 21.

³²¹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy.* Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 34–35, 65.

³²² HOCH, Karel. *Noviny.* Praha: F. Topič, 1913, s. 15.

³²³ Kopecký dokonce upozorňuje na výskyt neoznačené inzerce v redakčním textu, jejíž nebezpečí spočívá v tom, že vzbuzuje dojem novináři ověřené informace. Z dnešního hlediska by se jednalo o postup blízký PR. Inzerce však nebyla vnímána jen jako potenciální ohrožení žurnalistiky. Kromě závadnosti obsahové upozorňuje Koudelka na její špatné vlivy také po stránce typografické. KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy.* Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 102–103; KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají.* V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 71–73.

³²⁴ Koudelka uvádí konkrétní čísla ze starších statistik a vyslovuje domněnku, že inzerce hradí pravděpodobně polovinu veškerých nákladů na vydávání tisku. Tamtéž, s. 69–70.

³²⁵ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy.* Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 44, o zhruba třicet let později se podobně vyjadřuje i Vojtěch Dolejší. DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek.* 1. vyd. Praha:

důvody vedly vydavatele ke slučování vydavatelských podniků do koncernů.³²⁶ Tisk se tak ocitl v situaci, kdy je na jednu stranu vydávání tisku nákladné, na straně druhé se stává předmětem komerce – ne nadarmo Rudolf Kopecký vyslovuje myšlenku, že industrializace a komercionalizace je příčinou úpadku tisku.³²⁷

Autoři *Dějiny českých médií 20. století* píší, že od 20. let nastupuje tisku konkurence v podobě rozhlasu a filmového zpravodajství.³²⁸ Nelze ovšem předpokládat, že by se jednalo o konkurenci nějak zásadně ohrožující, protože rozvoj rozhlasu jako masového média byl poměrně pomalý.³²⁹ Obavy, že by nové médium mohlo ohrozit tisk, se sice objevily, ale například v roce 1927 Rudolf Kopecký píše, že se čekalo, že rozhlas bude konkurentem tisku, ale nestalo se tak a tisk naopak roste.³³⁰ Ačkoliv Kopeckého poznámka spadá do období počátků vysílání, měli bychom připomenout, že tisk a rozhlas plnily do jisté míry odlišné funkce. Rozhlasové zpravodajství připravovala ČTK a programová náplň zbytku vysílání definovala rozhlas především jako médium kulturní, osvětové a zábavné. Program plnily hudba, přednášky, umělecké programy, včetně přímých přenosů z divadel od roku 1925, nebo sportovní reportáže.³³¹ Do ledna 1924 navíc rozhlas vysílal vždy jen hodinu, pak se vysílání prodloužilo na téměř dvě hodiny.³³²

Období mezi lety 1926–1929 se označuje za „zlatý věk“ rozhlasové historie, kdy se rozhlas stabilizuje, překoná finanční obtíže, rozvíjí spolupráci s umělci a odborníky, zahajuje například vysílání tzv. odborných rozhlasů, z nichž největšího věhlasu dosáhl zemědělský rozhlas – mimo jiné

NPL, 1963, s. 249.

Alfred Fuchs se dokonce zmiňuje o „nátlaku“ na redakci v případě některých velkých bankovních inzerátů. Na druhé straně Hoch v roce 1913 píše, že rozvoj reklamy a inzerce mění finanční podmínky listů natolik, že díky tomu mají více prostoru pro více rubrik i obsahu. FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 143; HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 65.

³²⁶ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 498–499.

³²⁷ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 62.

Zároveň vidí nespokojenost publika se stavem tisku jako důkaz, že komercionalizující snahy se nesetkávají s úspěchem. Tamtéž, s. 71.

³²⁸ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 32.

Nejvýznamnějšími z filmových týdeníků byly *Elektajournal* vycházející v letech 1925–1930, *Deglův žurnál* z let 1927–1930 a také celorepublikově rozšířená *Aktualita* vycházející od roku 1937. Od třicátých let se u nás také začalo experimentovat s televizním přenosem. BERÁNKOVÁ, Milena, KŘIVÁNKOVÁ, Alena a RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky: celost. vysokošk. učebnice. Díl 3, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1988, s. 71–72.

³²⁹ Na vině nebyly jen vysoké koncesionářské poplatky, ale vůbec samotné řízení na udělování koncesí, kdy bylo třeba nejprve podat žádost, která musela projít schválením, jemuž předcházelo dokonce prověření žadatele. V prvním roce své existence, tedy v roce 1923, mělo rozhlas pouze 47 koncesionářů, o rok později už 1 564 a v roce následujícím přes 14 tisíc. Po deseti letech se počet koncesionářů vyšplhal na více než půl milionu a v září 1938 překračoval milion o více než sto tisíc. ČESKÝ ROZHLAS a JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Vyd. 1. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 15, 28, 30, 613.

³³⁰ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 11.

³³¹ Srov. KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 60–61.

³³² ČESKÝ ROZHLAS a JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Vyd. 1. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 41–42.

s oblíbenými didakticky laděnými scénkami pantátů Brázdy a Rákose.³³³ Přesto vysílání rozhlasu pro tisk neznamenal ohrožení, ale rozhlas jako nové médium pouze přinášel další novou službu. Podobně ani filmové zpravodajství nelze považovat za vážnou konkurenci tisku, jak píše Koudelka.³³⁴

Ke zrychlení žurnalistiky však patří stoupající konkurenční boj mezi vydavateli, který dostoupil té míry, že v Praze bylo možné už před šestou večerní koupit si noviny na další den. Dolejší k tomu píše: „Bylo slyšet i toto volání kamelotů: ‚Kupte si zítřejší večer!‘“³³⁵ To, co se ale na první pohled může zdát spíše úsměvným projevem urputné snahy získat u čtenáře prvenství, mělo ovšem mnohem hlubší důsledky. Už v roce 1913 Hoch podotýká, že se současně se zprávou posílají i názory, přesněji dojmy, protože pro hlubší promýšlení souvislostí nezbyvá čas.³³⁶ Namísto analýzy pak žurnalistická sdělení zůstávají velmi povrchní a výsledkem je pouze informační přesycenost, kontraproduktivní a zcela zbytečná, která zasahuje nejen čtenáře, jemuž informace neulpí v paměti a nepodněcují ho k přemýšlení³³⁷, ale komplikuje situaci při výběru zpráv.³³⁸ Následně se z důvodu časové tísně dostávají ke čtenáři i zprávy málo ověřené.³³⁹ Už před válkou si nad tímto stavem Karel Hoch posteskl: „...kdož ví, kam až to princip chvátající aktuality přivede a vydrží.“³⁴⁰ O

³³³ Tamtéž, s. 55, 86–87.

³³⁴ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 88.

³³⁵ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 19.

Absurdita této urputné snahy zajistit si u čtenářů prvenství se stala námětem jedné ze scének Voskovce a Wericha, v literatuře o dějinách médií již téměř zlidovělé:

„Nejezchlebos: Četl jste noviny?

Skočdopolis: Počkat, které?

Nejezchlebos: Dneska.

Skočdopolis: Zítřejší?

Nejezchlebos: Kdy jste vstával?

Skočdopolis: Pozdě.

Nejezchlebos: Tak to jste četl zítřejší večerník.

Skočdopolis: A včera večer jsem četl zítřejší raník.

Nejezchlebos: Dnešní asi vůbec nevyšly. To máme: raník, poledník, odpoledník, večerník...

Skočdopolis: ...a teď bude vycházet ještě půlnočník. O půlnoci, mezi večerníkem a raníkem.

Nejezchlebos: Ano, dva půlnočníky rovnají se obsahem jednomu...

Skočdopolis: ...rovnají se obsahem jedněm novinám. Je to totéž, ale není to tak sprosté...“

WERICH, Jan a VOSKOVEC, Jiří. *Osel a stín*. In WERICH, Jan a VOSKOVEC, Jiří. *Hry osvobozeného divadla*. I. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1961. 532 s, s. 134–135.

Alfred Fuchs podobnou praxi pregnantně komentuje: „Kdyby obecnost bylo jenom trochu náročnější, nesneslo by večerníky, vycházející ráno a v kterých tudíž nemůže být nic, než více méně odvar raníků, kdežto v cizině jsou večerníky, jež mají každou hodinu nové vydání s novými zprávami. Vždyť večerník vycházející ráno je v podstatě podvodem.“ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 57.

³³⁶ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 28–29.

³³⁷ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 32, 112–113. V Československé vlastivědě Hoch uvádí, že za války noviny naopak trpěly nedostatkem zdrojů. Kontrast daný jejich rozšířením po válce mohl k pocitu informačního přehlcení také přispět svým dílem. HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 494.

³³⁸ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 72.

³³⁹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 34–35.

³⁴⁰ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 30.

jedenáct let později okomentuje Alfred Fuchs situaci obdobně pesimisticky: „Komerčialisace a mechanisace zasahuje i tu svým nivellujícím vlivem, a půjde-li vývoj takto dále, jest těžko si představití budoucnost novin vůbec. Konkurence po stránce zpravodajské jest čím dále tím nesnadnější a ovšem nákladnější a list nemůže žít pouze z předplatného.“³⁴¹.

Změny se pochopitelně dotýkaly také publika. Vezmeme-li v úvahu světový kontext vývoje žurnalistiky přelomu 19. a 20. století, proces nazývaný northcliffovská revoluce, který znamenal komercializaci masového tisku, a proto i jeho zezábavňování, pak je zřejmá reciprocita mezi obsahem a preferencemi publika už jen na základě toho, k čemu bylo masové publikum svým tiskem „vychovááno“. To, že se s masovým komerčním tiskem ze žurnalistiky vytrácí výchovný a vzdělávací aspekt, podněcuje pak o to více k diskusi o úpadku žurnalistiky.³⁴²

Rozsáhlé změny zasahující celý žurnalistický provoz se projevíly také v obsahu tiskovin nebo novinářských žánrech. Současně s tím, jak stoupá hlad po novinkách, publicistiku podle Karla Hocha vytlačuje reportáž³⁴³ jako žánr dynamický, který lépe odpovídá nastavení čtenáře toužícího především po zábavném obsahu.

V souvislosti s komercializací tisku obvykle také narůstá proces bulvarizace. Tiskoviny senzačního charakteru se v českém prostředí objevily už dříve, avšak víceméně okrajově. Až v meziválečném období se tento tisk výrazněji profiluje a stává se ustáleným typem v tiskovinách Jiřího Stříbrného (1880–1955), které dokázaly vzbudit mnohé a často emotivní ohlasy.³⁴⁴ Koncem roku 1929 dokonce proběhla v deníku *Prager Presse* anketa týkající se bulvárních tiskovin,³⁴⁵ na

³⁴¹ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 23–24.

³⁴² Karel Hoch k tomuto poznamenává, že masový tisk vysloveně poškozuje žurnalistiku. Mezi nejhoršími tituly, které tak činí, je na prvním místě Daily Mail Alfreda Harmswortha, tedy lorda Northcliffa, jehož jméno se stalo symbolem nástupu masového komerčního tisku. HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 44. Zajímavé je, že britský novinář Wickham Steed hodnotí lorda Northcliffa jako „žurnalistického genia“, který objevil způsob, jak distribuovat noviny chudým čtenářům, a tedy získal ohromné nové publikum, které by jinak zůstalo mediálně nezasažené. STEED, Henry Wickham. *Noviny a novináři*. Praha: Orbis, 1928, s. 31–32.

³⁴³ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 32; KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 131.

³⁴⁴ Například drobná publikace o Stříbrném a jeho neblahém vydavatelském a politickém působení od Jana Červinky popisuje „ducha tiskovin Stříbrného“ následovně: „Stříbrného tisk, patlající se v nejnestoudnějších prasečinách, nečtou naši lidé. Štítí se jej, poněvadž jim brání stud, aby brali do ruky nečisté svinstvo, naplněné nejodpornější sprostotou, jakou mohou vymýšlet jen mozky pokřivené zvrhlými pudy. Kupují a čtou jej však, jak vidíme denně, příslušníci t. zv. lepších vrstev. Ti se kochají v hrubých ‚vtipech‘ a oplzlostech, vytřeštěnými očima hltají obrázky, které jsou surovou urážkou ženství. Tento tisk nevidí ženu, nýbrž děvku, nevidí muže, nýbrž prase.“ Podobným ohlasem je tisk vydaný vlastním nákladem autora Ludvíka Tomáška proto, aby se bývalý zaměstnanec Tempa vyjádřil k aféře kolem inzerce. Tomášek na adresu *Poledního listu* píše: „Není druhého listu, který by byl přinesl za svého krátkého vycházení tolik výmyslů, urážek, cynismu, hrubého špinění atd.“ ČERVINKA, Jan V. *Jiří Stříbrný: portrét politického demagoga a zakladatele nemravného tisku*. Praha: Jan Červinka, 1930, s. 91–92.

TOMÁŠEK, Ludvík. *Ze zákulisí bulvárního tisku*. Praha: Ludvík Tomášek, 1930, s. 30.

³⁴⁵ Více o anketě v *Prager Presse* viz JIRÁK, Jan a Barbara Köpplová. Publicistická reflexe bulvární žurnalistiky v meziválečném období: od Josefa Holouška k anketě *Prager Presse*. In *Politics in Central Europe: the journal of the Central European Political Science Association*. Pilsen: Department of Politics and International Relations of the Faculty of Philosophy and Arts of the University of West Bohemia, 2017, vol. 13, no. 1S, s. 59–74. ISSN 1801-

jejíž obsah posléze reagoval novinář a sociolog Oskar Butter (1886–1943) v časopise *Duch novin*. V Butterově článku se ukazuje, že přestože ohledně obsahové podoby bulváru nepanují neshody, problém nastává v samotném označení tohoto typu tiskovin nebo otázce, jak se k jejich rozmachu stavět.³⁴⁶

Téma prvorepublikového brakového tisku a jeho reflexe, které by bezpochyby dokázalo naplnit několik samostatných studií,³⁴⁷ ale pro nás ale zajímavé z jiného důvodu. Týká se totiž proměn novinářského psaní. Z dobových úvah o meziválečné žurnalistice vysvítá, že si současníci byli vědomi, že bulvární tisk není nic nového³⁴⁸ a je průvodním jevem komercializace.³⁴⁹ Jaroslav Koudelka toto spojení zajímavým způsobem dále rozvíjí.³⁵⁰ Uvědomuje si problém, který bulvár představuje svou lákavostí pro čtenáře a vzhledem ke konkurenci, kterou znamená pro seriózní noviny, doporučuje, aby seriózní tisk zvážil metody, jež vyvolávají čtenářský ohlas: blesková reportáž, lehký styl a výraz, ochota ke změnám a novinkám, smysl pro drobnosti. „Dobrý a vážný tisk musí použití metod bulvárního tisku k potírání a odzbrojení tisku bulvárního.“³⁵¹

Zestručnění novinářského slohu, jednodušší jazykové prostředky a postupná trivializace témat seriózních tiskovin jsou tak v mnohém výsledkem výše popsaného procesu. Zároveň můžeme nad bulvárním tiskem uvažovat spolu s Karlem Čapkem³⁵² jako nad součástí populární kultury. Pakliže máme společně přemýšlet o medializaci literatury v meziválečném tisku, je důležité uvědomit si existenci populární kultury v tomto období a její vlivy uplatňované v literárním oběhu díky možnostem masové komunikace.

3422. Dostupné také z: https://www.politicsincentraleurope.eu/documents/file/PCE_16_2_2018.pdf.

³⁴⁶ BUTTER, Oskar. Anketa „Prager Presse“ o novinářském braku. *Duch novin: studium*. Praha: G. Butter, 1929, roč. 2, č. 12, s. 297–301. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:82120dc5-5b54-4506-8590-1ea8da808cf1.

Bulvární tiskoviny ovšem provokovaly natolik, že se dočkaly nejen odborné reflexe, nýbrž i parodie v melantrišském *Příšerném večerníku*, který satiricky napodoboval Stříbrného *Polední list*. BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 175.

³⁴⁷ Pro komunistickou interpretaci meziválečné žurnalistiky byla otázka bulvarizace hozenou rukavicí. Senzační tisk se totiž hodil pro dokumentaci zkaženosti buržoazní republiky. Dolejší například píše: „Kdyby někdy v budoucnu mělo dojít k tomu, že by život lidí v nedávné minulosti, v níž jsme žili, měl být posuzován jen na základě toho, co psal buržoazní tisk, museli by naši potomci dospět k názoru, že jejich předci byli většinou lidé úchylní a zločinní.“ A o kousek výše: „To nebylo nic jiného než mordy, postelové historie, obludy z jezera Loch-Ness a jiné bulvární senzace mající za účel získat důvěřivého čtenáře a odvrátit jeho pozornost od závažných politických událostí.“

Poučený čtenář, který by prolístoval i komunistické meziválečné tiskoviny, by však záhy našel doklad, že ani jim se tíhnutí k senzácím nevyhnulo. Příkladem budiž *Rudý večerník*.

DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 192.

³⁴⁸ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 117.

³⁴⁹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 69–70.

³⁵⁰ Koudelka se dokonce zabývá i jeho typografickou podobou bulváru, kdy podobně jako u nevhodné inzerce uvádí také reakce typografické veřejnosti. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 120–121.

³⁵¹ Tamtéž, s. 128.

³⁵² ČAPEK, Karel. *Chvála novin*. In ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: (1919–1931)*. Praha: Fr. Borový, 1941, s. 37–51. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:42c2a210-7a33-11e4-93df-005056825209>.

V kontrastu se stavem žurnalistiky v průběhu války a před válkou, o níž Karel Hoch píše, že se soustředila především na vzdálené ideály a příliš málo na současnost, se žurnalistika nového Československa naopak velmi silně dotýkala aktuální reality. Znamenalo to, že jednotlivé tiskoviny v úsilí o maximální aktuálnost získávaly namnoze agitační charakter, zapojovaly se do polemik a sporů. Obecně lze podle Hocha ale konstatovat rozvoj tisku, který je možné dokumentovat například vytvářením nových rubrik, jako jsou kulturní (Hoch píše o literatuře a divadle) a národohospodářská, nebo větším příklonem k publicistice oproti tisku zpravodajskému. Do války, a v jisté míře ještě po válce, bylo vydávání novin podle Hocha především politickým aktem – z toho pak také vyplývá pozice rubrik s jinou než politickou náplní. V nich se ale, jak píše Hoch, publicistika vyvíjí jako svébytný obor činnosti blízký vědě a literatuře, avšak přesto se od ní odlišující.³⁵³ Tuto Hochovu poznámku, jak si ještě ukážeme, lze vztáhnout také na kulturní a kulturně-politické časopisy – Hoch zde v podstatě charakterizuje rozkročení jejich slohové podoby mezi žurnalistickým, odborným a uměleckým stylem.

Nepřehlédnutelný rys mediálního systému první republiky představuje rozvinutý politický paralelismus, tedy stranická příslušnost tiskovin. Pokud z dobových interpretací vysvítá, že byla vnímána jako problém, pak kvůli tomu, jak stranická frazeologie zasahuje obsah.³⁵⁴ Například Hoch už před válkou píše, že problémem novin je přepolitizovanost na úkor jiných témat, „jako by bylo idealem důstojného žurnalu býti pokud možno nejkoženějším.“³⁵⁵

Otázka objektivit, která by v souvislosti se stranickým tiskem možná napadla dnešního čtenáře, měla v prvorepublikovém kontextu zcela jiné kontury. Václav Cháb například píše: „List tak zvaný „nestranný“ je list prakticky nemožný. Musili by ho dělat stroje. A ještě ve strojích by bylo cítit vliv principů, kterými se řídilo myšlení těch, kdož je vymysleli. Proto skutečným informátorem a zpravodajem je takový list, který své tendence nezakrývá, nýbrž který naopak s ní své čtenáře seznamuje. Který jim říká, že posuzuje svět a jeho dění pod takovým či onakým zorným úhlem. Tento zorný úhel je-li veřejně znám, si může každý kontrolovat, může k němu zaujmout stanovisko – a tím už zaujímá kritické stanovisko k obsahu listu. Noviny, které tvrdí o sobě, že jsou netendenční, atd., hrají se čtenářem vlastně nepoctivou hru, zakrývajíce před ním zorný úhel, pod kterým pozorují svět.“³⁵⁶ Podobně se k „zásadě absolutní neutrálnosti“ staví Rudolf Kopecký, podle něhož je jasné názorové směřování nutnost. O to větší nároky ale klade na novináře, když se

³⁵³ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 498, 500, 504.

Tuto úvahu může zajímavým způsobem ilustrovat napětí mezi žánry kritiky a recenze a ambicí těchto hodnotících textů. Zatímco recenze odpovídá účelům periodik určených masovému čtenáři, kritika má vyšší aspirace odbornosti.

³⁵⁴ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 57.

³⁵⁵ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 81–82.

³⁵⁶ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 20–21, podobně viz HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 9–12.

návodně ptá: „Má novinář říkati ku každé věci názor svůj, nebo názor někoeho jiného; býti osobností, nebo gramofonem?“³⁵⁷ Kopecký přímo píše, že „mravní problém žurnalismu spočívá v tom, že je novinář nucen stát se strojem ve službách vydavatele.“³⁵⁸ Na tisk totiž doléhá několik vlivů zároveň: ideje např. politické strany a komerční zájmy majitele,³⁵⁹ které navíc mohou být v naprostém rozporu se zájmy čtenáře.³⁶⁰

Jisté zlepšení situace, která se právě pro podřízení přepolitizovanosti stává předmětem kritiky, spatřuje Karel Hoch v možnosti, že pokud bude v žurnálech „více života“ a budou naplněny potřeby čtenáře, čtenář bude spokojen.³⁶¹

2.2.2. Odborná péče o novinářství

Historiografický zájem o média začíná počátkem 19. století, kdy vznikají první přehledy tisku, pokusy o periodizaci a žurnalistické slovníčky. Počátky reflexe médií ovšem můžeme shledávat už v 17. století ve spisech teologického, filosofického nebo historického charakteru. Sem patří také zmiňovaná kapitola Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce* a navíc jeho požadavek, aby se noviny používaly ve školách ve spise *Schola pansophica*.³⁶² Koncem 19. století v souvislostech s rolí tisku ve společenské komunikaci začínají snahy o kritickou reflexi médií. Spojujeme je se jménem Tomáše Garriguea Masaryka a skupinou realistů kolem časopisu *Čas* (1886–1915). Kromě sociologie a novinářských reflexí publikovaných v tisku projevovala zájem o žurnalistiku také literární historie, která ji chápala jako svého druhu součást literatury. Začala se jí věnovat také statistika nebo lingvistika, ale i publicistika,³⁶³ také beletrie a film, jak jsme už uváděli. Zkoumání žurnalistiky začíná u nás i ve světě ve srovnatelnou dobu a jeden z počátečních impulzů ke zkoumání plynul z vlivu tisku na společensko-politické dění.³⁶⁴

³⁵⁷ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 87.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 97.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 88.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 86.

³⁶¹ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 82.

³⁶² KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*. 2013, č. 1–2, s. 58–60.

³⁶³ Tamtéž, s. 69.

³⁶⁴ JIRÁK, Jan. Masová média jako předmět odborného zájmu. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 2.

V roce 1932 publikuje v *Sociologické revui* Oskar Butter stať *Věda o novinách. Úkoly a cíle vědeckého bádání o novinách*, kterou Jiráka a Köpplová považují za základní text vyjadřující chápání role médií ve společnosti. Ve své stati se opíral o francouzské, německé a anglické autory a současně připomínal Masarykův požadavek studia novin ze spisu *Konkrétní logika*. Není bez zajímavosti, že se Butter i v dalších textech opakovaně zdůrazňuje důležitost tisku pro politiku – tisk je totiž tím, co činí politiku veřejným tématem. Viz BUTTER, Oskar. *Věda o novinách. Úkoly a cíle vědeckého bádání o novinách*. *Sociologická revue*. 1932, roč. 3, č. 3–4, s. 368–384; KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*. 2013, č. 1–2, s. 66–67.

Pokud bychom prolistovali publikace, které se kolem přelomu století věnují otázkám žurnalistiky, zjistíme, že moc médií na utváření veřejného mínění nebo obecně ovlivňování publika – ať už ve smyslu kladném nebo negativním – patří k základním tématům, jimiž se autoři zabývají, a to nejen v českém prostředí. Vzpomeňme například na Waltera Lippmanna a jeho knihu *Veřejné mínění* z roku 1922 a srovnáme ji s některými úvahami předestřenými Karlem Hochem v jeho útlé knížce *Noviny a novináři* z roku 1913 – můžeme pak směle říci, že Hoch některé Lippmannovy úvahy předjímá.

Podle Jiráka a Köpplové jsou završením prvorepublikových snah o historiografii tisku stati historiků Josefa Volfa (1878–1937) a Karla Hocha o dějinách českého tisku v *Československé vlastivědě*, svazku *Písemnictví*. Rozhlas se jako nové médium první republiky dočkal své reflexe v porovnání výrazně dříve: v knize Anny J. Patzakové (1895–1990) *Deset let československého rozhlasu* z roku 1935.³⁶⁵

S koncem první republiky rozvoj médií a jejich zkoumání končí. Za protektorátu se pak stává univerzitním oborem Zeitungswissenschaft, jak je z názvu patrné v říšskoněmecké režii.³⁶⁶ Přetržení tradice české novinovědy okomentovali v roce 1996 Jiráček s Köpplovou v souvislosti s časopisem *Duch novin* těmito slovy: „Odborná úroveň statí věnovaných dějinám československého i zahraničního tisku zůstala bohužel dodnes bezkonkurenční.“³⁶⁷

Ve 20. a 30. letech přicházejí spolu s rozvojem studia médií také úvahy o mediální výchově, které vycházejí z paradigmatu všemocných médií, tedy z představy silných účinků převážně negativního charakteru. V českém prostředí se pak o zavedení mediální výchovy uvažuje především na stránkách časopisu *Duch novin*, kde je mediální výchova vnímána jako součást zkoumání médií a zároveň předpoklad dobré sociální orientace publika.³⁶⁸ Souvisí to navíc také s myšlenkou, že noviny jako kulturní činitel, „nahrazují kazatelnu a doplňují školu“.³⁶⁹ Nebo jak píše Hoch: „Co znamenají noviny v dějinách kultury? Jejich historické dílo spočívá v tom, že daly vznik veřejnému mínění. Čeho reformace dosahovala kázáním a letákem, toho přicházející demokracie docílila každodenním vrháním žurnálů do světa.“³⁷⁰ Jaroslav Koudelka o více než dvacet let později poznamenal o novinách ve stejném duchu: „Jimi počíná rychlejší výměna lidských myšlenek,

³⁶⁵ KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*. 2013, č. 1–2, s. 68.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 70.

³⁶⁷ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. *Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 12.

³⁶⁸ JIRÁK, Jan a Lucie ŠTASTNÁ. K periodizaci vývoje mediální výchovy a mediálního vzdělávání v českém prostředí v evropském kontextu. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*. roč. 57, 2012 č. 4, s. 69.

³⁶⁹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 72.

³⁷⁰ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 108.

rychlejší pohyb idejí a onen kulturní ruch, který nazýváme moderností.“³⁷¹ Orientace v novinách je pak podle těchto úvah naprosto nezbytná pro orientaci ve veřejné sféře.

Za první světové války se poprvé dostala ke slovu ve větší míře propaganda,³⁷² jejíž nasazení potvrzuje už předválečné úvahy o moci médií. Už rok před válkou Hoch píše o potenciálu novin stát se propagandistickým nástrojem. Upozorňuje, že noviny fungují jako interpret událostí, a právě v zabarvování předkládaných interpretací spočívá jejich schopnost ovlivňovat názory čtenáře. Pokud navíc budou noviny dostatečně opakovat čtenářům určité myšlenky, mají moc z nich učinit slepé příznivce, kteří budou předem nesnášenlivě naladěni vůči čemukoliv, co neodpovídá jejich názoru.³⁷³

Vzhledem k tomu, že není možné dosáhnout absolutní nezájatosti a podávat zprávy zcela neutrální, upozorňují autoři počátků novinovědy také na související skutečnost, že sdělení, které zpráva obsahuje, je navíc součástí vizuálního sémantického systému novinové strany, tedy zpráva předává informace jak obsahem, tak i „místem a rozměry, které se jim v listě vykáží, konečně také seskupením, titulem, a v ne poslední řadě i zamlčením“.³⁷⁴ Hoch dokonce píše, že tyto neverbální žurnalistické prostředky dosahují většího účinku než názor vyjádřený zcela nepokrytě.³⁷⁵ Od toho se totiž pak odvíjí, jaký obraz světa přímo nebo skrytě komunikují.

Tisk pak svým působením formuje názory veřejnosti, zasahuje podobu jazyka³⁷⁶ a chování svého publika.³⁷⁷ Když Alfred Fuchs píše, že „noviny tvoří skutečnost“, v podstatě uvažuje principu sociální konstrukce reality, který jsme popsali výše.³⁷⁸ Na druhé straně ale nacházíme však i autory, kteří o moci tisku jako specifické autority vyjadřují pochybnosti. Břetislav Hladký naopak vnímá tisk spíše jako mocenský nástroj, který podléhá zájmům jiných: „Politikové dovedou mu i diktovat, dovedou teď už i nezávisle na mínění jeho pracovat a přesvědčovat polemikou svých činů proti novinářovým slovům.“³⁷⁹

³⁷¹ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 17.

³⁷² SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*. roč. 53, 2008 č. 1–4, s. 14.

³⁷³ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 10.

To je princip, který dnes v souvislosti se sociálními sítěmi nazýváme utváření názorových (informačních bublin). Zjednodušeně řečeno, člověk má sklon obklopovat se takovými lidmi a názory, které podporují jeho vidění světa. To následně snižuje jeho schopnost akceptovat existenci jiných názorů a vést s nimi diskusi. Anglicky se tento jev označuje příznačně jako „filter bubble“, tedy filtrovaná bublina. Srov. Filter bubble. *Merriam-Webster.com dictionary*. [online]. [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/filter%20bubble>

³⁷⁴ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 25, podobně viz KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 13.

³⁷⁵ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 26.

³⁷⁶ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 5, 29–37, 80–81.

³⁷⁷ Zde bychom mohli použít pojem *agenda setting* Maxwella McCombse a Donalda Shawa. Viz MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009.

³⁷⁸ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 29.

Koncept sociální konstrukce reality, který Fuchs svou úvahou v zásadě předjímá, už dříve jsme uvedli, že Berger a Luckmann tento koncept popsali v roce 1966.

³⁷⁹ HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích

Zdá se tedy, že otázka moci médií byla v meziválečném období poměrně všeobecně známá, minimálně v odborných kruzích. Potvrzuje to i Rudolf Kopecký, který však dodává: „co není známo, jest svůdnost této moci zneužití ji“.³⁸⁰

Z hlediska našeho tématu se pak nabízí uvažovat o tom, zda a jak se mocenské vlivy a tendence ovlivňovat projevují v tiskovinách kulturního charakteru. To je však otázka o něco komplikovanější, kdy bychom mohli uvažovat například o persvazivní funkci v hodnotících textech nebo ideologické roli kulturní publicistiky. V tuto chvíli je však pro nás podstatnější vědomí faktu, že za první republiky je povědomí o moci médií již rozšířeno, tedy lze uvažovat také o tom, jak byla vědomě užívána jako nástroj působení.

Ke svým způsobem osvětovým projevům péče o média patří také pořádání výstav se zaměřením na tisk. V tomto ohledu první republika navázala na dosavadní tradici. První expozice periodického tisku se připravovaly už koncem 19. století v rámci jiných výstav.³⁸¹ Za první republiky se konalo navíc několik samostatných výstav tisku, některé dokonce za mezinárodní účasti, a to jak v Praze, tak mimo ni, například v Pardubicích.³⁸²

Další formou péče o novináře v meziválečném období a současně projevem jejich profesionalizace bylo sdružování do profesních organizací, které pokračovalo v tradici započaté v poslední třetině 19. století.³⁸³

(p. Roudnice n. Lab.): Svac nedělních škol v ČSR, 1937, s. 35, obdobně srov. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 18.

³⁸⁰ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 80.

³⁸¹ Tradice novinářských výstav byla ovšem později přerušena, jak dokládá katalog výstavy Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků z roku 2002, podle jehož autorů je to první výstava od dob meziválečného Československa s cílem o ucelený náhled na vývoj českého novinářství. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky: Státní ústřední archiv v Praze – Archivní areál Chodovec 12. listopad – 15. prosinec 2002*. [Praha: Státní ústřední archiv, 2002], s. 7.

³⁸² CEBE, Jan. Exkurz do historie českých výstav o médiích. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 16–17.

³⁸³ Podle Jiráka a Köpplové začíná sdružování českých novinářů v roce 1877 založením Spolku českých novinářů, jehož cílem byla podpora a zaopatření např. rodin členů v případě úmrtí. Následně do 30. let 20. století vznikaly nové novinářské spolky také v závislosti na diferenciaci profesí žurnalistiky. V dubnu roku 1919 vzniká Syndikát denního tisku československého jako nejbližší předchůdce Syndikátu československých novinářů, ovšem nejvýznamnějším momentem spolkové činnosti československého novinářstva bylo založení Syndikátu československých novinářů v roce 1926. V roce 1930 měl Syndikát československých novinářů 626 členů, z toho 28 žen, o dva roky později také sedm odboček po republice. Podmínkou pro přijetí byl až do roku 1930 minimální plat 1 500 Kč měsíčně a tato skutečnost se měla stát podkladem pro usilování o změnu platových podmínek novinářů. V roce 1927 syndikát rozšířil svou činnost o vydávání *Věstníku československých novinářů*, periodikum zaměřené na média a jejich reflexi. Koudelka ho popisuje jako „měsíční zájmový časopis, jenž mívá dobré stati z oboru tiskového práva, o sociálně stavovských otázkách i o novinářství vůbec“, avšak pod čarou dodává, že „úplnější je však měsíční revue ‚Duch novin‘, založená v r. 1928 Dr. O Butterem a V. Švihovským. Je to dobrý a systematický studijní pramen žurnalistice.“

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. Počátky spolkového života českých novinářů. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*. roč. 53, 2008, č. 1–4, s. 28–29, 32–33; JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. *Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 10; KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 137–138.

Karel Hoch píše v *Československé vlastivědě* také o sblížení žurnalistik v mezinárodním přesahu.³⁸⁴ Má tím na mysli nejen obdobné vlivy a mezinárodní informační zdroje, ale mimo jiné také skutečnost, že studium žurnalistiky a výkon novinářského povolání získává mezinárodní rozměr. Pro podporu novinářů tu existovala stipendia vyplácená ministerstvem zahraničí, ministerstvem školství a presidiem ministerské rady určená ke studiu nejen doma, ale také za hranicemi. Mimo to se českoslovenští novináři zapojovali do mezinárodních sdružení, a to Mezinárodní federace novinářů nebo Malé tiskové dohody.³⁸⁵

Profesionalizace, která je důležitou součástí meziválečného vývoje žurnalistiky, samozřejmě předpokládala vzdělávání novinářů. Skutečnost, že vznikla potřeba péče o odbornou přípravu novinářů, svědčí o snaze institucionalizovat novinářské povolání a zároveň dokládá, že dochází k jeho proměnám.³⁸⁶ Stejně tak ale lze hlasy volající po škole pro novináře chápat jako stížnosti na stav žurnalistiky.³⁸⁷

Úsilí o zajištění novinářského vzdělání vyvrcholilo založením Svobodné školy politických nauk³⁸⁸ v roce 1928. Než k němu ale došlo, proběhlo několik pokusů o zavedení alespoň vzdělávacích kurzů. Fakt, že se v Československu o výuce žurnalistiky uvažovalo poměrně brzy, dokládá, že už v roce 1920 probíhají přípravy k založení dvouletých kurzů žurnalistiky, které měly končit státní zkouškou. Mezi přednášejícími měli být například Josef Šusta (1874–1945) s tématem světové války a politických problémů moderní doby, Karel Čapek měl přednášet o filosofii, Karel Hoch o dějinách žurnalistiky a souvislostech novinářské práce, Jan Aeurhan (1880–1942), docent přírodovědecké fakulty a právník, se měl věnovat statistice a F. X. Šalda (1867–1937) měl přednášet o soudobé literatuře.³⁸⁹

Dalším pokusem o vzdělávání novinářů byl cyklus přednášek Arnošta Inocence Bláhy na Filosofické fakultě brněnské Masarykovy univerzity v letním semestru akademického roku 1925–1926. Obsahem přednášek nazvaných *O základech žurnalismu* byl jak popis historie i současnosti

³⁸⁴ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 437.

³⁸⁵ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 139–140.

³⁸⁶ To dokonce podotýkají sami meziváleční autoři. Podle Koudelky potřebu studia novinářina podněcují proměny žurnalistiky po světové válce. Tamtéž, s. 134.

³⁸⁷ Viz např. KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 61.

³⁸⁸ Zatím asi nejpodrobnější zpracování tématu Svobodné školy politických nauk nabízí KUTEK Lukáš. *Žurnalistika a novinář pohledem představitelů Svobodné školy politických nauk v Praze*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2008. Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/dtdownload/8800027972/>. Další informace viz úvod k soupisu fondu školy v Archivu Hlavního města Prahy: DAMOVÁ, Zora. *Svobodná škola politických nauk, Praha 1, Ovocný trh 3. Inventář*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011. [online]. [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-528-svobodna-skola.pdf>.

³⁸⁹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. *Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 11–12.

tisku, tak snaha o kontextualizaci ve vztahu k sociálním vědám a filosofii.³⁹⁰ Následující z přednášek na brněnské univerzitě realizoval v zimním semestru akademického roku 1927–1928 Emanuel Chalupný. Přednášel o sociologii žurnalistiky a současně vedl i praktická cvičení.³⁹¹

Přestože se zdá, že pro rozvoj žurnalistického vzdělání nastaly zcela ideální podmínky, názory na jeho podobu nebo vůbec potřebu zdaleka nebyly jednotné.³⁹² Například v roce 1927, tedy rok před otevřením školy se předseda Spolku českých žurnalistů Josef Vejvara (1869–1946) ptá, bude-li novinářská škola mít ročně 20 absolventů, kde budou pracovat? Spíše doporučuje novinářům, aby se učili cizí jazyky a jezdili studovat do ciziny tamní média a usilovali o post zahraničního dopisovatele nějakého cizího listu, než aby se věnovali studiu doma.³⁹³ Není zdaleka sám, kdo vůči institucionalizování novinářského vzdělávání chová výhrady. Už o tři roky dříve píše Alfred Fuchs, že „žurnalistická škola může jistě rozvinout řadu talentů, ovšem může také řadu netalentů uvést na scestí“.³⁹⁴ V roce 1932, tedy po čtyřech letech fungování Svobodné školy politických nauk, Jaroslav Koudelka zpochybňuje myšlenku, že by novinářská škola mohla pozvednout stav české žurnalistiky.³⁹⁵ Hlavní nebezpečí však spatřoval v možném zmechanizování novinářské práce,³⁹⁶ v jehož důsledku absolvent bude pouze vykonávat naučené postupy místo toho, aby uplatňoval skutečné novinářské schopnosti.

Protože by československá žurnalistika nedokázala zaměstnat všechny absolventy Svobodné školy politických nauk, jak podotýkal mimo jiné výše zmiňovaný Vejvara, zaměření školy se rozšířilo.³⁹⁷ Svobodná škola politických nauk nakonec nabízela kromě žurnalistiky také vzdělání v oborech politických, ekonomických a sociálních, a to právě z důvodu snazšího uplatnění absolventů.³⁹⁸ Podle Karla Hocha se navíc realizované přednášky snažily především pokrýt témata, k nimž neexistovala odborná literatura.³⁹⁹

³⁹⁰ KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia* 2013, č. 1–2, s. 64–65.

³⁹¹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. *Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 12.

³⁹² Srov. mimo Tamtéž, s. 12.

³⁹³ VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877–1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927, s. 111.

³⁹⁴ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 16.

³⁹⁵ Jeho postoj velmi dobře dokládá už jen samotný název kapitoly, kterou ve své knize věnoval vzdělání novinářů: „Novinářská škola všelékem?“ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 106–107.

³⁹⁶ KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 136

³⁹⁷ Tamtéž, s. 135.

³⁹⁸ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. *Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 13.

³⁹⁹ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 501. Podrobnější popis obsahu studia vysoké školy politických nauk viz Tamtéž.

Škola také začala už v prvním roce své existence vydávat vlastní odborný časopis nazvaný *Duch novin*, který se stal ústředním periodikem počátků české novinovědy. Dokázal pokrýt poměrně široké spektrum souvislostí oboru, ať už to byly historie, typografie, reflexe aktuálních trendů žurnalistiky, postavení novináře, zahraniční žurnalistika, novinářské školství nebo nové tiskoviny.⁴⁰⁰ Autorský kolektiv časopisu *Duch novin* zahrnoval sociology Emanuela Chalupného, Arnošta Inocence Bláhu, sociologa a novináře Oskara Buttera, novináře a politicky aktivního publicistu Věnceslava Švihovského (1875–1957) nebo třeba již mnohokrát zmiňovaného novináře a historika novin Karla Hocha.⁴⁰¹

Škola se nicméně opakovaně potýkala i s praktickými problémy: během pěti let se třikrát stěhovala, několik let čekala na jmenování nového ředitele.⁴⁰² Ještě v roce 1938 – tedy pouhý rok před zánikem – se stále řešilo, jakou podobu by škola měla mít.⁴⁰³

Po pěti letech existence školy vznikl návrh „úsporné komise parlamentní“, aby škola byla zrušena. V reakci na tento návrh škola vydává brožurku shrnující články z tisku, které se ozvaly na její obranu.⁴⁰⁴ Autoři zmiňované brožurky píší, že smyslem školy je vyvažovat politickou výchovou

⁴⁰⁰ Na *Ducha novin* po jeho konci v roce 1932 navazuje *Tisk a politika*. KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*, 2013, č. 1–2, s. 66.

⁴⁰¹ KÖPPLOVÁ, Barbara a JIRÁK, Jan. Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci. *Acta Universitatis Carolinae, Studia Territorialia*, 2013, č. 1–2, s. 65–66.

⁴⁰² CHYTIL, Zdeněk. *Demokratický Střed z 15. 9. 1933*. In *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 9.

⁴⁰³ Viz GALLA, Karel. O školu politických nauk II. *Venkov*. 28. 10. 1938, s. 5.

⁴⁰⁴ Nashromážděné články podávají o škole zajímavé informace. Za pět let školou prošlo 605 posluchačů a 104 hospitantů, absolvovalo 194 studentů a s diplomovou zkouškou 54. Pedagogický sbor tvořilo postupně 37 univerzitních profesorů a docentů, 23 novinářů a 31 dalších vyučujících, mezi nimiž byli i vysocí úředníci. Pedagogický sbor zahrnoval i Němce, mezi studenty byli rovněž Němci, Maďaři a zřejmě i další zahraniční studenti. Na škole přednášeli například ředitel ČTK a vládní rada Emil Čermák, Karel Hoch, novinář a odborník na tiskové právo Jan Hrabánek, redaktor Bohemie Franz Bacher další. Studenti platili školné ve výši 300 Kč za rok, od kterého se zásadně neosvobozovalo. Na školu mohli nastoupit studenti bez maturity, ovšem většina jich maturitu měla. Karel Hoch ve svém článku na podporu školy v Národních listech píše, že škola s tím, co může nabídnout, přitahuje studenty se skutečným zájmem o studium. Nenabízí totiž takový diplom, který by byl např. zárukou pro pracovní místo. Dále uvádí, že dotace, kterou škola dostávala, tvořila původně 750 000 Kč, ale posléze klesla na 370 000 Kč, což při rozpočítání na studenta tvoří sotva šestinu toho, kolik stojí jeden student na vysoké škole s vysokými náklady.

Autor s šifrou jel. v Národním osvobození vyzdvihuje školní knihovnu, která zahrnovala přes třináct tisíc svazků z oblastí sociologie, politiky, žurnalistiky a v této podobě byla v republice zcela jedinečná. Skrze členství v Coopération Intellectuelle při Společnosti národů navíc probíhala výměna publikací se zahraničními univerzitami. Knihovna školy byla zřejmě velmi výraznou institucí. Spolu s univerzitní knihovnou ji zmiňuje Karel Hoch v Československé vlastivědě jako ideální místo pro studium odborné literatury z oblastí politiky a publicistiky. HOCH, Karel. *Národní Listy z 5. 9. 1933*. In *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 4; ŠTERN, Evžen. *Právo Lidu ze 14. 9. 1933*. In *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 7; JOACHIM, Václav. *Národní Politika z 9. 9. 1933*. In *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 3–4; JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 14; HOCH, Karel. *Národní Listy z 5. 9. 1933*. In *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 5; jel. *Národní Osvobození z 8. 10. 1933*. In *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 6; HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 501.

občanů fakt, že nový stát nemá svou politickou tradici. Důležitost školy je podle nich ještě vyšší než v jiných státech: „Je to prostě *nezbytná složka sebezáchovná republiky naší*.“ (kurzíva původní, KK).⁴⁰⁵ Vzdělávání novinářů chápali jako vzdělávání těch, kdo budou následně formovat národ v jeho postojích a názorech – sepětí žurnalistiky a politiky v jejich očích vyžadovalo, aby se novinářství věnovala zvýšená pozornost a péče.

2.2.3. Novinář, spisovatel a čtenáři

Klíčová otázka, kterou mi si musíme položit v souvislosti s naším tématem, zní, kdo je to novinář meziválečného období. Přesněji: kdo je autorem žurnalistických textů v meziválečném českém tisku, kdo je tím diskutujícím, publikujícím názor, ovlivňujícím. Jaká je jeho profesní a sociální pozice, co od něho může očekávat společnost a co naopak vyplývá z dobového diskurzu žurnalistiky.

Jan Jirák upozorňuje na výraznou publicistickou tradici předválečného období.⁴⁰⁶ Z ní můžeme usuzovat, že roli veřejného mluvčího se přikládal mimořádný význam a možnost názorového formování veřejnosti, jíž umožňuje publicistické psaní, posouvá novináře do role důležitého veřejného mluvčího. Vzhledem k tomu, že navíc mluvíme o období, kdy se médiím přisuzovaly výrazné účinky na čtenáře a začínalo se diskutovat o jejich moci, je pochopitelné, že se povolání žurnalisty a osobnost novináře začínaly těšit velké pozornosti.

Otázka definice toho, kdo je novinář, zaměstnala v meziválečném období řadu autorů. Novinářství bylo totiž povolání vykonávané často amatéry, ne všichni novináři byli členy redakcí a ne všichni, kdo psali do periodik, byli skutečně novináři.⁴⁰⁷ Zároveň však docházelo k diferenciaci redakční práce, která vedla ke vzniku několika žurnalistických specializací. Problém definice souvisel také s otázkami zajištění a ochrany v rámci profese, jak píše například novinář Gustav Winter (1889–

Autoři v úvodu také píší zajímavou poznámku k dějinám každodennosti vědců oblasti sociálních věd: „Kromě toho články tyto jsou a navždy zůstanou kulturně-historickým zrcadlem poměrů, v jakých dnes u nás jsou nuceni pracovat odborníci ve vědách politických a sociálních.“ *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 3.

⁴⁰⁵ *Svobodná škola politických nauk v Praze*. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933, s. 14

⁴⁰⁶ JIRÁK, Jan. K vývoji novinářského povolání. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 21.

⁴⁰⁷ Otevřeme-li ve snaze o snadné definování pojmu novinář Ottův slovník naučný, zjistíme, že heslo „novinář“ samostatně neobsahuje, přestože se toto slovo objevuje v různých jiných heslech, jako je například žurnalista, tedy „novinář, spolupracovník nebo člen redakce časopisu politického.“ Nacházíme také výraz „redaktor“ ve smyslu „pořadatel neb ředitel literárního podniku periodického, zvláště novin, sborníků nebo revuí jakéhokoliv druhu, děl encyklopaedických nebo sbírek spisů (...)“. Spojení „literárního podniku periodického“ napovídá, že periodický tisk byl chápán jako součást literatury, tedy nikoliv jako oddělený mediální svět.

Žurnalista. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 27. J. Otto, 1904 s. 901.

Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:5bbbb190-0ef2-11e5-b269-5ef3fc9bb22f>;

Redaktor. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 21. V Praze: J. Otto, 1904.

Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:b28674c0-0a91-11e5-b0b8-5ef3fc9ae867>, s. 376.

1943) v *Duchu novin* v roce 1929.⁴⁰⁸

Pozice novináře byla značně heterogenní. Zahrnuje jak vydavatele, který psal pro svůj list, tak odborníky píšící jako externí autoři, kteří ovšem stáli na společenské příčce výš než „námezdný přispěvatel“, jež se v žádném případě nemohl v redakční hierarchii srovnávat s redaktorem. Tento stav přetrvával až do poloviny 20. století.⁴⁰⁹ Další diferenciaci vyplývá z pracovní náplně uvnitř redakce, kde jinak vypadala například práce soudničkáře a jinak redaktora pracujícího s agenturními korespondencemi – zatímco první z nich na základě toho, co viděl a slyšel, psal vlastní texty, druhý pracoval především nůžkami.

Novináři v redakcích, jež vznikaly od 60. let 19. století, se etablovali především z řad literátů, členů politických stran nebo vzdělavců. Novinářská činnost v zásadě byla často jen doplňkem jiného veřejného působení, ať už politického nebo spisovatelského.⁴¹⁰ Na druhé straně ale Jiráček a Köpplová píšou o „novinářském proletariátu“ lokálkářů, soudničkářů a reportérů žijících často v chudých poměrech.⁴¹¹ I na těchto ekonomických rozdílech se odráží skutečnost, že ceněným projevem žurnalistiky byla publicistika, zatímco zpravodajství se považovalo za méně hodnotné. Logicky se pak tedy vyššího společenského hodnocení dostávalo komentujícímu novináři či spisovateli.⁴¹²

⁴⁰⁸ WINTER, G[ustav]. Kdo je novinář? *Duch novin*. 1929, roč. 2, č. 1–2, s. 28–306. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:1a34f209-156b-4cfa-b3ce-a83e49b614c8.

⁴⁰⁹ JIRÁK, Jan. K vývoji novinářského povolání. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 21, 23.

⁴¹⁰ ALTSCHUL, Pavel. Anketa o pracovních a životních podmínkách žurnalistů. *Duch novin*. 1929, roč. 2, č. 1–2, s. 31. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:1a34f209-156b-4cfa-b3ce-a83e49b614c8.

⁴¹¹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Počátky spolkového života českých novinářů. In *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*. 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 30.

⁴¹² JIRÁK, Jan. K vývoji novinářského povolání. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 23.

Další změnu povolání představoval pozvolný nárůst množství novinářek. Ženy se v redakcích objevovaly už od poloviny 19. století, ovšem především v ženských časopisech. To pokračovalo i za první republiky, kdy většina novinářek buď pracovala v časopisech pro ženy, nebo ve specializovaných ženských rubrikách. Ty totiž nebyly hodnoceny jako seriózní nebo vysoká žurnalistika, kde se uplatňovali muži. Navzdory volebnímu právu a přístupu ke vzdělání ve společnosti zůstával zakořeněný názor, že územím ženy je domácnost, tedy i v případě novinářského působení byly ženy odsouvány k rubrikám blízkým tomuto tématu. Dolejší doslova píše, že by bylo „nemyslitelné, že by jim byla svěřena práce v zahraničně politické, vnitropolitické nebo hospodářské části listu“.

O vztahu žen a žurnalistiky zajímavým způsobem uvažuje Jaroslav Koudelka. Píše jednak, že žena tvoří zásadní potenciální segment publika, který – pokud je na něj zacíleno správnou rubrikou – může být významným odběratelem tiskovin. Ženský jennocit a přirozený odpor k nepravosti pak podle Koudelky může být pro žurnalistiku velkým přínosem, kdy i žena čtenářka svým výběrem listů pomáhá kultivovat žurnalistiku. Jinak ovšem ženy mohou být dobrými novinářkami s vynikajícím postřehem. Pracují sice převážně v ženských rubrikách, ale Koudelka vyjadřuje idealistickou myšlenku, že správně vedená ženská rubrika bývá nejednou čtena i muži, a tedy jim otevírá náhled do ženského světa, čímž přináší pochopení mezi muži a ženami. Podle Koudelky je však nešvarem některých ženských časopisů přílišná vážnost a „překultivovaný obsah“, který žel nemůže oslovit širší vrstvy.

Faktem zůstává, že žen zaměstnaných jako redaktorek bylo v Československu poměrně málo a většina žen pracujících v novinách nebo časopisech byla zaměstnána jako administrativní pracovnice. Některé autorky pracovaly ve volném pracovním poměru, přičemž většina z nich pobírala řádkový honorář, nebo, jak píše Koudelka, byly odměňovány pouze autorským výtiskem. PENKALOVÁ, Lenka. *Život volné novinářky za první republiky: Zdena Wattersonová (1890–1980)*. In JIRÁK, Jan, ed., KÖPPLOVÁ, Barbara, ed. a WOLÁK, Radim, ed. *Česká novinářka: k postavení a obrazu novinářek v českých médiích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, s. 41–43. U Dolejšího také nalezneme statistiku uvádějící počty žen v redakcích: DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a*

Druhým problémem vymezení pozice novináře je spornost definice žurnalistiky jako profese. Výkon novinářského povolání nebyl (a není dodnes) podmíněn specializovaným vzděláním ani členstvím v profesní organizaci, která by například dohlížela na kompetentnost nebo profesní etiku. Za první republiky vzniká potřeba právní definice novináře, proto se objevuje úsilí o zákon o pracovním poměru redaktorů. Stanovy Syndikátu československých novinářů, zákon o pracovním poměru nebo už jen slovníková definice naznačují, že trvalý pracovní poměr v redakci se stává zásadním měřítkem.⁴¹³ Jak píše Rudolf Kopecký, zákonem je novinář definován jako námezdní pracovník, což je chyba, protože novinářství je svobodné povolání. Situace novináře se sice proměňuje, ale se slábnoucí mocí církve a státu nad tiskem stoupla závislost materiální, což je podle Kopeckého možná ještě horší formou závislosti,⁴¹⁴ a navíc novináře svazuje stará legislativa.⁴¹⁵

Potřeba novinářského sebedefinování a zároveň vymezení se vůči statutu spisovatele se objevuje koncem 19. století.⁴¹⁶ To však neznamená úbytek spisovatelů v redakcích, ale snahu o přesnější definování novinářské činnosti. V meziválečném období se tak nezdálo setkávat s tím, že spisovatelé působili jako šéfredaktoři periodik a psali publicistické texty. Některým žánrům dokonce vtiskli specifickou podobu – Eduard Bass (1888–1946) se kupříkladu považuje za autora žánru tzv. rozhlásku – psali soudničky, črty, fejetony, causerie, sloupky, komentáře, recenze. Václav Cháb dokonce tvrdí, že zatímco dříve spisovatelé psali pouze do literárních příloh novin, za první republiky formují značnou část celého listu.⁴¹⁷

Duch novin zmiňuje článek z *Národní Práce*, ve kterém autor Jan Münzner vyslovuje obavy ze spisovatelské účasti na psaní novin. Hrozí totiž, že současná žurnalistika, namísto toho, aby byla přítomností spisovatelů zušlechťována, může mít negativní dopad na jejich psaní. Nebezpečí spočívá v možném narušení slohového výrazu a upadnutí do heslovitosti, stejně jako v ideovém zploštění vycházejícím ze zvyku podléhat konkrétní linii tiskoviny.⁴¹⁸

Jako ideální typ novináře se stále připomíná Karel Havlíček Borovský (1821–1856)⁴¹⁹ jako novinář a spisovatel, politicky angažovaný mistr slova a výrazný názorový vůdce. Připomíná se však jako vzor, kterému se žurnalistika vzdaluje a který se stává nedostižným, protože se mění žurnalistický

vzpomínka. 1. vyd. Praha: NPL, 1963, s. 267–268. KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 93–102.

⁴¹³ JIRÁK, Jan. K vývoji novinářského povolání. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, roč. 51, č. 1–4, s. 23.

⁴¹⁴ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 93–94.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 89.

⁴¹⁶ SEKERA, Martin. Šmoci, žurnalisti nebo spisovatelé? In MARTINOVSKÝ, Ivan, ed. a KAISEROVÁ, Kristina, ed. *Umění a veřejnost v 19. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 1998, s. 57–164.

⁴¹⁷ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 94.

⁴¹⁸ Spisovatel v novinách. *Duch novin*. 1929, roč. 2 č. 5, s. 128. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:9cc4673c-62cb-43f8-9b40-386fc6645b55.

⁴¹⁹ Např. KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 80–81.

provoz. Alfred Fuchs píše: „Minuly dávno doby, kdy hlavní osobou v novinách byl spisovatel, kdy redaktor si psal noviny takřka sám, zmizel novinář typu Havlíčkova... Značný technický pokrok zpravodajských služeb způsobil, že vlivu v novinách nenabývá ten, kdo do nich umí nejlépe psát, nýbrž ten, kdo je umí uspořádat, udělat, že organisátor nabývá převahy nad publicistou, machr a reportér nad spisovatelem. To neznamena, že spisovatelské schopnosti jsou snad pro noviny lhostejné. Naopak, lze říci, že ještě nikdy snad noviny nezaměstnávaly tolik vynikajících spisovatelů, jako v dnešní době a u nás nebude již pomalu známějšího spisovatele, mezi jehož sebranými spisy by se nevyskytovaly sloupky nebo feuilletony, jež psal pro noviny.“⁴²⁰ Ve Fuchsových slovech zaznívá obava ze ztráty pozice, již žurnalista zastává jako veřejný mluvčí. Jeho úvaha v dobovém kontextu zdaleka není ojedinělá a můžeme ji vnímat jako svého druhu formu konstatování krize žurnalistiky, kdy vlastní tvorba sdělení a předávání myšlenek ustupuje do pozadí před uspořádáním. Spolupracovník novin by však měl být odborníkem se schopností jasně se vyjadřovat a formulovat,⁴²¹ již by měl mít také prostor uplatnit.

Protože se novinářství etabluje v nové podobě jako specifické povolání, vzniká kromě úsilí o jeho profesní definování také snaha zachytit osobnostní charakteristiky novináře. Nejdůležitější z nich je novinářský talent.⁴²² Alfred Fuchs dokonce píše, že ačkoliv se výkon žurnalistického povolání v mnoha ohledech stále více stává mechanickou činností, což otevírá možnost tomu, aby byla snadno naučitelná, potřeba talentovaných nemizí.⁴²³ Vlastnostem novináře se věnuje poměrně podrobně: hlavní z nich by měly být pohotovost a čestnost, láska k životu.⁴²⁴ Novináři totiž nesmí nikdy zevšednět svět kolem,⁴²⁵ stále v něm musí probouzet zájem. Novinář by se měl také vzdělávat v různých oborech, aby se naučil se v nich rychle orientovat – a to i v těch jemu neznámých.⁴²⁶ Musí mít vědomosti, charakter a přesvědčení, musí být pohotový a rychlý a nesmí mu chybět „smysl pro aktualitu“.⁴²⁷ Ta je v podstatě něčím nesmírně pomíjivým, proto je třeba ji rychle zachytit. „Neboť co jest v podstatě aktualita? Ve většině případů optický klam. Všechny aktuality tu již s malými obměnami byly,“⁴²⁸ dodává Fuchs.⁴²⁹

⁴²⁰ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 17.

⁴²¹ Jako ideální typ takového spolupracovníka uvádí Cháb G. H. Wellse. CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 88.

⁴²² Viz např. VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877–1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927, s. 111.

⁴²³ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 7.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 16–17.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 25.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 30.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 12–14.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 14.

⁴²⁹ Smysl pro aktualitu jako základní novinářovu vlastnost půvabným způsobem komentuje Břetislav Hladký: „Mohlo by se bájiti: Když měl býti stvořen první novinář, tak asi Bůh obrátil naruby mnicha. Ten světu unikal směrem k věčnosti, jeho antipod utíká věčnosti k nejprchavější zajímavosti, jež se ještě vyplácí.“ HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích (p.

Je zvláštní, že pokud autoři vypočítávají charakteristické vlastnosti novináře, uvažují o jeho úsudku, bystrosti, smyslu pro aktualitu, ale nezabývají se společenským nasazením, které tak zřejmě vyplývá z oblíbeného příkladu novináře par excellence Havlíčka. Podobně se dobová reflexe obvykle vyhýbá tomu, jací lidé se nejčastěji stávají novináři a jaká je obvykle jejich cesta k tomuto povolání. To ostatně mimo jiné glosuje Karel Čapek: „Pokud vím, nikdo se dosud nepokusil vyzkoumat, z jakých lidí se dělají novináři. Je sice novinářská škola, ale ještě jsem nepotkal novináře, který by z ní vyšel; zato jsem shledal, že každý novinář býval kdysi medikem, inženýrem, právníkem, literátem, úředníkem Exportního ústavu nebo čím jiným, a že toho z nějakých důvodů nechal. Někdy to bývají, abych tak řekl, jaksi ztracené existence, které se ‚uchytí‘ jako žurnalisté; neříká se o nikom, že se ‚uchytil‘ jako poslanec nebo bankovní ředitel; ale novinář se obyčejně ‚uchytí‘, a to téměř doslovně, podle přísloví, že ‚jen drápek uvíz, a chycen je celý ptáček‘. Novinářem se člověk zpravidla stává tak, že z mladistvé nezkušenosti napíše něco do novin; k jeho nemalému úžasu to v novinách vyjde, a když přijde s něčím podruhé, řekne mu v redakci pán v bílém chalátě něco jako ‚napište nám zas něco‘. Ve většině případů se člověk stává novinářem následkem svedení; nevím o nikom, kdo by od dětství horoval jen o tom, že jednou bude žurnalistou.“⁴³⁰

Čapkův text psaný se zřejmou nadsázkou potvrzuje několik věcí, které jsme již zmiňovali. Především je to sporné postavení žurnalistiky jako profese. Novinářství nese rysy svobodného povolání a často se stává doplňkovou činností k jinému povolání. Podobně je pochybná jeho prestiž,⁴³¹ i když zároveň zřejmě vzbuzuje fascinaci: Koudelka kupříkladu píše, že „v lidské zoologické zahradě by novinářovu klec umístili do oddělení rarit, v ně[m]ž říše zlá přechází do sféry interesantně romantické.“⁴³²

Mnohem méně poeticky než Koudelka nebo třeba Karel Čapek⁴³³ uvažoval o žurnalistech Břetislav

Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937, s. 28.

⁴³⁰ ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937, s. 6.

⁴³¹ Max Weber (1864–1920) píše o novinářích ve svém eseji *Politika jako povolání* (1919) a částečně je obhajuje. Píše o rychlosti úsudku, obrovské zodpovědnosti, diskrétnosti a zároveň mimořádných pokušeních, která jsou s novinářským povoláním spjata mimo jiné kvůli jeho politickému vlivu. Novinářský charakter tak podléhá neustálé zkoušce. Na jednu stranu se novinář stýká s vysokými politickými představiteli jako rovný s rovným, kdy bývá usilováno o jeho zájem. Avšak vzápětí se dotyční za jeho zády omlouvají „za svůj styk s ‚hulváty od tisku“.

Novinář musí rychle a přesvědčivě podávat úsudek o nejrůznějších tématech a současně se vyhnout povrchnosti a „především sebeodhalováním neztrácet – se všemi neúprosnými důsledky – vlastní důstojnost.“ Weber dodává, že „není podivné to, kolik lidsky vykořeněných nebo pokleslých žurnalistů existuje, nýbrž to, že se vzdor všemu právě v této vrstvě najde takový počet vzácných a opravdových lidí, aniž by to lidé kolem nich vůbec tušili.“

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 261–262, 236.

⁴³² KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932, s. 129.

⁴³³ Zalistujeme-li Čapkovými fejetony z cyklu *Jak se dělají noviny*, potvrzují, že novinářské povolání mělo v meziválečném období punc čeho si romanticky dobrodružného, co vychází z výše popsané společensky dvojité role novináře. Čapek se nicméně pokouší uvést věci na pravou míru, že „obyčejně nemívají svého auta ani letadla a že jejich hon za událostmi se omezuje nejčastěji na telefon a horečné listování v jiných novinách; dále že jejich největší, ale zato chronické riziko je, že budou mít s někým nepříjemnost: buď se šéfredaktorem proto, že nemají tuhle či onuhle zprávu, nebo s různými zpravidla úředními činiteli proto, že se pokoušejí z nich po telefonu vyloudit

Hladký, evangelický novinář a autor brožury *Novinář a věčnost*. V ní se zabýval hlavně psychologií novináře, přičemž upozorňoval, jak tempo novinářské práce neustále vede ke klouzání po povrchu věcí. Hlavní příčina toho, proč se žurnalistická práce zrychluje a stále více se stává prostým neutuchajícím zásobováním čtenáře lehce stravitelnými zprávami mnohdy senzačního charakteru, spočívá podle Hladkého v neustálém spěchu zapříčiněném snahou o naplnění vnitřní prázdnoty dané ztrátou vztahování se k věčnosti. Novinář sám je z principu svého povolání orientován na aktualitu a věci „časové“, tedy se nedostává pod povrch událostí a k hlubším souvislostem, je zcela pohlcen tempem práce.⁴³⁴ „Žurnalista musí být zajímavý. Ale dnešní čtenář čte noviny většinou letmo. Chce stručnost. Chce, aby se zprávy míhaly před jeho zrakem, a nemá valně času ani chuti přemýšlet více. Je třeba už sám novinami tak vychován. A redaktor to ví.“⁴³⁵ Novinář nakonec na své povolání sám vnitřně doplácí. Hladký zachází hlouběji do psychologie novináře a upozorňuje, že novinář musí umět vyhovět najednou značně heterogennímu publiku, musí umět jednat s nejvyššími špičkami politického světa a současně o něm psát tak, aby vyhověl i nejnižšímu publiku, musí dokázat psát o věcech, o nichž prakticky nic neví, sám se vnitřně brání tomu, aby na něj příliš účinkovala témata, o nichž píše.

Hladký také vyslovuje pochybnost o tom, že by při dobovém provozu žurnalistiky měl kdokoliv čas na sebevzdělávání. Práce novináře je únavná, navíc její výsledek, který vzniká s velkým nasazením, je prchavou záležitostí, která záhy ztrácí svou aktuálnost a je třeba ho překrýt dalším číslem novin. Ani po dlouholeté novinářské práci tak mnohdy nezbude vlastně nic. V podstatě se Hladký ptá, jak při tom všem neztratit vnitřní integritu a nepropadnout cynismu a mechaničnosti – například heslovitosti, která v principu zužuje myšlení jak čtenáře, tak autora.⁴³⁶ Podle Fuchse dokonce novináři, který žije v tomto svém specifickém světě, hrozí, že z podstaty jeho povolání nebezpečí zakonzervování se mimo realitu nebo propadnutí „nervose“.⁴³⁷

Přes to všechno ale zůstává patrný, i když možná nenápadný důraz na to, že žurnalista má navzdory všem tlakům žurnalistického provozu naplňovat roli mluvčího.⁴³⁸ To pochopitelně není lehké. V zásadě se novinář ocitá v situaci, kdy má nejen vybalancovat své individuální záležitosti, osobní

nějaké ty bližší podrobnosti.“ ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937, s. 9–10.

⁴³⁴ HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích (p. Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937, s. 8–14.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 15.

⁴³⁶ O ní více HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích (p. Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937, s. 15, 18–21, 23–24, 27, 32, 38–39.

⁴³⁷ Proti tomu se podle Fuchse, jenž cituje v této souvislosti Chalupného, mají mimo jiné bránit tělesnou výchovou. Viz FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 16.

⁴³⁸ O tom píše např. Karel Hoch: „Individuelní moment se proto v žurnalistice opravdově rozvíjí jenom dílem jednotlivce-spisovatele a publicisty.“ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 437.

přesvědčení a preference, a věci související s listem a zájmy publika, jak píše Fuchs,⁴³⁹ ale uchovat si individualitu, přestože se stoupající organizací novinářství klesají možnosti, kde ji lze projevit.⁴⁴⁰ Novinář totiž nepíše za sebe, ale „za korporaci, ku které náleží“.⁴⁴¹ Má sice zvláštní stavovské sebevědomí, žije však v subkultuře redakce, jíž plně podléhá.⁴⁴²

Problém rozporu mezi individuálním a kolektivním se nakonec promítl do diskusí o anonymitě v novinách. Na jednu stranu můžeme postavit názor Alfreda Fuchse, podle něhož v případě osobních útoků mají texty rozhodně zůstat jasně podepsané, zatímco v měřítku celých novin je to podle něho nesmysl: „Aby však byl podepisován každý článek, to odporuje sociologické podstatě a poslání novin. Noviny jsou kolektivum a v každé redakci vytvoří se také určité kolektivní ovzduší.“⁴⁴³ Opačný postoj zastává například Hoch, který se tak hlásí k tradici dřívější podoby novinářství: „Zrušte anonymitu, přiblížte žurnalistiku zase k literatuře, ke které patří, uvolněte duševní konkurenci, jedním slovem: individualisujte žurnalistickou práci, a zdvihnete nejenom sám stav, nýbrž i mravní a intelektuální úroveň žurnalu, zvýšíte, chuť k práci a místo jednotvárné šedi poskytnete čtenářům věci, poznamenané pečeti osobnosti a vedené snahou vytvořit nejlepší, co člověk dovede!“⁴⁴⁴

S předpokladem vlivu na veřejné mínění souvisí také přístup čtenářů k periodickému tisku.⁴⁴⁵ Publikum je za první republiky již poměrně heterogenní a tato skutečnost se promítá do podoby tiskovin, a to nejen z hlediska množství titulů, které usilují o jeho přizeň.

Vzhledem k tomu, že publikum jedněch novin může být velmi různorodé, musí být různorodý i jejich obsah. Vedle rozmanitosti zdůrazňuje Hoch jako žádoucí i stručnost, protože „čím je věc kratší, tím více je čtena. (...) Česká veřejnost prospěla by redakcím i sobě samé – protože by pak měla lepší noviny – kdyby si byla toho dobře vědoma. Kolik lidí má dnes ještě chuť čísti – nejsou-li zcela mimořádné poměry – pětisloupcový referát o politické schůzi?“⁴⁴⁶ Mění se však zásadním způsobem „čtenářova psychy“ a čtenář nehledá v novinách poučení, ale pobavení a vzrušení – jistě i proto klesá „úroveň žurnalistické mravnosti“.⁴⁴⁷

⁴³⁹ Podobně viz FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 10–11.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 6.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 27.

⁴⁴² Tato subkultura je vymezena nejen jazykem, ale také specifickým životním stylem daným povoláním. Viz Tamtéž, s. 8, Na rozdíl od Fuchse Kopecký uplatňuje akcent opačný: připomíná, že noviny sice jsou dílo kolektivní, ale tvořené individualitami. KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 80.

⁴⁴³ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 31.

⁴⁴⁴ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 115.

⁴⁴⁵ K podobám čtení periodického tisku ve vztahu k politizaci veřejnosti viz SEKERA, Martin. *Aspekty čtení periodického tisku v procesu politické mobilizace české společnosti*. In *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.–10. března 2001*. 1. vyd. Praha: KLP, 2002, s. 121–144. K samotnému tématu tisku a politické komunikace viz JIRÁK, Jan, ed. a ŘÍCHOVÁ, Blanka, ed. *Politická komunikace a média*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2000.

⁴⁴⁶ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 67–68.

⁴⁴⁷ HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích

Karel Hoch už před válkou píše o zásadní roli publicistiky, která působí na čtenáře a utváří veřejné mínění, ale současně čtenáři vychází vstříc a provádí za něj analýzu faktů a událostí.⁴⁴⁸ Na tom samo o sobě není nic špatného, naopak je to úkol médií, jenže s jejich vývojem směrem ke komercionalizaci dostává publicistika novou tvář. Prostředky, které noviny užívají, podléhají předpokládanému publiku,⁴⁴⁹ tedy se tiskoviny mění podle možností získávat nové potenciální čtenáře. Komerčně založené tiskoviny se přizpůsobují masovému čtenáři a vyhýbají se jasným stanoviskům, spíše užívají všeobecná hesla, především nenutí čtenáře uvažovat. Toho si všímá už před válkou Hoch.⁴⁵⁰ Pisatelé se snaží čtenáři lichotit, vzbuzovat dojem, že schvalují jejich názor, čímž vzniká pocit důvěrnosti. Aby to bylo možné při různorodosti publika, využívá se neurčitých hesel, jež pracují s představami, které se noviny snaží vzbuzovat.⁴⁵¹

Meziváleční autoři upozorňují také na to, že se mění i čtenářské zvyklosti, že noviny jsou čteny rychle a nepozorně a novinář s tím musí počítat. Vyplývají z toho především požadavky na novinářský sloh, jasné psaní a neustálý zřetel na předpokládané publikum.⁴⁵² Novinářský jazyk se stával stručnějším a méně literárním. Podle Hocha se v tiskovinách nižšího charakteru dokonce ztrácí veškeré slohové ambice, naopak v těch charakteru vyššího jazykovou složitost nahradila výrazná pointa, suchý humor, ironie, sarkasmus, a lidový výraz. Jako konkrétní příklad tohoto stylu uvádí Hoch psaní Viktora Dyka (1877–1931), jehož jazyk označuje jako „vybroušený a úsporný až do manýry.“⁴⁵³

O potřebě stručnosti a slohové jasnosti, aby četba byla pro publikum co nejpřístupnější a bylo možné číst noviny rychle, píše Hoch už před válkou. Je si ale vědom toho, že tomu brání i některé praktické zákonitosti novinářského provozu: „Na překážku jsou v tom arci dvě věci. Jednak fakt,

(p. Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937, s. 7–8.

⁴⁴⁸ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 22.

Hoch dokonce popisuje prostředky, kterými se lze silněji působit na čtenáře. Jsou to přímé vyzvání, předložení připraveného názoru, užití opakování, kdy se domněnka stává tvrzením. Tamtéž, s. 23.

⁴⁴⁹ Dobové úvahy o tom, kdo je čtenář a jak s ideou předpokládaného publika pracují původci mediálních obsahů, ilustrují i Čapkovy fejetony: „Čtenáři jsou dalším hlavním činitelem novin jednak proto, že je kupují, jednak proto, že je do jisté míry dělají s sebou. V každé redakci se totiž pečlivě udržuje množství mínění i návodů o tom, co „naš čtenář“ chce nebo nechce v novinách mít. Naš čtenář nemá sice rád samou tu politiku, ale chce být o ní poctivě a otevřeně informován; náš čtenář je pro provádění trestu smrti, jakmile se stane nějaký mord, a zároveň má rád, píše-li se proti týrání zvířat; náš čtenář si potrpí na povznášející úvahy a vedle toho na nějaké to veselé počtení. Prostě všechno, co v novinách je, je tam jen proto, že to náš čtenář chce.“ ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937, s. 34–35.

⁴⁵⁰ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 17.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 24.

V nepřeberné škále meziválečného denního tisku získávaly popularitu především poledníky, které byly svým charakterem odlehčené a snažily se maximálně vyjít vstříc čtenáři množstvím obrazových příloh a lehčími tématy než politika, jako jsou například černé kroniky, soudní síně či sport. Nastalý vývoj Hoch komentoval v *Československé vlastivědě* slovy, že se u nás objevuje nový typ žurnalistiky, kterou nazývá „anglickým ‚novým žurnalismem‘ a sice tisk ‚boulevardní‘“. HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Pisemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 498.

⁴⁵² FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 19–20.

⁴⁵³ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Pisemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 501.

jehož část je obsažena ve větě: nemám dosti času, abych psal krátce, čímž se naznačuje, že psát stručně není věc lehká. A za druhé je tu závadou zvyklost českých novin honorovati autory podle rozsahu, což by rozhodně mělo býti nahrazeno nějakým způsobem vhodnějším.“⁴⁵⁴

Situace v běžných novinách přitom byla, jak naznačujeme výše, těžší kvůli potřebě oslovit jednou tiskovinou heterogenní publikum, jak pregnantně shrnuje Břetislav Hladký: „Novináři ve všem tom je uložena mez chápavosti průměrného a zběžného čtenáře. Nesmí býti tak originelní, aby ho třeba hokynář neprohlásil za moc študovaného a šosák za vrtáka; musí sice býti tak zábavný, že čtenář riskuje povalení autem na křižovatce než aby se odtrhl, ale jistě se povalit nedá, užívá-li novinář takových výrazů, na něž je třeba přemýšlet a které proto četbu otravují. (...) Nutno počítat již s přiřazenými, vyjetými drahami psychickými v čtenářově mysli. Proto musí novinář pro určité věci volit již ustálené obrazy, úsloví, fráze, hesla, aby čtenář, čtoucí noviny při obědě, nepolkl kůstku. (...) Jsou určité fráze novinářské, které mají už téměř liturgický řád. Působí jako zařikávací formule, zastávají jakýsi exorcismus. Běda, přestane-li jich novinář užívat a zavádí nové!“⁴⁵⁵

Stranickost většiny meziválečných novin znamenala, že podléhaly ideologii, která se promítala také do frazeologie.⁴⁵⁶ Nelze se proto divit, když novinář za dané situace, kdy se snaží spojit dohromady tolik odlišných vlivů, podléhá únavě z rutiny.⁴⁵⁷

2. 3. Literatura v novinách

Texty týkající se kultury a literárního provozu můžeme v českém meziválečném periodickém tisku hledat na několika místech. Jsou to v první řadě kulturní rubriky nebo literární přílohy, v novinách

⁴⁵⁴ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 69.

⁴⁵⁵ HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích (p. Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937, s. 36.

⁴⁵⁶ Fuchs v tomto ohledu dokonce píše, že je třeba si uvědomovat, že tisk a stranický referát jsou určeny pro různé cíle, tedy poukazuje na problém, kdy jsou noviny zbytečně zatěžovány tendenčními články, které nemají žurnalistickou hodnotu. Srov. FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 19.

⁴⁵⁷ Fuchs otevřeně píše, že „stylistická ledabylost“ je zapříčiněna „omrzelostí z věčného omílání stále týchž světoborných pravd, jaké jsme psali loni, předloni, před dvěma, třemi roky a přece nesmíme prostě dát otisknout svůj loňský článek, neboť čert nikdy nespí a čtenář by to mohl přece jenom poznat.“ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 24.

Problematika jazyka a slohu meziválečných novin by zasloužila samostatnou studii hlouběji zohledňující dobovou reflexi a zároveň využívající konkrétní texty z periodik. Autoři námi citovaných drobných publikací o novinách, jako například Fuchs nebo Hoch věnují jazyku zvláštní pozornost a všímají si nejrůznějších aspektů. Podrobné zasvěcené rozbory novinářského jazyka první republiky poskytuje také celá řada článků v časopise *Naše řeč*. Patřily k nim dokonce i zvláštní rubriky *Divoké kvítí z novinářských luhů* (1918–1919), *Návštěvou u novin* (1920–1939), které pracují s konkrétními příklady z tisku, k nimž se odborně vyjadřují.

Fuchs například upozorňuje na poválečný příliv germanismů, nebezpečnost nadužívání hyperbol či vliv novin na vývoj jazyka, kdy tiskoviny působí jako most mezi vrstvami jazyka hovorového a knižního. Srov. FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 14–23.

Dále např. Václav Cháb, který upozorňuje, že je nezbytné, aby novinář sledoval vývoj jazyka a psal jazykem živým, tedy takovým, který bude „nejblíže vyjadřovacím způsobům dneška.“ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 116.

ovšem také prostor na podvale, pod čarou, kam se odděleně od ostatního textu umísťovala publicistika. Jedná se o zvláštní rubriku nazývanou tradičně Feuilleton, Fejeton nebo Beseda, jež dala název také jednomu z malých publicisticko-beletristických žánrů. Podle Barbory Osvaldové vychází označení rubriky z tradice 19. století, kdy Karel Havlíček označil jako feuilleton nejprve kulturní přílohu a posléze i jednotlivý text.⁴⁵⁸

Budeme-li však pročitat meziválečné příručky o novinářství anebo listovat samotným denním tiskem velmi záhy zjistíme, že autoři rozlišují mezi rubriku kulturní a rubrikou Feuilleton,⁴⁵⁹ zároveň z jejich popisu vyplývá, že si někdy jsou obě rubriky obsahově blízké. Pokusme se nyní nastínit specifickou pozici Feuilletonu, která ilustruje, jaké postavení měly v meziválečném tisku texty vztahující se ke kultuře.

V *Novinách a novinářích* Karel Hoch označuje Feuilleton za rubriku velmi subjektivní a velmi individuální. Vzápětí však píše: „Jinak možno pro tento literární druh sehnat ti tolik různých znaků, že se předem vzdáváme definice. Nic není cizího feuilletonistovi.“⁴⁶⁰ Feuilleton je tedy možno naplnit v podstatě libovolným obsahem. Záhy ale Hoch uvažuje i o fejetonu jako o konkrétním žánru, když podotýká, že novinám chybí společenský feuilleton. Částečně se zabývá také osobnosti feuilletonisty, kterého vnímá v zásadě jako svobodného mluvčího, jemuž je dovoleno kriticky se vyjadřovat k veškerým tématům, jež zrovna považuje za aktuální.⁴⁶¹

Václav Cháb připojuje k označení Feuilleton ještě synonymum Beseda.⁴⁶² Besedu chápe jako rubriku, která se nachází pod čarou a obsahuje texty psané poutavým a zábavným způsobem, které mají za úkol odlehčovat vážná témata prvních dvou novinových stránek. Texty besedy se pak vyznačují kromě schopnosti glosovat také širokým tematickým záběrem, přičemž se inspirovaly literaturou a žánrem „realistického obrázku“.⁴⁶³ Je proto logické, že se v Besedě otevírá prostor pro

⁴⁵⁸ OSVALDOVÁ, Barbora. *Fejeton*. In OSVALDOVÁ, Barbora a ČENKOVÁ, Jana. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Vydání první. Praha: Academia, 2017, s. 37.

Osvaldová také uvádí, že toto využití názvu fejeton pro rubriku i pouhý text není ryze českým specifikem a dá se vypořádat ve více evropských zemích, a to včetně Německa. To by pak vysvětlovalo, proč v Československé vlastivědě Hoch píše, že se jedná o označení podle německé terminologie, ačkoliv se jedná o výraz z francouzštiny. Tamtéž, s. 38; HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 504.

⁴⁵⁹ Například srov. CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 56, 69.

⁴⁶⁰ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 87.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 88–89.

⁴⁶² Na tomto místě si dovolueme malou terminologickou poznámku. Ze způsobů označování výše uvedené rubriky vyplývá, že výrazy fejeton, feuilleton a beseda jsou zcela synonymní ve smyslu názvu rubriky. Odtud pak přechází označení pro typ textu, tedy žánr, pro nějž se navíc vžilo ještě označení podčárník. Hlubší zkoumání pozice rubriky feuilleton a vývoje samotného pojmu se zahrnutím studia konkrétních tiskovin by bylo nesmírně zajímavé, protože nacházíme tento výraz v různých významech od označení žánru až po celou rubriku, někdy dokonce v intencích znamenajících obecně publicistický text. Toto zkoumání však žet není předmětem naší práce.

⁴⁶³ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 56–57.

spolupráci se spisovateli, kteří dovedou poutavě psát o čemkoliv, co se týká života. Ačkoliv Cháb uvádí příklady několika typů textu, jež čtenář může v Besedě nalézt, jako je například beseda cestopisná, neužívá žádné další nebo přesnější žánrové rozlišení.⁴⁶⁴

Z výše uvedeného by se mohlo zdát, že vymezení Feuilletonu jako kulturní rubriky neodpovídá prvorepublikovému diskurzu. Přesto například v *Československé vlastivědě* pro toto tvrzení důkazy nacházíme.⁴⁶⁵ Trochu jiný náhled přináší Alfred Fuchs. Podle něj dříve fejeton sloužil jako rubrika pro veškeré kritické texty a víceméně jako rubrika kulturní, kde se zároveň uplatňoval literární styl.⁴⁶⁶ „Feuilleton jest ovšem pojmem značně širokým. Přestává míti formu podčárnickové causerie o všem a o ničem. Ustoupil spíše krátkým entrefiletům a kursivovým sloupkům, jež se již netýkají výhradně věcí společenských a kulturních, nýbrž všech oborů života.“⁴⁶⁷

Z nastíněných charakteristik plyne, že Feuilleton jako rubrika byl s literaturou úzce svázán, ať už obsahem nebo formou, jež posléze vykryštovala ve stejnojmenný publicistický žánr. Zároveň ale svou tematickou otevřeností „všem oborům života“ rozšiřuje chápání kulturní publicistiky, do níž řadí i psaní o literatuře.

Kulturní část novin vnímají prvorepublikoví autoři jako zásadní prostor pro popularizaci kultury. O umění a literatuře se dozvídají čtenáři především odtud.⁴⁶⁸ Václav Cháb dokonce vymezuje konkrétní úkol kulturní rubriky: služba čtenáři ve smyslu průvodce současnou literární kulturou. Podobně jako ostatní autoři ovšem Cháb podotýká, že to tak namnoze nefunguje a v rubrikách například bývá málo zpráv o tom, co se aktuálně děje.⁴⁶⁹ Převažujícím materiálem bývají naopak texty kritické, jak upozorňuje Fuchs. To by samo o sobě pro plnění výše naznačené role mohlo postačovat, avšak Fuchs zároveň jmenuje několik problémů, s nimiž se kritika v novinách potýká. V první řadě je to destruktivní vliv rychlosti při psaní novin, kdy kritický názor vzniká překotně, dále si všímá morálních problémů daných vzájemnými styky autorů a kritiků, kdy osobní vztahy ovlivňují kritický soud. Především ale zdůrazňuje, že způsob psaní o literatuře a umění musí odpovídat typu cílového čtenáře a pokud v kulturních rubrikách neustále dostávají prostor texty, které jsou psány odborným způsobem, tedy by se hodily spíše do revuí, není divu, že je téměř nikdo nečte.⁴⁷⁰ Tím se v podstatě vracíme k úvahám o čtenáři, jež jsme zmiňovali výše.

Uvedený stav by ale částečně mohl souviset také s dobovou zvyklostí, kdy do kulturních rubrik

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 58–59.

⁴⁶⁵ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Pisemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 504.

⁴⁶⁶ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 149.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 148.

⁴⁶⁸ Např. HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Pisemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 504.

⁴⁶⁹ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 69–72.

⁴⁷⁰ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 149–158.

přispívali především externisté, tedy autoři mimo redakční praxi. O kulturních rubrikách se dočítáme u Kopecského, že „se těší největší autonomii ze všech rubrik“,⁴⁷¹ ovšem dále si Kopecký stěžuje, že kultura je ve srovnání např. se sportem „popelkou v našich listech“ a nedostává tolik prostoty, kolik by bylo třeba.⁴⁷² Z toho můžeme usuzovat, že autonomie kulturních rubrik byla zapříčiněna spíše jejich okrajovým postavením než například zvláštním zájmem o kulturu.⁴⁷³

Tím, že autoři byli obvykle externisté, tedy nepodléhali oficiální stranické linii konkrétního listu, docházelo někdy k až komické dichotomii, kdy se kulturní rubrika vyjadřovala o nějakém spisovateli či umělci zcela opačně než zbytek listu. Kromě toho má vůči kulturním rubrikám Kopecký ještě celou řadu výhrad. Především neodpovídají potřebám čtenářstva ani jeho možnostem chápání. Naopak jeví rysy snobství a nereagují na čtenářské preference – tedy například opomíjejí román jako nejčtenější žánr, stejně tak přehlížejí starší nebo velmi čtené autory. Obecně se podle Kopecského kulturní rubriky vzdalují skutečnému životu a neplní své poslání, jimž by mělo být zušlechťování literárních a uměleckých preferencí čtenářstva.⁴⁷⁴

Z hlediska zkoumání literárního života na stránkách meziválečných periodik tak můžeme říct, že prezentace literární kultury v tisku určenému širokým čtenářským vrstvám probíhala odtrženě od jejich reálných potřeb. To ale podporuje naši tezi, že se zkoumáním medializace literatury je třeba začít v časopisech, u nichž se předpokládá vzdělanější publikum a zároveň více redakční péče věnované textům, které by tak svému cílovému čtenáři měly odpovídat více než texty kulturních rubrik v novinách.

Na další specifickou formu pronikání literatury do novin upozorňuje Václav Cháb, když píše o nedělních přílohách nebo rubrikách. Uvádí dvě tradiční přílohy: humoristickou a beletristickou. Obě se těší pozornosti čtenářů, avšak kamenem úrazu beletristické přílohy je podbízení se vkusu většinového publika namísto toho, aby dávala prostor literárnímu umění.⁴⁷⁵ Toto uvažování nápadně připomíná způsob, jakým zkoumaní autoři hodnotili čtenářsky nejoblíbenější literární projevy, s nimiž se v novinách setkávali. Řeč je pochopitelně o románu na pokračování. Zatímco čtenáři ho vyhledávali, odborná reflexe na něj shlížela se značnou nelibostí. Například Hoch před válkou o

⁴⁷¹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 73.

⁴⁷² Tamtéž, s. 79.

⁴⁷³ V podobném duchu píše také Čapek: „Kulturní redakce (čili prostě kultura, učenci, běloručky nebo též milostpáni) má vcelku rysy méně ustálené a není také považována za pravé a poctivé novinářství; je to spíš jen ozdoba listu a jakási rezervace individualit. Zastává a střeží v listě žárlivě element svobody ducha a kritické nezávislosti, což se obyčejně projevuje tím, že zaujímá stanoviska víceméně osobní; proto kulturní rubrika nemívá zpravidla mnoho společného s tím, čemu se říká linie listu.“ ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937, s. 20–21.

⁴⁷⁴ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 72–74.

⁴⁷⁵ Na vině je podle Chába částečně ta skutečnost, že spisovatelé, kteří by mohli psát kvalitní texty, spolupracují současně s různými novinami, a to především spíš jako fejetonisté, než aby se soustředili na jedny noviny a psali pro ně kvalitní literární přílohy. CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932, s. 79–80.

novinovém románu píše: „Čtyři stránky novinového románu jsou okénkem, kterým se (čtenář, pozn. K. K.) každý den žádostivě dívá do jiného světa, kde se žije jiným, neznámým a nesmírně lákavým životem. Co tam vidí na první pohled, jsou diamanty a browning, symboly lesklé zahálky, divokých lásek a sensačních zločinů.“⁴⁷⁶

Václav Cháb nicméně uvádí, že romány otiskované v novinách mají velký vliv na prodejnost. Výhodou dokonce je, pokud se román dá vystříhnout pro pozdější svázání. Obsahově je nezbytně nutné, aby byl román čtenářský poutavý, což znamená preferenci románů dobrodružných, milostných a fantastických. Pokud se těmito požadavkům otištěné dílo vzdaluje, nebude čtenářsky úspěšné.⁴⁷⁷ „Na tomto poli tedy zápasí neustále líbivost a sensačnost s hodnotou“⁴⁷⁸ a podle Chába právě při otiskování románů na pokračování noviny nejčastěji slevují z nároků a podléhají líbivosti.⁴⁷⁹

Literatura a žurnalistika se v prvorepublikovém tisku setkávaly ještě dalšími způsoby, a to především v průnicích literárních publicistických žánrů. Fuchs zmiňuje například vztah reportáže a románu. Ačkoliv nepředpokládá, že by reportáž mohla román definitivně nahradit,⁴⁸⁰ uznává, že talentovaní novináři mohou reportáž pozvednout na literární žánr – jako příklad takového mistra reportáže uvádí Egona Ervína Kische (1885–1948).⁴⁸¹ Podobný potenciál spatřuje i v psaní soudniček, které považuje za dobrou průpravu pro literární psaní.⁴⁸²

Jak tedy vidíme, spisovatelé za první republiky k žurnalistice neodmyslitelně patřili, ačkoliv jejich působení nebylo vnímáno vždy zcela jednomyslně, jak dokládá například kritika toho, že nevyužívají dostatečně svých schopností k zušlechtění publika kvalitními literárními texty. Vztah spisovatelů a žurnalistiky byl dán několika faktory, počínaje tradicí a konče ekonomickými souvislostmi. Zásadní vliv však na něj měla také proměna žurnalistiky, která se od spisovatelské

⁴⁷⁶ HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913, s. 19.

⁴⁷⁷ CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního Osvobození v Praze 1932, s. 83–85.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 84.

⁴⁷⁹ Nacházíme zde také zajímavou informaci, že romány pro účely novin distribuují tiskové agentury v podobně jako zprávy. Vzhledem k malému českému prostředí bylo také obvyklé, že se udržovaly kontakty mezi spisovatelem a novinami, proto patřilo k běžné praxi, že spisovatel otiskl román nejprve v novinách a teprve pak ho vydal knižně. Cháb připojuje ještě poznámku, že čím více nacionalistický tisk, tím častěji bude otiskovat román brakový a překladový. CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Praha: Nákladem svazu národního Osvobození, 1932, s. 84.

⁴⁸⁰ Tuto myšlenku zastával například Egon Ervín Kisch. Vztah reportáže a románu se stal tématem diskuse na stránkách časopisu *Čin* v letech 1929–1930. O ní viz např. OSVALDOVÁ, Barbora. *Reportáž*. In OSVALDOVÁ, Barbora a ČENKOVÁ, Jana. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Vydání první. Praha: Academia, 2017, s. 79–81.

⁴⁸¹ FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931, s. 163.

⁴⁸² Tamtéž, s. 166–167.

Takový náhled nevyjadřuje rozhodně sám – Cháb podotýká, že se soudničky stávají spíše povídkami než referátem ze soudní síně. Nemyslí to však jako pochvalu, nýbrž jako výtku vůči přílišnému zapojení spisovatelské fantazie. CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Praha: Nákladem svazu národního Osvobození, 1932, s. 77.

činnosti vydělila a která směřovala ke stále většímu důrazu na aktuálnost – a tedy i rychlost, který v sobě nutně nese příklon směrem ke zpravodajství, jakkoliv za první republiky nemělo dnešní neutrální charakter.⁴⁸³

Z těchto okolností také vyplývá situace meziválečné nejen literární, ale obecně kulturní publicistiky, která na rozdíl od zpravodajství nemá tak vysoké nároky na aktuálnost, tedy nesouvisí s prestiží, již pro meziválečný tisk znamenala rychlost. Spisovatelé a literární komunikace sice do jisté míry byli součástí denního tisku, ale publicistiku skutečně formující literární život musíme hledat v tiskovinách, které předpokládají intelektuálnějšiho čtenáře, jehož obzor přesahuje povrchní rozměry senzací a líbivých témat.

2.4. Závěrem kapitoly

V textech reflektujících meziválečnou českou žurnalistiku mnohdy zaznívá na jedné straně upozornění na její krizi nebo mnohé projevy úpadku, avšak současně se najde dostatek textů, které stále novináře vidí v pozici víceméně osvětového pracovníka, který svým nasazením pomáhá utvářet nový stát. Například v brožuře k padesátému výročí Spolku českých žurnalistů píše Josef Vejvara: „Čeští novináři a spisovatelé mají zajisté značný podíl na potření hrubé moci a na vyspělosti národní a proto přihlásili se hned po státním převratu ke společné práci na budování nového státu.“⁴⁸⁴ Podle Karla Hocha se úroveň novinářů mění výrazně k lepšímu. Zvyšuje se jejich vzdělání v oblasti světové literatury, dějin a sociálních věd, častější je také redakční využívání specialistů. Hoch dokonce vyjadřuje přesvědčení, že „mezi žurnálem, revuí a literaturou a vědou příslušných oborů je těsnější a těsnější souvislost.“⁴⁸⁵ Žurnalistika se tedy podle jeho slov v podstatě intelektualizuje a posouvá na vyšší úroveň. Kopecský zase srovnává české prostředí se situací ve světě, když s ulehčením píše, že novinářští piráti a revolveroví žurnalisté u nás zatím nejsou a symbolem novináře stále zůstává Havlíček.⁴⁸⁶ Podobně vysoko hodnotí vzdělanost českého novináře a jeho morálku, kterou shledává navzdory chybějící tradici, Alfred Fuchs. Vyslovuje dokonce, že vývoj nastolený státní samostatností změní postupně společnost i její novináře k vyšší odpovědnosti.⁴⁸⁷

⁴⁸³ Na této skutečnost se také ukazuje, jakým způsobem dnešní terminologie ne vždy dokáže přesně popsat dobovou praxi.

⁴⁸⁴ VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877–1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927, s. 101.

⁴⁸⁵ HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 501.

⁴⁸⁶ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 80–81.

⁴⁸⁷ FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, s. 32–33.

Vejvara situaci obšírně shrnuje slovy: „Žijeme v jiných poměrech, žijeme ve vlastním, samostatném státě, který byl našim předchůdcům jen blahým snem – jeho splnění však v nedozírné dáli. My, jejich následníci, dočkali jsme se šťastně ztělesnění toho snu. (...) Povinností všeho českého novinářství jest, aby vedlo český národ a vychovávalo jej ve zdravých myšlenkách a jen ku pravdě a dobru, duševní ušlechtilosti a krásnu. Aby jej vzbuzovalo k vyšším cílům, (...) aby rozmnožovalo jeho kulturu. Jen v tom ve všem jest záruka pevného bytí národního a státního. V historii českého novinářstva skvějí se nejčistší, nejslavnější jména novodobého života českého, jména, která jsou navždy spojena s nejskvělejšími výkony v oboru žurnalistiky, politiky, české literatury, národního hospodářství. Nositelé těchto jmen mohli býti zvaní tribuny českého lidu. A takovým tribunem by měl býti každý novinář, který k svému povolání přistupuje s vážnou myslí a pevným odhodláním, že tomu povolání zůstane věren. (...) Novinářův úkol a jeho práce, směřující k dobru všeobecnému, k dobru národnímu, vznášejž se jako duch nad vodami.“⁴⁸⁸

Povšimněme si, že Vejvara ve své úvaze zakončené biblickou metaforou spojuje excelentní výkony v žurnalistice s dalšími oblastmi veřejného působení. Předpokládá, že zodpovědné vykonávání novinářské profese je veřejnou funkcí „tribuna lidu“.

Jakkoliv se za první republiky psalo o krizi žurnalistiky a vypočítávaly se její chyby, v praxi to znamenalo, že byla opakovaně podrobována důkladné odborné reflexi. Žurnalistika získávala novou podobu utvářenou jak zmechanizováním daným technickým vývojem, tak novým důrazem na rychlost a úsilí získat čtenářovu pozornost. Zdůrazňovala se role publicistiky a názorového vedení čtenáře, ale přitom se ztrácel prostor a čas pro hlubší analýzu, naopak se prohlubovala role zábavnosti. Veřejnost proměny novinářství bez náhledu do zákulisí redakcí nedokázala vnímat a povolání novináře pro většinu společnosti zůstávalo nadále čímsi romanticky dobrodružným. Odborná reflexe připomínala problémy plynoucí ze způsobu, jak noviny vznikaly, všímala si sociálního a právního postavení novináře, upozorňovala na fakt, že pojem novinář zahrnuje různé podoby jednoho povolání, přesto však se stále více či méně nápadně vracela k ideji novináře Havlíčkova typu a idealisticky doufala v odpovědnou žurnalistiku.

Rozporuplnost dobového chápání žurnalistiky můžeme shrnout spolu s Rudolfem Kopeckým: „Noviny jsou nesporně důležitým kulturním činitelem, na čemž nemění ničeho skutečnost, že jsou mnohdy spíše na škodu, než ku prospěchu.“⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877–1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927, s. 110.

⁴⁸⁹ KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927, s. 71.

3. Čtyři případové studie

3.1. Kulturně-politické souvislosti meziválečné kulturní publicistiky

Jak už jsme uvedli v předcházejících kapitolách v souvislosti se závěry počátků zkoumání médií, můžeme meziválečné období v českém prostředí chápat jako dobu, kdy tisk plní roli zásadního prostředku celospolečenské komunikace a jako takový je naprosto nezbytný pro politická a názorová uskupení jako nástroj šíření myšlenek, informování a přesvědčování. Zároveň si ti, kteří tímto způsobem tisk používají, jsou této skutečnosti velmi dobře vědomi, a proto usilují o vybudování vlastních a pevně stojících tiskových tribun. Netýká se to jen politických stran, ale také kulturních a intelektuálních proudů a směrů, které usilují o svou nepřehlédnutelnost a komunikaci směrem k publiku úplně stejným způsobem. V období první republiky je nicméně těžké odlišit kulturní a politické působení, protože pozice politických stran navazující na podobu předválečného stranického systému zasahovala i do nepolitické sféry společnosti. Josef Harna dokonce považuje stranictví za základní charakteristiku meziválečného Československa.⁴⁹⁰

Odpovídá tomu situace, kdy se politická sféra dělila na velké množství malých stran, které díky tomu měly lepší možnosti, jak oslovit úžeji vymezený segment společnosti. Protože jednotlivé strany hájily zájmy pouze určité skupiny obyvatelstva, bylo v zásadě nemožné, aby kterákoliv ze stran získala nekontrolovatelný podíl moci. Podle Harny tento princip zajišťoval fungování pluralitní demokracie⁴⁹¹ a umožňoval existenci nadstranických uskupení, jako byla například skupina Hradu.⁴⁹² Možná právě s myšlenkou na nadstranická uskupení píše novinář a politik Alois Hajn, když hodnotí prvorepublikovou současnost politických stran, že je třeba, aby do budoucna překonaly svou roztržičnost a malichernost.⁴⁹³

Pro politizaci a prostoupenost společnosti stranickým systémem bylo důležité, že se strany výrazně snažily naplňovat i další společenské role nepolitického charakteru, například zakládáním nejrůznějších spolků, kulturním působením a podobně⁴⁹⁴ – ačkoliv i to lze chápat jako forma

⁴⁹⁰ HARNA, Josef. Politický systém v Československu v letech 1918–1938. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861-1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 535.

⁴⁹¹ T s. 535–537.

Alois Hajn popisuje základ takto výrazně diferenciovaného stranického systému jako stranictví založené především na hospodářských zájmech, které vystřídal původní strany nadstavovského charakteru, jejichž podoba byla dána národněobrozeneckými snahami, které vyplývaly z potřeby sjednocení národa pro jednu výraznou ideu. HAJN, Alois. *O českých stranách politických*. Praha: Státní nakladatelství, 1921, s. 4–5.

⁴⁹² HARNA, Josef. Politický systém v Československu v letech 1918–1938. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861-1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 535.

⁴⁹³ HAJN, Alois. *O českých stranách politických*. Praha: Státní nakladatelství, 1921, s. 21.

⁴⁹⁴ HARNA, Josef. Politický systém v Československu v letech 1918–1938. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861-1938*. Praha:

politizace. Pro nás je nicméně tato skutečnost podkladem pro pochopení fungování sloupové kultury, jejímž projevem ve vztahu k intelektuálním vrstvám společnosti jsou kulturní časopisy.

Druhou nesmírně důležitou souvislostí, která se dotýká nejen politického systému, ale bytostným způsobem zasahuje také literaturu, je sociální otázka jako základní problém uspořádání poválečné společnosti. Literatura se v širokém měřítku stává součástí reflexe společenské situace a zároveň se účastní společensko-politických procesů. Celá řada umělců cítí povinnost zapojovat se do vyjadřování ke společenské situaci, ovšem s tím se znovu dostávají do popředí otázky pozice umělce a umělecké tvorby v životě společnosti.⁴⁹⁵

K tomu všemu získává české prostředí nebývalé inspirační impulzy ze zahraničí, a to díky navazování kontaktů se zahraničními uměleckými směry a proudy. Ačkoliv například autoři *Dějiny české literatury* píšou v této souvislosti především o avantgardě, shledáváme podobný vývoj i v rámci jiných uskupení. Nejedná se totiž už jen o sledování zahraniční literární scény, ale o zapojení do mezinárodního literárního života také skrze bohaté korespondence a osobní setkávání.

Napříč literárními směry nicméně v českém prostředí existovala ještě jedna společná charakterizující tendence: příklonění se k domovu a národu, otázkám mravním a sociálním a otázkám hodnot, které si literatura kladla v důsledku reflektování prožité válečné zkušenosti.⁴⁹⁶

To vše zároveň souvisí s vymezováním nového veřejného prostoru vzniklého ustavením samostatného státu, kdy aktéři veřejné komunikace usilují o navržení a prosazení ideální podoby veřejné sféry v kontextu poválečného světa.

O oblasti literární kultury ale můžeme napsat, že v důsledku naléhavosti sociálních otázek a s nimi spojenými problémy je poměrně málo vysloveně literárních a kulturních časopisů. Vznikají spíše až později ve 20. letech a v kontrastu s předválečným utvářením výrazných směrů upozorňujících na sebe manifesty a programy můžeme konstatovat, že pouze *Host* je časopisem s vyhraněným programovým směřováním.⁴⁹⁷

Meziválečnou kulturní publicistiku je potřeba chápat v komplexní podobě. Jestliže jsme nad kulturními rubrikami novin dospěli k závěru, že jsou odtržené od čtenáře a teprve kulturně zaměřená periodika jsou prostorem, kde se sdělení setkává se svým cílovým publikem, tedy se splňuje komunikační záměr, pak teprve zde můžeme mluvit o literární komunikaci. Zároveň to ale není komunikace tematicky výhradně literární, protože zahrnuje mnohem širší kontexty. Literární život chápe jako nedílnou součást kultury národa, a to v jejím nejširším významu základu samotné národní existence.

Doplňek, 2005, s. 536.

⁴⁹⁵ Viz MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 156.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 156–157.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 172.

3.2. Brázda

3.2.1. Český agrarismus a ruralismus

Nepřehlédnutelným rysem československé prvorepublikové společnosti, který jsme již zmiňovali a zmiňovat budeme i nadále, je stranickost, která prostupuje různými sférami společenského života. Projevovala se například preferencemi při nákupu tisku nebo třeba členstvím v zájmových spolcích a profesních organizacích, které měly více či méně pevné vazby na politické strany. Jakým způsobem strany dokázaly tyto vztahy využít, záviselo na jejich vůdčích osobnostech a schopnosti sebepropagace a ideového působení. Podíváme-li se na meziválečný stranický systém, bezesporu zajímavý příklad výše uvedených postupů představuje tzv. agrární strana, která navazuje na svou předválečnou podobu.

V roce 1897 vzniklo Sdružení českých zemědělců,⁴⁹⁸ z něhož se o dva roky později stala Česká strana agrární, jejíž vznik lze považovat za významný předěl českého politického vývoje.⁴⁹⁹ Znamenal totiž jednak aktivizaci velké části do té doby politicky pasivních lidí, jednak významným způsobem přispěl k rozvoji venkova, ať už vzdělanostnímu nebo obecně modernizačnímu. Vzhledem k související snaze o politickou rovnoprávnost zároveň strana významně napomohla demokratizačnímu vývoji společnosti.⁵⁰⁰

Zaměření na potřeby rolnictva vycházelo z politické a hospodářské situace spojené s krizí habsburské monarchie 70. let 19. století. Ta v zemědělském prostředí, na rozdíl od průmyslu, stále pokračovala. Hlavním důvodem k nespokojenosti rolnictva se staly dosavadní neúspěšné stranické pokusy o řešení krize. Podfinancované zemědělství, nízká úroveň vzdělanosti rolníků, technická zaostalost a vleklé problémy spojené s restrukturalizací venkova podmíněné tzv. vyvazováním ze šlechtického velkostatku se staly natolik závažnými, že se jako jediné řešení ukázalo založení vlastního stranického uskupení – navzdory významnému argumentu, že zakládání dalších stran naruší národní politickou jednotu.⁵⁰¹

Za první republiky je agrární strana již plně rozvinutým politickým seskupením. Přejmenovává se na Republikánskou stranu československého venkova, aby demonstrovala sepětí s novým státem, od roku 1922 pak nese jméno Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Pozice

⁴⁹⁸ DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998, s. 21.

⁴⁹⁹ Podle Vladimíra V. Dostála (1913–1989), pozdějšího člena agrární strany, je potřeba ve vzniku strany vidět snahu rolnictva zapojit se ve větší míře do řízení společnosti, do jejího směřování, což přineslo politice lidovější charakter. Tamtéž, s. 23.

⁵⁰⁰ HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav. *O vývoji českého a slovenského agrárního programu*. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 11.

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 12.

nejsilnější strany první republiky vycházela také z válečného zapojení vůdce strany, Antonína Švehly (1873–1933), který figuroval například i při přípravách tzv. Tříkrálové deklarace, kde byl sepsán požadavek na sebeurčení českého národa,⁵⁰² a stal se také jedním z „mužů 28. října“, kteří řídili dění v Praze v den převratu 28. října 1918.⁵⁰³

Základním pojmem pro samotné vymezení strany se stalo slovo zemědělec nebo sedlák. Pro agrární stranu definovalo sedláka „spojení půdy, práce a kapitálu“, přičemž práce s půdou byla určujícím rysem, z níž pramení nejen užitečnost, ale především naprostá nepostradatelnost zemědělce. Zdůvodňující argumentace vychází, jak připomíná Josef Harna, už z romantismu a romantického pojetí sedláka nebo obecněji venkova.⁵⁰⁴

Podle Vladimíra V. Dostála (1913–1989), který se pokusil zachytit dějiny českého agrárního politického hnutí jako jeho člen, na prvním poválečném sjezdu strany v roce 1919 Švehla vyslovuje, že to jediné, čeho se válka nedotkla ničujícím způsobem, ale naopak to posílila, je spojení půdy a národa.⁵⁰⁵ To je naprosto klíčové spojení pro chápání agrárního uvažování, z něho totiž vychází veškerá další logika agrární práce a ideových cílů strany. Zároveň z chápání vztahu půdy a národa pramení také nacionální tendence, na které upozorňuje novinář a národně-socialistický politik Jaroslav Aster (1877–1944) ve své stati o československých politických stranách.⁵⁰⁶

Eva Broklová píše, že program agrární strany definovala základní soustava tvořená rodinou, obcí, samosprávou, národem, vlastí, státem a lidstvem.⁵⁰⁷ Všechny jednotlivé složky program nějakým způsobem zasahuje, ovšem především si uvědomuje jejich souvztažnost a potřebu promyšlené provázanosti v působení na ně.

Alois Hajn (1870–1955), politik a publicista, ve své knížce *O českých stranách politických o agrárnících* uvádí: „Strana hlásí se jím (svým politickým programem z roku 1919 pozn. K. K.) k bezvýhradnému konání povinností vůči republice a ku práci pro obecné blaho, považujíc se k tomu tím více za oprávněnu, ježto půda zemědělsky užívaná tvoří státní území, tedy v pravém slova smyslu základ republiky. (...) ...republikánská strana chce se vystříhati jednostrannosti zájmové nebo třídní a žádá, aby zákony vycházející od nejlepších duchů národa vyhovovaly nejvyšší jednotě

⁵⁰² HARNA, Josef. *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861-1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 553.

⁵⁰³ Úctu ke Švehlovi jako politikovi můžeme vyčíst například ze vzpomínek na průběh převratového dění, kdy například autor skrytý pod šifrou Yes, v *Právu lidu* z roku 1938 píše, že Švehla jako znalec lidí dokázal předejít nepokojům v ulicích zajištěním toho, aby v ulicích Prahy hrála hudba *Proč bychom se netěšili* a tím strhávala lid k jásootu. Yes. *Proč bychom se netěšili? Právo lidu*. 28. 10. 1938, s. 2.

⁵⁰⁴ Viz HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav. *O vývoji českého a slovenského agrárního programu*. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 13.

⁵⁰⁵ DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998, s. 61–62.

⁵⁰⁶ ASTER, Jaroslav. *Politické strany v Československu*. Praha: nákladem Dělnické akademie, 1922, s. 4.

⁵⁰⁷ BROKLOVÁ, Eva. *Agrární strana a demokracie*. In BROKLOVÁ, Eva, TOMEŠ, Josef a PEHR, Michal. *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 30.

lidu a státu.⁵⁰⁸ Agrární stranu charakterizuje jako stranu, která přes péči o sociální politiku, výchovu, vzdělávání a obecně péči o pracující usiluje o kulturní pokrok, který by „národ náš přibližoval k ideálu nejlepšího lidství.“⁵⁰⁹ V roce 1921, kdy Hajnova kniha vychází, vidí stranu jako „zájmovou organizaci středního a malého českého rolnictva“, jež potřebuje přijmout do svého programu ještě víc ideovosti a politických zásad, aby se mohla stát skutečnou demokratickou stranou, která by sloužila celé republice.⁵¹⁰

Program strany prošel další revizí v roce 1922 a stal se významným nástrojem k jejímu stmelování a získávání dalších stoupenců. Z jedné části se soustředil na otázky venkova a českého zemědělství, na druhou stranu měl velmi promyšlenou ideovou část, která pracovala mimo jiné s emoční stránkou.⁵¹¹ V tom lze spatřovat částečně předválečné dědictví, kdy například první z programů strany zveřejněný v roce 1903 začíná rozsáhlou apelativní částí, jež pracuje s odkazy na historii národa, především zdůrazňuje selskou linii husitství, a nese se v duchu vznešeného patosu.⁵¹²

Agrarismus tvrdí, že rolník nebo zemědělec je tím, kdo zajišťuje život národa jako jeho živitel.⁵¹³

Od toho se pak odvíjí celá řada dalších úvah strany a v podstatě celkové její směřování. Z politických programů agrární strany vysvítá, že se od samého začátku velmi důsledně zaměřovala na osvětové a vzdělávací působení. Tradičně velkou pozornost věnovala školství jako celku. Zabývala se nejen otázkami typů různých škol, především těmi odbornými, a možnostmi všeobecného přístupu ke vzdělání, ale zároveň varuje před jeho nivelizací. Zdůrazňovala také roli lidovychovy, v níž přikládala zvláštní význam prostředí a tradici a nabádala k citlivosti vůči krajovým a zvykovým zvláštnostem. Zvláštní péči věnovala také ženám, které chápe jako hlavního činitele předávání tradic skrze výchovu a neopominutelnou roli při správě selských domácností.⁵¹⁴

Tato tendence se nepřehlédnutelným způsobem promítá i do směřování časopisu, jímž se budeme zabývat. Pokud budeme listovat revue *Brázda*, zvláště v jejích počátcích zjistíme, že například téma vzdělávání je poměrně zásadní. K němu se připojuje linie druhá, a to sociologická. Strana současně mapuje stav a podobu venkova, přičemž ale nezapomíná tyto znalosti aplikovat pro neustálý rozvoj venkovského obyvatelstva a nástrojů, které k tomuto rozvoji lze uplatňovat.

Už od samého počátku se agrární strana soustředila na ryze praktické záležitosti hospodářství,

⁵⁰⁸ HAJN, Alois. *O českých stranách politických*. Praha: Státní nakladatelství, 1921, s. 24.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 25.

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 26.

⁵¹¹ HARNA, Josef. *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861–2004. Díl I, Období 1861–1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 556.

⁵¹² Srov. *Program české strany agrární, 18. ledna 1903*. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 45–46.

⁵¹³ HARNA, Josef. *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861–2004. Díl I, Období 1861–1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 556.

⁵¹⁴ Viz jednotlivé programy in HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Jedná se o natolik typické důrazy, že nepovažujeme za nutné odkazovat na konkrétní místa.

výroby, obchodu, finančního zázemí rolnictva a podobně, do čehož zapojila dosavadní spolky.⁵¹⁵ Zároveň se široce pojatou zemědělsko-hospodářskou osvětou se však pustila i do osvěty kulturní. Organizovala zakládání venkovských knihoven, kromě toho se snažila pořádat nejrůznější akce kulturního charakteru, například divadlo, slavnosti a besedy.⁵¹⁶ Dostál píše, že „cílem rozsáhlé činnosti vzdělávací bylo změnit rolníka z pasivního příslušníka národní společnosti v aktivního účastníka politického života.“⁵¹⁷

Při naplňování těchto idejí se už od začátku poměrně dobře osvědčil Antonín Švehla, syn zakladatele původního sdružení, který, jak píše Dostál, velmi záhy dokázal využít poznatek, že ke komunikaci politické strany je potřeba pracovat se žurnalistikou.⁵¹⁸ Dokladem chápání role médií ve společnosti je i velmi rychlé porozumění potenciálu tehdy nového média, jímž byl rozhlas, a pozdější vytvoření tzv. zemědělského rozhlasu v roce 1926 jako specifické formy vysílání určeného pro rolnictvo a zaštiťovaného agrární stranou.

Už program z roku 1903 se věnuje organizaci tisku, kdy navrhuje strukturu stranických periodik, jejíž základ představuje levný a kvalitně redigovaný deník se zvláštním zřetelem k zemědělství, který by pokryl oblasti veřejné správy, kultury a školství. Zvláště pro potřeby těch, kteří by nemohli odebírat deník, pak má vycházet týdeník. Další tiskovinou má být revue s měsíční periodicitou „jež by stála na výši doby a vyhovovala úplně zásadám agrárně vědeckým.“ Její zaměření však mělo být politicko-hospodářské. Mediální plány dokonce počítaly se založením „informačního byra agrárního“, čili vlastní tiskové kanceláře.⁵¹⁹

V roce 1906 vyšlo první číslo deníku *Venkov*, tiskového orgánu strany, a současně agrární strana všemožně podporovala vydávání krajského čili regionálního tisku,⁵²⁰ jemuž věnovala zvláštní péči, přestože se jeho úroveň často reálně odvíjela od toho, kdo zrovna daný list vydával nebo připravoval. Stranický tisk pochopitelně měl mnohem širší spektrum a zahrnoval jak listy radikálnější, tak například specializované, nezapomínal ani na listy ženské. Síť tiskovin se však vyplatila – zvláště ty regionální přispěly k rozvoji strany, protože skutečně vedly k oslovení většího počtu stoupenců.⁵²¹

Vydavatelské zázemí strany představovaly především Českomoravské podniky tiskařské a

⁵¹⁵ DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998, s. 24–25.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 75.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 26.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 25–27.

⁵¹⁹ *Program české strany agrární, 18. ledna 1903*. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 54.

⁵²⁰ DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998, s. 28–29, 40.

Dostál se věnuje i dalšímu agrárnímu tisku kromě venkova, ovšem soustředí se na deníky. Srov. Tamtéž 304–308.

⁵²¹ ROKOSKÝ, Jaroslav. *K dějinám Noviny tiskařského a vydavatelského družstva*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 20.

vydavatelské, jimž koncem 20. let patřilo více než deset tiskáren,⁵²² a dokonce i ona dříve proklamovaná vlastní zpravodajská kancelář. V roce 1930 se proměnily na Tiskařské a vydavatelské podniky Novina v Praze. Novina patřila mezi stranickými vydavatelstvími k těm výdělečným. Jak uvádí Harna, koncem třicátých let vydávala 64 periodik, k tomu různé propagační tiskoviny a nejrůznější další publikace, mimo jiné beletrii původní i překladovou.⁵²³ Důraz na stranický tisk a jeho funkci se posléze, například i v *Brázdě*, vtěluje také do sledování tisku a čtenářství obecně, což souvisí mimo jiné se zmiňovaným tíhnutím k sociologii.

Agrární strana se podle Dostála snažila vytvořit svou alternativu socialistické vizi uspořádání společnosti.⁵²⁴ Znamená to především usilování o řešení sociálních problémů venkova. Ačkoliv se samozřejmě zdaleka všechny snahy agrárníků podařilo naplnit, Arne (1880–1939) a Jan Václav (1853–1920) Novákové v *Přehledných dějinách literatury české od nejstarších dob až po naše dny* píší: „Přesto zůstává selský stav a zosobňující jej strana agrární hlavní podporou a zárukou záchovného principu ve státě. Pevně připoutáni k půdě brání jeho veřejní představitelé nejdůsledněji jakémukoliv zasahování cizích zájmů do politiky státní; ujímají se obezřetně klidné evoluce proti překotným snahám revolučním; vytvářejí opatrnou protiváhu odstředivých tendencí socialistických; komunistická vlna zachvacující vzdělanstvo má v nich neoblomnou hráz. Autokritičnosti k sobě samému a přísnosti k vlastním vadám se agrárnímu hnutí nedostává a tím trpí zejména jeho rozvětvený tisk. Zato pozor i chvály hodnější jest, jestliže literární hnutí ‚ruralistické‘, vycházející z lůna agrarismu a čelící vědomě, druhdy i polemicky převaze snah a sympatií socialistických v literatuře, nechce sedláka i s jeho zvláštní životní problematikou jenom líčiti, ospravedlňovati a velebiti, nýbrž že míní také kritisovati venkovana tam, kde se odchýlil od svého poslání strážce půdy a tradice.“⁵²⁵

Zmíněné hnutí ruralismu zaujímalo v české meziválečné literatuře zvláštní pozici. Autoři *Dějin české literatury* považují ruralisty za jednu z mála uměleckých skupin, které měly jasně vymezený program. Vztah k agrární straně se zakládal nejen na publikování v agrárnických tiskovinách, ale také na skutečnosti, že samotný pojem „ruralismus“ pro ně začíná používat Antonín Matula (1885–1953) pedagog, prozaik a jeden z předních autorů *Brázd*, který se stává také prvním teoretikem ruralismu. Vymezuje ho v souvislosti s dílem spisovatele Josefa Holečka (1853–1929) jako spojení tradice, oslavování půdy jako hmotné podstaty vymezení národa a křesťanského spiritualismu spolu

⁵²² Harna uvádí třináct tiskáren, Dostál dvanáct. Viz DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998, s. 306.

⁵²³ HARNA, Josef. *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861-1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 574–577.

⁵²⁴ DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998, s. 27.

⁵²⁵ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936–1939, s. 1288–1289. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:f49e7d40-9143-11e2-8f81-5ef3fc9ae867>.

s hospodářským a kulturním úsilím. Samozřejmou charakteristikou pak bylo zaměření na venkov a jeho obyvatele.⁵²⁶

Už v roce 1932 můžeme spatřovat v rámci ruralismu snahu o uměleckou sebereflexi, když vychází kniha statí *Básníci selství: studie o ruralismu u nás*,⁵²⁷ které psali spisovatelé Jan B. Čapek (1903–1982), Jan Čarek (1898–1966), Josef Knap (1900–1973), František Křelina (1903–1976), Vojtěch Martínek (1887–1960), Antonín Matula, A. C. Nor (vlastním jménem Josef Kaván, 1903–1986), kritik Miloslav Novotný (1894–1966), literární historik Albert Pražák (1880–1956), spisovatel a literární historik Jan Vojtěch Sedlák (1889–1941), kritik a literární historik Antonín Veselý (1888–1945), kritik Jindřich Vodák (1867–1940) pod redakcí Josefa Knapa. Týkala se autorů, jako byli zmiňovaní Čarek, Čep, Knap, Nor, Křelina, Martínek, Matula, dále básník a prozaik Josef Koudelák (1906–1960), spisovatel, scénárista a režisér Václav Krška (1900–1969), spisovatelé Jaroslav Marcha (1880–1961), Václav Prokúpek (1902–1974), Zdeněk Rón (1889–1949) a Jan Vrba (1889–1961).

Ruralismus nezůstal ale jednotným hnutím, v jeho základu můžeme shledávat dvě větve: první, která jeví tendence vitalismu, a druhou, seskupenou kolem časopisu *Sever a Východ* (1925–1930), jež se orientovala spíše na domácí tradici a snažila se vytvářet nový realismus na základě severských a slovanských inspirací – odtud také název časopisu. Dalším dokladem odlišností může být také blízkost některých autorů ke katolicismu,⁵²⁸ který vyplýval například ze shodného odmítnutí městského pokroku nebo mizení křesťanství z vesnice. Proto například se ruralisté vymezovali vůči avantgardě, kterou chápali jako městsky modernistickou.⁵²⁹

To, co označujeme jako ruralismus, nebyla v evropském kontextu česká výjimka. Naopak, shodné tendence a postupy bychom mohli vysledovat jak ve výše zmíněné severské literatuře, tak například i v literatuře francouzské. Jaroslav Med shledává v evropském ruralismu dvě základní tendence. První se zabývá mytizací přírody a půdy, zatímco druhá se projevuje v literárním regionalismu. Právě zaměření na regiony, tedy odklon od centra, je podle Meda poměrně typickým pro české prostředí. Programové vymezení ruralismu bylo podle Meda spíše ideologickým konceptem, který stál na „filosofii selství“ čerpané především z románové kroniky *Naši* Josefa Holečka. Ve vesnici ruralisté spatřovali prostor, kde zůstala spolu s náboženskou vírou uchována mravnost, a to v kontrastu se zkaženou městskou společností; chápali ji jako místo, kde zůstaly živé souvislosti tradice, rodu a také sepětí s přírodou, která je zdrojem lidské přirozenosti. To vše navíc nenápadně

⁵²⁶ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 341.

⁵²⁷ *Básníci selství: studie o ruralismu u nás*. V Praze: Svobodné učení selské, 1932.

⁵²⁸ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 341.

⁵²⁹ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, s. 145.

navazovalo na národně obrozenecký výklad vesnice coby místa, kde zůstává zdravé jádro národa.⁵³⁰ Stránky revue *Brázda* to potvrzují mimo jiné připomínáním vesnického románu 19. století a tradice literárního realismu.

Použijeme-li v kontextu prvorepublikové agrární strany termín „ruralismus“, nebude evokovat výhradně jen literární hnutí. Antonín Paleček (1900–1982), novinář sympatizující s agrární stranou, v roce 1933 definuje ruralismus jako nepolitickou obdobu agrarismu. Jeho úvaha ale ve své podstatě odpovídá tomu, o co se snažila agrární kulturní politika: „I u nás vezme si ruralism za úkol pěstovati v selském lidu více porozumění pro mravní zásady a pro společenský ideál, vychovávat dorost k tělesné zdatnosti, mravní disciplinovanosti a sociálnímu cítění, budovati na nejušlechtlejších zásadách našeho selství typ nového zemědělce a nové selské společnosti, jež by byla rovnocennou s městem nejen pokud se týče hospodářské a politické vyspělosti, ale i jako samostatný tvořivý organism kulturní.“⁵³¹

Vyplývá z toho volání po demokratizaci kulturních statků, aby mohly sloužit komukoliv nezávisle na původu a sociální pozici. František Kutnar (1903–1983), historik a redaktor *Brázdy*, ve svých vzpomínkách píše: „Věda a umění však nebyly pro nás už tenkrát uzavřenou oblastí vyhrazenou jen určitým skupinám nebo třídám, ale měly svým hodnotami pravdy a krásy pronikat mezi nejširší lidové vrstvy a sloužit v tom nejkrásnějším slova smyslu společnosti.“⁵³²

Poměrně důležité pro vnímání vztahu agrarismu a ruralismu je chápání role literatury nejen jako prostředku k osvětovému působení. Pro české agrární hnutí je typický zájem o sociologii venkova. Vychází sice ze zahraničních impulzů, ale rozvíjí se v samostatné bádání, jehož předním představitelem se stal Arnošt Inocenc Bláha. Sociologie venkova usilovala především o zachycení sedláka jako typu, který by představoval protiklad dělníka. Důležitý pramen pro zkoumání pro ni představovala právě krásná literatura.⁵³³

3.2.2. *Brázda* jako revue pro selství

Revue *Brázda*, již se v této studii budeme zabývat, začíná vycházet v roce 1920 s podtitulem *Revue československého venkova*. František Kutnar⁵³⁴ píše, že ideové kořeny je třeba hledat už před první

⁵³⁰ Tamtéž, s. 141, 143–145.

První politický program agráriků dokonce píše o venkovu jako o „duši národní“. *Program české strany agrární, 18. ledna 1903*. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 50.

⁵³¹ PALEČEK, Antonín. *Nové selství*. V Praze: Orbis, 1933, s. 62–63. Dostupné také z <https://ndk.cz/uuid/uuid:bfab21d0-b44a-11e3-9d7d-005056827e51>.

⁵³² KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992, s. 20.

⁵³³ Tamtéž, s. 15.

⁵³⁴ V Kutnarových vzpomínkách nacházíme jistě nesrovnalosti. Například uvádí, že *Brázda* vycházela od roku 1919, tři roky ji řídil František Obrtel, jehož nahradil Adolf Chaloupka ve čtvrtém ročníku. Podle soupisů ročníku časopisu

světovou válkou, a to ve společnosti historika Josefa Kazimoura (1881–1933), středoškolského profesora Antonína Matuly, zemědělského inženýra Eduarda Reicha (1885–1943), politika Rudolfa Rolíčka (1877–1943) a lékaře a politika Otakara Srdínka (1875–1930). Prvním šéfredaktorem časopisu se stal František Obrtel (1873–1962), spisovatel, novinář a historik selství, který časopisu vtiskl specifickou kulturně-historickou orientaci.⁵³⁵

Brázda začíná vycházet jako časopis s jasnou strukturou, tematicky otevřený kulturním otázkám především v oblastech, kterých se dotýká agrarismus, a to přesně v intencích širší dobového chápání kulturní politiky – znamená to, že kromě umění zahrnuje také školství, osvětu a lidovýchovu.

Časopis vycházel s prostou knižní typografií, která nenápadně podporovala členění do rubrik. Každé číslo začínalo vždy několika hlavními články, po nichž následovala rubrika Profily, ve které se objevují portréty nejruznějších osobností literárního, kulturního nebo politického života ve spojení s agrární stranou. Obvykle se jedná o připomínky významných výročí, nekrology a podobně. Za Profily začíná sazba na dva sloupce, která odděluje následující část časopisu věnovanou aktuální publicistice. Tento detail signalizuje, že Profily jako částečně historicky zaměřená rubrika, patří ještě do hlavní části časopisu, tedy že je třeba je vnímat jako nedílnou součást hlavního vymezení.

Další rubrikou v pořadí je Feuilleton, rubrika, která je v tomto případě naprosto jasnou ukázkou toho, jak Feuilleton figuroval v meziválečném tisku. Obsahuje různé typy textů od aktuálních politických, hospodářských nebo kulturních komentářů až po cestopisné črty nebo profily významných osobností. Vždy však reaguje na nějakou aktuální souvislost, jež však může být různé podstaty.

Po Feuilletonu přichází na řadu rubrika Hospodářský přehled, následuje Literatura, která je rozdělena na Básně a Prosu, někdy také Drama a oddíl Literatura vědecká a poučná, samostatně je pak připojena rubrika Divadlo, která má tradičně silnou pozici. Můžeme ale nalézt také oddíly Hudba, Výtvarné umění, Politika, Zápisy, obsahující různé drobné a často vtípné texty z aktuální publicistiky, například glosy. Závěr čísla někdy tvoří rubrika Naše práce věnovaná agrárním organizacím. Toto nastavení z roku 1920 pochopitelně nezůstává stejné po celou dobu sledovaného období, ale ukazuje, jakým způsobem byla *Brázda* jako agrární časopis racionálně strukturována a jakým způsobem uvažovala o širších tématech, jak se vztahovala ke kultuře a společnosti. Jasnost, strukturovanost, promyšlenost ideové koncepce a podpora agrární politiky charakterizují *Brázdu* nejen v tématech, ale i v celkovém zpracování a přístupu v jednotlivých textech.

K významným tématům, jimiž se *Brázda* zabývala, patří zemědělství, politika, školství, osvěta,

ale Chaloupka nastoupil až v roce 1925, tedy od ročníku šestého. Srov. KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992, s. 27–28.

⁵³⁵ KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992, s. 27–28.

aktuální kulturní dění, svým způsobem i historie. Zvláštní pozornost je věnována sociologickým impulsům, které se ukazují jako poměrně důležité pro vnímání samotné podoby venkova. Vše směřuje k jednomu velkému zastřešujícímu tématu: selství. *Brázda* usiluje o jeho definování, hledání různých podob, mapování historie a rozvíjení. S tím se pojí otázky regionalismu, tradice, náboženství, důraz na školství a osvětu, který se promítá mimo jiné do pozdější samostatné rubriky Výchova uměním či rubriky Studentika, která od roku 1928 věnuje pozornost životu studentů.

Velmi výrazná je také tendence k zapojení slovenských autorů a slovenských textů nebo také orientace na problematiku slovenské vesnice, slovenského zemědělství a podobně. Selství sleduje *Brázda* také v širším evropském prostoru. Sleduje téma sedláka v polské literatuře, značný prostor je věnován severské literatuře, na třetím místě se objevuje Anglie.

Samotná literární publicistika v *Brázdě* se proměňuje stejně tak, jak se mění a postupně vyvíjí podoba časopisu. Nakonec má ale ve své podstatě dvě hlavní charakteristiky. Za prvé je to sledování výročí jako ukázka příklonu k tradici a historii, kdy se připomínáním významných osobností nebo širších kulturních, případně kulturně politických souvislostí stává literární život prostorem pro vlastní vztahování se k minulosti. Na druhé straně se pak objevuje literárně sociologický způsob uvažování, a tím je například zkoumání čtenářství a tisku. V rámci osvěty a výchovné péče o venkov se autoři *Brázdy* zabírají čtením na venkově, čtenářstvím periodického tisku a rolí čtení v lidových. To se pak dotýká v nejširších souvislostech nejenom otázek vhodných knih, ediční práce, novin a časopisů, ale například také podoby systému veřejných knihoven. *Brázda* dokonce představuje velmi zajímavý zdroj prozkoumání reflexe tisku, která se na jejích stránkách velmi silně rozvíjí zejména ve třicátých letech.

Mnohokrát jsme zmiňovali pojem tradice. Ten je klíčovým také pro úvahy o historii, které v časopise nacházíme. Pokud totiž v *Brázdě* čteme texty, které se obracejí do minulosti, nejedná se o historická pojednání, která by měla ryze didaktický, informační nebo výkladový charakter. Obvykle z nich vyplývá jeden základní ideový motiv: hledání národních kořenů.

3.2.2.1. Od kulturní k politické revue

Výše představená koncepce časopisu z roku 1920 nezůstává po zbytek první republiky neměnná. Střídají se jak členové reakčního kruhu, tak vydavatelé, a spolu s nimi se přetváří i představa o tom, jak by *Brázda* měla vypadat.

První výraznější změna vydavatelského zázemí přichází v roce 1925, kdy se z *Brázdy* stává *Orgán Svobodného učení selského* a Františka Obrtela vystřídá na místě šéfredaktora literární a divadelní teoretik Adolf Chaloupka (1895–1973). Další změna nastává v roce 1928, kdy se z *Brázdy* stává

Agrární čtrnáctideník vydávaný společně Svobodným učením selským, Českou agrární společností a Ústředním svazem agrárních akademiků. Ročníkem 1928–1929 začíná také jiné číslování ročníků, tedy můžeme mluvit o ročníku prvním podle nově zavedeného číslování a desátém podle číslování starého. Redakční radu časopisu nově řídí Antonín Matula a pod jeho vedením nastupuje do časopisu nová autorská generace, jíž František Kutnar označuje jako „generaci *Brázdy*“.

Od roku 1931 ji vydávala Česká agrární společnost a řídila redakční rada bez uvedení šéfredaktora. V roce 1933 se mění design časopisu od knižního blíže k novinovému, jež bude ještě posílen o rok později, ruší se pravidelné rubriky a posiluje se aktuální publicistika reflektující především politickou situaci. Evropské události třicátých let a stoupající naléhavost reflexe aktuální hospodářské a politické situace se totiž začaly promítat do podoby časopisu.

Všechny tyto změny pochopitelně zasahují v *Brázdě* i literární publicistiku. Nejenže se liší autoři, kteří se jí věnují, ale proměňuje se také prostor, jež zaujímá, témata i způsoby reflektování.

Od roku 1920 píše většinu literárně zaměřených textů prozaik Ladislav Narcis Zvěřina (1891–1980). Nepřehlédnutelný prostor věnuje Boženě Němcové vzhledem ke stoletému výročí jejího narození. Je připomínána v širších souvislostech jako žena básnířka i jako spisovatelka zabývající se venkovem. Druhým výrazným autorem se hned zpočátku stal spisovatel Josef Knap (1900–1973), který se už od počátku zabýval také severskou literaturou a recenzemi překladů.

Většina článků časopisu se ale věnovala tématům ve spojitosti s venkovem, lidovýchovou, školstvím.

Rok 1921 rozvíjí témata podoby selství rodícího se státu a úkoly státu v zahraničí, ze zahraničních témat se dostává do popředí například dánské zemědělství. Pestrost zaměření dokládá rubrika Profily, kde se objevují například Hus, Komenský, Masaryk nebo Joža Uprka. Novinkou je rubrika Politika, která řeší domácí a zahraničí otázky, například zemědělskou politiku a státní rozpočet. Výrazným tématem zůstává i nadále školství.

Hlavními autory literární části jsou nadále Knap a Zvěřina, ale literatura se stává spíše předmětem pro aktuální zpravodajství. Na druhou stranu se objevuje seriál Františka Obrtela o novinách na venkově. V témže roce se připomínají jubilea Aloise Jiráska nebo Karla Havlíčka, k nimž časopis přistupuje s úctou.

O rok později se pracuje s tématem náboženství, podobně regionalismem a zdravotní péčí, mírně klesá obsah sociologie, zato se rozvíjí rubrika Divadlo. Podobně jako se v roce 1921 věnovala *Brázda* zemědělství dánskému, v roce 1922 se věnuje zemědělství anglickému a ruskému sedlákoví. Ročník 1922 přináší také velký cyklus článků Josefa Holečka *Selství*.

Literární část píše především Josef Knap, částečně František Obrtel. Mezi tématy, na něž se zaměřují, se objevují připomínky Jaroslava Vrchlického jako autora zasluhujícího více pozornosti,

kteře zůstanou i do dalšího roku, stejně jako zmíněný Holečkův seriál. Rok 1923 má i další výrazné charakteristiky. V první řadě Josef Holeček slaví sedmdesáté narozeniny, proto se v *Brázdě* píše o jeho díle, především o *Našich*, spolu s nimi se více tematizují jižní Čechy. Další výraznou tematickou novinkou je zaměření na ženu a její roli v zemědělství, které pokračuje i v roce následujícím.

Nové období *Brázdy* začíná v roce 1925. Zvyšuje se důraz na literaturu a divadlo, pokračují otázky školství a osvěty, úvahy o selském lidu – dokonce včetně záležitostí týkajících se jeho historie, jako jsou v podání *Brázdy* například husitství a pobělohorská doba. Pravděpodobně vzhledem k přechodu časopisu pod patronát Svobodného učení selského lze v *Brázdě* vysledovat mírnou didaktickou tendenci. Projevuje se nejen v zavedení rubriky *Výchova uměním*, ale například i v hodnocení básnické soutěže. Ta je ale zároveň náznakem nové práce s publikem a autory, kterou dokládá také například využití ankety na téma divadlo.

Z textů věnovaných literatuře psal část Adolf Chaloupka, ovšem valná většina je signována zkratkou V. Z., která patří Dr. Věnceslavě Zimové, historičce a knihovnici (od čísla devět podepisované signaturou V. Ch. Z., tedy Věnceslava Chaloupková-Zimová).⁵³⁶

Opět nacházíme články týkající se školství, regionů – dokonce zobrazení některých regionů v literatuře. Nově zaznamenáváme v roce 1926 rubriku *Osvětou venkova*, rok 1927 přinese seriál věnovaný venkovskému čtenářství. Mezi autory nadále figurují například Emanuel Chalupný, Josef Knap, Antonín Matula ale také spisovatelé Karel Václav Rais (1859–1926), Bohumil Zahradník-Brodský (1862–1939) nebo jeden z mužů 28. října František Soukup (1871–1940).

Rok 1928 znamenal pro *Brázdu* nové ambice – to se ostatně projevuje i ve změně periodicity z původního měsíčníku na čtrnáctideník. Změnu zapříčinil nápad Antonína Matuly, který vnímal potřebu pozvednout úroveň časopisu. Navrhl proto, aby se *Brázda* sloučila s *Časopisem agrárního studentstva* (1926–1928).⁵³⁷ Kolem něj se v Praze v polovině 20. let zformovala mladá generace vesnického původu, která měla hluboké intelektuální ambice a spojoval ji vztah k půdě a tradici a zároveň vnitřní potřeba usilovat o zlepšení sociálních problémů venkova.⁵³⁸ František Kutnar, jeden z představitelů této mladé agrárnícké generace, později napsal: „Pocházeli jsme z vesnice a tento sociální původ a aktivní prožitek zemědělské práce a myšlení od nejtěplejšího mládí v rolnické rodině, kde bylo potřeba každé pomocné ruky, vtiskly do našeho myšlení jednání a chování jeden z nejvýznamnějších určujících znaků naší orientace, naší reakce na veřejné dění našeho vztahu k

⁵³⁶ Vzhledem k tomu, jaká byla obvykle pozice žen v meziválečné žurnalistice, považujeme za pozoruhodné, že soudě podle množství článků signovaných právě Zimovou, je pravděpodobné, že rubriku vedla, tedy se jí jako vzdělané ženě dostalo uznání v jednoznačně mužské redakci.

⁵³⁷ KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992., s. 28.

⁵³⁸ HANZAL, Josef. *Nad Kutnarovými vzpomínkami na Brázdu*. In KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992, nestránkováno.

hospodářství, politice, sociální skladbě a kultuře.⁵³⁹ Ačkoliv tato generace byla například výrazně zaujata sociologií – mimo jiné ji velmi inspirovala kniha amerického sociologa J. M. Gilletta *Sociologie venkova* (česky 1828) – neusiloval *Časopis agrárního studentstva* stát se odborným periodikem, ale snažil se o umělecké zachycení vesnice, a to především literární. K němu se měla připojovat také publicistika, která by glosovala a komentovala aktuální hospodářské, politické a další dění.⁵⁴⁰ Právě proto s ním spolupracovali také autoři mimo nejužší redakční kruh, jako byli Knap a Křelina vydávající revui *Sever a Východ* (1925–1930), i starší Rudolf Rolíček nebo Antonín Matula, popřípadě Arnošt Inocenc Bláha, katolicky orientovaný básník a dramatik Václav Renč (1911–1973), dramatik a novinář Václav Štěch (1859–1947) nebo spisovatel Václav Prokůpek. Spolupráce s *Brázdou* pro generaci *Časopisu agrárního studentstva* znamenala příležitost, jak pokračovat ve své činnosti i po dokončení vysokoškolských studií.⁵⁴¹

Nová *Brázda* z konce roku 1928 dostává nový, větší formát a jako čtrnáctideník klade vyšší nároky na aktuálnost. Souvisí to ovšem i s potřebou vyjadřovat se k aktuální politické situaci, která bude sílit během třicátých let. K dalším inovacím patřila práce s citáty, které se vyskytují například na volném místě na podvale nebo mezi hlavními články. Drobné změny zasáhly i rozvržení rubrik, například vzniká oddíl Studentika. A ačkoliv časopis zavádí i novou rubriku Krásná literatura, literárních témat se v něm vyskytuje méně. Většina textů zaměřených na literaturu je podepisována signaturami, pozoruhodnou výjimku představuje slovenský literární kritik a historik Ján Hamaliar (1905–1931) píšící o slovenské literatuře.

Až do roku 1932 časopis pokračoval v nově nastavené linii, tedy ve stále silnějším sepětí s politickými a hospodářskými tématy. V roce 1931 dokonce zavedl kurzívou sázený úvodní redakční text, který je novým prostorem pro vyjadřování redakčního názoru.

Literární publicistika se v této době sestává především z recenzí nově vyšlých titulů podepisovaných autorskými signaturami – nejčastěji VAZ. (V. A. Z.) nebo V. Š. (pravděpodobně Václav Štěch) nebo Rk. K významným literárním tématům se však bezesporu řadí připomínka Aloise Jiráska po jeho smrti v roce 1930.

Od roku 1933 vede *Brázdu* nově Stanislav Roda (?)⁵⁴² jako její dlouhodobý spolupracovník. Podle

⁵³⁹ KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992, s. 5.

⁵⁴⁰ Tamtéž, s. 6–8.

⁵⁴¹ Tamtéž, s. 29.

Přijetí nové podoby časopisu zachycuje Kutnar, když píše o tom, jak v roce 1928 reagoval ostatní agrární tisk, popřípadě tisk vůbec. Kutnar píše, že Lidové noviny novou skupinu v redakci nazvaly jako „odboj agrární inteligence proti straně“. Reakci agrárního tisku Kutnar popisuje jako prezíravé mlčení. Tamtéž, s. 43.

⁵⁴² Podrobnější údaje o Stanislavu Rodovi se nám nepodařilo dohledat. Jedinou naší stopou je sborník *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století*, kde se píše, že studoval práva a byl „duší skupiny“ okolo *Časopisu agrárního studentstva*. Viz HARNA, Josef. K charakteristice politických elit agrárního hnutí v českých zemích a na Slovensku. In RAŠTICOVÁ, Blanka, ed. *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.-25. května 2006*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2006, s. 15.

Uvedenou značku (?) použijeme i u dalších autorů, o nichž se nám nepodařilo dohledat žádné informace.

Kutnara znamenalo toto období novou snahu o oživení generační skupiny a získání nových spolupracovníků.⁵⁴³ Číslo se nově dělila na hlavní články a rubriku Poznámky, která zahrnovala drobné texty recenzí, glos a komentářů, případně polemik politických, literárních, společenských... Stoupající tlak na aktuálnost a potřeba reflexe současnosti korespondovala i s novou změnou designu hned následující rok. *Brázda* dostala novou obálku využívající geometrické tvary kruhu, čtverce a tučných linií od grafika Jana Rambouska (1895–1976), který také připravoval předplatitelské prémie v podobě portrétů agrárnických politiků.⁵⁴⁴ Nová sazba na dva sloupce využívá k oddělování textů výrazné prvky jako tučné písmo, svislé a vodorovné tučné čáry sloužící jako odrážky a orientátory. Texty však fakticky pouze „tečou“ jeden za druhým a dělení do rubrik zcela zmizelo. Literatura ustupuje do pozadí, stává se spíše doplňkem, o to víc pozornosti se dostává žurnalistice.⁵⁴⁵

V posledním roce sledovaného období se *Brázda* mění v *Revoluční týdeník agrárního hnutí*, a to z důvodu potřeby rychle reagovat na měnící se situaci.⁵⁴⁶ Uvnitř se vrací víceméně původní design: prosté rozdělení na dva sloupce, patkové antikvové titulky. V textech se častěji uplatňuje grafické zvýraznění kurzívou, tučným písmem nebo prostrkáním, které má jednotlivé části textu a jejich vyznění zdůraznit. Platí to především pro texty v části Poznámky, která následuje jako prostor pro publicistiku po hlavních člancích. Tento ročník pokračuje také v práci s dopisy čtenářů. Kultura, jíž se věnují i nadále Josef Knap, František Křelina, Václav Renč nebo M. Janer (?) je jen jedním z mnoha témat.

Během devatenácti sledovaných ročníků stačila *Brázda* poměrně plynulým postupem bez příliš radikálních změn pozměnit svou koncepci z výrazně kulturně orientovaného měsíčníku v týdeník zaměřený na aktuální publicistiku, a to převážně politickou.

3.2.3. Kořeny národa v selské moudrosti

Témata národa, demokracie a zahraničních vzorů, na něž se soustředíme ve snaze o pochopení a zobrazení skutečnosti, jak se medializace literatury stávala součástí politické komunikace, mají v *Brázdě* poměrně výrazný prostor a do určité míry se v textech vzájemně prolínají.

Jak už bylo napsáno výše, klíčovým tématem *Brázdy* je otázka definice selství. Aby bylo možné pochopit, kdo je sedlák, jaká je jeho role v širším společenském celku, je zároveň potřeba pracovat s

⁵⁴³ Tamtéž, s. 44.

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 53.

⁵⁴⁵ V souvislosti s rokem 1936 Kutnar píše: „Neumlkala ani kritika mělké a úplatné žurnalistiky, její malé odpovědnosti a odborné i kulturní kvality. Byla proto zdůrazňována potřeba její výuky a výchovy a zařízení Stavovské organizace v novinářské komoře, která by mohla podstatně přispět ke zvýšení úrovně žurnalistiky.“ Tamtéž, s. 101.

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 114.

pojmy jako je stát a národ. Jak si ukážeme, právě národ je důležitým pojmem pro pochopení agrárního uvažování o roli venkova.

Hned v prvním čísle prvního ročníku nacházíme text profesora Otakara Srdínka, který uvažuje o podobě kulturní politiky mladé Československé republiky. V první řadě nabádá k přehodnocení dosavadních plánů kulturní politiky. Doslova píše: „Kulturní program svobodného národa nesmí býti opsán z programu národa zotročeného.“⁵⁴⁷ Teď totiž vzniká nový úkol spočívající v tom, že je potřeba starat se i o další země, mezi nimiž jmenuje Slovensko. Jinými slovy, Češi jsou národem, který má zodpovědnost za ostatní země v rámci Československa. Zároveň Srdínko zdůrazňuje, že povinností národa, který je svobodný, je mít velké a významné kulturní plány. Píše, že český národ byl při mnoha různých příležitostech mezi ostatními slovanskými národy uznán jako kulturně nejvyspělejší, a to dává Čechům roli učitelů.⁵⁴⁸ Národní vyspělost není pouze výsadou, ale zároveň úkolem – úkolem celého národa, z čehož vyplývá zásadní role promyšlené kulturní politiky. Nabízí se samozřejmě otázka, jak je za takových okolností definován národ a v čem spočívá pojetí kultury podle agrárníků.

V roce 1933 píše autor pod šifrou Kr. o knize Antonína Palečka *Nové selství*, v níž Paleček představuje definici ruralismu jako nepolitického kulturního hnutí usilujícího o vyrovnání rozdílu mezi venkovem a městem. Mimo jiné připomíná, že někdy je ruralismus pojmem pro literární hnutí, které se ale snaží vesnici chápat izolovaně jako specifickou kulturní oblast. Autor recenze Palečkovy knihy však píše, že národ tvoří kulturu jako celek a je tedy nutno chápat ji v syntéze celku a zároveň povzbuzovat vesnici, aby přinášela svůj díl národní kultuře.⁵⁴⁹

Národ, který vyrůstá z půdy – dokonce způsobem podobným jako vyrůstají rostliny, jak píše v poněkud přepjaté metafoře novinářka Doubravka Reisová (1895–1944)⁵⁵⁰ – čerpá ze své země sílu. Vztah k půdě je totiž, jak jsme už psali, nezcizitelným, v zemi jsou svým způsobem materializovány národní kořeny. Zde se agrárníci přidržují úvah, které mají svůj původ v obrozeneckém pohledu na venkov. Vycházejí ve své podstatě z teze, že bohatství národní kultury vychází ze selského prostředí, respektive z venkova. Venkov je totiž prostorem, kde zůstává pochopení tradic a kde probíhá jejich neustálá aktualizace dodržováním a opakováním.⁵⁵¹

Nejen v přímé souvislosti s ruralismem můžeme u agrárníků vnímat opozici mezi městem a venkovem,⁵⁵² vyplývá také z celkového zaměření na regiony a bohatství jejich kultury. Zatímco venkov interpretují jako prostředí tradice, na druhé straně stojí městská kultura, která je popisována

⁵⁴⁷ SRDÍNKO, Otakar. Kulturní politika Československé republiky. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 1, s. 8.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 8–12.

⁵⁴⁹ Kr. Několik poznámek k ruralismu. *Brázda*, 1933, roč. 14, č. 19, s. 303.

⁵⁵⁰ REISSOVÁ, Doubravka. Charles Ferdinand Ramuz – mystik venkova. *Brázda*, 1927, roč. 8, č. 1, s. 23–25.

⁵⁵¹ Mohli bychom v podstatě uvažovat o venkovu jako o prostoru udržování kulturní paměti.

⁵⁵² Viz např. ZAHRADNÍK-BRODSKÝ, B. Jižní Čechy v české literatuře. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 5, s. 129–137.

jako kultura industrialismu, částečně mechanizovaná a dokonce, jak píše Alois Mrštík, kultura falešná,⁵⁵³ která se velmi výrazně orientuje na hmotu a hmotné zajištění. Mrštík zároveň podotýká, že je potřeba národ neustále kulturně vzdělávat a vnášet do kultury idealismus jako princip povznášející její hmotnou podobu a snažit se národní kulturu sjednotit, protože národní jednota je důležitá pro zachování demokracie.⁵⁵⁴

Na druhé straně je ale dobré podotknout, že i v případě selské kultury autoři vnímají, že venkov má oproti městu odlišnou pozici z hlediska dostupnosti kulturních statků, které se jim nabízí. Z tohoto důvodu například Josef Knap ve svém článku *Venkovu o četbě* píše, že zatímco ve městě se kultura sama nabízí, na venkově čeká čtenáře delší cesta, než se ke kulturním statkům dostane.⁵⁵⁵

Tematizace národa, s níž agráři pracují, se opírá, jak už bylo řečeno, o kořeny z 19. století. Není proto nikterak překvapivé, že *Brázda* připomínala některé autory, v jejichž dílech agráři spatřovali zvláštní hodnoty pro výchovu, formování a utváření národa.

K obdivovaným a připomínaným autorům patří například Božena Němcová, uváděná nejen ve vztahu ke stoletému jubileu, ale také v kontextu své literární tvorby a jejího přijetí. Tak je tomu třeba v literárně-sociologické úvaze o Starém bělidle, která porovnává literární zobrazení, předpokládanou skutečnost a čtenářsky vybudovanou projekci vzpomínky na babičku v konkrétním fyzickém prostoru.⁵⁵⁶ Ačkoliv nenacházíme explicitně vyjádřené důvody, proč je Božena Němcová pro agráři důležitou autorkou, vysvětluje to z kontextů, v nichž se objevuje. Jednak je to neodmyslitelná souvislost s *Babičkou*, která je v titulní postavě reprezentací venkovské moudré ženy, jednak je to její národopisné zaměření, které připomíná František Obrtel v článku *Božena Němcová politisuje s chodskými sedláky*.⁵⁵⁷

Mnohem výrazněji *Brázda* připomíná Karla Havlíčka Borovského, a to jako osobnost hodnou následování. Jednak v jeho vztahu k národu,⁵⁵⁸ jednak jako politika a také muže, který se snažil národ vzdělávat a vytvářet jeho politickou linii, tedy dávat národu směr. Národ bylo totiž v první řadě třeba vzkřísit (což probíhá na jazykovém základě) a národu vzkříšenému je třeba dodat národní politiku.⁵⁵⁹ V Havlíčkovi dokonce lze podle *Brázdy* spatřovat toho, kdo položil základ národní

⁵⁵³ MRŠTÍK, Alois. Venkov a kultura. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 1, s. 5.

⁵⁵⁴ MRŠTÍK, Alois. Venkov a kultura. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 1, s. 5–6.

⁵⁵⁵ KNAP, Josef. Venkovu o četbě, část I. *Brázda*. 1926, roč. 7, č. 4, s. 110.

⁵⁵⁶ OBRTEL, F. Božena Němcová politisuje s chodskými sedláky. *Brázda*. 1920, roč. 1, č. 2–3, s. 103–109.

⁵⁵⁷ OBRTEL, F. O „Staré Bělidle“. *Brázda*. 1920, roč. 1, č. 7, s. 328–333.

⁵⁵⁸ OBRTEL, Fr. Mezi skepsí a věrou. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 1, s. 27–29.

⁵⁵⁹ NÝDR, Jaroslav. Karel Havlíček. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 7, s. 207–209.

Vztah k národu a případná didaktická tendence je v *Brázdě* vnímána pozitivně. Proto například Adolf Chaloupka v souvislosti s výročím sedmdesáti let od úmrtí Josefa Kajetána Tyla připomíná některá jeho dramata a píše, že *Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové* řeší otázku sebeurčení národa nebo *Jan Žižka* zase pro změnu divadelně zpracovává úvahy o demokracii. Viz CHALOUPKA, Adolf. Josef Kajetán Tyl. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 5, s. 142–145.

samostatnosti a definoval ve svých textech podstatu demokracie.⁵⁶⁰ Havlíček je také ideálem novináře,⁵⁶¹ což, jak jsme již podotýkali, platí víceméně obecně pro meziválečné úvahy o novinářství.

Pochopitelně se nabízí otázka, zda autoři *Brázdy* Havlíčka nějakým způsobem zasazovali do širšího rámce agrární ideologie. Odpověď nalzáme v článku ke stoletému výročí jeho narození. Autor, literární historik Karel Hikl (1886–1968), hned na úvod popisuje Havlíčka jako velikého novináře a „národního mučedníka“. Vidí ho jako politika a spisovatele vysokých literárních kvalit, který si zvláště uvědomoval, jaký tlak působí na český národ ze strany Němců. Havlíčkovo národní uvědomění ale podle Hikla vycházelo už z jeho kořenů. Píše o rodově dané vytrvalosti, pracovitosti, podnikavosti, přičemž celkové nastavení Havlíčkovy osobnosti odvozuje mimo jiné od houževnatosti, která patřila k „horskému lidu, z jehož středu pocházela Havlíčkova rodina“.⁵⁶² Havlíček tedy ani jako novinář není člověkem zcela městským, protože si přináší výchovou a původem vnitřně hluboce zakořeněné kvality venkovského člověka.

Vzhledem k tomu, že je selství zcela zásadním pojmem agrárníků, zabývají se také jeho zobrazením v literatuře. Zajímavým způsobem o něm píše František Wenzel (?) v literárně-historickém článku *Selský živel v literatuře české v roce 1920*. Snaží se nastínit historii podob sedláka v literatuře, přičemž vyzdvihuje období romantismu jako éru, kdy je tematizace sedláka zvláště markantní a kdy byl sedlák chápán jako zdravý a nezkažený projev národa.⁵⁶³

Úhelným kamenem pro definování selství a jeho role v národě se pro *Brázdu* ale nestala literatura romantismu, nýbrž románová kronika *Naši* Josefa Holečka (1853–1929). Jak *Našim*, tak i Holečkovi samotnému věnuje *Brázda* v součtu naprosto mimořádný prostor. Jazykovědec František Oberpfalcer (1890–1973) o něm ve druhém ročníku *Brázdy* píše, že Holeček jakožto spisovatel zpracovávající tematiku jihočeského venkova v letech 1840–1867 by měl být v poválečné situaci znovu připomínám, protože jeho dílo obsahuje „veliké bohatství moudrosti vytěžené z životní zkušenosti celých selských generací“. Holečka chápe jako vzor, který se zabývá vztahem sedláků nejenom k půdě, ale i ke zvířectvu, k přírodě, jejich vzájemnými vztahy, zbožností, vztahem k tradici, práci a podobně. Oberpfalcer také připomíná obrození národa ze selských vrstev a pracuje ve svém textu s pojmem „dědovina“⁵⁶⁴ namísto otčiny, čímž naznačuje hlubší vztah k minulosti rodu.

⁵⁶⁰ – a–. Živá slova Havlíčkova. *Brázda*, 1931, roč. 12, č. 12, s. 194.

⁵⁶¹ [Havlíčkem měřiti naši žurnalistiku]. *Brázda*, 1931, roč. 12, č. 7, s. 97.

⁵⁶² HIKL, Karel. Kořeny Havlíčkovy osobnosti, *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 8, s. 317–320.

⁵⁶³ Dále se Wenzel zabývá se vývojem za realismu a srovnává zahraniční a českou literaturu. Dělí selskou literaturu do dvou typů: první se věnuje minulosti sedláka, druhá současnosti. Výklad začíná vesnickou povídkou a pokračuje až k přítomnosti a připomíná náboženské souvislosti formování sedláka. Pracuje při tom s konkrétními autory a díly. WENZEL, František. Selský živel v literatuře české. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 10, s. 20–31.

⁵⁶⁴ OBERPFALCER, Fr. Selská moudrost Holečkových „Našich“. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 1–2, s. 10–19.

Když o rok později Holeček slaví sedmdesáté narozeniny, věnuje mu *Brázda* velkou část prvního čísla. Úvodní článek Antonína Matuly obsahuje stručné vyjádření vztahu, který ke spisovateli agrární inteligence chová: „Pravím prostě: Milujeme Holečka.“⁵⁶⁵ Důvodem k tomuto citovému vyjádření je Holečkova touha již desetidílná sága *Naši* a její zaměření na selský lid. Matula Holečka vidí jako toho, kdo vyjadřuje selskou víru v důležitost rodné země, zdravý rozum, práci, spravedlnost, tematizuje lásku národa k rodné zemi a potřebu mravního řádu. Náboženství, které k tomuto řádu také vede, ale podle Holečka nesouvisí s nějakou církevností, nýbrž s žitým křesťanstvím. Matula souzní s Holečkovým náhledem na sedláky jako na lidi „nejušlechtilejších duševních i mravních hnutí“. Vidí v Holečkovi selský optimismus, zároveň tradicionalismus, který zdůrazňuje kořeny, což se ovšem nevyklučuje s pokrokem jako snahou o zdokonalování toho, co se osvědčilo.⁵⁶⁶

Tento článek můžeme do určité míry označit za manifest prvních ročníků *Brázdy* a jejího pojetí selství. V témže čísle píše o *Našich* také spisovatel Antonín Řezáč (1877–1954). Ten dokonce uvažuje o Holečkově poslání v národě. Píše, že sedláka zaskočila moderní doba a Holečkovi *Naši* mu mohou poskytnout cennou reflexi. Nevěnují se sice sedlákovému současnému, ale ukazují mu cestu minulých generací, tedy cestu, která se osvědčila a již je potřeba připomínat. Holečkova jedinečnost a jeho přínos spočívají pak právě v tom, jak komplexně dokázal sedláka zachytit.⁵⁶⁷

Dalším autorem, který Holečka v *Brázdě* interpretuje, byl Emanuel Chalupný, který píše: „Uvažovat o díle Holečkově znamená mluvit o životní otázce národa Československého.“⁵⁶⁸ Dokonce je přesvědčen, že nikdo neuvažuje o roli českého národa tolik jako právě Holeček. Chalupný píše o složitých geopolitických podmínkách československého území a vlivech, s nimiž se musel proto národ potýkat. Holeček spolu s Vrchlickým podle něj představují dva zásadní autory, kteří se úkolu národa a jeho pozici věnovali v básnické rovině. Zmiňuje překladatelskou činnost, srovnává Vrchlického příklon k západu a Holečkovo slovanství. V celém textu je patrné Chalupného sociologické uvažování, s nímž srovnává kariéru obou vrstevníků, a nakonec dochází k závěru, že Vrchlický je autor města, Holeček autor venkova. Z toho také vyplývá jejich přístup ke kultuře a nakonec i básnickému jazyku: zatímco pro Vrchlického je jazyk nástrojem a kultura města tekutou formou, Holeček symbolizuje stabilitu tradice.⁵⁶⁹

Vztah Holečka ke slovanství připomíná zvláště novinář a zastánce slovanské vzájemnosti Jan Herejt (1868–1947). Vyzdvihuje Holečkovo pojetí národa, který potřebuje být zakotven ve své slovanské minulosti. Připomíná však, že Holeček sice usiloval slovanskou spoluprací, ale zároveň byl

⁵⁶⁵ MATULA, Antonín. Věrověst. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 1.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 1–2.

⁵⁶⁷ ŘEZÁČ, A. Dojdou sedláci? *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 3–10.

⁵⁶⁸ CHALUPNÝ, E. Holeček a Vrchlický. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 10.

⁵⁶⁹ CHALUPNÝ, E. Holeček a Vrchlický. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 10–21.

přesvědčen, že každý národ si má současně zachovat to, co je mu vlastní: jazyk, víru, mravy, kulturu.⁵⁷⁰ Tato úvaha sleduje tentýž model, který se uplatňuje v agrárnickém pojetí regionalismu. Na jednu stranu je zdůrazňována potřeba národní jednoty a spolupráce, ale má to být jednota se zachováním pestrosti a krajových specifik.

Roli, jakou Holečkovu dílu někteří autoři přisuzují, tedy roli zdroje venkovské moudrosti, se skutečně podařilo vnést do povědomí selského prostředí, jak dokládá text rolníka Josefa Kašpárka, který v roce 1936 v polemice s Josefem Knapem hájí Holečka proti domnělému nařčení z umělosti a odmítání pokroku. Kašpárek v rubrice Co soudí naši čtenáři píše, že Knap nevidí, jak živý byl Holečkův přístup k vesnici, jak silná byla jeho víra v pokrok, a že je velmi krátkozraké odsoudit ho za psaní od stolu z Prahy. Kašpárek zdůrazňuje, že selský stav má zásadní funkci pro národ při jeho zápasech, proto ho má národ všemožně podporovat. Selská moudrost, jíž Holeček zachytil, je nezbytná, protože z ní vyplývá mravnost a sociální i hospodářská budoucnost. V tom pak spočívají úkoly selství pro zachování národa, a proto je Holečka potřeba stále znovu číst jako studnici selské moudrosti ku prospěchu nejenom selského stavu, ale celého národa.⁵⁷¹

Kašpárkův dopis je zajímavý v několika ohledech. Ačkoliv se v podstatě mívá s obsahem Knapova článku, s nímž chce polemizovat, jeho reakce má logickou strukturu a bezchybnou argumentační návaznost, jakou bychom možná v textu podepsaném rolníkem neočekávali.⁵⁷² Text je ovšem pozoruhodný také pro porovnání slohových postupů a práce s jazykem ve zmiňovaných článcích. Platí, že podobně, jak má *Brázda* jasnou a promyšlenou strukturu jednotlivých čísel, pracuje stejně i s jazykem. Kromě textů, které mají slavnostní charakter, jako jsou články k výročím, převažují hlavně výkladový a úvahový postup a tíhnutí k odbornému stylu, v němž se například při tematizaci národa objevuje patos sloužící k emoční apelativnosti. Naproti tomu Kašpárkův text prozrazuje rozhořčení autora a silnou emotivnost.

Brázda ve vztahu k národu připomíná i další spisovatele, byť žádnému z nich nevěnuje takový prostor jako Josefu Holečkovi. Zvláštní úcty se dostává spisovatelkám Růženě Svobodové (1968–1920), kterou autoři *Brázdy* označují za autorku projevující silnou vůli k boji za svobodnější národ, a to díky světu, jak ho vyobrazuje,⁵⁷³ a Elišce Krásnohorské (1874–1926), v níž spatřují bojovnici za práva nejen české ženy, ale i celého českého národa.⁵⁷⁴ Třetím autorem, jehož interpretují jako významného pro vývoj národa, je Alois Jirásek. Například v roce 1921 píše Karel Hikl o zobrazení českého venkova v Jiráskově díle. Kromě Jiráskovy schopnosti dobře si všimnout a zaznamenávat charakteristiky své domoviny oceňuje jeho nasazení pro národopisnou věrnost a chápe ho jako toho,

⁵⁷⁰ HEREJT, Jan. Holeček – Slovan a novinář. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 22–29.

⁵⁷¹ KAŠPÁREK, Josef, rolník. Holečkovu selství. *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 16, s. 263–264.

⁵⁷² Na druhou stranu nevíme, jakým způsobem redakce zaslané texty editovala.

⁵⁷³ KONRÁD, Edmond. O Růženě Svobodové, *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 1, 41–44.

⁵⁷⁴ Eliška Krásnohorská 1847–1926. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 10, 299.

ktdo svým ideovým působením v knihách připravil národní odboj na jeho práci za první světové války – konkrétně píše Hikl o spisovatelově vlivu na legionáře.⁵⁷⁵ Jiráskův nekrolog v roce 1930 popisuje pohroužení národa do smutku, který zahalil zvláště venkovské čtenáře.⁵⁷⁶

S literární sférou souvisí také úcta, kterou *Brázda* chová vůči F. X. Šaldovi. Václav Štěch v roce 1929 píše: „Šalda a Masaryk jsou dnes jediné dvě opravdu velké kulturní hodnoty v národě. Hrdina-kritik (a tím také formulovatel českého ducha) a hrdina-tvůrce státu.“⁵⁷⁷ Ačkoliv o Šaldovi *Brázda* nepsala příliš často, pokud byl zmiňován, pak jako významná osobnost mimořádného ducha s neutuchající láskou k vlasti.⁵⁷⁸

Když František Kutnar vzpomíná na rok 1937, zmiňuje tři významné osobnosti, které toho roku zemřely. Píše o Josefu Pekařovi jako „zakladateli moderního agrárního dějepisectví“, o Masarykovi, kterého generace *Brázdy* chápala jako osobnost, jež jednak vedla národ v nejdůležitějším okamžiku na rozhraní dvou epoch, ale zároveň byla vzorem v soukromém životě svou vírou v prozřetelnost a hlásáním vzájemné lásky. Do třetice píše o Šaldovi, k němuž se hlásila „nejen jako k tvůrčímu suverénu vědeckého slova, jemuž věda je velkou obdarovatelkou člověka, která povznáší život ke hvězdám, a mělo by proto modernímu státu velmi opravdově záležet na svobodě vědeckého bádání a na svobodném tradování vědeckých poznatků, ale hlásili jsme se k tomuto křesťansky od danému dělníkům božím i pro jeho literární glorifikaci sedláka, dělníka půdy, prvního a základního tvůrce na této zemi.“⁵⁷⁹ Ještě rok po své smrti je Šalda připomínán jako kritik a učitel, který velké umění viděl jako výsledek národní kultury a hrdinství národa, bojoval proti malosti a propagoval lidovou tvorbu jako základ národního umění v jeho nejširším kontextu. Nakonec je Šalda částečně vykreslen v podobě mučedníka: „S národem slabým a bloudícím musil chodit léta po poušti, byl obětí, ale nezradil ani sebe ani svůj lid.“⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ HIKL, Karel. Český venkov díle Aloise Jiráka, *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 7, s. 269–275.

⁵⁷⁶ –č.–. Venkov a Jirásek. *Brázda*, 1930, roč. 11, č. 15, s. 249.

⁵⁷⁷ ŠTĚCH, V. Jaký problém F. X. Šalda? *Brázda*, 1929, roč. 10, č. 4, s. 69.

⁵⁷⁸ Srov. např. STEHLÍK, Antonín. Za F. X. Šaldou, *Brázda*, 1937, roč. 18, č. 6, s. 82–83.

⁵⁷⁹ KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992., s. 114.

⁵⁸⁰ KRÁLÍK, Oldřich. Živá stopa. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 29, s. 463–465.

3.2.3.1. Rodná hrouda cizích autorů

Mimo domácí literární scénu samozřejmě *Brázda* sledovala i literaturu zahraniční. Pozornosti se jí dostává především ve dvou podobách. Jednak to jsou odborné články, převážně literárněhistorické, jednak také upozornění na nově vycházející knihy, ať už v podobě recenzí nebo stručných informativních přehledů sestávajících se z krátkých zpráv. Oblasti zájmu odpovídají tomu, co jsme už zmiňovali v souvislosti s časopisem *Sever a Východ*. Na jedné straně *Brázda* píše především o polské literatuře, na druhé straně se nepřehlédnutelným způsobem věnuje literatuře severské.

Z polských autorů *Brázdu* zaujal především Władysław Reymont (1876–1925), jehož román *Chłopi* srovnává autor podepsaný šifrou M. M. s Mrštíkovým *Rokem na vsi* a Holečkovými *Našimi*. Připomíná děj a chválí překlad.⁵⁸¹ Jak Reymont, tak fenomén polských sedláků – chlopů – bude *Brázdu* zajímat i nadále, proto například v roce 1922 Knap (pod šifrou Kp.) píše na výše uvedený román recenzi, kde se zaměřuje především na autorský románový přístup,⁵⁸² v roce 1924 píše literární historik a překladatel z polštiny Josef Bečka (1894–1955) o Reymontovi životopisně zaměřený článek do rubriky Profily.⁵⁸³ Zájem o polského spisovatele a jeho román vyplývá z jeho ruralistického směřování, příklonu k přírodě, lidu a „rodné hroudě“.⁵⁸⁴

Tematizace vesnice nebo selství v polské literatuře se v *Brázdě* také stala předmětem několika odborných článků literárního kritika a novináře Václava Dreslera (1880–1953).⁵⁸⁵ Otázku širšího pojetí literární kultury nabízí zase článek Josefa Bečky o významu Krakova pro polskou literaturu.⁵⁸⁶

Referování o severské literatuře je v *Brázdě* nejhojněji zastoupeno počátkem dvacátých let. V přehledech vyšlých knih, které sestavoval Josef Knap, jsou speciální přehledy knih severských autorů, z nichž některé vycházely v edici Severská knihovna Československých podniků tiskařských. Knap tuto knižnici chválí a vnímá jako záslužný počín, že se u nás bude vydávat severská literatura. Ve svém článku tuto literaturu také charakterizuje, píše o jejím vztahu k přírodě a dodává, že kromě ruské přírody žádná jiná „neosvítila tak výrazně duši člověka“.⁵⁸⁷

K oblíbeným autorům patřili zejména švédská spisovatelka Selma Lagerlöfová (1858–1940)⁵⁸⁸ a norský spisovatel Knut Hamsun (1859–1952). Například v roce 1921 Knap píše recenzi na jeho

⁵⁸¹ M. M. Polská vesnická eposej. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 19, s. 67–69.

⁵⁸² Kp. Reymontovi polští sedláci. *Brázda*, 1922, roč. 3, č. 6–7, s. 290–292.

⁵⁸³ BEČKA, J. Władysław Reymont. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 4, s. 113–114.

⁵⁸⁴ Viz F. O. Čím zvítězil Reymont. *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 1, s. 30.

⁵⁸⁵ DRESLER, V. Současná polská vesnice v polské literatuře. Část I. *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 12, s. 180–182; DRESLER, V. Současná polská vesnice v polské literatuře. Část II. *Brázda*, 1937, roč. 18, č. 13, s. 200–202; DRESLER, V. U polských selských básníků. *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 1, s. 6–8.

⁵⁸⁶ BEČKA, J. Význam Krakova polské literatuře. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 3, s. 90–91.

⁵⁸⁷ Kp. „Severské perly“. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 5, s. 217.

⁵⁸⁸ Severští mistři (I.). *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 4, s. 171–173; Kp. Knihy severských romanopisců. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 8, s. 360–361.

knihu *Město Segelfoss* a snaží se novou knihu zasadit do širšího kontextu autorova vývoje. Píše, že se Hamsun stále více přesouvá k pozici básníka a jak se mění jeho způsoby zpracování témat. Teprve na konci textu se Knap dostává k samotné knize. Jakkoliv Hamsuna především chválí za jeho básnické popisy, zároveň píše, že v některých ohledech jako kdyby ztrácel konzistenci a nechával se příliš unést jenom dojmy na úkor samotného vyprávění. Stejným způsobem v podstatě hodnotí i knihu, u které vidí příliš málo děje, spíše heslovitost a pouze charakteristiku postav.⁵⁸⁹

Zmíněná Knapova recenze je pro *Brázdu* svým způsobem charakteristická. Pracuje se širšími kontexty, snaží se přiblížit souvislosti dalších autorových děl nebo vysledovat jeho vývojovou linii. Hodnocení textu se nezakládá na pouhé sympatii k autorovi nebo jeho tématu, ale i přes vyjádřené sympatie upozorňuje na chyby. Při tom všem stojí subjekt kritika v pozadí, například důsledně dodržuje er-formu, a nakonec nechává závěrečné hodnocení na čtenáři – předloží mu fakta a předpokládá jeho vlastní úsudek. Ve srovnání s recenzentskými postupy ostatních periodik, kterým se věnujeme, je tento způsob psaní o literatuře velmi racionální a zároveň nekonfliktní.

Ve vztahu k Hamsunovi zmiňme ještě jednu recenzi, a to na knihu *Matka země*. Jedná se pouze o krátkou součást literárního přehledu, vyjadřuje však poměrně přesně to, co agrárníky a ruralisty přitahovalo na severské literatuře. Knap Hamsunův příběh chválí za propojení člověka a jeho přírody, propojení s Bohem a zemí jako dárkyní života.⁵⁹⁰ Soustředění na zahraniční literatury je v totiž v případě *Brázdy* hlavně hledáním toho nejbližšího k vlastní linii – ideově i umělecky.

3.2.3.2. *Vlast a vlastenci a nacionalismus*

Jestliže agrární hnutí pracovalo s myšlenkou definování národa na základě půdy a tradice, nevyhnutelně se nabízí otázka, jak se *Brázda* staví k nacionalismu a vlastenectví. Když se například podíváme na články zabývající se tvorbou Viktora Dyka, zdá se, že *Brázda* k nacionalismu přistupuje velmi opatrně. Například v roce 1922 najdeme text na pomezí recenze a glosy ke sbírce ještě předválečných básní, kde autor tlumočí Dykovu úvahu o tom, jak snadné je diskreditovat nacionalismus. Autor ale tlumočí – bez komentáře.⁵⁹¹ V témže roce vychází další Dykova sbírka válečné lyriky, kterou autor, jenž o ní píše, vidí jako podléhající obrozeneckým tendencím, dokonce se zmiňuje o „vlasteneckém pathosu“. Zdá se tedy, jako by vlastenecké snahy byly něčím přežitým, něčím starým, co už v novém státě není potřeba.⁵⁹²

V roce 1931 píše autor se signaturou Sk. Dykův nekrolog. Píše, že byl básníkem politicky

⁵⁸⁹ KNAP, Josef. Severští mistři. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 6, s. 265–266.

⁵⁹⁰ KNAP, Josef. Prosa původní i přeložená. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 4, s. 185–186.

⁵⁹¹ F. (). Viktor Dyk: Pohádky z naší vesnice. *Brázda*, 1922, roč. 3, č. 1, s. 39–40.

⁵⁹² [Viktor Dyk poslední rok]. *Brázda*, 1922, roč. 3, č. 6–7, s. 292–293.

nacionalistickým a bojoval o národ a vlast. Dykův nacionalismus není v zásadě hodnocen, jenom je uvedeno že po válce byl těžko udržitelný, zatímco dříve ho válka rehabilitovala a ospravedlnila. Dyk je líčen jako rytíř nebo někdo, kdo se pouští do boje s rozvahou dobrým rozmyslem, používá pouze čestné zbraně. Jeho postoje básníka i politika byly totiž podřízeny jeho vlasteneckým citům.⁵⁹³ Jinými slovy: láska k vlasti a národu je v pořádku, ovšem i ji je podle všeho potřeba přizpůsobovat situaci, proto mohou některé formy nacionalismu a vlastenectví být přežití.

Budeme-li ale listovat *Brázdou* dál, ukáže se, že s pojmem nacionalismus pracuje poměrně často. V roce 1924 Alois Mrštík (1861–1925) píše o potřebě nacionalismu pro zdravý kulturní vývoj národa.⁵⁹⁴ Další autoři připomínají, že je potřeba vědomí vlastní minulosti a kulturního dědictví předků, protože „není zle s národem, v němž je tak živé a tak silné vědomí jeho velké minulosti“.⁵⁹⁵ V roce 1925 Věnceslava Zimová v recenzi legionářského románu Rudolfa Medka (1890–1940) *Ostrov v bouři* zdůrazňuje, že je nezbytný „zdravý národní egoismus, chráníci národ od sebevražedných spasitelských experimentů“.⁵⁹⁶ O dva roky později Adolf Chaloupka v literárně-sociologickém článku o čtenářství připomíná některé ohlasy národního obrození a v duchu ne nepodobném národně buditelemu snahám opakovaně vyzývá k osvětovému působení knihou.⁵⁹⁷

Ve třicátých letech se pronárodní a osvětové působení začíná častěji spojovat také s rolí spisovatelů. V článku z roku 1932 nazvaném příhodně *Spisovatelé a doba* se dočítáme, že účast spisovatelů na národním osvobození dokázala, jak autorské tvůrčí živé slovo může zasahovat osud národa i celého lidstva, což je podle autora v současné době zvláště potřeba.⁵⁹⁸

V roce 1934, když v souvislosti s nepokoji pražských studentů vznikly manifesty pravicových a levicových umělců, píše autor se šifrou ut. mírně ironickou glosu. „Poněvadž manifesty se krásně píší a především takové, jichž jsme svědky v dnešní době, obsahově prázdné a jen trucovité, není třeba, proč bychom se rozčilovali. Nás jen těší, jak naše československá obec spisovatelská je myšlenkově čilá a jak dovede svůj čistý umělecký groš směřovat za lesklé pozlátko uličního potlesku a denních vášní a nenávistí.“ Nakonec autor textu vybízí umělce, aby se vrátili k tomu, co zušlechťuje a povznáší a co pomáhá národu jako celku: aby se vrátili k umění.⁵⁹⁹

Koncem března 1938 po rozchodu Vítězslava Nezvala se skupinou surrealistů otiskuje autor J. H.

⁵⁹³ Sk. Básník-bojovník. *Brázda*, 1931, roč. 12, č. 11, s. 170.

⁵⁹⁴ Mrštík používá archaický pravopis „nationalismus“ a tímto pojmem má na mysli vědomí národnosti. Viz MRŠTÍK, Alois. Venkov a kultura. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 1, s. 4.

⁵⁹⁵ ZACHOVAL, Jan. U nás doma. *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 7, s. 221.

⁵⁹⁶ V. Z. [Rudolfa Medka „Ostrov v bouři“], *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 8, s. 250–251.

⁵⁹⁷ CHALOUPKA, Adolf. Kniha a četba. *Brázda*, 1927, roč. 8, č. 2, s. 48–53.

⁵⁹⁸ – a –. Spisovatelé a doba, *Brázda*, 1932, roč. 13, č. 17, s. 272.

⁵⁹⁹ ut. Manifest našich spisovatelů. *Brázda*, 1934, roč. 15, č. 18, s. 240.

Tentýž autor v následujícím čísle stejně ironicky hodnotí, že u zmíněného manifestu spisovatelů je naprostá většina signatářů je v podstatě neznámých. Pokud spisovatelé mají být „reprezentací kulturní síly národa“, ukazuje se jejich manifest jako velmi bezzubý. Viz –ut. Prý také spisovatelé. *Brázda*, 1934, roč. 15, č. 19–20, s. 269.

komentář k aktivitám současných spisovatelů v momentu, kdy těžkne politická situace. Má pocit, že spisovatelé mlčí: „Snad jednou také dojde na to, že osud národa a jeho státu jim bude stát za nějaké slovo. Snad to bude slovo pořádné na rozdíl od pevných a frázovitých manifestů.“ Kritizuje, že ve chvíli, kdy je potřeba jasné slovo, spisovatelé stojí stranou, zatímco dokud se nic zásadního nedělo, bylo snadné vydávat manifesty.⁶⁰⁰

Číslo z konce května téhož roku přináší článek Jana Pazdery (?) reagující na manifest spisovatelů *Věrní zůstaneme* z 15. května. Pazdera píše o spoustě nejrůznějších manifestů z poslední doby a o tom, jak zeslábla funkce intelektuálů v národě. Přestali vykonávat veřejné funkce, pracovat na veřejném mínění, v podstatě se veškerá kultura přesunula jenom do novinových diskusí. Situaci srovnává s národním obrozením a pokračuje, že úkolem básníka a spisovatele je pracovat s aktuálními idejemi a podílet se na formování národního života. Tvrdí, že ve zmíněném manifestu nezaznělo nic nového, kritizuje, že podpisy byly sháněny na poslední chvíli a nebylo příliš času si rozmýšlet, co vlastně lidé podepisují. Zároveň manifest podle Pazdery dokonale a rychle zapadl. Svůj článek končí tím, že doufá, že ti, kteří manifest nepodepsali, se odhodlají k nějakému skutečnému novému manifestu, k něčemu, co bude skutečně ku prospěchu.⁶⁰¹

Ve 37. čísle roku 1938, které vyšlo 14. září, píše Václav Renč o mimořádných okolnostech, jež jsou dané nejenom aktuálními politickými událostmi, ale také tím, že se blíží výročí dvaceti let vzniku první republiky. Donedávna měla podle Renče kultura čistě nacionální účel a byla mu podřizována. Píše, že skutečné projevy národní kultury nejsou něčím, co vzniká intuitivně samo, ale jsou výsledkem promyšlené práce. Vzhledem k vážné situaci je potřeba zvýšit intenzitu kulturní práce, ve všech kulturních odvětvích více napnout síly, přičemž je nezbytné usilovat o maximální čistotu projevu a prostředků, protože právě jen tehdy může vznikat národní kultura.⁶⁰²

Je zajímavé, že základ úvah o nacionalismu, které v *Brázdě* nacházíme, je v podstatě stejný. Určitá podoba národního uvědomění je zdravá a žádoucí. Má se projevovat prací pro národ, péčí o jeho zušlechtění. To je mimo jiné úkolem spisovatelů jako těch, kteří mají ve své podstatě ideologickou funkci. Toto jádro se po celou dobu nemění, jen se aktualizuje a mění se jednotlivé důrazy nebo intenzita apelativnosti požadavku.

3.2.3.3. Kulturou k demokracii

Pojem demokracie nebo demokratický se v textech zaměřených čistě na literaturu téměř neobjevuje, patří ale k úvahám o kultuře, kde nacházíme jednoznačnou spojitost: vyspělost kultury je

⁶⁰⁰ J. H. Po manifestech... mlčení. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 13, s. 203.

⁶⁰¹ PAZDERA, Jan. Slovo do prázdna. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 21, s. 329–330.

⁶⁰² RENČ, Václav. Nové kulturní úkoly. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 37, s. 591–593.

podmínkou pro zachování demokracie. To píše například hned v prvním ročníku *Brázdy* poslanec Cyril Horáček (1862–1943). Jen kulturní národ totiž dovede správně realizovat svobodu a vážit si jí. Zároveň ale – recipročně – teprve demokratické prostředí umožňuje skutečný rozvoj kultury ve všech vrstvách.⁶⁰³

Podobně uvažuje Alois Mrštík, když píše, že pro zachování demokracie je důležité prohlubovat jednak vztah k národu, jednak ale také vzdělanost.⁶⁰⁴ Adolf Chaloupka spatřuje podmínku zachování demokracie v lidovýchově,⁶⁰⁵ Václav Štěch dokonce tvrdí, že pro živou a fungující demokracii je potřeba více lidí Šaldova typu, tedy takových, kteří dovedou spojovat kulturní a politické působení.⁶⁰⁶

Ve třicátých letech získávají zmínky o demokracii novou podobu. Nejsou už jen voláním po kulturně osvětových procesech, ale mají v sobě nádech skepse nebo kritičnosti. Například slovenský článek *Stíny demokracie* začíná úvahou o tom, jak stoupá množství kritiky vůči demokracii, že není schopná řešit sociální a hospodářské problémy. Autor ale hlavní problém naší demokracie vidí jinde, a to v mravním úpadku.⁶⁰⁷

Na začátku roku 1938 píše Václav Renč poměrně rozsáhlý komentář s názvem *O kultuře a snobství*. Impulzem je mu anketa *Lidových novin* a efemérnost toho, co se tváří jako kultura. Pokračuje, že v literatuře a kultuře obecně chybí objektivní hlas, který by pomáhal zorientovat se, co je kvalitní, proto je větší prostor pro kulturní snobství, které stojí na heslech. Uvádí tři příklady takových hesel: pokrok, antiklerikalismus a demokracie. Renč se vymezuje vůči Melantrichu, okruhu *Lidových novin* a nakladatelství Fr. Borový, tedy okruhu politického realismu a pragmatismu. Píše o Čapkovi, že svým psaním a postoji vytváří „prostoduchou občanskost, která chce posilovat ideu demokracie a víru v ní“,⁶⁰⁸ ale ve skutečnosti je to pouze forma malosti a pohodlnosti, kdy si běžný občan řeší pouze své běžné věci.⁶⁰⁹

Do kontrastu k Čapkovi staví Nezvala, který naopak hledá experiment, iracionalitu a jeho směr, „jemuž Nezval výslovně slouží,“ píše, že „je jisté, že jde o hnutí v každém směru ‚revoluční‘ přesněji řečeno, nezakrytě destruktivní, uvolňující všechny vnější i vnitřní, všechny vědomé závazky, společenské i morální.“⁶¹⁰

Renč ale nakonec oba vidí jako důkaz literárního snobství nebo, mohli bychom říct, pozérství,

⁶⁰³ HORÁČEK, C. Kultura a demokracie. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 4, s. 153–155.

⁶⁰⁴ MRŠTÍK, Alois. Venkov a kultura. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 1, s. 5.

⁶⁰⁵ CHALOUPKA, Adolf. Po budoucnost. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 1, s. 18–24.

⁶⁰⁶ ŠTĚCH, V. F. X. Šalda a politika. *Brázda*, 1929, roč. 10, č. 5, s. 83–84.

⁶⁰⁷ MRÁZEK, P. Stíny demokracie. *Brázda*, 1932, roč. 13, č. 5, s. 73–74.

⁶⁰⁸ RENČ, Václav. O kultuře a snobství. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 2, s. 35.

⁶⁰⁹ Odmítavý postoj vůči Čapkovi pravděpodobně vyplýval z Renčova katolického smýšlení, které středový pragmatismus odsuzovalo pro jeho relativizaci hodnot.

⁶¹⁰ Tamtéž.

jemuž přidělení správné nálepky stačí k umělému formování kulturních preferencí společnosti. Končí odstavcem, který je vysázen s prostrkáním, aby byla zdůrazněna naléhavost myšlenky. Kultura se nemá uměle vytvářet, nýbrž má růst. Místo toho se česká kultura stala záležitostí kaváren, kde podléhá propagandě. Podle Renče je pak nesmyslné uvažovat o národní kultuře, protože soudobá kultura není autentická, ale naopak uměla vytvářena.⁶¹¹

Ukazuje se, že pojmy národa, demokracie a kultury se v agrárním uvažování spojují v jednom bodě vzájemného podmínění se: jen kulturní národ může formovat demokracii, ale jen demokracie poskytne národu dost prostoru ke skutečnému růstu jeho kultury.

3.2.4. Závěrem k *Brázdě*

Obecně je *Brázda* ukázkou ideového směřování agrární strany. Strana odvozovala podobu státu a identitu národa od jeho půdy, kterou tudíž chápala jako národní poklad. Podobně agráři zdůrazňovali tradici jako bohatství toho, co se v minulosti osvědčilo a co je třeba následovat. Jako hlavní prostor, kde se tradice udržuje a kde má svůj oživující charakter, vnímali venkovské prostředí, které díky vývoji selských rodů dokázalo uchovat nezbytné vědomí kořenů, ale také jedinečnou selskou moudrost. Tu je třeba udržovat, připomínat a správně předávat – zvláštní roli v tomto procesu přisuzují agráři ženám.

Zároveň bylo ale podle agráří také nezbytné venkov nadále rozvíjet, což souvisí s nepřehlédnutelnou vzdělávací a lidovými tendencí, která se promítá do agrárního uvažování o literatuře a kultuře a zdůrazňuje jejich formativní roli. Knihu a periodický tisk vykládali především jako prostředek ke zušlechtění ducha.

Brázdu charakterizuje jasná struktura časopisu a svým způsobem i žánrová sevřenost, která vychází z potřeby jasného a srozumitelného vyjádření. Převažuje v ní důraz na výkladový postup a analytický publicistický styl s výrazným nárůstem komentujících žánrů během 30. let. Zároveň bychom ale neměli přehlédnout ani časté tíhnutí k odbornému stylu, který koresponduje se snahou o odborné zachycení aktuální problematiky venkova a selství. Obojí plně odpovídá ideové koncepci vzdělávání, která vyplývá z charakteristiky meziválečného agrárního hnutí, jehož intelektuálové pocházející z venkova napínají síly ke kulturnímu a hospodářskému pozvednutí venkova.

Ačkoliv *Brázda* začíná jako periodikum výrazně literárně a kulturně orientované, které neopomíjelo připomínat výročí spisovatelů a podobně, se změnami vedení tato tendence mizí. Koncem třicátých let se literární publicistika soustředí jen na aktuální dění. Časopis se tak postupně vyvíjel od intelektuálně motivované kulturní revue v aktuální týdeník, přesto ale ideový základ zůstal stejný:

⁶¹¹ Tamtéž, s. 34–36.

jestliže národ vychází z půdy a sedlák je pro spojení s půdou klíčový, je nezbytné o něj pečovat. Jinak neobstojí ani kultura, ani demokracie.

3.3. Akord

3.3.1. Katolická literární publicistika a politický katolicismus

Chceme-li popsat podobu meziválečné katolické publicistiky, a to zvláště ve vztahu k jejímu literárně-kulturnímu působení, je třeba si připomenout, z jakých kořenů vyrůstá, co určuje její podobu. Setkávají se zde především vlivy Katolické moderny přelomu století, která usilovala o propojení tradičních katolických hodnot s novou estetikou, a politického katolicismu. Nezapomínejme totiž, že se prvorepubliková literární scéna rozděluje podle politických sympatií autorů.⁶¹²

V období mezi dvěma světovými válkami neměla katolická strana v českém prostředí zprvu nejjednodušší pozici, což vyplývalo z negativního vnímání spojovaného s předcházejícím období monarchie, kdy katolická církev symbolizovala „přísluhovače habsburské monarchie“. Bohumil Zlámal v katolickém (a mírně apologetickém) duchu píše, že pozici katolické církve kromě vztahu k habsburské monarchii znesnadňovaly projevy protestantství v české kultuře, odbojné jednání německých a maďarských menšin, které se zastřešovaly katolickým náboženstvím, dále ovšem také nepřipravenost katolíků na novou situaci v mladém státě, kdy náboženství mělo jiný vztah ke státnímu zřízení, než jak tomu bylo dříve.⁶¹³

Pochopitelně tak po první světové válce a vzniku Československa katolíci hledají způsob svého politického angažování. Ještě před první světovou válkou měli v Čechách dokonce sedm stran,⁶¹⁴ které se po válce centralizují. Československá strana lidová, jež reprezentovala politický katolicismus za první republiky, vznikla jejich sloučením, ovšem i nadále se v její podobě odrážely rozdíly plynoucí z předválečného hledání podoby politické reprezentace katolictví. Hlavní organizační strukturu ale stále představovaly dvě samostatné jednotky se shodným názvem Československá strana lidová, přičemž jedna působila v Čechách a druhá na Moravě.⁶¹⁵ I poté

⁶¹² Toho si všímali i současníci, jak dokládá Martin C. Putna vyjádřením Jaroslava Durycha. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010, s. 193.

⁶¹³ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918-1949)*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010, s. 34–39.

⁶¹⁴ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000, s. 63.

⁶¹⁵ Organizační vývoj českého politického katolicismu do roku 1938. In MAREK, Pavel, ed. *Politické programy českého politického katolicismu 1894-1938*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 22.

nicméně zůstával strana vnitřně rozdělená na menší lokální organizační celky.⁶¹⁶ V Čechách vedl stranu Bohumil Stašek (1886–1948), na Moravě Jan Šrámek (1870–1956),⁶¹⁷ jehož zásluhou se navzdory poválečné situaci, kdy katolické strany nebyly přijímány zrovna s nadšením, podařilo stranu pozvednout natolik, že od roku 1921 patřila k vládním stranám – v roce 1925 lidovci dokonce získali post třetí nejsilnější strany.⁶¹⁸

Při tom všem ale ve straně panovaly vnitřní neshody.⁶¹⁹ Ačkoliv samozřejmě zůstává stejný rámec daný náboženskou orientací a silným příkonem k tradičním hodnotám, z hlediska politických cílů převládala v katolickém politickém hnutí roztržičnost, což dokládá například skutečnost tří politických linií, z nichž jednu představuje Šrámkovo křesťansko-sociální křídlo, proti němuž stály pravicově orientované křídlo vedené Bohumilem Staškem a fašistické křídlo reprezentované například Janem Scheinostem (1896–1964).⁶²⁰

Jaroslav Aster, národněsocialistický politik, v roce 1922 o lidovcích píše, že se jejich strana vyznačuje výrazným nacionalismem, prohlašuje se za republikánskou stranu a v otázkách například hospodářských silně tíhne k socialismu.⁶²¹ Pro definování katolických programových cílů nicméně naštěstí zůstává řada styčných bodů v sociální a kulturní oblasti.

Hlavní zásadou katolické strany byla takzvaná idea křesťanského solidarismu. Jeho základem mělo být nastolení spolupráce všech sociálních vrstev a zlepšení stavu společnosti skrze mravní nápravu podnikatelů.⁶²² Když v roce 1920 vydávají lidovci svůj program nazvaný *Obnova lidské společnosti*, už na samotném začátku publikace se vymezují vůči kapitalismu, který charakterizuje především sobecké úsilí o maximální zisk. Do kontrastu s ním staví křesťanský socialismus.⁶²³ Sociální zaměření se stává pro lidovce hlavní charakteristikou, která je dokonce v mnoha ohledech přibližuje úvahám komunistů, jak si všímá například Alois Hajn v roce 1921, který ovšem dodává, že „proti komunismu uplatňuje spravedlnost a blaho všech, i nejslabších vrstev národa, proti kapitalismu křesťanské sociální ctnosti spravedlnost a lásku k bližnímu.“⁶²⁴ Katolický solidarismus odmítal

⁶¹⁶ FIALA, Petr et al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 196.

⁶¹⁷ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 36.

⁶¹⁸ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000, s. 64–65.

⁶¹⁹ *Organizační vývoj českého politického katolicismu do roku 1938*. In MAREK, Pavel, ed. *Politické programy českého politického katolicismu 1894-1938*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 23.

⁶²⁰ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000, s. 66.

⁶²¹ ASTER, Jaroslav. *Politické strany v Československu*. Praha: nákladem Dělnické akademie, 1922, s. 7.

⁶²² FIALA, Petr et al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 196–198.

⁶²³ STAŠEK, Bohumil, ed. *Obnova lidské společnosti: program a zásady Českosloven. strany lidové v Čechách*. Praha: Nákl. Ústřed. sekret. Českosl. strany lidové, 1920, s. 3–4.

⁶²⁴ HAJN, Alois. *O českých stranách politických*. Praha: Státní nakladatelství, 1921, s. 41.

třídní boj⁶²⁵ a jeho základem byly duchovní hodnoty. Ty ostatně prostupují i další body lidoveckého politického směřování za první republiky, které bychom mohli spolu s Bohumilem Staškem charakterizovat jako souboj ducha křesťanského řádu v demokracii s duchem liberalismu,⁶²⁶ který pro katolíky představovalo masarykovské vedení státu.

Zaměříme-li se na kulturní politiku lidovců, vidíme, že pro ně znamená především politiku školskou a výchovnou, přičemž do popředí pochopitelně vystupují sociální zájmy, například v otázce dostupnosti školství nebo hygieny.⁶²⁷ Podle již citovaného Jaroslava Astera ale strana „ve věcech kulturních a náboženských ovšem zůstala stranou zpátečnickou“, která v jeho očích toužila především po návratu starých pořádků ve smyslu vztahu státu a církve, jíž by jí například zůstal dohled nad školstvím.⁶²⁸

Nepřehlédnutelným bodem lidovecké kulturní politiky byl pochopitelně také „boj proti zdivočení mravů a zvláště proti zruďnému umění a zlotřilé literatuře“, jak stojí v návrhu programu české části strany v roce 1918.⁶²⁹ Takovéto volání se i nadále opakuje. Na druhou stranu lidovecké kulturní rezoluce uvažují i o prostředcích šíření katolických ideálů: kromě školy jimi má být i divadlo, film, rozhlas a literatura, stejně jako sport.⁶³⁰ Strana se také opírala o poměrně rozsáhlou spolkovou činnost a různé katolické organizace, z nichž některé vystupovaly apolitickým a nadstranickým způsobem, ačkoliv skrze vztah ke katolické církvi měly k lidové straně blízko.⁶³¹

⁶²⁵ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918-1949)*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010, s. 45.

⁶²⁶ STAŠEK, Bohumil. *Úkoly kulturní práce v československé straně lidové*. In STAŠEK, Bohumil, ed. *Československá strana lidová ve své práci a úkolech: lidová čítanka*. V Praze: Ústřední sekretariát československé strany lidové v Čechách, 1937, s. 146.

⁶²⁷ STAŠEK, Bohumil, ed. *Obnova lidské společnosti: program a zásady Českosloven. strany lidové v Čechách*. Praha: Nákl. Ústřed. sekret. Českosl. strany lidové, 1920, s. 21–22.
Tento způsob vnímání kulturního programu však chápeme jako dobově podmíněný. Viz například publikace Aloise Janáčka z roku 1922, která kulturní program vymezuje otázkami národními náboženskými školskými otázkami vědy umění atd. JANÁČEK, Alois. *Sociální otázka a politické strany české*. Hradec Králové: Tiskové družstvo v Hradci Králové (Adalbertinum), 1922, s. 7.

⁶²⁸ ASTER, Jaroslav. *Politické strany v Československu*. Praha: nákladem Dělnické akademie, 1922, s. 7.

⁶²⁹ Československá strana lidová. *Návrh programu strany v Čechách 1918*. In MAREK, Pavel, ed. *Politické programy českého politického katolicismu 1894-1938*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 150.

⁶³⁰ STAŠEK, Bohumil. *Úkoly kulturní práce v československé straně lidové*. In STAŠEK, Bohumil, ed. *Československá strana lidová ve své práci a úkolech: lidová čítanka*. V Praze: Ústřední sekretariát československé strany lidové v Čechách, 1937, s. 146.

Poměrně pregnančně shrnuje kulturní politiku Československé strany lidové Jan Scheinost v roce 1937: „Nejvíce však jsme národu dali svým programem demokracie kulturní a hospodářské. Jsou ještě v paměti těžké boje, jež nám bylo sváděti; ale dnes je zřejmé, že náš program je všude chápán vážně a že se stal východiskem a pobídkou i k několika opatřením vládním. Kulturní demokracie v křesťanském státě usiluje rovněž o soulad, a to o soulad mezi silami, jež kulturu tvoří, a lidem, který jí do sebe vsakuje. Nehledě k tomu, že jsme se několikrát postavili rázně proti nebezpečným otravám, jimiž je křesťanský lid infikován ze zříděl kultury bolševické a novopohanské, že jsme se ostře několikrát celými kampaněmi vyslovili proti šíření znemravňující literatury, filmu a reklamy, že jsme se snažili také v rozhlase uplatnit křesťanské prvky, hlavní náš boj byl sváděn na poli školském.“ SCHEINOST, Jan. *Cesty, po kterých jsme šli a půjdeme i v budoucnosti*. In STAŠEK, Bohumil, ed. *Československá strana lidová ve své práci a úkolech: lidová čítanka*. V Praze: Ústřední sekretariát československé strany lidové v Čechách, 1937, s. 35.

⁶³¹ FIALA, Petr et al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 196.

Zůstává nám otázka, jaký byl vztah katolíků reprezentovaných lidovou stranou k tisku, respektive literatuře. Kromě již zmiňovaného boje proti nemravné četbě se strana samozřejmě vyjadřovala i k tomu, jak má vypadat žádoucí působení tiskovin. V první řadě mají katolický spisovatel a publicista sloužit jako hlasatelé katolických myšlenek,⁶³² což ale neznamená nutně jen víceméně propagandistické působení, protože jak píše Bohumil Stašek, „podle názoru Církve tisk je službou k zušlechtění lidstva a jeho povinností je povznášeti a vésti nesmrtelné duše k Bohu.“⁶³³

Katolické novinářství představovali podle Zlámala především kněží. K nevýraznějším patřili například první šéfredaktor *Lidových listů* (1922–1945) duchovní a politik František Světlík (1875–1949)⁶³⁴ nebo dominikán Silvestr Maria Brait (1898–1962), aktivní také jako básník a literární kritik, ovšem najdeme i výrazné katolické novinářské osobnosti z řad laiků, jako byl například Alfred Fuchs, známý jako židovský konvertita, jak býval nezdůvodněně označován v dobovém tisku.

Tiskovým orgánem strany byly od roku 1922 právě zmiňované *Lidové listy*. Mezi jejich šéfredaktory patřili další dva výrazní laičtí katoličtí novináři, Josef Doležal (1893–1965) a Josef Scheinost. Vyšší čtenářskou oblibu než *Lidové listy* si však získal pražský deník *Lid* (1919–1934) s odpoledním vydáním s názvem *Pražský večerník*. Strana pochopitelně vydávala také celou řadu krajských listů, z nichž je nejznámější olomoucký *Našinec* (1885–1941) navazující na předválečnou tradici.⁶³⁵

Právě v autorském okruhu kolem *Lidových listů* bychom mohli, jak podotýká Putna, hledat literaturu, již by bylo možné označit jako lidoveckou.⁶³⁶ Katolické meziválečné kulturní literární prostředí vycházelo do značné míry z Katolické moderny. V návaznosti na její činnost vzniká v roce 1913 Družina literární a umělecká jako zamýšlené centrum katolických spisovatelů, jež vede jeden z dříve čelných představitelů Katolické moderny kněz a spisovatel Karel Dostál-Lutinov (1871–1923).⁶³⁷ Družina působila i po válce, a to ve spolupráci s lidovou stranou, kdy se stává vydavatelem dříve Dostálova časopisu *Archa* (1918–1948) s podtitulem *Revue pro katolickou kulturu*. Jeho obsah sestával především z beletrie, článků namnoze literárněvědného nebo literárněhistorického charakteru a z drobného aktuálního zpravodajství či publicistiky, a to vše ve

⁶³² SCHEINOST Jan, Aloys SKOUMAL, František MORAVEC, Antonín KŘIVAN, Ivan ČANČÍK. *Lidová akademie*. In STAŠEK, Bohumil, ed. *Československá strana lidová ve své práci a úkolech: lidová čítanka*. V Praze: Ústřední sekretariát československé strany lidové v Čechách, 1937, s. 149.

⁶³³ STAŠEK, Bohumil. *Význam a důležitost katolického tisku v dnešních dobách*. In STAŠEK, Bohumil, ed. *Československá strana lidová ve své práci a úkolech: lidová čítanka*. V Praze: Ústřední sekretariát československé strany lidové v Čechách, 1937, s. 86.

⁶³⁴ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918-1949)*. 1. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2010, s. 374.

⁶³⁵ TRAPL, Miloš. *Československá strana lidová politické strany*. In MALÍŘ, Jirí a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861-1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 662.

⁶³⁶ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010, s. 193–194.

⁶³⁷ FIALA, Petr et al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 222.

snaze kontextualizovat současnou katolickou literaturu do širšího rámce křesťanského umění v duchovním smyslu.

Vyšší literární ambice a náročné umělecké směřování se však podle Putny objevují především tam, kde se autoři od lidovců distancují. To se týká například Jaroslava Durycha (1886–1962), o němž Putna píše, že nastolil „téměř už rituální pohrdání lidovou stranou“.⁶³⁸ Katoličtí intelektuálové, kteří stojí vůči straně v opozici, ale nezůstávají odtrženi od politického uvažování. Pouze smýšlejí o státě jiným způsobem, dynamičtějším, přičemž usilují o jeho rozvoj.⁶³⁹ Zároveň je pro ně inspiračním zdrojem především Josef Florian (1873–1941) a jeho činnost ve Staré Říši, která se vyznačuje v zásadě svébytným pojetím náboženství a spirituality.

Putna dochází k závěru, že lidové straně v zásadě chybí napojení na novou československou literaturu.⁶⁴⁰ Vychází sice z dědictví Katolické moderny, ale neposouvá se kupředu, nedrží krok s jinak mohutným literárním rozvojem charakteristickým pro období první republiky.

K dalším výrazným katolickým meziválečným kulturním časopisům patří *Rozmach*, *čtrnáctideník pro politiku a kulturu* (1923–1927), na něj navazující *Akord*, *Měsíčník pro literaturu, umění a život* a *Řád*, *revue pro kulturu a život* (1932–1944), která vznikla v roce 1932. Všechna tři uvedená periodika se ve svém ideovém zaměření na souvislosti katolického umění podobají, typově se jejich obsah blíží starší *Arše*. Liší se však individuálními důrazy projevujícími se už ve vnitřním uspořádání a danými charakterem redakce.

Uvedená periodika svou podobou charakterizují meziválečnou katolickou publicistiku v jejím svébytném výrazu. Důvodů, proč vybíráme jako zástupce pro bližší zkoumání právě *Akord*, je několik. V první řadě začíná vycházet až v průběhu první republiky, tedy nemá přímou návaznost na předcházející katolické tendence, které by rozvíjel nebo udržoval při životě, jako je tomu například u *Archy*, současně jeho působení zahrnuje delší časový úsek než *Rozmach* a *Řád* a zároveň má vyšší intelektuální ambice a svébytný přístup k politickému vyjadřování daný pozicí autorů, nikoliv blízkostí zastřešující politické strany.

Zatímco tedy v *Arše* je patrná návaznost na předválečnou katolickou modernu, *Akord* patří k časopisům, které se dotýkají moderní katolické kultury v souvislosti s evropským vývojem katolictví.⁶⁴¹ Pokud bychom v jeho případě řešili otázku návaznosti, můžeme ho označit za přímého pokračovatele *Rozmachu*, který v roce 1923 zakládají nakladatel Ladislav Kuncíř spolu s Jaroslavem Durychem a Josefem Dostálem (?) poté, co uvedení dva a Jan Scheinost odcházejí

⁶³⁸ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010, s. 193–194.

⁶³⁹ Tamtéž, s. 192.

⁶⁴⁰ Tamtéž, s. 195.

⁶⁴¹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 175.

z *Lidových listů*.⁶⁴²

Rozmach měl za cíl, jak píše Kuncíř, „ukázat národu, že kořeny národa i státu jsou hlubší, než se obecně traduje. Pevnost obnoveného státu spočívá v jeho poslání. Jeho moc netvoří jen inventář hmotný a lidský, ale hlavně inventář duchovní ideový.“⁶⁴³ Časopis se orientoval na otázky kulturní, církevní a politické, jak potvrzuje sám Kuncíř.⁶⁴⁴ Mimo jiné ale kvůli využívání metaforiky tematizující vojenství a boj získal pověst platformy katolických fašistů. Když ale posléze dva autoři *Rozmachu*, například zmiňovaný Scheinost, vstoupili do Národní obce fašistické,⁶⁴⁵ Kuncíř, jež to ve svých vzpomínkách označuje za názorovou neshodu, jako vydavatel časopis zastavuje. V návaznosti však s Durychem, Dostálem a historikem a archivářem Leopoldem Peřichem (1901–1974) zakládají časopis nový: *Akord*.⁶⁴⁶

3.3.2. Různá období Akordu

Když roku 1928 Kuncíř, Durych a Dostál zakládají *Akord*, koncipují časopis po zkušenostech s *Rozmachem* jinak. Především vynechávají z témat politiku,⁶⁴⁷ a to alespoň pro začátek a v její nejexplicitnější podobě. Podobně jako název *Rozmachu* měl odkazovat na potřebu vzednutí a rozvoje české kultury,⁶⁴⁸ název *Akordu* čerpá inspiraci z knihy esejí Miloše Martena⁶⁴⁹ *Akkord: Mácha – Zeyer – Březina* z roku 1916, kde Marten uvažuje o duchovní linii české kultury, již staví právě na tvorbě tří uvedených básníků a jejich směřování k ideálu skrze touhu, citovost a svobodu ducha.⁶⁵⁰ Návaznost na tuto myšlenku lze spatřit v „programovém prohlášení“ *Akordu* v prvním čísle. Je pozoruhodné a svým způsobem charakteristické pro celkovou podobu časopisu, že ho nenajdeme na první straně jako úvodník, ale mezi dalšími drobnými texty v rubrice Poznámky. Směřování časopisu tak charakterizuje nenápadné oznámení uvedené titulkem *Slovo ke čtenářům*: „„Akord“ sdružuje své spolupracovníky vírou v nutnost renesance duchovních hodnot. Neurčuje nikomu z nich cestu a směr. Pokládá totiž za axiom, že lidská inteligence rozvine se toliko za vlády svobody, nikoli teroru. Kázeň a svoboda se nevylučují. Každý náš spolupracovník je si vědom, že

⁶⁴² Durych se s *Lidovými listy* rozchází kvůli kontroverznímu článku *Staroměstský rynek* týkajícímu se stržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 50.

⁶⁴³ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 50.

⁶⁴⁴ Tamtéž, s. 51.

⁶⁴⁵ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 554–557.

⁶⁴⁶ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 86–87.

⁶⁴⁷ Jak píše Martin C. Putna. Znamená to však, že nemají vlastní politickou ambici, ovšem okolní politické dění a ideové aspekty sledují i nadále. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 561.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 561.

⁶⁴⁹ Tamtéž, s. 554.

⁶⁵⁰ MARTEN, Miloš. *Akkord: Mácha – Zeyer – Březina: Essaie*. Praha: B. Kočí, 1916. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4485b210-a50c-11e3-b833-005056827e52>.

píše na svou zodpovědnost, aby svým podílem přispěl k národní kultuře. Základní tón je dán. Melodie i harmonie jsou výrazem jednotlivce. Chcete-li: skupina, ano. Literární ‚klika‘? Ne. Tolik všem lidem dobré vůle.“⁶⁵¹

Úvodní text prvního čísla *Akordu*, Durychova básnická glosa *Impromptu*, která nese v názvu zapůjčeném z hudební terminologie odkaz na skladbu volné kompozice, naznačuje program časopisu jen závěrečnými slovy: „...práci, umění, kulturu a život, chceme-li poznati spravedlnost a pravdu, musíme měřiti podle chrámu.“⁶⁵² Tento způsob komunikace, kdy přímé sdělení má až druhořadou funkci a ustupuje do pozadí před vyjádřením s výraznou estetickou funkcí, se stává pro *Akord* typickým.

Vývoj časopisu v meziválečném období můžeme rozdělit na tři základní etapy.⁶⁵³ První etapu tvoří období mezi prvním a šestým ročníkem, tedy v letech 1928–1933, kdy *Akord* vycházel v Praze u Ladislava Kuncíře. Podobu časopisu výrazně určuje osobnost Jaroslava Durycha jako jednoho z kmenových autorů Kuncířova nakladatelství. V roce 1933 je Kuncíř nucen vydávání časopisu ukončit a redakce, tentokrát ale již bez Durycha, se stěhuje do Brna. První brněnský ročník se od Kuncířova *Akordu* odlišuje tematickou i grafickou podobou, proto ho označme za druhou etapu, byť etapu velmi krátkou. V roce 1935 se vrací původní formát i víceméně původní obsahové zaměření, které v mírně modifikované podobě přetrvává až do konce první republiky, našeho sledovaného období – tím vymežíme etapu třetí.

3.3.2.1. Durychův Akord

Označit první období *Akordu* za *Akord Durychův* není ani v nejmenším nadsazené. I když o jeho pozici v redakční hierarchii Putna píše, že byl „první mezi rovnými“,⁶⁵⁴ stává se Durych vůdčí osobností časopisu, jíž je periodikum hluboce prodchnuto.

Svědčí o tom už samotná obálka, kde pod výrazným logotypem, hlásajícím na černém poli elegantními antikvovými verzálkami název časopisu (ještě bez podtitulu), stojí uvedení „hlavní spolupracovníci Jaroslav Durych a Josef Dostál“. Zatímco Durychovo jméno je umístěno vpravo nahoře a svou délkou zasahuje do dvou třetin šíře stránky, druhý autor je vysázen o pár bodů

⁶⁵¹ Slovo k čtenářům. *Akord*. 1928, roč. 1, č. 1, s. 32.

Když Ladislav Kuncíř píše o *Akordu* ve svých vzpomínkách *Život pro knihu*, cituje toto prohlášení téměř doslova. KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 87

⁶⁵² DURYCH, Jaroslav *Impromptu*. *Akord*. 1928, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁶⁵³ V tomto pojetí se odchýlíme od tradiční periodizace, jíž předkládá například Lexikon české literatury. Jeho autoři rozdělují podobu *Akordu* do tří období mezi léty 1928–1933, 1934–1939, a 1939–1948. Oproti jejich vymezení přidáváme jako specifické období sedmý ročník z roku 1934, který je svou podobou v poměrně kontinuálně se vyvíjející linii unikátní. Viz FORST, Vladimír a TROCHOVÁ, Zina. *Akord*. In FORST, Vladimír, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Sv. 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 41.

⁶⁵⁴ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 561.

menším písmem za spojkou „a“, která je zarovnána ke střední ose stránky, tedy Dostálovo jméno zaujímá výrazně menší prostor. Další srovnání nabídne prostá statistika z obsahu: v prvním ročníku má Dostál šest textů, Durych patnáct.⁶⁵⁵ Na vnitřní straně obálky úvodního čísla je pod administrativním textem redakce seznam „spisů redakci zaslanych“. První jsou z Kuncířova nakladatelství a uvádí je Durychova *Sedmikráska*, přičemž způsob řazení titulů není ze seznamu zřejmý. Obálka druhého čísla téhož ročníku nabízí „Dílo Jaroslava Durycha“ z Kuncířova nakladatelství a první svazek Knihovny Akordu, kterou inzeruje obálka čtvrtého čísla, je Durychův *Ejhle, člověče!*. V roce 1932, tedy v pátém ročníku, propaguje Kuncíř na obálgách Durychovy knihy pod úvodním textem: „Jaroslav Durych získal v roce 1930 *Státní cenu Akademie*, dříve již získal více: *srdce svých čtenářů* a tyto pocty pouze potvrdily i na veřejnost, že Jaroslav Durych jest z *největších českých básníků*.“ (zdůraznění původní, pozn. K. K.).⁶⁵⁶ O Durychově mimořádném postavení svědčí také skutečnost, že v případě, kdy byl napaden jinými tiskovinami, ať už jako kritik nebo spisovatel, nejednou se ho zastávají jeho kolegové z redakce.⁶⁵⁷

Druhý z autorů jmenovaných na titulní straně časopisu, Dostál, ve srovnání s Durychem v *Akordu* nikdy neprosadil tak silně svou autorskou osobnost.⁶⁵⁸ Podle autorů *Dějiny české literatury* můžeme dokonce ve vztahu k Durychovi *Akord* označit za „výraz redaktorovy individuality a jeho politickou a myšlenkovou (spíše než literární) tribunu.“⁶⁵⁹ Ačkoliv se Durychova pozice v časopise v pozdějších letech proměňuje, obsahové zaměření i ideová linie, které nastavil v prvním ročníku, zůstávají (kromě výjimečného ročníku 1934) víceméně neměnné.

Jaroslav Kunc, autor *Slovníku soudobých českých spisovatelů* z roku 1945, o Durychovi píše: „Tento mystik mládí, chudoby a smrti cele vyrostl z katolického světového názoru a uchýlil se daleko do středověku, k jeho mystice, k romantice jeho mystérií a pompéznosti jeho ritu. Touto technikou nazírá i přítomnost a úplně opomíjí niternou složku křesťanství – ideu lásky a humanity. (...) Dekadentní vyvrženec, frivolní písničkář drásavého posměchu, složitý zjev české literatury, upadající nejednou do pózy, usiluje tedy o spojení svěží básnické smyslnosti s katolictvím až ultramontánsky zaujatým.“⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ Podobně bychom mohli pokračovat dále: ve druhém ročníku otiskl Dostál deset statí, Durych šestnáct, ve třetím Dostál devět, Durych jedenáct, pro čtvrtý napsal Dostál sedm textů, Durych šestnáct...

⁶⁵⁶ *Akord*. 1932, roč. 5, č. 3, zadní obálka.

Je tak zcela pochopitelné, že Martin C. Putna dochází k závěru, že *Akord* sloužil částečně jako propagační časopis Kuncířova nakladatelství, kde mimořádný prostor dostává právě Durych, aby mohl představovat vlastní díla. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010, s. 562–563.

⁶⁵⁷ Viz např. STRAKOŠ, Jan. Alfred Fuchs čili liška. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 9, s. 382. Strakošův text je reakcí na Fuchsovu polemiku s Durychovým článkem, přičemž Strakoš neváhá Fuchse nazvat „pochybným konvertitou“ a pokrokářem, který překrucuje Durychův text.

⁶⁵⁸ Tamtéž, s. 558.

⁶⁵⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 175.

⁶⁶⁰ KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-45*. Sv. 1. Praha: Orbis, 1945, s. 120.

Durych v *Akordu* vystupuje jako spisovatel, publicista i historik bytostně prochnutý katolictvím, které pro něj představuje životadárný řád a ducha pravdivosti umění. Zároveň je ale ve službách této myšlenky nemilosrdným soudcem, který dokáže protivníky snadno zesměšnit. Na jedné straně je to autor-badatel fascinovaný barokem, jeho životností a mohutnou energií, která ho inspiruje nejen v literární tvorbě, ale i v teoretických úvahách o podobě katolického umění a umění vůbec, jež nezřídka nesou ve své slohové podobě znaky básnictví a mysticismu. Podoba užitých přívlastků, naléhavě působících výčtů, opakování, řečnických otázek nebo zvolání má silný apelativní charakter, jemuž básnický jazyk dává nezřídka nádech transcendentálních přesahů. Na straně druhé ale tentýž autor užitím britké ironie,⁶⁶¹ argumentů ad hominem o to jízlivějších, oč je bohatší Durychův jazyk, sráží k zemi každého, s kým nesouhlasí. Zároveň ale, jak upozorňuje Eva Strohsová, uplatňuje Durych svou potřebu sebevykladačství, která se spojuje s jeho tíhnutím k ironii a mystifikaci.⁶⁶² Tímto způsobem psaní, jak podotýkáme výše, se zakládá linie *Akordu*. Máme tedy před sebou měsíčník, který cítí silnou potřebu sebedefinování, již ovšem někdy hlásá mezi řádky, o to však silněji. Je to časopis, který nesnese odpor, který je ostrý v polemikách, který současně píše o vznešeném a přesahujícím, věčném a božském, ve stejný moment ale jedním dechem sahá k brutální ironii a až vulgárním urážkám, pakliže má někdo příliš odlišný názor. Spolu s tím se utváří také specifický styl, který se stane typickým i pro další autory *Akordu*, hlavně pro Jana Strakoše (1899–1966), literárního kritika. Je to způsob psaní, při němž autor textu podporuje zdůraznění vlastní individuality a autority svého soudu, vynáší úsudky s absolutní platností, přičemž ironie sloužící nezřídka k zesměšňování kritizovaného patří k základním nástrojům zdůraznění vlastní pozice.

Samozřejmě se nabízí otázka, jak se projevuje politická linie *Akordu*. Jak už bylo řečeno výše, autorský okruh časopisu nesouzní s politickou linií katolicismu reprezentovanou lidovou stranou,⁶⁶³ ale politickým tématům se nevyhýbá, respektive, jak si ještě ukážeme, píše o potřebě katolické politiky, která by naplňovala to, co u lidovců postrádají.

Píšeme-li o Durychově *Akordu*, máme na mysli časopis, který se zaměřuje na otázky katolického umění, hledá a definuje jeho podobu, ohlíží se k zahraničním literaturám, především francouzské, a volá po revizi národní historie, zvláště ve vztahu k obdobím baroka a národního obrození.

V tomto prvním období *Akordu* se také utváří základní autorský okruh a s časopisem spolupracuje

⁶⁶¹ Dokonce i Durychův přítel Ladislav Kuncíř používá spojení „Durych-ironik“, ačkoliv jinak je k němu, jemně řečeno, shovívavý: „Ironie činila ho milým ve chvílích nemluvnosti, před novými známostmi měl vrozený ostych, ale byl dobrým přítelem, komu svou přízeň věnoval.“ KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 91.

⁶⁶² STROHSOVÁ, Eva. Jaroslav Durych: Pokus o portrét. *Česká literatura*. roč. 39, 1991, č. 2, s. 132–133.

⁶⁶³ Viz např. lp. Když psal svého času prof. Pekař. *Akord*, roč. 1, č. 2, s. 60–61. Zde autor píše: „pojem katolictví a lidovec tvé se nejen nekryjí, ale jsou od sebe poměrně daleko“.

větší počet různých osobností (z nichž některé neznáme, protože určité texty byly podepisovány výhradně zkratkami). Mezi hlavní z nich patří, kromě zmiňovaných Durycha, Dostála a Strakoše, Leopold Peřich, kněz a literární historik Josef Vašica (1884–1968), kněz a spisovatel Metoděj Habáň (1899–1984), literární vědec a překladatel Pavel Eisner (1889–1958), kněz, básník a esejista Alois Lang (1869–1957), spisovatel Josef Heyduk (1904–1994) nebo třeba historik a novinář Bohdan Chudoba (1909–1982).⁶⁶⁴

Časopis obsahoval jak původní články, tak texty překladové, které otevíraly témata kultury a církve, jejich vzájemného propojení, obecnější témata náboženská, respektive teologická a duchovní, historii, filozofii, spojení národa a víry, mravnosti a výchovy. Důležitou tematickou oblast představovalo umění: literární a výtvarné, hudba a divadlo, architektura. Mezi otiskovanými texty nechyběla ani beletrie, jak poezie, tak próza.

Žánrové spektrum publicistiky, které můžeme odvozovat na základě funkce textů, je poměrně ustálené, byť ne vždy máme před sebou zástupce žánrově čisté. Souvisí to s několika okolnostmi souběžně: v první řadě je to celková podoba časopisu, jeho tematické zaměření a charakter, od něhož se odvíjí komunikační intence, a současně také způsob práce s textem, jež se projevuje nejen ve vnitřním členění periodika a řazení textů, ale také jejich funkcí.

Otevřeme-li některý z prvních šesti ročníků *Akordu*, setkáme se s víceméně ustálenou podobou čísla. Zahajuje obvykle báseň, následují hlavní texty, které mohou mít poměrně rozdílný rozsah, od jedné strany po třeba víc než deset stran, a bývají podepsané plným jménem. Číslo uzavírá rubrika Poznámky, která je vyhrazena pro kratší texty aktuálnějšího charakteru signované většinou pouze šifrou. Mají také zhuštěnou typografii a titulek nahrazuje verzálkami vysázená část první věty. V roce 1932 se v Poznámkách objevuje sazba na dva sloupce, která zdůrazňuje doplňkový charakter rubriky.

Z množství témat, jimiž se časopis zabýval, vysvítá také částečně spektrum slohových funkcí textů, přičemž je takřka pravidlem, že jeden plní více funkcí – snad jen vyjma ukázek z beletrie s jasnou estetickou funkcí. S ní se však můžeme setkat i v dalších typech textů, které lze zařadit do žurnalistického nebo dokonce odborného funkčního stylu. Ze žurnalistických beletristických textů zmiňme například cestopisnou črtu, výjimečně nalezneme také prvky fejetonu v komentářích nebo glosách,⁶⁶⁵ do odborného textu zasahuje estetická funkce v případě náboženských a teologických témat, která posiluje apelativnost vyznění ve vztahu k popisu transcendentního. Zmiňujeme-li odborné texty, je zřejmé, že se často setkáme s funkcí výkladovou – ta se pochopitelně vyskytuje i v

⁶⁶⁴ Seznam přispěvatelů časopisu odpovídá dřívějšímu *Rozmachu* a také spolupracovníkům Kuncířova nakladatelství KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 52, 87, 58–59.

⁶⁶⁵ Viz např. glosu s prvky fejetonu DURYCH, Jaroslav. Neplivejte na kněze! *Akord*, roč. 3, 1930, č. 7, s. 273–276 nebo překladový fejeton CHESTERTON, G. K. Vítř a stromy. *Akord*, 1935, roč. 8, č. 2, Poesie a literární glosy, s. 25–27.

textech žurnalistického stylu, například se objevuje v některých textech žánrově blízkých komentáři, které jeví didaktickou tendenci.

Díváme-li se na funkci jednotlivých textů, je potřeba přihlížet k vyššímu celku, jímž je celý časopis, a to především proto, že *Akord* pracuje s textem jiným způsobem, než by očekával dnešní čtenář. Zatímco v současném periodickém tisku je ustálená práce s kontextualizací, již představuje jednak pevné rozdělení do rubrik, jednak práce s metatexty, jako jsou například úvodníky, které otevírají číslo a komentují a usouvztažňují jeho obsah, nebo některé perexy, které potvrzují a předznamenávají hlavní myšlenku textu. V meziválečné časopisecké praxi toto neplatilo, nebo platilo pouze částečně. V *Akordu* je to o to více patrné, že se v něm setkávají texty velmi odlišné. Postavíme-li vedle sebe například ukázkou z beletrie a filosoficky zaměřenou úvahu užívající ve vysoké míře beletristických vyjadřovacích postupů, vnímáme především dominantní estetickou funkci. Jestliže ovšem následuje text popularizační nebo odborný, který sám o sobě klade svou funkci na čtenáře jiné nároky, může ale i na něj přecházet vliv kontextu celého čísla. Absence rubrik nebo komentářů, které by uvedly čtenáře do typu textu, jež má před sebou, případně formovaly základní předporozumění, vytváří pro čtenáře specifické prostředí. Čtenář neví předem, do jakého textu bude vstupovat, a někdy je těžké z úvodních vět odlišit, zda se jedná o beletrii nebo například o úvahu.⁶⁶⁶ Vyplývá z toho velmi specifické vnímání textu jako takového. V podstatě se předpokládá že čtenář do textu vstupuje bezprostředně a text chápe v absolutním smyslu, kdy článek v časopise má z hlediska čtenářského přístupu podobnou pozici jako text biblický. Tedy podobně jako se biblický text otevírá bez úvodního kontextu a vstupuje se do něj přímo, aby mohl promlouvat sám o sobě, což se v případě biblických textů děje namnoze za pomoci využívání metaforického a symbolického jazyka, vstupuje čtenář *Akordu* do textu stejným způsobem. Jako kdyby otázka sdělování pravdy byla naprosto nezávislá na druhu a typu komunikačního média. Stejným způsobem tak ke čtenáři může mluvit jak text biblický, tak filosofický, beletristický nebo historiografický. Vše směřuje k jednomu komplexnímu světu, který je od začátku do konce formován náboženským zaměřením a božskou všudypřítomností.

Tento postup získává nejvýraznější podobu v době Durychova vedení, což koresponduje i s uměleckými postupy, které se projevují v jeho literárních dílech. Souběžně s tím, jak se Durych z *Akordu* stahoval do ústraní, dochází k racionalizaci přístupu ve formě i obsahu a mizí básnické transcendentální vyjadřování.

⁶⁶⁶ Viz např. ZEGANDŁOWICZ, Emil. O družině čartakovské. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 57–59. Čtenář dostává text uvozený krátkou větou vysazenou v samostatném odstavci: „Odvozujeme se ze země.“ Následují dlouhá souvětí psaná básnickým bohatým jazykem. Posléze se ukazuje, že text má podobu manifestu a jako takový pracuje napůl s uměleckým vyjádřením, napůl a apelativním. Slouží k vymezení básnické skupiny, proto se vyjadřuje jejím metaforickým jazykem a naléhavost vyjádření posiluje množství vykřičníků a vsuvek oddělených pomlčkami, které zvyšují dynamičnost textu.

K dominantním tématům *Akordu* patří vymezování katolického umění nebo katolické literatury, jímž se připomíná chápání katolické církve jako církev všeobecné, jak sděluje etymologie názvu, tedy všeobjímající a všeprostopupující. Lze mluvit o katolické komplexitě, která se promítá nejen do otázek uměleckých, ale také politických a národních, jak si ještě ukážeme. Zůstává nicméně pozoruhodné, že při zmiňované komplexitě významu katolictví, která vše spájí v jednu duchovní linii, zůstává dostatek prostoru k tomu, aby se prosazovala autorská individualita a mnohdy nevybíravé, drsné a nelaskavé způsoby argumentování a prosazení vlastního názoru.

V roce 1928 se *Akord* teprve ustavuje. Zaměřuje se na témata národní kultury, píše o katolickém umění, věnuje se francouzské a polské literatuře. Ve druhém ročníku přibývají cestopisné črty,⁶⁶⁷ téma architektury a také vystupuje do popředí historie, zejména národní obrození v některých textech Jana Strakoše. Časopis také v souvislosti s udělením Nobelovy ceny věnuje velký prostor norské spisovatelce Sigrid Undsetové (1882–1949) a úmrtím básníka Otokara Březiny (1868–1929) se nastoluje další velké téma – péče o jeho památku, o niž bude časopis po zbytek sledovaného období vést spory.

Čtvrtý ročník *Akordu*, z roku 1931, je výrazně obsažnější než ty předcházející – jeho texty jsou namnoze delší. Začínají se objevovat i ryze odborné články obsahující dokonce poznámkový aparát, jako je tomu například u studie Jana Mukařovského (1891–1975).⁶⁶⁸ I nadále pokračují úvahy o umění obecně, o historii, na druhou stranu se prohlubuje také snaha zasáhnout více aspektů života, jak dokládá například široce pojaté téma manželství.

V tomto ročníku se zvolna začíná měnit pozice Jaroslava Durycha. V několika člancích provádí autorskou sebereflexi, z níž vyplývá, že pociťuje únavu a vyčerpání. Chce *Akord* zbavit dosavadní ironie a přiznává se k myšlenkám na odchod z časopisu.⁶⁶⁹

Do roku 1931 také platí, že si časopis nevšímá politiky ve smyslu reflexe státního zřízení nebo politických diskusí, ale zabývá se politickými ideologiemi, především nesouhlasí s pragmatismem a socialismem. V roce následujícím se začínají dostávat do popředí otázky nacionalismu, což lze vnímat jako signál k reflexi společensky aktuálních témat. Drobně se proměňuje také forma a nově nacházíme místy komentáře doplňující kontext k některým článkům. Jak zmiňujeme výše, od tohoto ročníku se také v rubrice Poznámky zavádí sazba na dva sloupce, která zdůrazňuje sémantické oddělení této části časopisu od hlavních článků.

⁶⁶⁷ Viz např. BRAITO, Silvestr M. O. P. Avila. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 9, s. 268–270.

⁶⁶⁸ MUKAŘOVSKÝ, Jan. Umělcova osobnost v zrcadle díla. *Akord*, 1931, roč. č. 6-7, s. 253–263.

⁶⁶⁹ DURYCH, Jaroslav. Rok zkoušky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 10, s. 433–436; DURYCH, Jaroslav. Do nového desetiletí. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 1, s. 1–4; DURYCH, Jaroslav. Některé poznámky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 1, s. 43–45; DURYCH, Jaroslav. Poznámky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 5, s. 227–234. Vývoj Durychovy autorské pozice v *Akordu* by mohl naplnit další samostatnou studii, která by mohla například sledovat jeho textové autorské strategie, stejně jako reflexi z pera jeho redakčních kolegů a dalších přispěvatelů časopisu.

Další výraznější změny přicházejí až v roce 1933, tedy v šestém ročníku. Mírně se proměňuje grafický design časopisu, který je nově tištěný na lesklý papír. Hlavní texty jsou kratší, naopak nabývá na obsažnosti rubrika Poznámky, jejíž náplň je mnohem různorodější než dříve, nezaměřuje se jen na kulturní události, ale sleduje i další společenské a politické dění. Svědčí to o příklonu k reflexi aktuálních témat, jež lze vykládat jak změnou redakce,⁶⁷⁰ tak vnějším tlakem, tedy naléhavostí politických a hospodářských souvislostí. Snaha o větší aktuálnost se projevuje také v nové podobě prvních stran časopisu. Tam, kde dříve měla své místo poezie, se zavádí kurzívou sázený text bez titulků a autorských signatur, který přetéká ze stránky na stránku v podobě více či méně volně propojených odstavců různé délky oddělených hvězdičkou. V tomto ročníku také poprvé nalzáme dopisy od čtenářů, které opět dokumentují úsilí o užší propojení s publikem a větší životnost ve smyslu aktuálnosti.

Závěrečný článek ročníku píše, že *Akord* končí, přičemž ale další okolnosti napovídají, že se jedná spíše o komplikovaný konec jedné koncepce a začátek koncepce nové než o definitivní zánik časopisu.⁶⁷¹

⁶⁷⁰ Žel tento ročník vycházel bez označení redaktorů, jak připomíná *Lexikon české literatury*, takže nemůžeme přesně definovat, kdo a jakým způsobem mohl obsah ovlivnit. Lze ale předpokládat, že kdyby redakční kruh zůstal nezměněný, byl by také tak uveden. FORST, Vladimír a TROCHOVÁ, Zina. *Akord*. In FORST, Vladimír, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Sv. 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 41.

⁶⁷¹ O tom, že tento konec, který podle Putny zapříčinila hospodářská krize a zánik Kuncířova nakladatelství (přesněji odmlka – podle paměti Kuncíř začíná opět tisknout koncem roku 1936), neprobíhal zcela beze zmatků svědčí takové skutečnosti jako předčasné ukončení ročníku o dvě čísla dříve, chyby v paginaci posledních čísel nebo svědectví v článku z března následujícího ročníku, který se vyjadřuje k přesunu časopisu do Brna a má potřebu dovysvětlit, za jakých okolností probíhal. Podle nesignovaného textu na vnitřní straně předních desek čtvrtého čísla Kuncíř nabídl Bohdanu Chudobovi přesunutí časopisu do Brna. Společně sepsali 26. října 1933 smlouvu, v níž se Kuncíř zřiká vydávání po ukončení ročníku 1933. Následně autor píše: „Co se stalo později, že totiž týž knihkupec náš časopis znova daroval (či snad prodal?) někomu jinému, není naší záležitostí, poněvadž, opakujeme, dozvěděli jsme se o tom teprve post aktum. Tolik pro informaci; o osobní útoky se nezajímáme a tvrdíme-li snad nepravdu, má knihkupec Kuncíř po ruce tiskový zákon s opravovým paragrafem.“ V témže čísle na vnitřní straně zadních desek nalzáme ještě krátkou poznámku signovanou šs., která komentuje, že teprve teď vyšlo s pětiměsíčním zpožděním poslední číslo loňského *Akordu* a že už byl nejvyšší čas, aby se *Akord* vymanil z takového vydavatelského prostředí. Neshody při převedení časopisu do brněnské redakce vysvětlují také poněkud zvláštní závěrečnou větu v posledním čísle předcházejícího ročníku: „Nakonec připomínám, že vydavatelem akordu jest a byl vždy jen Ladislav Kuncíř v Praze.“ Autor tohoto textu, Břetislav Štorm (1907–1960), architekt a grafik, také dělí dosavadní éru časopisu do několika období. První vymezuje působením Jaroslava Durycha, druhé po jeho odchodu, kdy časopis vedli autoři posléze se soustředující kolem časopisu *Řád*, jež začal vycházet v roce 1932, ve třetím období vedl časopis Bohdan Chudoba, po jehož a Dostálově odchodu se vedení zhostil právě Břetislav Štorm. Vzhledem k tomu, že až do roku 1932 jsou jako hlavní spolupracovníci *Akordu* uváděni Durych a Dostál, lze předpokládat, že uvedené změny vedení proběhly během ročníku 1933, přičemž minimálně poslední, zpožděné, dvojčíslo redigoval Břetislav Štorm sám. Ladislav Kuncíř jako vydavatel ve svých pamětech konec pražského *Akordu* nekomentuje, pouze píše, že šestý ročník byl poslední.

FORST, Vladimír a TROCHOVÁ, Zina. *Akord*. In FORST, Vladimír, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Sv. 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 41; PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 565; KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 143.; [Aby bylo jasno]. *Akord* 1934, roč. 7, č. 4, přední desky, vnitřní strana; šs. [Poslední číslo loňského ročníku akordu]. *Akord* 1934, roč. 7, č. 4, zadní desky, vnitřní strana; ŠTORM, Břetislav. Poslední poznámka. *Akord*. 1933, roč. 6, č. 8–9, s. [384]; KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985, s. 88.

3.3.2.2. *Dostálův Akord, časopis pro kulturní synthesu*

Hned prvního ledna 1934 vychází první, ve srovnání s předcházejícími ročníky nevelké číslo nového *Akordu* s podtitulem *Časopis pro kulturní synthesu*. Časopis má formát A4, nový grafický design s elegantním psaným logotypem na titulní straně, novou tematickou strukturou i šíří, nově má také každé číslo vlastní paginaci. Vydavatelem se stal Moravan, Spolek katolických akademiků a redakční radu tvořili Josef Dostál, kněz a znalec hebrejštiny Josef Heger (1885–1952), Bohdan Chudoba, Karel Krejčí, archivář a knihovník Bohumír Lifka (1900–1987), Artur Pavel (?), kněz a spisovatel Dominik Pecka (1895–1981), Jan Strakoš, tedy především autoři již z *Akordu* známí. Nová koncepce do jisté míry pokračovala v ideji katolické komplexity, ale pojímala ji jinak, než jak tomu bylo v *Akordu* Durychově. Týkala se mnohem víc praktických otázek života a mnohem méně umění.

Celkové racionalizaci odpovídá také promyšlená struktura rubrik. Autoři dokonce na vnitřní straně obálky prvního čísla upozorňují, že se některé z nich budou střídát. Nalézáme tak rubriky Duchovní život, Umění, Život a vědy sociální, Pedagogika, Historie, Vědy přírodní a Psychologie. Rozsah jednotlivých textů je různý – od odstavcových krátkých zpráv z oblasti kultury až po několikastránkové články odborného charakteru. Zatímco hlavním tématem Durychova *Akordu* bylo katolické umění, nový *Akord* hledá především spojení vědy a víry. Neopomijí sice otázky umění a podstaty umělecké práce, ale zároveň řeší vztah inteligence k náboženství, zaobírá se hudbou a výtvarným uměním, vrací se k otázkám interpretace baroka a národního obrození, ale stejně tak se zabývá i fyzikou a sexualitou.

Nová témata, zvláště psychologická či sociologická, dokládají otevřenost některým novým pohledům a širšímu vnímání společnosti. Ačkoliv i nadále zůstávají texty o historii nebo architektuře, literatura, která zaujímala v Durychově *Akordu* značný prostor, zvolna ustupuje do pozadí a stává se v podstatě pouze doplňkem. Naopak stoupá důležitost sledování společenských témat a (řečeno prvorepublikovým jazykem zkoumání novin) časopis se posouvá více směrem k „otázkám časovým“.

V roce 1935 dochází v *Akordu* k novým změnám, které určují začátek třetí etapy. Vrací se zpět malý formát a na titulní straně nacházíme opět v logotypu původní antikvu s výraznými patkami. Snižuje se periodicita a *Akord* nadále vychází už jen pětkrát ročně.

Časopis získává nové uspořádání, které v sobě spojuje některé rysy předcházejících dvou linií. Opět usiluje být především periodikem kulturním. Mezi tématy týkajícími se filozofie, historie, náboženství, rodiny atd. dostává znovu velký prostor umění. Nejvýraznější novinkou jsou zvláště paginované oddíly, redakcí nazývané archy, které jsou koncipovány takovým způsobem, aby

odběratel mohl své ročníky časopisu nechat svázat, a to v přehledných sekcích.⁶⁷² V roce 1935 jsou to oddíly Duchovní život, Poesie a literární glosy, Umění a Věda, o rok později Život a věda, Umění a Poesie. V roce 1937 přibývá rubrika O knihách a filmu. Ačkoliv zaměření v mnoha ohledech připomíná ročníky vedené Durychem, například příklon k filmu lze chápat jako doklad zájmu o aktuální společenský vývoj.

Za jednotlivé oddíly zodpovídali vždy jeden až dva redaktori. V roce 1935 řídí oddíl Věda Josef Heger, část Umění Karel Krejčí, Poesii a literární glosy Jan Strakoš, Duchovní život vede Metoděj Habáň. Po změně oddílů se od roku 1936 části Život a věda věnují Habáň a Heger, Poesii řídí v prvních třech číslech Jan Strakoš, po něm Miloš Dvořák (1901–1971), básník a literární kritik. V pátém čísle následujícího roku převezmou oddíl Umění literární historik Oldřich Králík (1907–1975) a etnograf František Pospíšil (1885–1958), novou rubriku O knihách a filmu vedl Jaroslav Hloušek (1875–1957), pedagog zabývající se divadlem a dětskou literaturou.

V *Akordu* stále převládají témata duchovní, filozofická, historická, náboženská a církevní, pedagogická, psychologická, teologická, otázky vztahu umění a náboženství, nechybí teoretické stati o umění, píše se o sochařství, hudbě, architektuře, církevních památkách i výstavách. V roce 1938 se prohlubuje zájem o politiku a mnohem více se v textech uvažuje o nacionalismu. Přibývá také obrazových ilustrací, zvláště v článcích zabývajících se architekturou, také se mění grafická podoba oddílu O knihách a filmu, který v porovnání se zbytkem časopisu nově připomíná spíše přílohu.

Žánrové spektrum se ve sledovaném období příliš nevyvíjí. Texty se sice podřizují funkci sdělení, ale charakter časopisu vede jednak k větší svobodě individuálních slohových preferencí, jednak tíhne stále víc k odbornému stylu. Ze žurnalistických textů nalézáme stejně jako v prvních letech nejčastěji krátké zprávy, recenze a črty, později ve zvýšené míře komentáře nebo glosy.

3.3.3. Katolický ideál pro národ a stát

3.3.3.1. Potřeba pravého umění

Máme-li o *Akordu* uvažovat v intencích našeho výzkumu, tedy klást si otázku, jakým způsobem se literární publicistikou zapojuje do politické komunikace v mladém československém státě, pro jehož společnost je typické stranictví, musíme hledat odpovědi uvnitř textů a mezi řádky. Vztah k

⁶⁷² Novému uspořádání věnovala redakce dokonce tolik péče, že na deskách prvního čísla nového ročníku píše, jak dát *Akord* svázat: nejprve hlavní titulní list, pak jednotlivé sekce s jich vlastními titulními listy, přičemž doporučují, aby mezi jednotlivé sekce byl vložen barevný list papíru. Viz např. Dsch. Z redakce. *Akord*. 1937, roč. 10, č. 1, vnitřní strana předních desek.

demokratickému zřízení, národu a jeho pojetí nebo k zahraničním vzorům vysvítá především z uchopení hlavních témat, která se stávají jakýmsi leitmotivem časopisu.

Texty věnované literatuře, které *Akord* otiskoval, jsou hned několika typů. Mohou to být texty odborné – literárně historické i literárně teoretické, recenze nových knih, články připomínající osobnost spisovatele, a to buď při příležitosti publikování nové knihy, nového vydání staršího titulu nebo životního jubilea či úmrtí umělce. Významnou část představují také krátké zprávy o nových knihách, které mají obvykle oproti recenzím jen částečně hodnotící charakter. Další podobu literární publicistiky *Akordu* představují texty, které bychom mohli označit za beletristické publicistické, jako jsou například cestopisné črty.⁶⁷³ Nelze přehlédnout ani polemické texty, jež bývají buď reakcí na některé články z jiného tisku, odpovědí na ně nebo vyjádřením nesouhlasu. Mívají žánrovou podobu komentáře, ovšem nikoliv za všech okolností.

Jak už bylo naznačeno výše, pro *Akord* platí, že je to časopis, který velmi výrazně podporuje autorskou individualitu. Nejjasněji je to patrné na osobách Jaroslava Durycha a Jana Strakoše. Oba tito autoři se vyznačují jednak vynikajícími formulačními schopnostmi, jednak dostatečným autorským sebevědomím k tomu, aby jejich prezentace vlastního názoru mohla užívat kupříkladu promyšlené ironie. Tento autorský styl se stal pro *Akord* natolik typickým, že když Durych usiluje o to, aby ironie z *Akordu* postupně zmizela, protože se může velmi snadno stát pouhou pózou, získá záhy ohlasy čtenářů, kteří jsou s tímto vývojem nespokojeni a ironie jim začíná chybět.⁶⁷⁴

Podíváme-li se na naše vybraná tři témata – demokracie, národ a zahraniční vzory, všechna v nějaké podobě v *Akordu* najdeme, ale jak už bylo naznačeno výše, nejsou to zdaleka témata dominantní. Leitmotivem *Akordu* je hledání katolického umění, snaha o jeho definici a vymezení role, kterou má naplňovat. Tomuto umění je přisuzována pravost, inspirace z transcendentních zdrojů, k nimž opravdový umělec přichází bez ohledu na to, zda je praktikujícím katolíkem či nikoliv. Vztah katolicismu a umění se stává také základem pro vymezení vztahu katolictví a národa.

Už v prvním čísle čteme text Leopolda Peřicha, který píše o potřebě hledat cestu pro české katolictví, které obviňuje ze snahy o budování vlastní výlučnosti a izolace. Jeho článek *Národní kultura*,⁶⁷⁵ který částečně popisuje stav českého katolictví, místy v podobě ostré glosy, lze považovat za formu programového prohlášení vztahu *Akordu* ke katolictví, k národu a kultuře.

Peřich píše: „Čeští katolíci jak svojí politickou stranou, tak mnohdy i svým pastoračním vedením vylučují se z národního života místo aby ho prolínali. Stojí separátně proti českému táboru ‚pokrokovému‘ chtějíce ho spasiti po dobrém nebo po zlém. Jejich bohatýrské sebevědomí ničím

⁶⁷³ Připomeňme si, že rozdíl mezi textem beletristickým a beletristickým publicistickým je v aspektu aktuálnosti nebo aktualizace. Pokud text nese v sobě nějaký aspekt aktuálnosti, něco, co ho vztahuje ke konkrétnímu času a co je důvodem k publikování teď a tady, pak se jedná o text publicistický beletristický.

⁶⁷⁴ DURYCH, Jaroslav. Poznámky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 5, s. 227–234.

⁶⁷⁵ PEŘICH, L. Národní kultura, část I. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 1, s. 3–6.

nezadá svatému nadšení germánských dobyvatelů polabských končin.“⁶⁷⁶ Pokračuje ale, že je potřeba přimknout se k národní kultuře a katolické postoje s ní propojovat, a to jako službu Bohu namísto náboženské teatrálnosti. „I v katolickém separatismu je kus teatrálnosti třebaš má někdy příchut’ mučednickou u lidí rigorosních. Mnohý si tím, že přihlašuje se do tábora katolického, myslí, že páchá hrdinství před spoluobčany, vidí se v glorirole člověka pronásledovaného a statečného a nepřeje si nic, než dokázati, že také něco znamená. Zanevře na vše, co stojí mimo, a snaží se vyrovnat i – alespoň sám u sebe – ostatním, ba přetrumfnouti je. Tak rostou katolické trucpodniky kulturní.“⁶⁷⁷ Současně Peřich také zdůrazňuje potřebu svobody, která musí provázet celou národní kulturu, a bude tak fungovat jako prostředek k jejímu povznesení.⁶⁷⁸

Svou ideu Peřich sděluje částečně za užití beletristických jazykových prostředků. Ironie na jedné straně je doprovázená na straně druhé hlubokým náboženským zaujetím, které zásadním způsobem jeho úvahy kontextualizuje a usazuje do duchovního rámce. Jeho text je jedním z příkladů výše popsané linie, kde se propojují postupy zdůrazňující jednak duchovno, jednak autorskou individualitu. Ve druhé části Peřichova textu,⁶⁷⁹ která vyšla hned v následujícím čísle, nacházíme také hodnocení československé demokracie, již Peřich považuje za nepodařenou. Kritizuje pragocentrismus kulturní politiky, která ze samotného demokratického principu má být decentralizovaná, a tedy široce dostupná. Peřich zdůrazňuje, že otázka národní kultury a jejího vývoje je otázkou politickou,⁶⁸⁰ přičemž dějinné poslání národa vidí jako jasně spojené s úkolem katolíků. Svou úvahu, v níž je v porovnání s předcházející částí více věcných argumentů a méně ironie, zakončuje poměrně ostře: „Dlouhé řady přítelíčků a pěstounů sviní české kulturní lány důkladně a nebezpečněji než nejhorší nepřítel. O tom však se necítím dosti oprávněn, abych psal, snad učiní tak časem zase péro povolanejší.“⁶⁸¹

V témže roce Jaroslav Durych shledává, že české umění prochází krizí, pro niž má i vysvětlení: „Co tedy českou literaturu sráží a co ji činí velmi často ubohou až k grotesknosti, to je její zaviněná neznalost katolické víry. Bez víry to nejde a nepůjde.“⁶⁸² Všechno opravdové umění je totiž podle Durycha katolické, nese v sobě katolickou víru.⁶⁸³

⁶⁷⁶ Tamtéž, s. 4.

⁶⁷⁷ Tamtéž, s. 5.

Peřich se ani u takto vážného tématu nebojí užívat promyšlené ironie. Například píše: „nestačí ovšem nosit s sebou stále plné kbelíky křesťanské barvy a natíratí jí vše, co bychom chtěli pokřesťanštití.“ Tamtéž.

⁶⁷⁸ Tamtéž, s. 6.

⁶⁷⁹ PEŘICH, L. Národní kultura, část II. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 47–51.

⁶⁸⁰ Na druhé straně zase můžeme najít vyjádření Josefa Dostála v článku zaměřeném především na nutnost zodpovědnosti tisku, kdy píše, že politika je složkou národního života a je třeba pracovat na tom, aby byla kulturní DOSTÁL, Josef. Kulturní politika. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 1, s. 8.

⁶⁸¹ Tamtéž, s. 51.

⁶⁸² DURYCH, Jaroslav. Krise českého umění. *Akord*, 1928, č. 4, s. 71.

⁶⁸³ Tamtéž, s. 73.

Tento text je jednou z typických ukázek Durychova psaní, které má manifestovat katolický světonázor a získávat pro něj čtenáře. Pro větší dynamičnost je text dělený do kratších úseků, autorský plurál přechází v ich-formu a nakonec

Totéž pojetí rozvíjejí i další autoři. Světec, prorok a básník jsou ti, kteří chápou a zprostředkovávají řád a zároveň velikost Boha,⁶⁸⁴ protože veškeré opravdové umění nakonec přivádí k Bohu, ke kráse a velikosti, jak naznačuje Leopold Peřich: „Nevím, zda koho rozechřeje běžná sakramentální poezie katolických básníků, často tak studená a dunící prázdnotou umělého nadšení, kdežto některé partie lyriky – dejme tomu Zavadovy – zařezou se čtenáři do duše tak palčivě, že musí hledat, zvídat, že roste v něm řada osudových otazníků, na něž odpověď si vynucuje srdce dosud snad ne a ospalé s rostoucí touhou vzrůstá potřeba Boha a kdo jí budí, slouží dobře Bohu.“⁶⁸⁵

Opravdový umělec se v mnoha ohledech podobá světci – má hlubší nazírání světa, protože toto nazírání vychází z jeho pohledu na Boha jako zdroj pravdy.⁶⁸⁶ Na druhou stranu zdaleka ne všechno, co se vydává za náboženské literární dílo, skutečně takové je.

Z českých autorů se nejvyššího uznání dostává básníkům. První mezi nimi je Březina, z historie Mácha, ze současníků ještě Dyk, Deml, Seifert, Zahradníček, nebo dokonce Nezval, o němž v roce 1930 Strakoš píše, že je skutečným básníkem, protože se svou tvorbou osvobozuje z jakékoli ideologie a souvislosti doby a času, jež Strakoš vnímá jako omezující.⁶⁸⁷

Na jednu stranu je tedy jasně definováno, že pravé umění, které má sloužit národu, je umění katolické, ale zároveň je potřeba znovu a znovu připomínat, co to znamená. Samo spojení „katolická literatura“ totiž svádí ke špatnému pochopení. Silvestr Braitó, kněz a nepřehlédnutelný autor *Akordu* projevující se někdy velmi radikálním katolicismem,⁶⁸⁸ píše, že je potřeba připomínat původní význam slova „katolický“, tedy obecný. „Proto, co tu chce ‚katolická literatura‘? Chce učiniti duše lepšími, bližšími náruči Boží? A nebo chce bavit? Bavit větami z katechismu? Svět se přece baví jiným způsobem! Mají býti katolickou literaturou nekonečné, nudné dialogy, zbožné řeči jež nikdo nemluví, sestavené báječně jako postní kázání? Má býti katolickou literaturou ‚nevinně‘ se rozvíjející líčení zamilované historky, kde se nahota a tělo skrývá zdánlivě cudně za španělskou stěnu řádně regulovaného milování a nebo kde se bouření smyslů vybíjí podle pravidel člověka porušeného prvním hříchem bez nejmenšího stínu snahy po očištění, po zvednutí z neštěstí tohoto hříchu? Má to býti katolickým jen proto, že to napsal někdo, kdo je katolíkem natolik, že si tak říká? Má býti katolickou literaturou smolení veršů, za každou cenu svatých, klinkání bigotních slůvek, pocení těžko porozených ušmudlaných povídaček, jen proto, že to bylo napsáno do tiskovin, kde se konstantně píše (a kolikrát jak!) jen o svatých věcech? Probůh, nezesměšňujte strhující

se proměňuje v du-formu. Apelativnost textu Durych posiluje krátkými souvětími v nichž převažuje poměr stupňovací a odporovací, často také užívá výčty, které vytvářejí dojem naléhavosti sdělení.

⁶⁸⁴ HEYDUK, Josef. Náboženská poesie. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 4, s. 148–150.

⁶⁸⁵ PEŘICH, L. Národní kultura, část I. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 1, s. 6.

⁶⁸⁶ Srov např. ZIMA, Václav. O náboženské poezii. *Akord*, 1934, roč. 7, č. 6, s. 7.

⁶⁸⁷ STRAKOŠ, Jan. Poznámka k Vítězslavu Nezvalovi. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 200–203.

⁶⁸⁸ Například jeho recenze románu Georgesu Bernanosu *L' imposture* končí varováním katolíků před ďáblem. BRAITO, Silvestr. Bernanos: *L' imposture*. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 5, s. 126.

úžasnou nekonečnost katolicity takovými nechutnostmi! Umění jest jenom jedno, jest vyjádřením krásy, která jest odleskem pravdy.“⁶⁸⁹

Katolické rovná se podle Braita pravdivému. Odsuzuje takzvané katolické umění, které je v zásadě (řečeno dnešní terminologií) pouze formou katolické popkultury, naopak jeho text naznačuje otevřenost jisté živelnosti, smyslovosti až erotickému náboji, jaký lze spatřovat například v textech některých mystiků vášnivě vyjadřujících svou lásku k Bohu.

Jan Čep (1902–1974) připomíná také potřebu skutečně žité víry, protože ten, kdo je jí prodchnutý, má pronikavější pohled, objektivněji vnímá skutečnost, tedy přináší i cennější umělecké výsledky, protože román, báseň nebo drama mají jako umělecká díla za cíl především „zmocnit se skutečnosti“.⁶⁹⁰ „My – totiž my katolíci,“ píše Čep, „– máme sice zato, že všechna hodnotná básnická tvorba je už sama svou podstatou, svým řádem katolická, neboť je-li věrná sama sobě, kryje s její vidění se zákony objektivní reality, která může být jenom jedna; přesto však básník, který žije z katolické víry i jako člověk, bude zasažen hloub a organičtěji v své obraznosti základními idejemi a představami této víry.“⁶⁹¹

Umění je pochopitelně důležité pro národ a jeho duševní a duchovní růst. V roce 1938 se tento vztah začíná v tisku obecně připomínat častěji. V *Akordu* to dokládá například recenze básnické sbírky Jana Zahradníčka (1905–1960) *Pozdravení slunci*, o níž Miloš Dvořák píše, že „jest jedním z nejsilnějších básnických děl naší literatury.“⁶⁹² Zahradníčka vykládá jako dědice Březiny a zdůrazňuje úlohu jeho katolictví, stejně jako uměleckou sílu, která má moc národ povzbuzovat: „Neváhám říci, že to je poezie, které národ potřebuje. Zahradníčkovo dílo se rozvíjí vlivem vztahu k celému národu a jeho duchovnímu životu. Není to vztah vylhaný, jak to namnoze vidáme, nýbrž vztah vysloužený a vybojovaný. Není tu dělání metafor, je tu stavba básně a tudíž také stavba života, neboť bez ní není stavba básně ani možná. Tady cítíme tvořící se jádro pevnosti a odolnosti, jaké bude náš národ potřebovat.“⁶⁹³

Vymezení podoby pravého a katolického umění věnuje *Akord* hodně prostoru – jedná se o dominantní téma, jak píšeme výše. Zároveň má toto téma i svůj zvláštní způsob, jak je předkládáno. Právě texty vysvětlující pojetí pravého umění jsou typickými ukázkami onoho zmiňovaného specifického slohu, v němž se mísí postupy odborného textu, analytičnost a výrazná estetická funkce. Obecně platí, že většina z nich se vyznačuje vysokou mírou používání metafor, tíhnutím ke snivosti a básnivosti nebo naopak ironizací v momentech, kdy se zaměřují na aktuální stav literatury a umění obecně. Duchovní tematika dovoluje větší míru beletrizace, úsilí o apelativnost rozvíjí

⁶⁸⁹ BRAITO, Sil., O. P. Katolické umění. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 6, s. 156–157.

⁶⁹⁰ ČEP, Jan. Básník a jeho inspirační zdroje. *Akord*, 1938, roč. 11, č. 3, s. 50.

⁶⁹¹ Tamtéž, s. 52.

⁶⁹² DVOŘÁK, Miloš. Zahradníčkova „Pozdravení slunci“. *Akord*, 1938, roč. 11, č. 2, Poesie, s. 42.

⁶⁹³ Tamtéž, s. 44.

užívání prostředků navazování kontaktu pomocí oslovení, řečnických otázek nebo kumulativnosti výčtů. Na druhé straně tam, kde texty reagují na současnost, mají blízko postupům komentáře s jeho analytičností, nebo častěji glosy, která v reakci na aktuální skutečnost vede k zobecnějším závěrům a ve srovnání s komentářem pracuje volněji s jazykovými prostředky. Nepřehlédnutelným rysem úsilí působit na čtenáře je v tomto případě také zábavnost, k níž přispívá zesměšňování a hyperbolizace.

3.3.3.2. Národní a vlastenecké

Dalším důležitým tématem na pomezí literatury a historie, které nám pomůže vykreslit vztahování se *Akordu* k národu a státu, je jeho poměr k národnímu obrození a baroku. Jan Strakoš, jež je jednoznačně jeden z hlavních autorů *Akordu* zabývajících se národním obrozením, například v delší glose k jubileu Josefa Dobrovského píše o potřebě revidovat to, co se Dobrovským traduje, stejně jako je potřeba celkově přehodnotit historii národního obrození, která je podle Strakoše zatím zpracována pouze tendenčně.⁶⁹⁴ Tato jeho úvaha zcela odpovídá tradičně katolickému výkladu obrození podle *Akordu*: je to zásadní nesouhlas s interpretováním národního obrození jako období kulturního rozmachu.

O rok později píše Durych, že národní obrození byla ve své podstatě akce na probuzení protikatolických tradic a ne na vzkříšení českého jazyka a literatury, protože už od dob rekatolizace lze nalézt texty které jsou ukázkou krásné češtiny a péče o jazyk.⁶⁹⁵ Bohatství české barokní literatury se v *Akordu* stává základním argumentem proti významu národního obrození. Když například Josef Vašica publikuje v roce 1930 svou odbornou stať o české lyrice 17. století, dělá to mimo jiné s intencí potvrdit výše uvedenou Durychovu tezi.⁶⁹⁶ O rok později se Durych k interpretaci národního obrození opět vrací, když komentuje Jungmannův životopis uvedený v jeho překladu *Ztraceného ráje*. Durych píše, že skutečnost, že Jungmann byl členem akademie ve Vídni a dostal za svého života různá ocenění, dokonce i od císaře, znamená, že se národní obrození provádělo s politickým schválením monarchie. Tedy nešlo o obrodný proces, který vyklíčil z národní potřeby, a v touze po svobodě se odvážně vzepřel mocenskému útlaku, ale jednalo se o politicky kontrolovanou a povolenou akci. V souvislosti s nabytím svobody po převratu Durych vzápětí přechází ke glosátorskému tónu, s nímž hodnotí současnou situaci státu. Píše, že pokud se

⁶⁹⁴ STRAKOŠ, Jan. Potřeba revize obrozenecké otázky. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 3, s. 65–74.

⁶⁹⁵ DURYCH, Jaroslav. Literatura naše. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 8, s. 307.

Durychův článek je reakcí na text *Katolicismus u nás a jinde z Českého slova* z 10. září o českém protikatolickém odboji a povzbuzení k němu. Durych jako obvykle ironizuje, když píše, že s výzvou k boji proti katolíkům souhlasí, protože pro ně to může znamenat jenom vzednutí sil pro vlastní zachování. Tamtéž, s. 306.

⁶⁹⁶ VAŠICA, Josef. Záblesky z temna. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, 385–390.

tvrdí, že převrat osvobodil umění, není to tak docela pravda. Sice přišla svoboda projevu a s ní možnost psát – i hanlivě – o komkoliv a čemkoliv, ale veškerá snaha státu o kulturní politiku zcela zmizela a zůstala z ní jenom úřednická záležitost věnující se školství. Umění proto namísto proklamovaného vzestupu v nové republice stagnuje, ne-li upadá.⁶⁹⁷

Autoři *Akordu* se vzpírají myšlence, že by snad nový stát byl výsledkem národně obrozeneckých snah. Naopak, to, co v národě bylo umělecky bohaté a zakládající tradici, shledávají už v baroku. Je to zcela pochopitelná snaha o nalezení národní tradice, která bude potvrzovat tezi o potřebě katolictví pro zdravý vývoj umění a potažmo státu.

Zároveň si autoři *Akordu* osobují právo na výklad dějin, přičemž jsou jim trnem v oku veškeré konkurenční a především protestantské snahy. Jan Strakoš, jehož vyhroceně polemický styl je stejně nemilosrdný a ironický jako Durychův, se například kvůli pokusu o vyložení katolického podílu na národním obrození opírá do Jana Blahoslava Čapka: „J. B. Čapek se znovu ozývá v ‚Činu‘. Nestačí mu výprask, kterého se mu dostalo v 7. čísle *Akordu*, a žadoní o nový. Ale tu pravím, že je mi stydno polemizovat s tímto nedoukem, který přiznává svou neznalost doby předobrozenské a s příručkovou znalostí doby obrozenské chce mě poučovat o jakési katolické filozofii obrození českého, s čímž má práce nemá nic společného.“⁶⁹⁸ Strakoš zdůrazňuje oslovením „pane Čapku“ poučující tón svého textu, přidává „pro zábavu několik příkladů Čapkovské hluchoty protestantské“.⁶⁹⁹ Používá formulace naznačující Čapkovu autorskou slabost nebo ignorování faktů, jak vidíme například z některých sloves: „Čapek osvícenství hledá někde, kde ho není“,⁷⁰⁰ „Čapek toho nepotřebuje vědět“.⁷⁰¹ Končí obecnou urážkou protestantů: „neboť s protestantem mluvíti o pravdě znamená asi tolik jako s Luciferem mluvíti o Bohu.“⁷⁰²

S podobnou přisností, avšak bez osobních útoků, hodnotí nesignovaný článek knihu Václava Černého (1905–1987) *O básnickém baroku*. Tato recenze odborné studie se soustředí do hlavní výtky: „Celá studie Černého utkvívá ve sféře příliš literární, aby mohla býti práva nejvyšším

⁶⁹⁷ DURYCH, Jaroslav. Jindy a nyní. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 4, 184–186.

Durych kulturní úpadek ve svém článku *Aetiologie kulturního úpadku* zdůvodňuje dvěma neřestmi: nedbalostí a hloupostí. Píše, že je k tvorbě, jejímž úkolem je především povznášet národ, je nezbytná naděje k tvorbě a práce. Realitu hodnotí svým typickým způsobem: „Někdo má připravovat štěstí a povznesení národa uměním, ale poněvadž je to úkol obtížný, kritikové jsou nevlídní a úspěch jim nevyhovuje, rádi si řeknou, že bude lépe vychovávat národ k nacionalismu, demokratismu, úctě k zákonům, policii, četnictvu, technické kultuře, hygieně a jiným věcem, které jsou potřebné právě tak jako sirky, sůl, lžice.“ Durych píše, že pokud dlouhodobě upadá kultura (na čemž se pochopitelně podílí také pokleslá žurnalistika), tak národ, dokud bude mít dostatek jídla, nemusí si toho ani všimnout, ovšem úpadek kultury předpovídá, že dojde k nějaké horší pohromě. DURYCH, Jaroslav. *Aetiologie kulturního úpadku*. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 9, s. 337–344.

⁶⁹⁸ STRAKOŠ, Jan. Protestantská donkichotiáda s národním obrozením. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 407.

⁶⁹⁹ Tamtéž, s. 408.

⁷⁰⁰ Tamtéž.

⁷⁰¹ Tamtéž, s. 409.

⁷⁰² Tamtéž, s. 410.

duchům baroka, kterými jsou bezesporu barokní svěťci.“⁷⁰³ Autor to, co vnímá jako hlavní slabinu, ještě podporuje závěrečnou větou: „Je to všechno dohromady jakási podivná produkce jazyka nevíry.“⁷⁰⁴

Smířlivější postoj v tomto ohledu osobování si práva na jediný správný výklad dějin nacházíme snad jen v článku Josefa Dostála, když píše o Aloisi Jiráskovi. Popisuje ho jako nejoblíbenějšího českého romanopisce, který „nesvobodnému národu předkládal obrazy pohnuté a tragické minulosti s výmluvným slovem“. Vyzdvihuje Jiráskovu roli za války, kdy jeho knihy působily jako posila národního ducha a zároveň připomínka české historie, a v podstatě ho vykládá jako pokračovatele obrozenecké tradice, a to navzdory klišovitosti jeho postav a nebo přesvědčení, že *Temno* nezobrazuje barokní dobu věrně.⁷⁰⁵ Obrozenecká tradice je ale v tomto případě vnímána ve smyslu pozitivních konotací péče o národ.

Jinými slovy, na jedné straně *Akord* protestuje proti glorirole národního obrození jako momentu vzednutí národního ducha zakládajícího tradici, z níž čerpá moderní literatura, na straně druhé kvituje s povděkem buditecké úsilí. Svým způsobem se ale dotýká i problematiky formování národní literární paměti, přičemž napíná veškeré úsilí pro plné integrování děl katolického baroka do literárního kánonu a tedy do jisté míry bojuje za potvrzení nezastupitelné role katolíků v hlavní kulturní linii vývoje národa.⁷⁰⁶ Takovým pokusem může být například *Speciální Bridelovo číslo*, jak

⁷⁰³ Václav Černý: O básnickém baroku. *Akord*, 1937, roč. 10, č. 5, Poesie, s. 107.

⁷⁰⁴ Tamtéž, s. 108.

V tomto článku autor píše o Černého snaze rehabilitovat tvorbu „tak zvané doby ‚Temna‘“. Nemůžeme se stoprocentní jistotou na základě této jedné zmínky vyvozovat závěry o katolické interpretaci baroka v souvislosti s jiráskovsky motivovaným označením *Temno*, nicméně není bez zajímavosti, že je poněkud raritní označení „tak zvaná“ a užití uvozovek, jež lze obojí vykládat jako náznak distancování se od uvedeného označení, které se starších textech *Akordu* nacházíme bez uvozovek a označení „tak zvaná“. Tamtéž, s. 105.

⁷⁰⁵ DOSTÁL, Josef. Alois Jirásek. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 4 167–169.

⁷⁰⁶ Samozřejmě se nabízí otázka, jestli a jakým způsobem případně katoličtí autoři v *Akordu* usilují o vyrovnání se s minulostí katolické církve. Durych píše, že katolíci zažívají od nekatolíků nejrůznější formy odsuzování, útoků a ústrků, přičemž ale rozhodně nejsou menšinou a nechtějí, aby se národ jakkoliv rozděloval kvůli víře. (Viz DURYCH, Jaroslav. Spravedlnost. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 177–178.) Otázka politické minulosti katolického tábora zůstává stranou a připomíná se především bohatá minulost kulturní, která je nezpochybnitelným faktem. Poněkud zvláštní připomínky minulosti se ale objevují v roce 1933 v souvislosti s událostmi v Německu. Například v reakci na židovské protesty proti jejich německému pronásledování autor nesignované glosy píše, že v případě tupení křesťanů v minulosti se proti tomu neozýval nikdo.

Podobnou úvahu nabízí další nesignovaný text, který reaguje na nacistické pálení knih. Autor píše, že to není tak žalostné, jak se zdá českému čtenáři, který podle autora neví, že se páli bludy. Škoda, která vznikla v Německu, není podle něj tak velká jako škoda, která vznikla pálením klášterů v Čechách

Závěr tohoto textu vyznívá jako obhajoba tohoto způsobu cenzury: „Pálením nepohodlných knih v Německu projevuje se určitá vůle síla jiného názoru neboť není páleno všechno, co se podobá knize. Jest ohavné že knihy v Německu jsou páleny z titulu zbožnění rasy, neboť kniha může být zničena, aby nerozšiřovala bludy a jen z moci duchovní autority; ale je krásné, že knihy v Říši jsou páleny. Tento romantický způsob ohlašuje podle svých zevnějšků středověk, který hrozí nyní světu více než kdykoliv jindy, jako jediné vysvobození a spása.“

Velmi podobnou myšlenku o očištění literatury a kultury ohněm prosazuje autor pod signaturou js. (na základě stylu pravděpodobně Jan Strakoš). Píše o stavu moderní literatury a poněkud expresivně se vyjadřuje o autorech jako Proust, Joyce nebo Celin: „To jejich pařeníště rozkladu, hnus, stoupající z těchto literárních zadnic s opatrností a péčí až obludnou (...)“. Kousek dál pokračuje s návrhem způsobu, jak jejich zhoubnému vlivu učinit přítrž: „zdá se téměř, že tento chorobný stav neomezí se dříve, dokud nebude s touto literaturou naloženo po zásluze: oheň a index jsou též prostředky spravedlnosti, nejenom msty a reakce. V určité době jejich třeba pro zdraví lidstva víc než chleba

je označeno monotematické deváté číslo ročníku 1931.⁷⁰⁷

Uvažujeme-li o tom, jakým způsobem se *Akord* vztahuje ke svému národu a vlasti, samozřejmě dostává své místo i otázka nacionalismu, jeho pojetí, užitečnosti nebo škodlivosti. Postoj *Akordu* k nacionalismu lze přiblížit například Strakošovým textem ze druhého ročníku časopisu, kde chválí Šaldovu recenzi na Medkova *Plukovníka Švece*, ale to především proto, že v *Plukovníku Švecovi* spatřuje agitační prostředek nacionalismu a pseudohrdinství.⁷⁰⁸ Obojí chápe jako prázdné, ne-li falešné a o to víc je nadšen Šaldovým úsudkem.

Linii, kterou v otázkách nacionalismu *Akord* zastává, ještě lépe ilustruje politická úvaha Bohdana Chudoby z roku 1932, kdy se v souvislosti s vývojem v Německu a stoupajícím vlivem tamní nacionálně socialistické strany stává téma nacionalismu aktuálním. Chudoba píše, že v uvažování o nacionalismu je typický postoj, jež chápe domácí nacionalismus jako krásný, zatímco ten cizí je zásadně zavrženíhodný. Nacionalismus je pro Chudobu stejně jako výše pro Strakoše prázdný pojem. Pouze se národ stává modlou. Smysl národu ale může dávat jedině křesťanská solidarita, přičemž křesťanství je podle Chudoby jedinou zárukou dobré budoucnosti díky tomu, že se dotýká celé lidské bytosti a pracuje se svědomím, tedy odpovědností.⁷⁰⁹

Druhá věc je pochopitelně vlastenectví, které má proti nacionalismu odlišnou pozici a dostává se mu kladného přijetí. Zmiňme jen stručně: v roce 1928 autor s šifrou –t– blahopřeje k narozeninám Zdeňkovi Nejedlému. Má k němu značné množství výhrad, ale protože si váží jeho vlastenectví, může mu *Akord* navzdory názorovému nesouladu poblahopřát.⁷¹⁰ Vzor vlastence pak představuje Viktor Dyk. O něm *Akord* sice nepíše tak často jako například o Březinovi, ale cení ho velmi vysoko. Pozici, na níž Dyka staví, předkládá Jaroslav Durych v Dykově nekrologu, kde píše, že „odchodem Otokara Březiny postoupil Viktor Dyk na místo prvního básníka naší vlasti“. Dykovou smrtí pak „odešel poslední rytíř českého ducha, poslední věrný odešel člověk, který ze všech nejvíce a nejlépe miloval vlast.“⁷¹¹ Připojme ještě jeden text. Začátkem roku 1938 vychází krátká zpráva o Durychově knize *Toulky po domově*, jíž vydává Kuncíř. Autor zprávy píše, že kniha má „nové kouzlo, které jí dodává láska k vlasti“.⁷¹²

Tyto tři drobné ukázky stačí k ilustraci skutečnosti, že vlastenectví chápe *Akord* ryze pozitivně. Láska k vlasti ze své podstaty nemůže být jiná než přínosná a kladná, proto zřejmě v *Akordu* není ani hlubší důvod zabývat se tím, na čem se tento vztah k vlasti zakládá nebo jak se projevuje.

a slova.“ Viz Protest Židů. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 4, s. 189–190; Pálení knih v Německu. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 5–6, s. 267–268; js. Oheň a index. *Akord*, 1935, roč. 8, č. 5, Poesie a literární glosy, s. 77–78.

⁷⁰⁷ *Akord*, 1931, roč. 3, č. 9.

⁷⁰⁸ STRAKOŠ, Jan. Pravda o Plukovníku Švecovi. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 5, s. 158–159.

⁷⁰⁹ CHUDOBA, Bohdan. Hra s Panevropou. *Akord*, 1932, roč. 5, č. 4, s. 148–154.

⁷¹⁰ –t–. Jubileum Zd. Nejedlého. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 4, s. 96.

⁷¹¹ DURYCH, Jaroslav. Památce Viktora Dyka. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 6–7, s. 241–242.

⁷¹² Pb. [Jaroslav Durych: Toulky po domově]. *Akord*, 1938, roč. 11, č. 2, O knihách a filmu, s. 28.

3.3.3.3. *Malost a pokrokovost*

Při čtení textů *Akordu*, které se nějakým způsobem vyjadřují k domácí kulturní situaci, záhy zjistíme, že převládá naprostá nespokojenost. Částečně vyplývá sice z nízké kvality valné většiny domácí tvorby,⁷¹³ částečně však také z národní slepoty vůči géniům. Durych například v textu k šedesátinám Otokara Březiny vyjadřuje svůj nelíčený obdiv k básníkovi: „Pro mne jest Otakar⁷¹⁴ Březina prvním básníkem po Duchu svatém, který diktoval prorokům a evangelistům. Nepravím tedy, že jest prvním básníkem českým, nýbrž prvním básníkem vůbec.“⁷¹⁵ Vzápětí podotýká, že národ Březinu hrubě nedoceňuje, což vypovídá o národní úrovni a jeho „obskurní skromnosti“,⁷¹⁶ která je ve skutečnosti neschopností docenit vlastní velikány.

Dalším příkladem toho, jak autoři *Akordu* vidí českou malost, může být blahopřání k Durychovým padesátým narozeninám z pera Bedřicha Fučíka, které se pohybuje na hranici mezi komentářem s vazbou ke konkrétní události a glosou sledující širší a obecnější souvislosti. Píše o Durychovi jako o básníkovi, kterého národ odvrhne nebo nechápe, stejně jako například dříve Máchu. Rozvíjí myšlenku toho, jak „českému solidnímu člověku“ přijde básník zbytečný. Básník totiž národ na jedné straně znepokojuje, na druhé zůstává národu nepochopitelný. V kontrastu s tím glosátorsky tematizuje obecně rozšířenou znalost Švejka, která přerůstá v podstatě do názorové idey patřící k dobrému tónu jako „oblíbené narkotikum českého intelektualismu“.⁷¹⁷

V roce 1930 se z nesignované glosy *Provolání na ochranu národní kultury* dozvídáme, že český národ zabíjí jeho provincialismus, národní pýcha a egoismus.⁷¹⁸ Tento názor můžeme chápat jako charakteristický způsob nahlížení *Akordu* na národní kulturu. Domácí prostředí totiž v zásadě popisují jako jakousi evropskou oázu podivností, kde je možné cokoliv – v negativním smyslu slova. Jak píše Leopold Peřich: „břídilů je všude habaděj a nejvíce u nás.“⁷¹⁹

Národ si podle *Akordu* neváží nejen svých velikánů, ale ani sám sebe a stejně tak není schopen se zorientovat v umění zahraniční provenience – pouze podléhá aktuální módě. Takto to popisuje glosa *Ti, kdož milují poezii* reagující na nově vydaný Fišerův překlad *Fausta*. Začíná poznámkou o nefunkčnosti novin, které na knihu nedokázaly náležitě upozornit: „U nás totiž v poslední době

⁷¹³ Například recenze francouzského románu Henryho de Montherlanta aplikuje poznatky o autorově literárním postupu na české prostředí, což vede recenzenta k ironickému zvolání: „Kde jste, ó rozkošně deskriptivní a realistické romány z českých luhů s mírnou tendencí sociální a osvětářskou? A jak jste zastaralí!“ –t–. Román z války. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 5, s. 125–126.

⁷¹⁴ Až do roku 1931 je básník jmenován jako Otakar Březina, pak postupně převládne podoba křestního jména Otokar.

⁷¹⁵ DURYCH, Jaroslav. Svatost umění. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 9, s. 226.

⁷¹⁶ Tamtéž.

⁷¹⁷ FUČÍK, Bedřich. Marginálie k jubileu. *Akord*, 1937, roč. 10, č. 1, Poesie, s. 1–6.

⁷¹⁸ Provolání na ochranu národní kultury. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 414.

⁷¹⁹ PEŘICH, L. Národní kultura, část I. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 1, s. 6.

nastává situace, že zájem o fanatica někde v Indii je větší, než o německého básníka. Tomu se také říká ‚evropanství‘... Jednou se bláznilo po Rabin. Tagorovi, a přitom Otakar Březina jako by neexistoval. Podivné jsou cesty české národní hrdosti.“⁷²⁰

Autoři *Akordu* se ze zahraničních literatur, jak už jsme zmínili, významným způsobem věnují především literatuře francouzské. Bylo by ale fatálním zjednodušením předpokládat, že se to týká francouzské literatury jako celku. *Akord* připomíná několik autorů, které považuje za skutečné básníky.⁷²¹ Z francouzské literatury jsou to především Léon Bloy (1846–1917), Georges Bernanos (1888–1948) a François Mauriac (1885–1970), tedy představitelé katolického proudu, v jejichž díle zároveň autoři *Akordu* shledávají naplnění vyšších uměleckých hodnot.

Náboženský motiv totiž sám o sobě nezaručuje literární kvality. Durych píše: „Běda čtenáři, který by sedl na lep nábožné beletrie francouzské, která se stala cukrovarnou lihuprostopou bryndou. Nedostatek vkusu, přímosti a soudnosti jest v ní opravdu povážlivý či raději naplno řečeno: katastrofální. Jakoby těm spisovatelům, kteří svá díla špekují Velepísni i slovy Kristovými, před domem posel pes.“⁷²² Durych v témže přechází od glosování francouzské literatury k recenzi německé knihy o životě světce *Sankt Sebastian vom Wedding* od Franze Herwiga (1880–1931).

Vzápětí bere ukázkou z textu a předvádí ji, jak by asi vypadala ve francouzském katolickém románu: „Při nejmenším by to odstonalo Písmo citátem. A kolik limonády by se vedle toho nabryndalo!“⁷²³

Text končí provokativní otázkou: „– Světlo z Německa?“⁷²⁴

Uvedme v těchto souvislostech zahraničních literatur ještě text upozorňující na tři svazky Goethova díla, které vyšly v roce 1928 u Fr. Borového. Svazkům se dostává pochvaly za ediční výběr i překlad. K tomu autor textu přidává poznámku: „Konec konců je to akt spravedlnosti. Dovede-li se u nás vychalovati poslední francouzská nebo ruská prostřednost, proč bychom neměli mít velikého německého básníka, který bude žít ještě tehdy, až vlny v zapomenutí milosrdně odplaví leckterou módní efemésu, v Čechách nekriticky zbožňovanou.“⁷²⁵

Obě citované ukázky pocházející z roku 1928 nejen dokládají, že pouhý francouzský původ nic neznamená, ale obracejí se také k německé literatuře s náznakem, že jí není věnována náležitá pozornost. Při troše zjednodušení můžeme prohlásit, že se k německé literatuře v obecné míře český tisk staví víceméně opatrně, nejví o ni příliš zájem. Pro *Akord* to platí ale jen částečně. Věnuje se starší literatuře, sleduje některé současné autory, otiskuje například Rilka,⁷²⁶ a poměrně pravidelně

⁷²⁰ –l–. Ti, kdož milují poezii. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 5, s. 160.

⁷²¹ Používáme zde označení „básník“ podle dobového diskurzu, kdy znamenalo obecně umělce pracujícího se slovem, lhostejno zda psal prózu nebo poezii.

⁷²² DURYCH, Jaroslav. Přece nalezeno! *Akord*, 1928, roč. 1, č. 4, s. 92.

⁷²³ Tamtéž, s. 93.

⁷²⁴ Tamtéž, s. 94.

⁷²⁵ –t–. Kulturní čin. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 61–62.

⁷²⁶ Viz např. RILKE, Rainer Maria. Elegie z Duina. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 179–181.

upozorňuje na jeho knihy – pravděpodobně také proto, že s *Akordem* spolupracoval Pavel Eisner, který Rilka překládal. Kromě toho bylo ale pravidlem, že časopis přinášel ohlasy nejen beletrie, ale i odborných knih v německém originále, a to zhruba ve stejném množství jako tomu bylo u literatury francouzské.⁷²⁷

Pokud bychom měli téma zahraničních vzorů pojmout v širším smyslu než pouze uměleckém, musíme zmínit vztah k Americe, která je zobrazována jako zdroj řady nezdravých vlivů. Zajímavým příkladem politického vymezování se je článek Jana Strakoše *Duch Ameriky*. Píše se v něm o „amerikánském duchu“ a „amerikánském katolicismu“, jejichž vlivy spatřuje Strakoš například v odluce církve od státu nebo odcírkevnění školství. Píše, že Američané jsou tolerantní ke korupci, shovívaví k některým typům zločinů a vyznačují se také utíkaním před duševním podněty.⁷²⁸ Podobně výrazné protiamerické tendence obsahuje také nesignovaná poznámka, jež je kritikou pokroku jako všeobecného zaklínadla, které je ve skutečnosti únikem před realitou a zodpovědností. Mimo jiné v ní stojí, že „americké pionýrství a americký feudalismus, ty dvě věci nás opravdu postihly důkladně. Jim máme co děkovat za zradu našich intelektuálů“. Příkladem „nevázaného amerického feudalismu“ je pro autora Tomáš Baťa, který „získal u nás sympatie nemyslicích vrstev“.⁷²⁹ Pokrokářství je „tupé“,⁷³⁰ je pověrou⁷³¹ a také typickým negativním rysem českého tisku.⁷³² Kromě pokrokářství přicházejí z Ameriky také automatizace a mechanizace,⁷³³ jež mají stejně negativní dopad a poškozují dokonce i knižní produkci, které pak není věnována náležitá péče. V kontextu těchto nebezpečí, na něž *Akord* upozorňuje, zmiňme ještě jedno, jímž je materialismus,⁷³⁴ označený dokonce jako „ten ukrutný moloch“, jak píše Miloš Dvořák v roce 1936.⁷³⁵

⁷²⁷ Německou literaturou se *Akord* zabýval také v odborných textech. Uveďme alespoň dva příklady. Prvním je článek Pavla Eisnera *Německý básník a česká žena*, jež se věnuje způsobu zobrazování české ženy v textech německých autorů, tedy propojuje české a německé prostředí. (Shodou okolností je to také první Eisnerův text, který v *Akordu* podepisuje jako Pavel, nikoliv Paul.) Druhý je článek Ivo Liškutína o literatuře v Německu za nových poměrů po nástupu Hitlera. Tento text se důsledně vyhýbá hodnocení, pouze popisuje jednotlivé tendence. EISNER, Pavel. *Německý básník a česká žena. Půlstoletí erotické symbiosy, část I. Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 181–200; EISNER, Pavel. *Německý básník a česká žena. Půlstoletí erotické symbiosy, část II. Akord*, 1930, roč. 3, č. 6, s. 247–257; LIŠKUTÍN, Ivo. *Literární poměry nového Německa. Akord*, 1934, roč. 7, č. 2, s. 6–11.

V kontrastu ke snaze upozorňovat na opomíjenou německou literaturu stojí poznámka z roku 1936, že jsme vlivem politické situace „přímo dušení německou literaturou emigrantskou“, které se dostává příliš vřelého přivítání, dokonce vřelejšího než literatuře domácí. ŠMÍD, Zdeněk. *Španělská poesie v Belgii. Akord*, 1936, roč. 9, č. 1, Poesie, s. 13–15.

⁷²⁸ STRAKOŠ, Jan. *Duch Ameriky. Akord*, 1929, roč. 2, č. 3, s. 94–95.

⁷²⁹ [Pokrok se nám od jisté doby]. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 3, s. 97–107.

⁷³⁰ Viz VAŠICA, Josef. *Dvě předmluvy. Akord*, 1928, roč. 1, č. 9 265–267.

⁷³¹ Viz [Dali jsme si heslo kulturní syntese]. *Akord*, 1934, roč. 7, č. 2, přední desky, vnitřní strana.

⁷³² Viz js. Hlbinův případ. *Akord*, 1935, roč. 8, č. 3, Poesie a literární glosy, s. 46–48.

⁷³³ Viz DOSTÁL, Josef. *Do nového roku. Akord*, 1933, roč. 6, č. 1, s. 11–13.

⁷³⁴ Z materialismu obviňuje Jan Strakoš Františka Götze a Josef Heyduk Vítězslava Nezvala. V obou případech je příčinou absence vnímavosti k uměleckým hodnotám. STRAKOŠ, Jan. *Götz jako žurnalista. Akord*, 1930, roč. 3, č. 1, s. 11–22; HEYDUK, Josef. *Román o posedlých. Akord*, 1930, roč. 3, č. 9, s. 356–357.

⁷³⁵ DVOŘÁK, Miloš. *Boj o Otokara Březinu. Akord*, 1936, roč. 9, č. 4, Poesie, s. 75.

Výše uvedené přesně koresponduje s obecným postojem katolických intelektuálů první republiky vůči státu založeném na liberalismu. Není to ale jednoduchý vztah, jak píše Jaroslav Med: „... moderní liberální společnost stojí v opozici vůči křesťanské spiritualitě. Liberalismus nadřazuje lidskou vůli vůli Boží, a to ve svém důsledku znamená disharmonii mezi pozitivním právem, právem přirozeným a právem Božím. Zároveň liberalismus redukuje kulturu na spotřebu, politiku na stranictví a expanze zbožně peněžních vztahů do všech sociálně-kulturních sfér prohlubuje materialismus, ideového garanta všech socialisticko-komunistických experimentů. Obava katolických intelektuálů z liberalismu pramenila také z obavy o relativizaci pravdy, proto tak příkré Durychovy či Renčovy odsudky čapkovsko-peroutkovského vidění světa. Relativizace proměňuje pravdu v pouhé mínění. V tom viděli jednu z tragédií moderní doby nechápající nutnost oběti za pravdu a vyprazdňující každý ideál. Katolická církev byla pro katolíky jedinou zprostředkovatelskou pravdy, zatímco v liberalismu je vše záležitostí pragmatické volby. Zároveň si uvědomovali, že základním dogmatem církve je dogma o vtělení, což v praxi znamená: sociální otázka nesmí zůstat stranou zájmu, protože ideál se musí vtělovat do konkrétního života lidí, zvláště když liberálně demokratický stát programově vyznává agnosticismus.“⁷³⁶

Za takových okolností je celkem logické, že explicitních vyjádření o demokracii máme v *Akordu* velmi málo, o literárně zaměřené publicistice nemluvě. V roce 1930 se dočítáme v různých textech drobné zmínky, například že je doba, kdy je potřeba nechat se „v chumlu demokracií a absolutismů“ vést idejí křesťanského státu,⁷³⁷ Leopold Peřich píše o nepodařené československé demokracii,⁷³⁸ která nezvládá kulturní politiku, Durych demokracii ironizuje jako dobovou floskuli, univerzální heslo, k němuž je snadné se uchýlit pod zástěrkou výchovy národa.⁷³⁹

Ročník 1933, který začíná poznámkami k aktuálnímu dění nabízí jednu z mála rozsáhlejších úvah o demokracii. Autor uvažuje nad knihou Stanislava Miklíka *O dobrém řízení státu* o československém státu jako o státu individualistickém a liberálním, kde se individualismus králů nahradil individualismem tříd. Píše ale, že nezavrhuje demokracii, nýbrž „mechanický součet lidských atomů“, tedy automatismus v její realizaci.⁷⁴⁰ V desátém čísle téhož ročníku přináší článek bez signatury Chestertonovu sociální kritiku demokracie.⁷⁴¹ Ačkoliv ji nijak blíže nevztahuje k českému státu, je patrné, že ji vnímá jako inspirativní. Jen o číslo později vychází pod šifrou –š– text *Krize*

⁷³⁶ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Praha: Academia, 2010, s. 52.

⁷³⁷ –pn– K jubileu augustinskému. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 8, s. 333.

⁷³⁸ PEŘICH, L. Národní kultura, část II. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 47.

⁷³⁹ Doslova píše: „Někdo má připravovat štěstí a povznesení národa uměním, ale poněvadž je to úkol obtížný, kritikové jsou nevlídní a úspěch jim nevyhovuje, rádi si řeknou, že bude lépe vychovávat národ k nacionalismu, demokratismu, úctě k zákonům, policii, četnictvu, technické kultuře, hygieně a jiným věcem, které jsou potřebné právě tak jako sirky, sůl, lžice.“ DURYCH, Jaroslav. Aetiologie kulturního úpadku. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 9, s. 337–344.

⁷⁴⁰ [Poznámky měsíčníku]. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 1, s. 1–4.

⁷⁴¹ Chesterton a Belloc reformátoři sociální, *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 410–412.

demokracie. Tuto krizi, projevující se otupěním veřejného politického života a celkovým nezájmem o politiku, vnímá autor jako obecně rozšířenou. Političtí představitelé se starají především o své vlastní zájmy a nesnaží se s krizí bojovat. Autor dochází k závěru, že krize demokracie je krizí morálky. Pokud ale bude trvat hospodářská krize, může to pro demokracii nakonec znamenat kritické důsledky.⁷⁴²

3.3.4. Závěrem: Katolík a stát podle *Akordu*

Národ a stát pro *Akord* rozhodně nejsou synonyma. Národ vidí jako duchovní společenství, které je potřeba vychovávat, stmelovat a budovat na zdravém křesťanském základě, jež přináší pravdivost a směřování k vyššímu. Stát oproti tomu představuje politickou konstrukci, která národ formuje a drží z vnějšku. Úkolem státu je mimo jiné zaštiťovat a vést kulturní politiku – a protože kulturní politika má pochopitelně zásadní roli při formování národa, je potřeba věnovat jí zvýšenou pozornost. Třetí pojem, který můžeme sledovat v souvislosti se státem a národem, je také pojem vlast. Ta symbolizuje prostorové ukotvení národa a nese, podobně jako národ, pozitivní konotace. Vlast je potřeba milovat, národ rozvíjet.

Politická situace první republiky nebyla pro katolíky obecně přijatelná, a to především z toho důvodu, že ji provázel odklon od mravních a duchovních hodnot. *Akord* se s tímto pohledem plně ztotožňuje a jeho autoři upozorňují opakovaně na zhoubné vlivy vzývání pokroku jako modly doby a prosazování materialismu, liberalismu, pragmatismu a dalších nežádoucích vlivů, které redukuje hodnotu člověka na pouhou jednotku státního mechanismu.

Spolu s těmito vlivy český národ podléhá vlastní malosti a provincialismu, který se projevuje buď nacionalistickým směřováním nebo slepou zálibou v zahraničním na úkor dobrého domácího. Neznamená to kompletní odsouzení všeho zahraničního, ale kritiku národní neschopnosti vybudovat si dostatečně silné vědomí tradice a cenného odkazu předků, na nichž lze stavět národní identitu a sebevědomí. Zahraniční vzory pak mohou sloužit jako významný zdroj inspirace, je potřeba je překládat a celkově usilovat o vtažení národa do širšího evropského, potažmo světového kulturního kontextu. Je v zásadě jedno, zda se jedná o díla slovanská – hlavně polská nebo ruská – francouzská či německá, výběr musí být oproštěn od prostoduchých vlivů módy i politiky, naopak musí zahrnovat jen opravdové umění. Tedy takové, které vychází z umělcova nitra na základě úsilí o pravdivé poznání skutečnosti, jež je nakonec jen v Bohu. Teprve pak umění může sloužit svému účelu, a to pozdvihování duše k věčnosti – právě v tom spočívá velký úkol katolíků pro národ. Jedna z cest, jak tento úkol realizovat, je připomínání hodnotných děl a velikánů z historie národa,

⁷⁴² –š–. Krise demokracie. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 11, s. 40–42.

což se v *Akordu* projevuje například péčí o odkaz literárního baroka.

Toto umělecké směřování v *Akordu* částečně zakládá i samotný způsob psaní o literatuře nebo umění obecně. Uměleckost dává autorům značně volnou ruku při volbě jazykových prostředků – proto jsou například jejich texty žánrově poměrně volné –, a stává se také legitimizačním prostředkem pro autoritativní soudy: Jaroslav Durych v článku o krizi českého umění píše, že jako pouhý katolík by nebyl kompetentní k tomu, aby hodnotil umění. Jako umělec už ovšem kompetentní je.⁷⁴³

Ačkoliv *Akord* není reprezentantem stranického politického katolicismu, jak ho v prvorepublikovém veřejném prostoru představuje lidová strana, prezentuje svou vlastní katolickou politickou linii, která se zakládá na uměleckém vnímání světa. Nedrží se péče o rodinu, školství a povzbuzování katolické solidarity jako lidovci, ale usiluje o vzednutí ducha v umění a jeho nasazení pro vnitřní růst národa. Staví se proti překážkám, které představuje instrumentalizovaně prováděná demokracie, které pro její sekularizovanost chybí zakotvení dodávající jistotu setrvání založenou na hluboce prožívané víře, jež se stává zárukou cti a mravnosti, stejně jako důvodem k sebeobětování nebo nezištné službě. Ve svém prvním textu v *Akordu* Durych píše, že vše je potřeba „měřiti podle chrámu.“⁷⁴⁴ Literatura, která by ve srovnání s tímto měřítkem obstála, by byla prostorem vedoucím člověka k setkání s Bohem.⁷⁴⁵

⁷⁴³ DURYCH, Jaroslav. Krise českého umění. *Akord*, 1928, č. 4, s. 74.

⁷⁴⁴ DURYCH, Jaroslav Impromptu. *Akord*. 1928, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁷⁴⁵ A to navzdory tomu, že Durychův autorský výraz, když jako literární kritik toto setkání umožňuje, připomíná mnohdy spíš škleb chrliče než vlídnou tvář světce.

3.4. Přítomnost

3.4.1. Politické souvislosti založení časopisu

Dne 17. ledna roku 1924 otevírá první číslo revue *Přítomnost*⁷⁴⁶ s podtitulem *Nezávislý týdeník* nesignovaný článek *Naše myšlenková krise*. Je zařazen do rubriky Politika, ale zároveň plní funkci úvodníku, který má deklarovat postoj, jež nové periodikum bude v následujících letech zastávat. Leitmotivem skrytým mezi řádky je výzva neodléhat politickým proklamacím. Text glosuje politickou scénu a od úvahy se postupně stává komentářem, který využívá nadsázku a ironii. Vyjadřuje se ke zneužití nacionalismu a nebezpečí komunismu spočívajícím výhradně v touze po moci a hlásá naopak potřebu realismu. Mimoděk tak text odpovídá na úkol vytyčený v jeho počátku: „Přistupující k věci v této době velmi obyčejné a nepřekvapující, totiž k založení nového časopisu, ptáme se sami sebe: jest zde nějaký úkol, který může býti právě tímto způsobem vykonán? neděje se tak jen ze zvyku? z toho důvodu, že se jinak baviti a živiti neumíme? Není nic trapnějšího než vykonávati s vážnou tváří práci nikomu nepotřebnou.“⁷⁴⁷ V mnoha ohledech tento článek charakterizuje následující ročníky *Přítomnosti*, její programové směřování, důrazy i vnitřní podobu a práci s textem.

Koncepce časopisu se zásadním způsobem odvíjela od osobnosti zakladatele a šéfredaktora. Ferdinand Peroutka se narodil v roce 1895, tedy v roce 1924, kdy založil *Přítomnost*, měl za sebou už několik let novinářské praxe, na druhou stranu byl stále ještě dostatečně mladým autorem na to, aby časopisu věnoval maximální pozornost a elán, jež projevoval ve svých dosavadních textech. Publikovat začal už v roce 1913. Začínal kritikou výtvarného umění a referáty o výstavách a ještě před válkou se stal spolupracovníkem Herbenova *Času*. Válku strávil v Mnichově, kde se pravděpodobně věnoval také žurnalistické činnosti, každopádně ale od návratu do Čech v roce 1918 se živil jako novinář.⁷⁴⁸

Právě Peroutkův novinářský výraz v deníku *Tribuna*, proklamovaném jako nezávislé periodikum, ale blízkém linii hradu, v němž byl uveden jako odpovědný redaktor, pravděpodobně nepřímo vedl k založení časopisu *Přítomnost*, na nějž přispěl prezident Masaryk částkou půl milionu korun.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ V případě odkazů na články z *Přítomnosti* budeme pro snazší dohledatelnost uvádět na rozdíl od zbývajících periodik také datum vydání vzhledem ke čtrnáctidenní periodicitě časopisu trvajícím po celou dobu zkoumaného období.

⁷⁴⁷ Naše myšlenková krise. *Přítomnost*, 17. 1. 1924, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁷⁴⁸ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 28–29, 53–52.

⁷⁴⁹ Jakým způsobem vše kolem Masarykova příspěvku proběhlo, o tom existuje několik verzí. Podle jedné se stal podnětem pro pozvání k Masarykovi seriál *Jací jsme* usilující zachytit českou národní povahu, jež později vyšel knižně. A následně měl Masaryk Peroutkovi věnovat milion korun na založení časopisu. Pavel Kosatík kromě této verze píše, že Peroutka sám uváděl, že příčinou pozvání byla zmínka Antonína Švehly, jehož zaujal Peroutkův

Přítomnost se stala spolu s *Lidovými novinami* emblematickou jednak pro autorskou generaci narozenou v 90. letech 19. století,⁷⁵⁰ jednak pro své státotvorné zaměření ideově blízké středu prvorepublikového politického spektra.

Označením „střed“ charakterizuje Jaroslav Med autory, „jimž byl blízký demokratický socialismus bez revolučních experimentů, humanitní racionalismus T. G. Masaryka a liberálně demokratický řád vládnoucí v ČSR a dávající státu rozumnou stabilitu a duchovní i tvůrčí svobodu. Tmelem tohoto proudu literárního života byla kritická oddanost novému státu a optimistická důvěra v budoucí demokratický vývoj podepřený Masarykovými prognózami.“⁷⁵¹

Ferdinand Peroutka spolu s Karlem Čapkem se stali hlavními představiteli generačně spřízněné skupiny, která se soustředila kolem výše zmíněných periodik. Proklamovali ideál liberální demokracie, zabývali se otázkami identity československého národa, soustředili se na podporu kritičnosti jedince. Autoři středu sami sebe definovali jako „humanisticky kritické liberály“. Podle Meda střed, který reprezentovali, představuje nejširší proud, který v podstatě svým vztahem k Masarykově republice měl podobu proudu oficiálního. Je třeba ale zdůraznit, že ačkoliv se tito autoři hlásili k Masarykovi, neměli jeho vztah ke křesťanství. Proto je pro tuto skupinu typický liberalismus a pragmatismus, který nehledá absolutní podobu pravdy, ale její užitek. Proto pak podobně i hodnota individua souvisí s důrazem na naplňování role občana jako uvědomělého spoluúčastníka vývoje státu⁷⁵² – a tato uvědomělost zároveň vyžaduje kritické myšlení.

Podle Kosatíka má realismus a pragmatismus Peroutkovy a Čapkovy generace kořeny ve válečné zkušenosti, k níž se pojí také to, jakým způsobem byly před válkou využívány nejrůznější romantické ideály a hesla. Tímto také Kosatík vysvětluje, proč byla Peroutkova generace tolik

článek o Pětce, tedy mimoparlamentním dohadovacím orgánu složeném z vedoucích představitelů pěti hlavních parlamentních stran. (V Peroutkových vzpomínkách pro Svobodnou Evropu stojí, že to bylo kvůli pozitivnímu pohledu v textech o úkolech státu.) Teprve na základě Švehlova doporučení se Peroutka měl setkat s Masarykem, který mu nabídl možnost vydávat čtrnáctideník a věnoval Peroutkovi částku milion korun. Ta nebyla zcela určen na časopis, polovina měla financovat založení nové strany – Národní stranu práce, která měla představovat politické zázemí nového časopisu. Podle vzpomínek Julia Firta, který píše o finančním daru půl milionu, byl příspěvek výsledkem několikaletého přátelství mezi Peroutkou a Masarykem. Podle Kosatíka následně Peroutka oslovil Adolfa Stránského, majitele *Lidových novin* (Julius Firt uvádí Alfréda Stránského, finančního ředitele *Lidových novin*), jemuž předal svěřenou částku, odešel z *Tribuny* a zatímco tato začala upadat, Peroutka se naplno ponořil do práce na *Přítomnosti*.

Jako vydavatel *Přítomnosti* je v tiráži časopisu uvedeno nakladatelství Fr. Borový, které v roce 1928 převzal Jaroslav Stránský, syn zmíněného Adolfa Stránského, a zařadil ho do rodinného nakladatelského podniku. O převzetí se mělo podle *Lexikonu české literatury* jednat už v letech 1922–1925, nicméně v roce 1924, kdy začíná vycházet *Přítomnost*, ještě nakladatelství Fr. Borový oficiálně součástí koncernu nebylo.

KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 59–60, 81, 87–88, 128; PEROUTKA, Ferdinand a PEROUTKOVÁ, Slávka, ed. *...deníky...dopisy...vzpomínky*. 1. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 141; FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 57; Stránský, Alfred. *Slovník českých nakladatelství 1849–1949*. [online]. [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.slovník-nakladatelství.cz/osobnosti/alfred-stransky.html>; NONDKOVÁ, Michaela. *Fr. Borový*. In FORST, Vladimír, ed. a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. I, A–G*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1985, s. 275–278.

⁷⁵⁰ Srov. KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 128.

⁷⁵¹ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, s. 17.

⁷⁵² Tamtéž, s. 17–20.

znepokojená, když nastupující avantgarda hlásila mimo jiné naprostou volnost slova, v němž oni sami spatřovali nástroj k vyvolání účinku, jež může být potenciálně nebezpečný.⁷⁵³

Pragmatismus měl také svou literární podobu, která se projevovala zaměřením na jedince, jeho postoje a relativizací vztahu ke skutečnosti dané rozdílností lidského vnímání.⁷⁵⁴ Autoři, kteří tíhli k pragmatismu, jako bratři Čapkové, František Langer (1888–1965), Božena Benešová (1873–1936), Anna Maria Tilschová (1873–1957), Otokar Fischer (1883–1938) a další byli obviňováni, že svým přístupem napomáhají celkové relativizaci společenských hodnot a likvidaci ideálů, nevšímají si sociálních problémů a starají se pouze o vlastní prospěch.⁷⁵⁵ Stávali se terčem katolické i levicové publicistiky, jak dokládají i ostatní námi sledovaná periodika, která se k autorům středu spřízněným s *Přítomností* mnohdy vyjadřovala velmi ostře.

Přítomnost se ale nestala úzce ideově vymezeným časopisem a poskytovala prostor i řadě autorů jiného politického smýšlení. Mezi jejími přispěvateli⁷⁵⁶ byla celá i řada levicových, jako například Marie Pujmanová (1893–1958), S. K. Neumann (1875–1947), spisovatel Jaroslav Kratochvíl (1885–1945), režisér Jiří Frejka (1904–1952), novinář a kritik Závaš Kalandra (1902–1950), spisovatel a filmový kritik Otto Rádl (1902–1965) nebo reportér František Gel (1901–1972). Objevovali se v ní ale třeba také katoličtí autoři, například Alfred Fuchs⁷⁵⁷ nebo ze starší generace dokonce Jaroslav Durych – byť se v jeho případě nejednalo o stálou spolupráci, ale jen příležitostné publikování. K anonymním přispěvatelům časopisu patřil také Masaryk.⁷⁵⁸

Podle Zdeňka Kárníka měla *Přítomnost* mezi kulturními časopisy naprosto mimořádnou pozici nejen kvůli množství autorů a odborníků, které se podařilo Peroutkovi pro časopis získat, ale také proto, že časopis dokázal aktivně reflektovat kulturní, politický i hospodářský vývoj státu.⁷⁵⁹ Julius Firt ve svých vzpomínkách *Knihy a osudy o Přítomnosti* píše: „Po stránce morálně politické měl týdeník od samého začátku pronikavý ohlas. ‚Přítomnost‘ zasáhla hluboce jako snad žádný jiný český časopis od doby vzniku Masarykovy ‚Naší doby‘ do politického a kulturního dění v zemi.“⁷⁶⁰

⁷⁵³ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 117–118.

⁷⁵⁴ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 76, 426.

⁷⁵⁵ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, s. 20–21.

⁷⁵⁶ Rozsáhlý seznam přispěvatelů včetně jejich šifer viz FORST, Vladimír. *Přítomnost*. In OPELÍK, Jiří, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3, M–Ř. Svazek II, P–Ř*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, s. 1151–1155.

⁷⁵⁷ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 354.

⁷⁵⁸ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 57.

Peroutka vzpomíná, že Masaryk psal především referáty o angloamerické literatuře, které se však obvykle soustředily pouze na přiblížení obsahu. Kosatík k témuž uvádí, že, psal podle Peroutky velmi upovídaným způsobem. PEROUTKA, Ferdinand a PEROUTKOVÁ, Slávka, ed. *...deníky...dopisy...vzpomínky*. 1. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 143; KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 93–94.

⁷⁵⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003, s. 335.

⁷⁶⁰ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 57.

Ačkoliv *Přítomnost* znamenala podle Firta žurnalistický úspěch, Peroutka byl přesto zprvu zklamán, jelikož *Přítomnost* rozhodně neprosplvala finančně. V roce 1929 dosahovala nákladu čtyři a půl tisíce výtisků, z čehož se několik stovek vracelo jako remitenda. Masarykův finanční dar na rozjezd časopisu byl vyčerpán a vydávání znamenalo pro Lidové noviny a nakladatelství Fr. Borový ztrátu.⁷⁶¹ Masaryk sám už polovině dvacátých let nebyl s podobou časopisu spokojen a uvažoval o založení nového periodika s jiným vedením, které by *Přítomnost* nahradilo.⁷⁶² Peroutka sám zase nějakou dobu rozmýšlel možnost přesunu časopisu k jinému nakladateli, konkrétně do Aventina Otakara Štorcha-Mariena.⁷⁶³

V roce 1930 ale přichází na pozici ředitele firmy Fr. Borový Julius Firt.⁷⁶⁴ Peroutka ho sice zpočátku podezírá z úmyslu *Přítomnost* zastavit, ale jak Firt popisuje, po společné schůzce, kde probrali také otázku jeho finančních zájmů na záchraně časopisu – Firtovi přislíbených 10 % ze zisku, nakonec Peroutku získává pro svůj plán na pozdvižení časopisu.

Firtův plán byl poměrně jednoduchý a těžil v podstatě z toho, co měla *Přítomnost* k dispozici celou dobu: nezávislost a Peroutkovy autorské schopnosti. Peroutka měl plně využít možnosti, které poskytovala nezávislost časopisu a zároveň začít psát více textů, protože, jak byl Firt přesvědčen, jeho autorský styl čtenáře přitahoval. Zároveň Peroutku vybídl k překonání osobní krize, která podle jeho mínění vyplývala z nezdaru Peroutkova manželství.

Časopis skutečně začal prosperovat. V roce 1939 vycházel podle Firta v nákladu 32 000 výtisků, které se prodaly,⁷⁶⁵ což byl náklad na svou dobu značně vysoký, jak podotýká Barbora Osvaldová.⁷⁶⁶ Nakolik je ale tento údaj o nákladu spolehlivý, to je diskutabilní. V roce 1933 zahajuje *Přítomnost* tradici, že na obálce prvního – a v tomto ročníku výjimečně i druhého – čísla nového ročníku uvádí, v jakém nákladu vyšlo. V roce 1933 má první číslo náklad 25 tisíc výtisků, druhé 20 tisíc, o rok později je to 32 tisíc, o dva roky později hlásá první číslo náklad více než dvojnásobný, tedy 70 tisíc, ročník 1938 uvádí 85 tisíc výtisků a první číslo ročníku následujícího 80 tisíc výtisků. Sice za první republiky bylo běžné nadhodnocovat náklad kvůli zájmu inzerentů, nicméně vzhledem k více než dvojnásobnému rozdílu nákladu uvedeného na obálce oproti Firtovu údaji, se lze domnívat, že skutečný náklad *Přítomnosti* byl ještě vyšší, než se traduje v literatuře.

Peroutka nakonec podle nové smlouvy získává 30% podíl ze zisku. Firt o tom později napsal: „Touto smlouvou se stal Peroutka po mém soudu nejlépe placeným českým žurnalistou všech věků

⁷⁶¹ Tamtéž, s. 58.

⁷⁶² KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 144–146.

⁷⁶³ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 59.

⁷⁶⁴ Tamtéž, s. 59.

⁷⁶⁵ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 58.

⁷⁶⁶ OSVALDOVÁ, Barbora. Meziválečná žurnalistika, stranický tisk, koncerty. In OSVALDOVÁ, Barbora a ČENKOVÁ, Jana. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Vydání první. Praha: Academia, 2017, s. 23.

– dělalo to ročně kolem 300 až 350 000 Kč, samozřejmě kromě běžného platu šéfredaktora, platu z Lidovek a autorských honorářů z Budování státu.“ K tomu doplňuje, že Peroutka byl také zřejmě novinářem zdaleka nejpilnějším.⁷⁶⁷

Jeho redakční tajemníci, jimiž v průběhu vydávání byli novináři Zdeněk Bořek Dohalský (1900–1945), Franta Kocourek (1901–1942), Zdeněk Richter (1899–?) a posléze Milena Jesenská (1896–1944),⁷⁶⁸ měli na starosti víceméně technické záležitosti čísla, redakci textu prováděl Peroutka sám. Firt píše, že „jeho zásahy do rukopisu nebyly malé. Nevím jak dnes, ale tehdejší spolupracovníci novin a časopisů nešetřili slovy, místem ani časem a v upovídání nejednou zaniklo zdravé, podstatné jádro článku.“ Dodává, že v okamžiku, kdy někteří z autorů přešli do jiných periodik, ukazovalo se, jak hodně jejich textům Peroutka pomáhal – to byl podle Firta třeba případ Franty Kocourka nebo Otty Rádla,⁷⁶⁹ jejichž sloh v jiných periodikách nedosahoval úrovně, jakou měl v textech otiskovaných v *Přítomnosti*.

Uvažujeme-li o ideové blízkosti *Přítomnosti* k politickému středu, a to speciálně v kontextu okolností jejího založení, nabízí se otázka, jestli skutečně byla nezávislým periodikem. V roce 1925 se Peroutka – i na stránkách *Přítomnosti* – zapojuje do příprav založení nové politické strany, která by oslovila středové voliče. Masaryk přispěl na její založení a dostala název Národní strana práce. Nepřekvapí však, že byla přezdívána Strana Hradu. Programové prohlášení, které připravil výbor strany, podepsali například bratři Čapkové, lingvista a literární historik Vilém Mathesius (1882–1945), Fráňa Šrámek (1877–1952) nebo právě Peroutka. Strana ve volbách propadla a až do roku 1930, kdy byla oficiálně rozpuštěna, v podstatě jen živořila.⁷⁷⁰ Epizoda s Národní stranou práce kolem voleb 1925 je nicméně zajímavá proto, že byla jediným obdobím, kdy se *Přítomnost* oficiálně hlásila ke konkrétnímu politickému uskupení, byť uskupení zcela neúspěšnému.

Na druhou stranu ačkoliv Peroutka zachovával loajální vztah k Masarykovi a Benešovi, nejednalo se o bezvýhradné následování linie hradu, jak dokládá Kosatík na případu Gajdovy aféry, během níž se názory otiskované v *Přítomnosti* neshodovaly například s tím, co psaly podobně prohradní *Lidové noviny*.⁷⁷¹ Vzhledem k tomu, že obě periodika patřila stejnému vydavateli, svědčí to o tom, jak volnou ruku ve svém časopise Peroutka měl.

Pozici časopisu z hlediska jeho základní myšlenky, již se Peroutka snažil naplnit, a z hlediska ohlasů, které *Přítomnost* vzbuzovala, můžeme přiblížit několika články, které mají částečně charakter bilancování. První z nich Peroutka píše na vstupu do desátého ročníku vydávání časopisu:

⁷⁶⁷ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 69–72.

⁷⁶⁸ FORST, Vladimír. *Přítomnost*. In OPELÍK, Jiří, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M–Ř. Svazek II, P–Ř. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, s. 1151–1152.

⁷⁶⁹ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 72–73.

⁷⁷⁰ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 175–184.

⁷⁷¹ Tamtéž, s. 95–99.

„Maje psáti o dosti významném faktu, že český nezávislý týdeník vstupuje bez subvencí a za stoupajícího zájmu čtenářů do desátého ročníku, vyvaroval bych se, věru, rád fráží i povšečných hesel. A přece nevím, jak bych na prostoru příliš stručném vyznačil lépe úsilí pokolení, jež tvoří spolupracovníky *Přítomnosti*, než jako snahu 1. viděti co nejlépe všechny skutečnosti života a 2. užívatí při jejich posuzování i řaděni co nejpřesněji lidského rozumu. (...) Rozum i zrak jednotlivců byly totiž poválečným vývojem v první řadě zbaveny své ryzosti a nepředsudnosti, spoutány vládou stran a nápirem hromadné vůle mas, zájmů a chtění. Kde však mezi rozum a život cokoli z předem ustaveného zájmu se postaví, ta tam jest jejich moc. Volné užívání rozumu, které si učinilo programem pokolení *Přítomnosti*, snaží se nejen o uvolnění rozumu ze zájmů politických, hospodářských a uměleckých stran, nýbrž i o to, aby různé formy různých vyznání a věr nabyly teprve tehdy oprávnění k vládě, až rozumová schopnost opravdu nevystačí.“⁷⁷²

Peroutka pokračuje o potřebě nezávislé žurnalistiky pro fungování demokracie.⁷⁷³ Nezávislou žurnalistiku, svobodu myšlení a „užívání rozumu“ deklaruje v patnáctém čísle téhož ročníku jako alfu i omegu *Přítomnosti*: „*Přítomnost*‘ je orgánem lidí, kteří svobodně užívají rozumu a neběží s každým názorem na nějaký úřad nebo do politické strany pro dovolení, aby jej směli vyslovit.(...) Opravdu zastupujeme jen své smýšlení, snažíce se, aby bylo rozumné a poctivé.“⁷⁷⁴ V témže textu připomíná, kolikrát už se stavěli za nepopulární názor.

O rok později, když Peroutka hodnotí uplynulých deset ročníků, začíná svůj text, byť s nadsázkou sobě vlastní, úvahou o tom, jak *Přítomnost* věčně stojí v obklopení nepřátel, a přesto se s nimi stále bije a svým kritickým úsudkem uštěďruje rány, přičemž zasažení „hoří touhou ránu vrátit a seběhnou se při každé příležitosti ve velkém doufajíce v sladkou možnost lynche“. Pochopitelně Peroutka hájí stanovisko časopisu a opět zdůrazňuje potřebu rozumu: „Nevěřili bychom, kolik nepřátelství může vzbudit člověk, který netvrdí nic sensačnějšího, než že lidé si mají zachovat zdravý rozum a řídit se v obtížných situacích podle něho. Případli jsme na ideu zdravého rozumu, zírajíce právě na obtížnost situace, ve které se svět zmítá už od války. Řekli jsme si: co jiného může tuto spoustu spořádat než rozum? Lze-li o mezích rozumu s hlediska filosofického říci leccos kritického, není možno upřít, že osvědčuje praktickou pořádací sílu v dobách zmatku. Ale některým lidem je nemilo to slyšet: radí oddat se bez uzdy citům, pudu anebo vůli a přispívají tak k zmnožení zmatku, jenž je vlastní tragedií naší doby.“⁷⁷⁵

Uvedené texty, kromě toho, že jasně dokládají, nakolik byla otázka svobodného uvažování zásadní pro sebedefinici časopisu, napovídají mnohé i o Peroutkově autorském stylu. Vyjadřuje stanovisko

⁷⁷² PEROUTKA, Ferdinand. Desátému ročníku, čili mezi dvěma žernovy. *Přítomnost*, 4. 1.1933, roč. 10, č. 1, s. 1.

⁷⁷³ Tamtéž, s. 2.

⁷⁷⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Na vysvětlenou, část I. *Přítomnost*, 12. 4. 1933, roč. 10, č. 15, s. 226.

⁷⁷⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Po deseti letech, část I. *Přítomnost*, 3. 1. 1934, roč. 11, č. 1, s. 1.

redakce, která však nebyla v tiráži jmenována, zároveň se u toho nevzdává své subjektivity. Často využívá ich-formu a jeho vyjadřování je blízké míšení žánrových postupů, které propojují beletristické jazykové prostředky a analytické postupy. Například otevírá některé texty obecně formulovanými úvody volně propojenými s hlavním tématem článku, které jsou blízké glose nebo fejetonu, případně úvaze, ovšem následně přechází k analytictějším postupům charakteru například komentáře nebo se uchýlí k odbornému vyjadřování, které vzápětí proloží hyperbolou nebo ironií. Do jisté míry v tom lze vysledovat některé dobové tendence, jež vyplývají z porovnání zkoumaných periodik, ale na druhou stranu v těchto projevech můžeme hledat i další souvislosti vyplývající z širšího kontextu myšlenkových souvislostí časopisu, jak si ještě ukážeme. Bezesporu však také tento způsob psaní bude také jednou z příčin popularity Peroutkových textů.

Nesmíme přehlédnout, že Peroutka zdůrazňuje potřebu nezávislosti, přičemž výše uvedený Kosatíkův příklad Gajdova případu dokládá, že ji Peroutka v praxi skutečně naplňoval. Můžeme tak říct, že politická blízkost Hradu byla v jeho případě blízkostí založenou spíše na podobné logice uvažování a stejných hodnotách, nikoliv na bezvýhradné stranické sympatii.

3.4.2. Charakteristika časopisu mezi aktuálním a populárním

K charakteristice prvorepublikové *Přítomnosti* patří její pozvolný vývoj, který probíhá natolik nenápadně, že se na první pohled může časopis zdát na konci sledovaného období stejný jako na jeho začátku. Téměř neměnná zůstává grafická podoba časopisu, která se s zásadě odlišuje jen v detailech, jako je použití červených vodorovných linek na obálce, šíře čáry pod logotypem na první stránce uvnitř čísla nebo vizuální podoba názvů rubrik a jejich oddělení od zbývajících textu. V podstatě podobně nenápadně se časopis vyvíjel i po své obsahové stránce.

Když v roce 1924 začíná *Přítomnost* vycházet, vzniká její typická podoba vnitřní struktury i témat. Časopis pracoval s rubrikami, které neměly pevně dané pořadí, některé z nich se navíc objevily třeba jen několikrát během celého ročníku.⁷⁷⁶ K jednoznačně nejvýraznějším patřila rubrika Politika, jež obvykle bývala první rubrikou čísla, mezi další pravidelné patřil také oddíl Národní hospodář, dále Život a instituce, Literatura a umění, Doba a lidé, Povolání a záliby, Nová Evropa, Slovanstvo, Poznámky. K řídčeji zastoupeným můžeme zařadit oddíly Filosofie, Psychologie, Dokumenty nebo Feuilleton. Od druhého ročníku se nově připojuje rubrika Věda a práce, od šestého ročníku Otázky a odpovědi. Speciální oddíl, který časopis provázel už od začátku, byly Dopisy – rubrika, která dosahovala i několika stránek a mohla se stát dokonce prostorem pro polemiku, jako tomu bylo

⁷⁷⁶ Uvedená struktura částečně připomíná podobu prvního ročníku *Akordu* po přestěhování do Brna.

kupříkladu v prvním ročníku ve vztahu k tématu legionářských důstojníků.⁷⁷⁷

Ačkoliv se na první pohled rozdělení rubrik zdá být nástrojem k poměrně přesné klasifikaci témat, ve skutečnosti nešlo o pevně tematicky ohraničené oddíly – především proto, že pro *Přítomnost* bylo charakteristické mezioborové uchopení námětů, hledání souvislostí například mezi literaturou a politikou, sportem a psychologií a podobně. Zároveň dostává velmi výrazný prostor autorský styl, v němž se mohou projevovat beletristické tendence odpovídající propojení literatury a žurnalistiky v osobách autorů. Jména bratří Čapků, Karla Poláčka (1892–1945), Richarda Weinera (1884–1937), Marie Pujmanové a dalších jsou dostatečně vypovídající sama o sobě.

Typickým příkladem tohoto jevu jsou texty Karla Čapka. V devátém ročníku publikuje cyklus několika článků: *O demokracii*, *O té státotvornosti*, *O tom socialismu*, *O nacionalismu*,⁷⁷⁸ které jsou typickou ukázkou Čapkova publicistického výrazu. Pakliže například článek *O té státotvornosti* stojí na místě úvodníku, lze publicisticko-beletristický výběr výrazových prostředků přisoudit této zvláštní pozici v čísle. Už jen sám název, připomínající spíše pohádkovou rozpravu, otevírá téma odlehčeným způsobem. Pokud se ale podíváme například na článek *O nacionalismu*,⁷⁷⁹ který je zařazen do rubriky Politika, vidíme postupy zcela stejné: „V debatách o nacionalismu se obyčejně natropí hromada neplechů tím, že to jedno slovo označuje dvě docela různé věci. Jednou je to – no zkrátka obyčejná, instinktivní, zrovna fyzická láska člověka k svému národu. A po druhé je to politický program, heslo, za kterým se jde, prapor, pod kterým se lidé šikují. Tedy to dvoje by se nemělo směšovat. Láska není žádný program, heslo ani prapor. Mladí lidé, kteří milujete, za jisté se tím nešikujete pod žádný prapor ani nevstupujete do organizace milujících, nýbrž prožíváte něco do cela osobního a soukromého; kdyby někdo na vás zahřimal, že nepěstujete pravou a plnou lásku k ženě, dokud se nepřihlásíte k ideji feminismu, patrně byste si pomyslili, že je to trouba. Ale v politice se takové věci opravdu dělají; v politice se káže na plnou hubu, že nemiluje svůj národ doopravdy, kdo se nešikuje pod prapor nacionalismu, to jest, kdo se nepotýká s hydrou internacionalismu, nenadává socanům a Benešovi, nekypí živelným pobouřením nad německým nápisem ve Volarech nebo Žacléři a vůbec nejde s tou nebo onou, ale v každém případě jedinou vlasteneckou a uvědoměle nacionální stranou a s její bankovní, hospodářskou, prestižní nebo personální politikou.“⁷⁸⁰

Využívání hovorových výrazů, expresivity, oslovování čtenáře, opisy a metafory synonymicky nenápadně rozšiřující význam, oživení textu přiblížením k mluvené řeči – ve své podstatě jsou to

⁷⁷⁷ Polemiku vyvolal článek –Mi–. Legionářská otázka. *Přítomnost*, 2. 10.1924, roč. 1, č. 38, s. 607.

⁷⁷⁸ ČAPEK, Karel. O demokracii. *Přítomnost*, 10. 2. 1932, roč. 9, č. 6, s. 81–82; ČAPEK, Karel. O té státotvornosti. *Přítomnost*, 3. 2. 1932, roč. 9, č. 5, s. 65–66; ČAPEK, Karel. O tom socialismu. *Přítomnost*, 17. 2. 1932, roč. 9, č. 7, s. 100–101; ČAPEK, Karel. O nacionalismu. *Přítomnost*, 24. 2. 1932, roč. 9, č. 8, s. 118–119.

⁷⁷⁹ ČAPEK, Karel. O nacionalismu. *Přítomnost*, 24. 2. 1932, roč. 9, č. 8, s. 118–119.

⁷⁸⁰ Tamtéž.

charakteristiky Čapkova slohu, které známe z jeho pohádek pro děti. V *Přítomnosti* se stávají součástí vážně míněného politického článku, částečně fejetonu, částečně politického komentáře. Jak ale vidíme, není to text pro rubriku Feuilleton – redakce ho zařadila k seriózním politickým tématům. Tento postup můžeme označit za typický: rubriky nejsou žánrově svázané a styl beletristicko-publicistický i publicisticko-analytický se v nich libovolně mísí.

Tematický záběr časopisu je také poměrně široký. Ačkoliv mají po celé sledované období značnou převahu témata politická, zejména v prvních dvou ročnících je poměrně obsáhlá také rubrika Literatura a umění. Její značnou část obstarával sám Peroutka, nicméně přispívali do ní například také bratři Čapkové, hudební publicistiku psal muzikolog Josef Hutter (1894–1959), Josef Kodíček (1892–1954) se zabýval literární kritikou, malíř Václav Špála (1885–1946) psal o výtvarném umění. V prvním ročníku také redaktor Antonín Veselý (1888–1945) zahajuje cyklus rozhovorů z herci.

Nechybí ale ani překladové texty, které se věnují jak literatuře samotné, tak spisovatelství obecně, přičemž ze zahraničních literatur se zvláštní pozornosti dostalo francouzskému a ruskému prostředí. Zajímavé je, že zatímco část meziválečné publicistiky brojí proti úpadkové a brakové literatuře, *Přítomnost* projevuje zájem o její reflexi a vidí ji jako populární literaturu v dnešním významu tohoto označení – tedy jako součást masové kultury.⁷⁸¹ Klasickou ukázkou tohoto přístupu je Čapkova úvaha *Poslední Epos čili Román pro služky*⁷⁸² ale také například texty o detektivce nebo o dobrodružném románu.⁷⁸³

Celkově se *Přítomnost* zabývala jak domácí, tak zahraniční situací – nejen politickou, ale i společenskou, přičemž otevírala témata, jako je například postoj intelektuála k politice, zabývala se kněžstvím, dlouhodobě sledovala mládež. Například v roce 1924 píše Franta Kocourek seriál *Studenti a studentky a jací vlastně jsou*,⁷⁸⁴ který vyvolal rozsáhlou čtenářskou odezvu. Tematizuje se také otázka žurnalistiky, a to zejména v prvním ročníku, kde je otištěno hned několik článků na toto téma, například Kischovo *Dogma o neomylnosti tisku*.⁷⁸⁵ Přestože se nejedná o soustavnou reflexi novinářství, mají tyto texty v celkové koncepci časopisu svůj význam jako doklad širě zájmu o společnost. Přestože *Přítomnost* získala přívlástek kulturně-politické revue, její soustředění na společenská témata tvoří zcela nepřehlédnutelnou složku, zastoupenou tak hojně, že ve srovnání s množstvím otištěné kulturní publicistiky, získává převahu.

Zájem o populární kulturu, který naznačujeme v souvislosti s Čapkovým textem o románech pro služky, má mnohem širší záběr, přestože se projevuje především v oblasti literatury. Souvisí ale

⁷⁸¹ I když pochopitelně terminologicky s tímto konceptem nepracuje.

⁷⁸² ČAPEK, Karel. *Poslední Epos čili Román pro služky*. *Přítomnost*, 28. 2. 1924, roč. 1, č. 7, s. 102–106.

⁷⁸³ Viz např. ZAVIE, Émile. *Vznik a úpadek dobrodružného románu poválečného*. *Přítomnost*, 14. 8. 1924, roč. 1, č. 31, s. 492–493; MANN, Heinrich. *Mann detektivní romány*. *Přítomnost*, 12. 9. 1929, roč. 6, č. 36, s. 568–569.

⁷⁸⁴ KOCOUREK, Franta. *Studenti a studentky a jací vlastně jsou*. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 18–26, 28–31, 34–35.

⁷⁸⁵ KISCH, Egon Erwin. *Dogma o neomylnosti tisku*. *Přítomnost*, 17. 1. 1924, roč. 1, č. 1, s. 14.

rovněž se sledováním společensky populárních témat. Je svým způsobem paradoxní, že pokud se meziválečné žurnalistice vytýká jako jeden z jejích základních nešvarů tematizace zločinu nebo sexuality, obě témata nacházíme i v *Přítomnosti*. Kupříkladu zločin je pojímán z různých odborných hledisek. Jsou to otázky psychologie zločince⁷⁸⁶ nebo policejních metod – v roce 1930 František Feigl – Gel píše seriál o daktyloskopii,⁷⁸⁷ podobně se řeší otázka vztahu zločince a literatury. *Přítomnost* například otiskuje překlad stati Edgara Wallace (1875–1932) *O zločincích a zločinu*.⁷⁸⁸ Sexualita se tematizuje ve vztahu k mládeži, nacházíme článek analyzující erotičnost v seznamovacích inzerátech⁷⁸⁹ nebo divadelních kostýmech⁷⁹⁰ a ročníkem 1926 se vine seriál *Prostitutky a jejich svět*.⁷⁹¹ I přes snahu o odborné nebo reportážní pojetí se ale jedná o rezonanci populárního tématu v periodiku pro intelektuální publikum. Není to prvoplánový lov senzací, ale přiznané zalíbení ve sledování projevů společnosti včetně marginalizovaných témat.

Zatímco v souvislosti s revue *Brázda* píšeme o výrazných sociologických tendencích, *Přítomnost* naopak často tíhne spíše k psychologizaci, což se promítá nejen do způsobu psaní o mládeži a studenstvu, ale i do témat, kde bychom možná toto spojení nečekali, jako je například *psychologie boxu*. Sport sám o sobě, a box obzvlášť, je pro *Přítomnost* velkým tématem, které zahrnuje například i otázky toho, zda a jak mají sportovat ženy,⁷⁹² nebo bohaté ohlasy, které sportovní tematika budila (dalším podobně inspirativním tématem byl začátkem třicátých let tramping). Vložení psychologického aspektu ale můžeme vysvětlovat také jako projev intelektualizace jinak víceméně masového tématu. Zaujetí sportem a automobilismem lze zároveň chápat také jako znaky dobové verze life-stylových témat.

V souvislosti s aktuálními a společenskými tématy časopisu bychom neměli zapomenout na psaní o ženách. *Přítomnost* se zabývala jejich společenskou pozicí, zároveň třeba možností žen uplatňovat se v politice.⁷⁹³ Souvisí to nejen s dobovým vývojem uvažování o společenské roli ženy nebo s vývojem feminismu a ženských práv, ale také pravděpodobně s redakčním prostředím. Mezi pravidelnými přispěvateli *Přítomnosti* najdeme hned několik výrazných autorek, což je v porovnání s ostatními sledovanými časopisy poměrně nezvyklé.

Kromě toho, že od roku 1937 působila v *Přítomnosti* Milena Jesenská, která dokonce zastávala pozici redakčního tajemníka, do časopisu pravidelně psaly kulturní historička a překladatelka

⁷⁸⁶ Tomuto tématu je například věnován třídílný seriál, který otevírá článek třicátého devátého čísla prvního ročníku. STROTHER, F. Příčina zločinu – vadný mozek I. *Přítomnost*, 9. 10. 1924, roč. 1, č. 39, s. 621–622.

⁷⁸⁷ GEL. Daktyloskopie / O daktyloskopii. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 13–14, 16.

⁷⁸⁸ WALLACE, Edgar. O zločincích a zločinu. *Přítomnost*, 26. 7. 1928, roč. 5, č. 29, s. 458–462.

⁷⁸⁹ –/A. Rozhovor pohlaví. *Přítomnost*, 24. 1. 1924, roč. 1, s. 31–32.

⁷⁹⁰ KODÍČEK, Josef. Šaty a mravnost na divadle. *Přítomnost*, 2. 7. 1930, roč. 7, č. 26, s. 411–412.

⁷⁹¹ NOVÁK, Jaromír. Prostitutky a jejich svět. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 44–45, 47–48, 50.

⁷⁹² –Eddie–. Žena a sport. *Přítomnost*, 26. 7. 1928, roč. 5, č. 29, s. 462–464.

⁷⁹³ Viz např. PEROUTKA, Ferd. „Das ewig Weibliche“ v politice. *Přítomnost*, 2. 3. 1924, roč. 1, č. 10, s. 149–151.

Naděžda Melniková-Papoušková (1891–1978), Marie Pujmanová, několikrát Helena Čapková (1886–1961) nebo od roku 1937 novinářka Zdeňka Wattersonová (1890–1980). Pozoruhodné je, že dotyčné ženy se věnovaly různým tématům kulturním, politickým a společenským, zatímco témata o ženách psali především muži.

Již několikrát jsme zmínili, že *Přítomnost* hojně vyvolávala čtenářské ohlasy. Je to jeden z projevů specifického rysu časopisu, jímž je důraz na dialog. V mnoha článcích Peroutka zdůrazňuje roli zdravého rozumu a *Přítomnost* vykresluje jako svoji baštu v boji za jeho zachování. Přes to a navzdory tomu, že ve svých textech pracuje s ich-formou, která by mohla sloužit jako prostředek ke zvýraznění autorského subjektu a spolu s promyšlenou ironií i jeho nároku na uznání správnosti vlastní interpretace, dává *Přítomnost* velký prostor pro vyjádření názorů, s nimiž nesouhlasí a které podle jejích měřítek rozumu a logiky nemohou obstát. V této praxi lze spatřovat předpoklad kritičnosti čtenáře a přesvědčení, že prostor k diskusi je důležitou podmínkou pro utváření dostatečně podloženého názoru – a ostatně je také jednou ze základních podmínek demokracie.

Dialogičnost časopisu je vystavěna na několika zásadních bodech. V první řadě je to rubrika Dopisy, která jak už bylo naznačeno, se stávala i místem polemik. Otiskované reakce nepocházely pouze od významných autorů, jichž se *Přítomnost* nějakým způsobem dotkla a kteří cítili potřebu ohradit se, ale jsou to i ohlasy čtenářů zcela neznámých, kteří přesto dostávají možnost se vyjádřit.⁷⁹⁴ Podobnou funkci plnila i rubrika Otázky a odpovědi.

Druhou výraznou podobu dialogičnosti představuje práce s anketami. Ta nejznámější, kterou *Přítomnost* připravila a otiskla, je anketa *Proč nejsem komunistou*,⁷⁹⁵ jež vycházela v letech 1924 a 1925. Dále například sedmé číslo v roce 1927 publikuje anketu *Umění a mravnost*⁷⁹⁶ a v roce 1936 vychází anketa *Proč se u nás nepiší povídky*.⁷⁹⁷ Neotřelým způsobem zpracovává jednu z anket v roce 1933 rozhovor o kritice, který zaznamenává Josef Kodíček a účastní se ho Josef Čapek Karel Čapek, František Langer, Alfred Fuchs a další.⁷⁹⁸ Podobně lze vnímat také texty vzniklé na základě zadání, v nichž oslovený v úvodu svého článku přiznává, že byl pověřen, aby napsal něco sám o sobě.⁷⁹⁹

Přítomnost také nejčastěji ze zkoumaných periodik uveřejňuje texty, s nimiž se redakce názorově neztotožňuje, ale přesto je otiskuje – a poznámkou, že buď považuje za dobré, aby zazněl názor z druhé strany, nebo že daný text vnímá jako podnět k diskusi. Příkladem může být článek Jana B.

⁷⁹⁴ O tom, jakou podobu mohly tyto ohlasy nabývat, svědčí například diskuse reagující na článek L. P. Procházky *O české kuchyni*, na nějž dlouhými dopisy reagovaly hospodyňky v několika následujících číslech. Viz PROCHÁZKA, Ladislav P. O české kuchyni. *Přítomnost*, 16. 10. 1924, roč. 1, č. 40, s. 627–630.

⁷⁹⁵ Proč nejsem komunistou? *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 47, 49–50; 1925, roč. 1, 51–52; 1925, roč. 2, č. 1–2.

⁷⁹⁶ Umění a mravnost. *Přítomnost*, 24. 2. 1927, roč. 4, č. 7, s. 102–105.

⁷⁹⁷ Proč se u nás nepiší povídky. *Přítomnost*, 9. 9. 1936, roč. 13, č. 36, s. 572–575.

⁷⁹⁸ Rozhovor o kritice. *Přítomnost*, 15. 2. 1933, roč. 10, č. 7, s. 100–103.

⁷⁹⁹ Viz např. KREMLIČKA, Rudolf. Malířské konfesse I. *Přítomnost*, 15. 5. 1924, roč. 1, č. 18, s. 280–282.

Čapka týkající mladé básnické generace.⁸⁰⁰

Jakkoliv můžeme předpokládat, že texty procházely důkladnou redakcí, která v některých případech zřejmě i mohla zasáhnout vyznění, skutečnost, že si redakce dává záležet na tom, aby zaznívaly i jiné hlasy než jenom čistě ty nejbližší ideové linii časopisu, vytváří poměrně jedinečnou atmosféru, která dává tušit, že periodikum usilovalo o vzbuzení zájmu i mimo svou názorovou bublinu.

Uveďme v tomto kontextu ještě jednu podobu dialogičnosti, byť se od předcházejících dvou liší. Máme na mysli využívání žánru rozhovoru,⁸⁰¹ ať už se jedná seriál *Hovory s herci*⁸⁰² nebo později třeba *Hovory s nakladateli*.⁸⁰³ Tento žánr v periodiku přispívá k dynamizaci textů a funguje jako oživující prvek. Zároveň také, což vysvětluje především ve srovnání s ostatními zkoumanými periodiky, signalizuje vyšší míru novinářského profesionalismu, jež se projevuje promyšlenými strategiemi vytváření čtenářsky přívětivého prostředí, o nějž se redakce snažila i využitím dalších prostředků.

Nepřehlédnutelným rysem časopisu, byť se neprojevuje zdaleka ve všech číslech a nezískává výraznou podobu ve všech ročnících, je důraz na zábavnou funkci. Vyplyvá na jedné straně z žánrového uchopení témat, přičemž nejenom rubrika Feuilleton je výhradním místem pro fejetony, tedy beletristicko-publicistické texty odlehčeného a zábavného charakteru. Nacházíme je i v dalších rubrikách, hojně například i v oddíle Doba a lidé, nebo můžeme sledovat rysy fejetonu i v textech s jiným dominantním žánrem.

Zábavné pojetí ale nevyklučuje ani zpracování závažnějších témat, jak výše ilustrujeme na příkladu textů Karla Čapka. Velmi nadneseným, uvolněným a humorným způsobem mohou být pojata také témata, která mají zajímavý dokumentační podtext nebo větší společenský význam. Jako příklad můžeme uvést známý novinářský slovníček Karla Poláčka z roku 1931,⁸⁰⁴ který i v dobové literatuře získal ohlas jako dokument stavu žurnalistiky, nebo fejeton Marie Pujmanové *Máte intelekt?* o ženě intelektuálce, ježž můžeme vnímat jako příspěvek k tématu ženské emancipace.⁸⁰⁵ Humor ale není výhradně záležitostí jen formy, ale stává se i předmětem zájmu například ve sledování humoristické literatury nebo v zaměření několika článků na karikaturu koncem třicátých let.

⁸⁰⁰ ČAPEK, Jan B. Nutnost názorové revize v mladé generaci. *Přítomnost*, 3. 10. 1929, roč. 6, č. 39, s. 611–614. Samo téma generace patří v *Přítomnosti* také k těm frekventovanějším. Jednak odráží hodnocení uměleckého projevu básnické avantgardy a jejích generačních soupeřů, jednak je výrazem potřeby sebedefinování čapkovské generace, který mívá někdy podobu spíše dokumentační snahy o generační sebereflexi a vysvětlení jejích stanovisek vzniklých na základě válečné zkušenosti.

⁸⁰¹ K žánru rozhovoru v meziválečné publicistice viz OSVALDOVÁ, Barbora. *Rozhovor*. In OSVALDOVÁ, Barbora a ČEŇKOVÁ, Jana. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Vydání první. Praha: Academia, 2017, s. 59–64.

⁸⁰² VESELÝ, Antonín. *Hovory s herci*. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 37–39, 41–46, 48–50; 1925, roč. 1, č. 51–52; 1925, roč. 2, č. 3.

⁸⁰³ *Hovory s nakladateli*. *Přítomnost*, 1932, roč. 9, č. 27–31, 33–41, 45, 47.

⁸⁰⁴ POLÁČEK, Karel. *Novinářský slovník*. *Přítomnost*, 1931, roč. 8, č. 6–8, 13, 15, 17–18.

⁸⁰⁵ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M. *Máte intelekt?* *Přítomnost*, 2. 12. 1926, roč. 3, č. 47, s. 749.

Snaha o dialogičnost, oživení formy, hra s jazykem a beletrizace publicistického stylu jsou stejně jako například užívání otázek v titulcích dokladem vyspělé žurnalistické úrovně, která se nepochybně spolupodílela na úspěšnosti časopisu. Druhým faktorem byla bezesporu odbornost a schopnost pojednat aktuální dění. Už koncem 20. let získává stále více prostoru rubrika Poznámky vyhrazená krátkým komentujícím textům, jejíž pozice během 30. let ještě více posiluje vzhledem k potřebě reagovat na politickou a společenskou naléhavost současnosti.

3.4.3. Oddíl Literatura a umění

Pokud budeme uvažovat o tematickém zaměření *Přítomnosti* jako o celku, může v některých ohledech připomínat žánr črty, obrázku, zobrazujícího subjektivním způsobem a promyšlenou drobnokresbou scénu, již představuje prostředí meziválečného Československa. *Přítomnost* usiluje o zachycení celku, všímá si detailů a své široké tematické vymezení utváří s pomocí souvislostí mezioborového přístupu. Vývoj, který sleduje, není zdaleka jen politický, společenský nebo kulturní, ale současně také technický. To se projevuje nejen zájmem o letectví a automobilismus, ale také kupodivu v kulturní rubrice časopisu, kde získává podobu fascinace filmem a rozhlasem jako rozvíjejícími se prostředky pro dramatickou tvorbu.

Kulturní rubrika, jak jsme již připomínali, vycházela pod názvem Literatura a umění. V této podobě, tedy podobě akcentující zaměření na literaturu, rubrika začíná. V prvním ročníku má víceméně vyvážený poměr mezi literaturou na jedné straně a hudební publicistikou, výtvarným uměním a zaměřením na divadlo na straně druhé. Druhý ročník přidává více textů zabývajících se zahraniční literaturou, především francouzskou a americkou a posiluje také divadelní publicistiku, k níž patří i zmiňovaný seriál hovorů s herci zahájený už v první ročníku. Objevuje se také téma filmu.

Rok 1926 znamenal pro kulturní rubriku drobné změny. Sice v ní třeba pokračoval zájem o populární literaturu, ale zároveň došlo ke změně poměru zvolených témat. Je výrazně méně těch literárních, naopak větší prostor dostává hudba a divadlo ve své moderní podobě. Už v předcházejícím roce otiskl časopis článek o jazzu,⁸⁰⁶ v roce 1926 se k němu přidává například text E. F. Buriana (1904–1959) *Foxtrott-blues a jejich význam v moderní hudbě*,⁸⁰⁷ a dokonce také téma moderního tance.⁸⁰⁸ V témže roce začíná do rubriky psát Naděžda Melniková-Papoušková o ruské literatuře.

O rok později, tedy ve čtvrtém ročníku se literární publicistika soustředí především na problematiku

⁸⁰⁶ V. H. Jazz. *Přítomnost*, 22. 10. 1925, roč. 2, č. 41, s. 644–645.

⁸⁰⁷ BURIAN, E. F. Foxtrott-Blues a jejich význam v moderní hudbě. *Přítomnost*, 2. 9. 1926, roč. 3, č. 34, s. 539–541.

⁸⁰⁸ ROGERS, J. A. Jazz. *Přítomnost*, 6. 5. 1926, roč. 3, č. 17, s. 266–268.

nejmladší básnické generace, které se začala otevírat už v prvním ročníku.⁸⁰⁹ Poměrně výrazným způsobem se začíná tematizovat divadlo a v souvislosti se zmiňovanou autorkou Melnikovou-Papouškovou můžeme vysledovat také zvýšené soustředění na ruskou literaturu. Časopis také tou dobou pilně sleduje kinematografii a rozhlas – dokonce otiskuje článek zaměřující se na vztah rádia a divadla.⁸¹⁰

V roce 1927 i v roce následujícím je stále dominantním tématem divadlo. Přestože je literární publicistiky stále méně, zajímavostí ročníku 1928 je reakce na knihu Jamese Joyce *Odysseus*,⁸¹¹ která je pozoruhodná především z toho důvodu, že na uvedené dílo v ostatních sledovaných časopisech nikdo nereaguje. K autorskému okruhu *Přítomnosti* se v roce 1927 připojuje Pavel Eisner, který mimo jiné obohatí záběr sledování zahraničních literatur zaměřením na literaturu německou. V roce 1927 začíná seriál grafologa Roberta Saudka (1880–1935), řazený podle redakce na pomezí literatury a psychologie, *Čeští spisovatelé v zrcadle grafologie*.⁸¹² Jedno z výraznějších témat, k němuž se ještě dostaneme a které se objevuje v hojnější míře koncem 20. let, je Švejk.

Divadlo se stalo na nějakou dobu dokonce hlavní náplní rubriky, která se jím zabývala z mnoha úhlů pohledu, ať už to bylo avantgardní divadlo⁸¹³ nebo souvislosti divadla a rozhlasu, či například okolnosti řízení Národního divadla. Vztah kultury, divadla, filmu a herců, dokonce i tance se propojoval také s kritikou,⁸¹⁴ ať už v rovině praktické nebo teoretické. V kontextu filmu také můžeme mluvit o zahrnutí přesahů umění mezi médii, jako je tomu například v článku Josefa Kopty *Z románu film*.⁸¹⁵

Literatura nezůstala ale zcela stranou. Stoupl počet kratších recenzí a nově se otevřelo psaní o vztahu novináře a literatury.⁸¹⁶ Novým tématem se také stal český jazyk a jeho čistota.

Rok 1932 je opět chudý na psaní o literatuře, ale přináší nový seriál, tentokrát jsou to již zmíněné rozhovory s nakladateli, který je pozoruhodným dokumentem souvislostí knižního trhu meziválečného Československa.

Zájem o zahraniční literaturu se ve 30. letech po krátkém období, kdy se o ní psalo málo, se probouzí zaměřením na ruské prostředí, které vycházelo z jeho politické situace. Ostatně ruské

⁸⁰⁹ Viz např. –fp– Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 9. 4. 1925, roč. 2, č. 13, s. 193–195.

⁸¹⁰ K. T. Radio a divadlo. *Přítomnost*, 1. 9. 1927, roč. 4, č. 34, s. 538–539.

⁸¹¹ Joycův „Ulysses“: pro a proti. *Přítomnost*, 23. 2. 1928, roč. 5, č. 7, s. 105–107.

⁸¹² SAUDEK, R. Čeští spisovatelé v zrcadle grafologie. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 16, 20, 23, 25, 29, 31–33.

⁸¹³ Např. KOCOUREK, Franta. Jaké má být avantgardní divadlo. *Přítomnost*, 16. 5. 1929, roč. 6, č. 19, s. 293–296.

⁸¹⁴ Např. KROSCHOVÁ, Jarmila. Tanec a kritika. *Přítomnost*, 9. 4. 1930, roč. 7, č. 14, s. 219–220.

⁸¹⁵ KOPTA, Josef. Z románu film. *Přítomnost*, 9. 9. 1931, roč. 8, č. 36, s. 568–569.

⁸¹⁶ Franta Kocourek například píše o vývoji situace, kdy reportér býval dříve odsuzovanou osobou v literárních kruzích, zatímco po válce má naopak reportér ke spisovateli mnohem blíže a má v některých ohledech třeba i lepší smysl pro skutečnost nebo lepší znalosti. Viz KOCOUREK, Franta. Reportér a literatura. *Přítomnost*, 19. 9. 1929, roč. 6, č. 36, s. 566–568.

Z Přítomnosti také vysvětluje zajímavé téma veřejného angažování spisovatele, která by se dalo postavit zaprvé na souvislostech výběru otiskovaných autorů, například G. K. Chestertona, připomínaných autorů, například Karla Havlíčka, za druhé přímo na textech zabývajících se například vztahem novinářství a literatury.

prostředí a stalinismus se stávají mnohem sledovanějšími v celkovém měřítku časopisu, podobně jako začátkem a koncem třicátých let také Německo a německý nacionalismus. V kontextu zájmu o ruské prostředí uveďme také seriál *Pokolení, které nezná pomeranč*,⁸¹⁷ jež je uveden slovy: „Mladá ruská osoba, proživší jako dítě celou ruskou revoluci, napsala nám na naše požádání své vzpomínky z té doby. Psala to bez tendence, a nezaplétala do toho nic, co by sama nebyla viděla a prožila.“⁸¹⁸ Vzpomínky mají beletristickou podobu, ale zároveň funkci dokumentu oceňovaného pro autentičnost.

Souběžně s tím, jak v kulturní rubrice *Přítomnosti* stoupá zájem o nové médium – rozhlas, stoupá také význam tématu kritiky. Obě témata se nakonec protnou a uvažování o kritice se projeví také v článku o rozhlasové kritice.⁸¹⁹

Do kulturní rubriky přispívala řada autorů, někteří jednorázově, jiní jako například Karel Čapek nebo Naděžda Mělniková-Papoušková a Marie Pujmanová se stali jejími kmenovými autory. Poměrně značnou část této rubriky plnil také sám Peroutka, který měl podle Kosatíka hluboký osobní vztah k ruské realistické literatuře, v níž shledával vrchol literárního realismu.⁸²⁰ Českou literaturu ale považoval za „nedozrálou, shledávaje vinu hlavně v chabém absolvování realistického období; jakožto celku jí vyčítal nedostatek reálného obsahu a možné vážnosti, převahu pěstění nad tvorbou, diletantismus a přeceňování evropských konvencí, malou ochotu sklonit se před nevznešenou skutečností vlastního národa.“⁸²¹ Jeho kritické texty tedy povětšinou budí dojem potřeby vyjádření nesouhlasu. Podobně jako Peroutka uplatňoval svůj pragmatický přístup v politických tématech, projevuje ho i v otázkách literárních, což se výrazně projevuje například v bezmála programové opozici vůči Šaldovi nebo avantgardě.⁸²²

3.4.3.1. Zahraniční literární inspirace

Zmíněná Peroutkova náklonnost k ruské literatuře se v *Přítomnosti* projevuje ve výběru témat jen částečně – v širším měřítku lze předpokládat, že psaní o ruské literatuře bylo v *Přítomnosti*

⁸¹⁷ STULTUS. Pokolení, které nezná pomeranč. *Přítomnost*, roč. 9, č. 1–7, 44–48.

⁸¹⁸ STULTUS. Pokolení, které nezná pomeranč. *Přítomnost*, roč. 9, č. 1, s. 12–14.

⁸¹⁹ GUTHWIRT, V. Rozhlasová kritika. *Přítomnost*, 21. 6. 1933, roč. 10, č. 25, s. 397–399.

⁸²⁰ PEROUTKA, Ferdinand a PEROUTKOVÁ, Slávka, ed. ...deníky...dopisy...vzpomínky. 1. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 93; KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 18–22.

⁸²¹ OPELÍK, Jiří. *Ferdinand Peroutka*. In OPELÍK, Jiří, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3. M–Ř. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, s. 871.

⁸²² K tématu Peroutkovy kulturní publicistiky vznikla v roce 2017 na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy diplomová práce, která je podnětnou studií hlavních Peroutkových kritických důrazů: MIKLICA, Tomáš. *Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky v Přítomnosti (1924–1939)*. Praha, 2017. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Čeňková, Ph.D. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/177641>.

podmíněno jinými okolnostmi než sympatiemi šéfredaktora. Novou vlnu zájmu o ruskou literaturu zaznamenáváme v letech 1926 až 1927, kdy do časopisu začíná poměrně hodně přispívat Naděžda Melníková-Papoušková, která se na ruskou literaturu soustředila. Další vlna přichází v souvislosti s politickým vývojem sovětského Ruska, kdy se začíná zájem o ruskou literaturu promítat do článků sledujících její osudy v kontextu politického dění a jeho dopadů na pozici spisovatelů a intelektuálů.⁸²³

Kromě ruské literatury časopis věnuje pozornost především literatuře francouzské, jak jsme už zdůrazňovali, ale všímá si také literatury anglické⁸²⁴ a americké,⁸²⁵ vzhledem k českému kontextu také německé⁸²⁶ – jednotlivých knih, vývojových tendencí nebo i jednotlivých představitelů.

Pozornost věnovaná francouzské literatuře má především v prvních ročnících podobu otiskování překladů tamních odborných statí, které hodnotí francouzskou tvorbu nebo představují její autory⁸²⁷ – tento postup je uplatňován i u dalších literatur, často ovšem i tak zůstává u čerpání z francouzských zdrojů. V roce 1924 můžeme ještě mluvit o tom, že *Přítomnost* otiskuje textů zaměřených na cizí literaturu zhruba stejné množství jako textů o české literatuře. Ke konci 20. let jsou ale témata zahraniční literatury mnohem vzácnější.

Ani oblast zahraniční literatury nezůstala bez obvyklých interdisciplinárních přesahů. Pozoruhodným dokladem, že i literární záležitosti mohou být publikovány v možná nečekaných kontextech, je přejetý článek Alfreda Jakobsona *Jules Verne měl pravdu*,⁸²⁸ který uvažuje o vynálezech jeho literárních postav z hlediska moderní vědy. To je ovšem příklad spíše kuriózní, protože hlavní přesahy literatury hledá *Přítomnost* v souvislostech mezi literaturou a politikou, které až emblematicky ukazuje na osobnosti anglického spisovatele G. K. Chestertona (1874–1936), jenž zjevně Peroutku fascinoval jako veřejně činný intelektuál, spisovatel, novinář a politik.⁸²⁹

Jak vidíme, zájem o literaturu ostatních států v sobě neměl v podstatě jinou ambici než informovat. Kromě ankety Richarda Weinera z roku 1931 *Francouzští spisovatelé o české literatuře*,⁸³⁰ v níž se Weiner pokusil od francouzských spisovatelů získat ohlasy na českou literaturu, mnohdy nevidíme ani žádnou zvláštní ambici v hledání inspirace ze zahraničního literárního vývoje nebo ve svaze o

⁸²³ G. F. Osudy sovětské literatury. *Přítomnost*, 9. 8. 1933, roč. 10, č. 32, s. 506–509.

⁸²⁴ Viz např. PEROUTKA, Ferd. O duchu dvou literatur I. *Přítomnost*, 5. 9. 1929, roč. 6, č. 35, s. 549–550.

⁸²⁵ Viz např. SCHEFFAUER, H. G. Nová americká literatura. *Přítomnost*, 3. 9. 1925, roč. 2, č. 34, s. 538–540.

⁸²⁶ CURSOR. Karl Kraus a německá kultura. *Přítomnost*, 8. 10. 1925, roč. 2, č. 39, s. 622–623.

⁸²⁷ Např. Rozmluvy s mladými Francouzi. *Přítomnost*, 8. 5. 1924, roč. 1, č. 17, s. 262–265.

⁸²⁸ JACOBSON, Alfred. Jules Verne měl pravdu. *Přítomnost*, 8. 1. 1936, roč. 13, č. 1, s. 13–15.

⁸²⁹ Peroutka nebyl sám, koho Chesterton zaujal. Viz publikace *Fanatik, prorok, či klaun?* Jana Lukavce, která se zabývá recepcí Chestertona v evropském i českém kontextu. Viz LUKAVEC, Jan. *Fanatik, prorok, či klaun?: G. K. Chesterton a jeho interpreti*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

Lze se také domnívat, že Peroutka Chestertona chápal jako osobnost svým způsobem Havlíčkova typu – k Havlíčkovi Peroutka choval stejně jako celá řada jeho současníků hlubokou úctou. PEROUTKA, Ferdinand a PEROUTKOVÁ, Slávka, ed. *...deníky...dopisy...vzpomínky*. 1. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 95.

⁸³⁰ Viz Francouzští spisovatelé o české literatuře I. *Přítomnost*, 25. 3. 1931, roč. 8, č. 12, s. 183–186; Francouzští spisovatelé o české literatuře II, *Přítomnost*, 1. 4. 1931, roč. 8, č. 13, s. 196–199.

zařazení se do širšího evropského kontextu. Zároveň tím, že psaní o cizích literaturách je především doménou překladových textů, vzniká na jedné straně dojem úsilí o maximálně zasvěcený pohled, ale na straně druhé i částečného distancování se tam, kde jsou texty otiskovány z vydaných knih.

Jakýmsi manifestem vztahu *Přítomnosti* k zahraničním inspiracím nejen v rovině literární, ale obecně kulturní, který považujeme za zcela zásadní a určující, je Peroutkův třídílný esej *Boj o orientaci*. Začíná jako recenze knihy Otakara Vočadla *V zajetí babylónské* (1924), pod jejímž názvem má autor na mysli německé vlivy na české prostředí. Název sám o sobě dostatečně vypovídá o tom, jak tyto vlivy hodnotí. Vočadlo nabízí řešení situace, jež spatřuje v příklonu k anglické kultuře a anglickému způsobu myšlení.⁸³¹

Peroutka poměrně podrobně popisuje obsah knihy s tím, že kromě popisu částečně analyzuje a vyvrací ty Vočadlové teze, které podle něj nejsou platné. Píše, že kulturní blízkost máme ve vztahu k německému národu skutečně výraznou a že právě tato kulturní blízkost způsobuje, že nás německá kultura nemůže oslovovat na rozdíl od kultury anglické, která je pro nás jiná a svou odlišností přitažlivá. Vočadlo navrhuje situaci řešit tím, že by se po dvě generace Češi neučili německy, aby se německému národu oddálili. To však Peroutka vykládá jako ideu v zásadě protistátní ve vztahu k tomu, že Češi vedle sebe s Němci žijí na území jednoho státu. Zároveň podotýká, že vzhledem k vývoji české kultury se nemůžeme nad Němce žádným způsobem povyšovat, protože zatím z jejich kultury stále ještě výrazně čerpáme – zatímco reálný vliv Anglie na českém životě je nepatrný.⁸³²

Druhou část Peroutka otevírá úvahou o vztahu české a ruské kultury. Píše, že Češi měli dříve dojem, že mají pokrevními svazky přirozeně daný kulturní vzor, a to ruskou kulturu, což se ukázalo být pošetilou myšlenkou, protože Čechům chybí představa o tom, co to vlastně ruská kultura je: „Náš ruský kulturní ideál byl jakási smíšenina z představ o Tolstém, Dostojevském, mužíku a kozáku,“ píše Peroutka, „Bohužel, málokdy jsme viděli Rusko hráti, nebo jsme nepochopovali, že samoděržaví, pravoslaví, mniši, přeplněná vězení, strážmistři, popravy na jedné a atentáty na druhé straně, nevolnictví, knuta, mysticismus místo občanství, reakce a teror, nevzdělaný lid – že to právě jest ta skutečná ruská hra. Dva naši lidé podívali se z blízka na ruskou hru a odvrátili se: Havlíček a Masaryk.“⁸³³

Sice si Peroutka cení ruskou literaturu, speciálně realismus 19. století, ale píše, že to není otázka vlivů na každodenní život. Peroutkův text se odpoutává od Vočadlové knihy a rozvíjí otázku zahraničních vzorů dál. Píše, že z vlivu německého vzoru se jen tak nedostaneme, protože byl pro

⁸³¹ PEROUTKA, Ferd. *Boj o orientaci I. Přítomnost*, 30. 10. 1924, roč. 1, č. 42, s. 662.

⁸³² Tamtéž, s. 663.

⁸³³ PEROUTKA, Ferd. *Boj o orientaci II. Přítomnost*, 13. 11. 1924, roč. 1, č. 44, s. 693.

nás zažitý a stal se přirozeným. Klade si však otázku, jak vlastně vypadá německá kultura.⁸³⁴ Shledává v ní zásadní problém, jímž je potlačení ducha. Německo samo svého kulturního ducha teprve hledá, proto je otázka, jestli může vůbec být vzorem.⁸³⁵

Ve třetí části Peroutka začíná o stoupajícím vlivu anglické literatury na české prostředí, přičemž tento vliv vnímá jako mimořádně dobrý právě pro její styl. V ní Peroutka shledává cosi jako vzor literární mužnosti, proti níž staví tradiční české chápání, s nímž osobně nesouhlasí: „My si stále ještě představujeme literaturu jako bytost ženskou: jako ženě přisuzujeme jí slabé nervy, vzdechy, pláč na krajíčku, měkké vyšívání roucho, parádivost, pudr. Anglická literatura je krásným dokladem toho, že i muži mohou psát belletrii, že se při tom nemusí vzdávat ničeho ze svého rozumu ani ze svých zkušeností, že mohou zachovat svou dospělost a nemusí se tvářit naivnějšími než jsou. To jest velmi užitečný příklad pro Čechy, kde literární zaměstnání často v sobě jaksi nese příkaz infantilismu.“⁸³⁶

Německou literární scénu proti tomu nepovažuje za inspirativní, viní ji z tíhnutí k dogmatismu, ze kterého se rodí neustále nové filosofické školy, zatímco Anglie se kloní k čistému rozumu. Ten Peroutka staví také do protikladu vůči české tendenci generalizovat. Anglické myšlení naopak vyzdvihuje pro smysl pro detail a pro všímavost a sledování faktu.⁸³⁷

Ve třetí části se výrazně projevuje esejistický způsob psaní, který v tomto kontextu zvláště vede k myšlenkám anglosaských vlivů na Peroutkův styl. Peroutka se ostatně anglosaskému stylu vzápětí věnuje: „Dokonce – k zděšení všech vážných lidí v středoevropské sféře německého vlivu – anglický profesor chytne oběma rukama každou příležitost, kdy může udělati vtip. Píše-li naopak německý odborník do novin, pak jest to něco jako uschlá džungle: zmatené a vypráhlé.“⁸³⁸ Schopnosti vyjadřování nakonec spojuje s vývojem demokratické tradice.⁸³⁹ Je tedy pochopitelné, že Peroutku anglická literatura v mnoha ohledech oslovuje a budeme-li pozorně sledovat publicistické tendence v *Přítomnosti*, zjistíme, že jsou anglické inspirace zcela zjevné.

Poslední zásadní rozdíl mezi Anglií a Německem, který Peroutka zmiňuje, spočívá podle něj v tom, že anglické myšlení je spojeno s životem, zatímco německé se naopak drží neživotného idealismu. K Vočadlově knize už se vrací jen letmou zmínkou, v podstatě ji už nijak zvlášť nekomentuje, nepíše, jestli je kniha záslužná, tím že vlastně toto téma otevřela. Vrací se pouze ke klíčové otázce česko-německých vztahů a podotýká, že anglickou kulturu, jakkoliv z textu vyplývá, že je pro Peroutku nesmírně inspirativní, nelze uměle implantovat do českého prostředí. Je však vhodné a

⁸³⁴ Tamtéž, s. 694.

⁸³⁵ Tamtéž, s. 695.

⁸³⁶ PEROUTKA, Ferd. Boj o orientaci III. *Přítomnost*, 20. 11. 1924, roč. 1, č. 45, s. 705.

⁸³⁷ Tamtéž.

⁸³⁸ Tamtéž, s. 706

⁸³⁹ Tamtéž.

dobré uvažovat o tom, jakým směrem by se český národ měl dál ubírat.⁸⁴⁰

3.4.3.2. *Národ a tradice*

Téma národa a demokracie v časopise *Přítomnost* rezonuje v mnoha rubrikách a v mnoha souvislostech, přičemž ta hlavní je pochopitelně politická. Tato tendence sice na chvíli slábne od konce druhé třetiny 20. let, ale počátkem 30. let opět sílí. Kulturní rubrika je ale v tomto ohledu poněkud výjimkou. Sice se v ní otevírají otázky národního umění, ale málokdy ve vztahu k literatuře. V literární publicistice se tematizace národa a demokracie stává spíše výjimečným jevem. Pakliže se objevuje národ, je v první řadě záležitostí vlastní pozice a vymezení základní kulturní jednotky v rámci státu nebo lidstva. Takto je například zmiňován národ v glose komentující situaci kolem autorského zákona. Autor píše, že ve jménu národa je zvykem literární, výtvarné nebo i hudební dílo libovolně přebírat a kopírovat: „Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh dal Smetanu a národ tomuto Smetanovi dvanáct stovek ročně za provozování všech oper?“⁸⁴¹

Pojem demokracie je v literární publicistice *Přítomnosti* ještě vzácnější a objevuje-li se, pak v těsném sepětí s národem nebo s výčtem kvalit, které národ charakterizují. Podobně jako v jiných periodikách i v *Přítomnosti* autoři píší o vyprázdněnosti nebo absenci definice pojmu. Takto se například politik Josef Schieszl (1876–1970) zamýšlí v glose *Co je národní duch?*. Začíná o prázdných vlasteneckých frázích, které mimo jiné hlásají potřebu probuzení „národního ducha“, ale směřuje k nutnosti péče o národ projevující se například důrazem na kvalitu duševních statků, která je aktivní reakcí na podporu „národního ducha“ v kontrastu k neustálému strašení služebností národa někomu jinému.⁸⁴²

K vyprázdněnosti nebo spíše zneužitelnosti pojmů se vyjadřuje rovněž Karel Čapek. Zdůrazňuje, že celá řada pojmů a témat, která se vyslovují, dostává svou podobu podle toho, kdo je říká a v jakém kontextu. Mezi takovými pojmy uvádí například nacionalismus, o němž píše, že „v podstatě je málo pojmů tak populárních a tak nejasných jako nacionalism.“⁸⁴³ Je přesvědčen, že řada nacionalistů by nevěděla, jakým způsobem definovat národ – a že ostatně k častým projevům nacionalismu patří nevzdělanost. Zároveň ale Čapek neodvrhuje nacionalismus sám o sobě, pouze upozorňuje na potřebu všítat si, kdo a jak s pojmy zachází a jaký obsah jim dává.⁸⁴⁴

Otázka vymezení vlastního vztahu k národu se ukazuje jako do jisté míry generačně podmíněná. *Přítomnost*, která shromáždila ve svém autorském okruhu především příslušníky jedné, a to

⁸⁴⁰ Tamtéž, s. 707.

⁸⁴¹ LÖWENBACH, Jan. Proti pirátům. *Přítomnost*, 17. 7. 1924, roč. 1, č. 27, s. 424.

⁸⁴² SCHIESZL, Jos. Co je národní duch? *Přítomnost*, 12. 11. 1930, roč. 7, č. 45, s. 705–706.

⁸⁴³ ČAPEK, Karel. Odkud vane vítr. *Přítomnost*, 7. 6. 1933, roč. 10, č. 23, s. 362.

⁸⁴⁴ Tamtéž.

autorsky výrazné generace, měla potřebu téma generací otevírat hned z několika důvodů. V první řadě tím vznikal prostor k vyjadřování vlastních stanovisek, současně také k vymezení místa mezi dalšími dvěma generacemi a především vyrovnání se s generací nejmladší.

V roce 1924 Josef Čapek (1887–1945) brání sebe a svého bratra proti nařčení z naprostého nihilismu v článku *Skepsi ve psí a o kurzu nadosobních hodnot*⁸⁴⁵ a snaží se vysvětlit základní skutečnost formující jejich uvažování směrem k pragmatismu: „Tu tedy se nemohu nepřiznatí, že opravdu odjakživa jsme chovali jistou nedůvěru ke všem agentům s hodnotami nadosobními, ke každému, kdo si vyplachoval ústa velikými slovy. Byť by slepice sebe hlučněji kdákala, přece jsme váhali uvěřiti, že snesla zlaté vejce. Neuvěřili jsme tak lacino ve výrobu umění t. zv. národního, selského, v svéráz, ani v umění transcendentna a nevěříme tak lacino ani v umění sociální. A zkušenosti dávaly nedůvěře za pravdu. – Znamená to však, že by nám nadosobní hodnoty byly příliš nedostupně vysoko a daleko nad nízkosti našich obzorů?“⁸⁴⁶ Pokud toto Čapkovo prohlášení vezmeme jako generační vyjádření jistého odstupu k velkým prohlášením, pak lze předpokládat, že vůči otázkám role národa v kultuře a role kultury pro národ, bude *Přítomnost*, jejíž generaci Čapkové reprezentují, značně skeptická.

Josefův bratr problém generace o něco později ještě rozvíjí. Úvod jeho textu je ukázkovou formou sebeironie: „Nemohu za to, že se stalo zvykem mluvit o čapkovské generaci; já ji nevymyslí, i myji si své ruce v nevinosti. Pokud mohu soudit podle mínění osob, které se v problému generací vyznají patrně líp než já, zní zatykač na čapkovskou generaci asi takto: Vzrůst prostřední. Nos mezi očima, jež občas jí upírají. Zvláštní znamení: relativismus, pragmatismus, humanismus, liberalismus. Holduje neřestem státotvornosti a kompromisnosti. Je oficiální a následkem toho překonaná. Pěstuje přízemní realism a živí se přísluhováním vládnoucímu řádu. A tak dále. Slovem, generace děsně protivná.“⁸⁴⁷

Pokračuje o vývoji své generace, uvádí, co pro ni bylo určující, jací autoři, a popisuje české prostředí, v němž vyrůstali, jako prostředí neustálých literárních sporů s důrazem na sebeprožívání, které bylo nadřazeno prožívání národa. Zároveň ji předválečný umělecký život vedl k potřebě definovat sebe sama v duchu evropanství.⁸⁴⁸ Spolu s výše zmíněnou skepsí vůči velkým ideálům je pak pochopitelné, proč se o národu píše v *Přítomnosti* právě takovým způsobem:⁸⁴⁹ národ je pojem zažitý, užívaný, ale vzdálený velkým ideovým obsahům o poslání nebo slavné minulosti.

⁸⁴⁵ ČAPEK, Josef. Skepsi ve psí a o kurzu nadosobních hodnot. *Přítomnost*, 26. 6. 1924, roč. 1, č. 24, s. 371–373.

⁸⁴⁶ Tamtéž.

⁸⁴⁷ ČAPEK, Karel. O čapkovské generaci. *Přítomnost*, 9. 3. 1932, roč. 9, č. 10, s. 152–154.

⁸⁴⁸ Tamtéž.

⁸⁴⁹ *Přítomnost* také hojně psala o nejmladší básnické generaci, na niž svým způsobem shlížela s přezíráním. Viz KLEPETÁŘ, Jan. Jak vznikala naše nejmladší generace básnická. *Přítomnost*, 24. 12. 1925, roč. 2, č. 50, s. 790–792.

V souvislosti s pojmem národ a mladou básnickou generací v *Přítomnosti* vystupuje do popředí také téma tradice. Podle Arneho Nováka (1880–1939) je vědomí tradice základním kamenem pro vědomí národní jednoty. Na základě historického výkladu o národním obrození směřuje k vymezení zdravého vztahu k tradici, který podle něj nemá být nekritický, ale má v sobě nést nějakou formu vděčnosti předcházejícím generacím.⁸⁵⁰

Karel Čapek píše, že „tradice bývá trápivou otázkou národní stránky umění, kollektivní tvorba bývá trápivou otázkou sociální stránky umění.“⁸⁵¹ Zatímco tradice je podle Čapka heslem generace válečné, naopak kolektivní umění je heslem generace poválečné, přičemž obě v sobě dnes nesou nějakou formu zavrhování nebo zužování uměleckého pohledu: tradicionalismus se může stát formou zpátečnictví a hlásání přílišného kolektivismu může vést naopak k šablonovitosti.

Čapkova úvaha zajímavým způsobem glosuje napětí mezi dvěma generacemi a zároveň ale také podobu přístupu k národu, který je typický pro poválečnou generaci tíhnoucí k avantgardním směrům. Čapek ovšem směřuje k tomu, že skutečně kolektivní dílo se pozná až ex post, kdy už záležitosti generací a směrů jsou časem překonané.⁸⁵²

Zajímavý pohled na podobu tradice v českých zemích nabízí Helena Čapková ve své argumentačně přísné a jazykově střízlivé glose *O naší tradici*. Je přesvědčena, že problém národní tradice plyne z toho, že české území je „přečerpávací stanicí ve věcech kulturních“ ve vztahu k okolní Evropě. Tomu ale neprospívá, když se kritizuje náklonnost k národním hodnotám. Pokud chybí vlastní hodnoty a je potřeba hlásit se neustále k něčemu cizímu, pak nevzniká skutečná domácí tvorba. Čapková proto v závěru svého textu vyzývá k mobilizaci sil pro vytvoření kulturní tradice, z níž by vzniklo něco národně původního.⁸⁵³

Velmi pozoruhodným způsobem se s otázkou národní tradice vyrovnává dramatik Edmond Konrád (1889–1957) ve čtyřdílném seriálu *Národní tradice aneb musíme tam všichni*.⁸⁵⁴ Jedná se o mozaiku ukázek z české literatury národního obrození proloženou místy mírně expresivními komentáři autorů a témat. Vše směřuje k závěru, že meziválečné literární tendence se projeví už za národního obrození: „Co to? Sociální otázka. Ba, sociální odboj. Hrome, není tohle od Mařky Majerové? Ne. Je to od Boženy Němcové.“⁸⁵⁵ Podle Konráda je vlastně národní tradice, ať už uvědomělá nebo neuvědomělá, nevyhnutelností.

Výjimečný přístup k národu a tradici ukazuje Pavel Eisner ve svém komentáři ke státním cenám.

⁸⁵⁰ NOVÁK, Arne. O tradici v literatuře II. *Přítomnost*, 20. 1. 1927, roč. 4, č. 2, s. 21–24.

⁸⁵¹ ČAPEK, Josef. O tradici a o tvoření kollektivním. *Přítomnost*, 18. 9. 1924, roč. 1, č. 36, s. 569.

⁸⁵² Tamtéž, s. 569–571.

⁸⁵³ ČAPKOVÁ, Helena. O naší tradici. *Přítomnost*, 18. 3. 1926, roč. 3, č. 10, s. 152–153.

⁸⁵⁴ KONRÁD, Edmond. Zrcadlo národní tradice aneb Musíme tam všichni. *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 1–4.

⁸⁵⁵ KONRÁD, Edmond. Zrcadlo národní tradice aneb Musíme tam všichni. *Přítomnost*, 19. 1. 1935, roč. 12, č. 1, s. 6.

Píše, že český spisovatel „odvádí národu daň ve formě doživotní chudoby“,⁸⁵⁶ ale v kontrastu s nouzí se autorům dostává vážnosti a přízně národa. V důsledku národního obrození je podle Eisnera literatura „u nás dosud součástí národního vědomí, je zakotvena, má kořeny, netkví ve vzduchoprázdném prostoru; český autor je stále ještě do jisté míry věstec.“⁸⁵⁷ Eisnerův postoj prodchnutý idealismem národního obrození je v *Přítomnosti*, přistupující k národu a jeho spisovatelům velmi pragmaticky, zcela mimořádným úkazem.

Ačkoliv je národ spíše tedy jednotkou definovanou kulturními souvislostmi, je skutečností neodstranitelnou z literárního prostředí. Podmiňuje podobu tradice, která je nejen ukotvujícím kořenem, ale také klíčem ke hledání literárního vyjádření vedoucího ke světovosti české tvorby. Podle Karla Čapka je třeba si nejprve položit otázku, co dělá světová díla skutečně světovými, zda lze například poznat, jestli kniha přijatá kritikou bude mít na vývoj literatury skutečně zásadní vliv. Klíčem ke světovosti je podle Čapka unikátnost – ať už je to v jedinečnosti aktuality nebo v nejcharakterističtějších vlastnostech národních specifik. Teprve ryze národní má podle Čapka potenciál stát se mezinárodním nebo světovým.⁸⁵⁸

V kontextu interpretování národa je třeba také zmínit problematiku Švejka. K této literární postavě se *Přítomnost* opakovaně vrací. V roce 1927 si knihovník a publicista Bohuslav Koutník (1891–1965) klade otázku, jestli je Švejk cenným literárním dílem, jestli je skutečně portrétem českého člověka a lze-li uvažovat o českém národě jako o národě švejků. Koutník analyzuje tuto literární postavu s pomocí „vědy o čtenářství“ a snaží se analyzovat příčiny čtenářské oblíbenosti.

Píše, že Švejk je postavou, která by se svým programovým postojem odporu vůči autoritám nemohla fungovat v demokracii, a že Švejk nemůže být tvůrčím prvkem v civilizaci a kultuře, protože jeho postoj je programovým únikem.⁸⁵⁹ „Kdyby byl lid složen ze Švejků,“ píše Koutník, „neobstála by kultura ani čtyřicet hodin. Není také Švejk pomníkem českých vlastností; národ složený ze Švejků – kde by byl?“⁸⁶⁰

Autor nakonec dochází k závěru, že Švejk může fungovat v podstatě pouze jako projekce určité touhy po světě bez rozporu a bolestí, která je ovšem v jádru svým způsobem formou pasivity.⁸⁶¹

Proti charakterizaci českého národa jako národa švejků se staví také autor podepsaný jako E. Kuráž, který píše, že „historie Švejkovy slávy je vlastně historie jeho rostoucí neoblíbenosti“. Podle Kuráže

⁸⁵⁶ EISNER, P. Státní ceny literární *Přítomnost*, 20. 10. 1927, roč. 4, č. 41, s. 650

⁸⁵⁷ Tamtéž, s. 651.

⁸⁵⁸ ČAPEK, Karel. Jak se dělá světová literatura. *Přítomnost*, 8. 1. 1936, roč.13, č. 1, s. 8–10.

Jádro problému, proč česká literatura nedosahuje světovosti, Čapek spatřuje v tom, že česká literatura ještě není dost vyspělá, aby dokázala plně zachytit české prostředí a české poměry takovým způsobem, který bude pro zahraničí přitažlivý.

⁸⁵⁹ KOUTNÍK, Bohuslav. Švejk u literárního raportu. *Přítomnost*, 7. 7. 1927, roč. 4, č. 26, s. 410–413.

⁸⁶⁰ Tamtéž, s. 412.

⁸⁶¹ Tamtéž.

stejně tak jako španělský národ není národem donkichota, ani český národ není národem švejků, protože obě dvě postavy mají, podobně jako celá řada dalších literárních postav napříč historií a nejrůznějšími státy a jazyky, podobu karikatury. Pokud si tedy někdo přivlastňuje Švejka jako národní obraz, je to nepochopením vlastní karikatury, a tedy zcela nesmyslné.⁸⁶²

Úvahy o národě se také částečně promítají do dalších textů o národních projevech a vlastnostech. V roce 1924 píše Peroutka článek *O vážnosti a žertu v literatuře*.⁸⁶³ Jakkoliv se na první pohled jeho téma národa netýká, vnitřní souvislosti ukazují něco jiného. Jeho text je navíc v mnoha ohledech symptomatickým pro Peroutkovo vyjadřování i redigování *Přítomnosti*.

Svůj text začíná typicky odlehčeně, aby vzbudil čtenářův zájem: „Mezi věcmi, před nimiž někteří lidé nejsou dostatečně chráněni, jest také tato; může se jim stát, že napíše knížku, která se nenese zcela vznešeným stylem Otakara Březiny, purpurovou slavnostností jako feuilletony p. F. X. Šaldy nebo poctivou šedivostí jako sebrané spisy p. prof. Františka Krejčího; ačkoliv je knížka věnována vážné otázce, najdou se v ní, běda, vtipy.“⁸⁶⁴ Tento teatrální úvod dál rozvíjí popisem situace v českém prostředí, které chápe humor a odbornou nebo uměleckou kvalitu jako zcela neslučitelné. Píše, že tento přístup platí i v krásné literatuře, protože se v našem prostředí ustálila představa o správné podobě „národního genia“, který se musí vyznačovat melancholičností. Ti, kdo zastávají tuto myšlenku, „vtip pokládají za kukaččino vejce ve hnízdě krásného písemnictví. Sotva ještě která literatura (snad mimo indickou) má v sobě tolik pathetické vážnosti: sotva kde ještě jsou kritikové tak smutní a filosofové tak bez vtipu; naše revue jako by se byly tiše dohodly, že právo na humor, jež je jedním ze základních lidských práv, je zrušeno za branami revuí. V tomto prostředí všichni lidé bez vtipu se cítí povýšenými a povolány k řešení veřejných otázek.“⁸⁶⁵

Peroutka v podstatě hájí postoj, že zábavný způsob psaní je také součástí referování o vážných tématech. Zároveň ovšem zmiňovanou servilitu vážnosti vidí jako typický český rys. Píše, že českým polemikám a české žurnalistice chybí humor jako prostředek ke zjemnění – a kde chybí humor, nastupuje hrubost. Podle Peroutky je navíc základem dobrého vtipu názor a stanovisko, přičemž vtip sám o sobě je formou soudu nebo kritiky.⁸⁶⁶

Touto úvahou, která českému národu přisuzuje jistou zkostnatělost, se nicméně vracíme k Peroutkově chvále anglického způsobu psaní. Zároveň potvrzuje naši tezi, že zábavná funkce je zamýšlenou součástí *Přítomnosti*, která ji má i ve vážných tématech pozvedat blíž ke čtenáři.

K dalším výrazným tématům *Přítomnosti*, které se, byť třeba letmo, dotýkají vymezení národa, by patřily Peroutkovy texty o Šaldovi nebo řada statí o literární kritice, jež se stala jedním z velkých

⁸⁶² KURÁŽ, E. Čím je nám „Švejk“? *Přítomnost*, 26. 1. 1938, roč. 15, č. 4, s. 58–59.

⁸⁶³ PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře *Přítomnost*, 11. 9. 1924, roč. 1, č. 35, s. 553–555.

⁸⁶⁴ Tamtéž, s. 553.

⁸⁶⁵ PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře *Přítomnost*, 11. 9. 1924, roč. 1, č. 35, s. 553.

⁸⁶⁶ Tamtéž.

témat časopisu. Částečně vlivem generačních okolností, částečně propojováním témat zůstávají národ a demokracie sice ve svých definicích mimo literární publicistiku, ale jsou-li tematizovány, jsou spojenými nádobami: demokratičnost jako záruka dialogu je podmínka pro tvorbu, jež se má stát výrazem národa. Není potřeba se ani vztahovat k zahraničí: světovost je nutné hledat v tom nejlepším v sobě samém.

Nevidíme didaktickou tendenci ani kompletní generační odmítnutí národa jako velké vyprázdňené bubliny, ale přístup ve své podstatě blízký masarykovskému pojetí role malých národů.

3.4.4. Závěrem k *Přítomnosti*: Nezávislá revue

Díváme-li se na *Přítomnost* jako na celek sestavený z výše zmíněných jednotlivých rubrik, máme před sebou časopis, který představuje promyšlený žurnalistický produkt. Projevuje se jednoznačným vymezením cílového čtenáře jako čtenáře intelektuálního, který projevuje zájem o společenská, kulturní a politická témata. Zároveň ovšem tento časopis svým společenským zaměřením i při zachování vysokých intelektuálních ambic pracuje s potenciální konkurencí společenských magazínů, jaké vydával například Melantrich. Zřejmá inspirace anglosaskou tradicí, která se projevuje v zaujetí každodenností a jejími skrytými detaily – v aluzi na Chestertona: ohromnými maličkostmi – stejně jako tíhnutím k beletristicko-publicistickému vyjadřování, se spojuje s typickými rysy pragmaticko-realistické generace přirozeným způsobem. To pak spolu s novinářskou a intelektuální ambicí znamená základní charakteristiku Peroutkova časopisu.

Nad *Přítomností* se nabízí také otázka, jakým způsobem se v jejím případě vypořádat se skutečností, že se tradice stranické žurnalistiky setkává s nezávislým periodikem, které navíc má z hlediska čtenářského zájmu výrazný úspěch – uvádíme přece, že dobové ohlasy vůči tisku, který se proklamoval jako nezávislý, byly odmítavé až varující. *Přítomnost* nám může ale sloužit jako příklad toho, jakým způsobem lze v dobovém kontextu nezávislost chápat. Jedním z důležitých momentů je výrazné zaštitění osobou šéfredaktora, který sám o sobě se stává reprezentantem konkrétního názoru a časopisu dává ideové směřování. Ačkoliv z hlediska dnešního chápání novinářské nezávislosti se může zdát, že je tento přístup v antagonistické pozici vůči uplatňování názoru a individuálního postoje, na podobě Peroutkově časopisu se ukazuje, že prvorepublikové chápání bylo jiné. Nezávislost se nerovná neutralitě, ale představuje svobodu vyjádření vlastního názoru, jehož jediným limitem je osobní přesvědčení pisatele.

3.5. Host

3.5.1. Kontexty levicové avantgardy

Když Štěpán Vlašín píše, že: „vliv revoluce a vznik samostatného československého státu byly výrazným předělem v uměleckém usilování, začínají novou etapu“,⁸⁶⁷ má na mysli nástup umělecké avantgardy, která se stala zásadní pro umělecký vývoj v první třetině 20. století. Pro meziválečnou kulturní publicistiku znamenala mimo jiné vytvoření podmínek pro vydávání specifických tiskovin sloužících ke komunikaci výrazně orientované na uměleckou a intelektuální veřejnost.⁸⁶⁸

V českém prostředí avantgarda rozvíjí předválečné hledání modernity, ale činí tak v novém prostředí způsobem zásadně ovlivněným válečnou zkušeností, proto se i její podoba odlišuje od předválečné moderny.⁸⁶⁹

Podle Vlašína lze ve vymezení avantgardy sledovat dvě hlavní pojetí. První vykládá avantgardu jako ideové vymezení se vůči hodnotám 19. století symbolizovaným měšťáctvím. Projevuje se buď v podobě dekadence nebo naopak zaujetím civilizací. Toto pojetí shledává počátek avantgardy ještě před první světovou válkou, kdy jedna linie vede směrem od kubismu k futurismu a abstraktivismu a usiluje „nahradit realitu abstraktním řádem“. Druhá linie vede od expresionismu přes dadaismus k surrealismu a „uvolňuje spontánní tvořivost v člověku, odmítá pořádací rozum, objevuje sen, podvědomí, přírodu a přirozenost.“ Druhé pojetí pojmu avantgarda se soustředí spíše na vzpouru proti umělecké tradici, která v meziválečném období navíc získá novou podobu v socialisticko-revolučním ideovém základu.⁸⁷⁰

V českém prostředí získala avantgarda svébytnou podobu, která je daná vývojovými podmínkami nového státu i českého umění, které vedou také ke vzniku poetismu jako ryze domácího avantgardního směru, který završuje vývoj od těsně poválečné proletářské poezie a expresionismu, který měl už předválečné kořeny.⁸⁷¹

⁸⁶⁷ VLAŠÍN, Štěpán. *Avantgarda*. In VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1984, s. 37.

⁸⁶⁸ Jak píše Jan Václav Novák a Arne Novák koncem třicátých let: „V prudkém střídání vznikaly a zanikaly časopisecké orgány hnutí, jehož předáky byl namnoze vychoval Neumannův ‚Červen‘: ‚Orfeus‘ (1920), ‚Disk‘ (1923–1925), ‚Pásmo‘ (1924–1926), ‚ReD‘ (1927–1931), ‚Plán‘ (1929–1932, rázu namnoze vědeckého a se širším okruhem spolupracovníků) a posléze z jiné organizační družiny ‚U čtvrtletník skupiny ‚Blok‘ (od r. 1936, redakcí B. Václavka a j.) ; na rozhraní listu umělecko-kritického a sociálně politicky aktuálního stojí brněnský měsíčník týchž tendencí, ‚Index‘ (od r. 1929, redigovaný B. Václavkem).“ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936–1939, s. 1339. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:048e8970-9144-11e2-8f81-5ef3fc9ae867>.

⁸⁶⁹ Viz např. heslo *avantgarda* ve *Slovníku literární teorie* Štěpána Vlašína, které vymezuje pojem moderna v českém prostředí pro období přelomu století, období od konce první světové války pak označuje jako avantgardu. VLAŠÍN, Štěpán. *Avantgarda*. In VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1984, s. 37.

⁸⁷⁰ Tamtéž, s. 37.

⁸⁷¹ Srov. VLAŠÍN, Štěpán. *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1, Od proletářského umění k poetismu*. 1. vyd.

S předválečnou modernou měla avantgarda společný odpor k měšťáctví,⁸⁷² sama si pak rozvíjí tíhnutí ke kolektivnímu, deindividualistickému pojetí světa a v její vnitřní diferencovanosti ji spojuje programotvorné úsilí.⁸⁷³

Válka vedla stávající umělce k tomu, aby se obraceli zpět k národu, domovu a tradici. Zároveň vyrovnávání se s válečnou situací přinášelo zaměření se na nadosobní hodnoty i hledání mravní odpovědnosti jedince a podobně. Těsně po válce můžeme vymežit dvě výrazné tendence: vitalismus a expresionismus. Vitalismu je vlastní zaměření na prosté věci prostého člověka – základní životní hodnoty. Právě proto hledá inspiraci v primitivismu nebo francouzském unanimismu, který zdůrazňuje, jak napovídá název, spojení jedinců v kolektiv solidaritou a soudržností. Odtud pak vyplývá také silné sociální zaměření.⁸⁷⁴ Na druhé straně stojí expresionismus, který se soustředí na vnitřní prožitek skutečnosti, ale vede v zásadě k deziluzivnímu pohledu na svět, kdy si všímá deformace společnosti a absurdity života.⁸⁷⁵

V uměleckém prostředí těsně po válce se začíná také prosazovat nová generace, pro niž styčný bod s modernou představovalo jen několik málo uměleckých osobností, především S. K. Neumann. Jan Václav Novák a Arne Novák ve svých *Přehledných dějinách literatury české od nejstarších dob až po naše dny* popisují toto období jako svým způsobem tekutou dobu, kdy přicházely rychle za sebou zahraniční impulzy: „Poválečná mládež literární se s Neumannem sdílela o těsné spěti zájmu sociálně revolučního s nadšením pro nové směry v básnictví i výtvarnictví západním, jmenovitě francouzským; tu se rychle vystřídal puristický expresionismus, konstruktivismus, proletářská poesie, poetismus a surrealismus, kdežto proselytská víra v nutnost revolučního přetvoření společnosti podle ruského příkladu na zásadě třídní trvale zůstávala. V otázce politické taktiky, s uměním vlastně nesouvislé, mládež se však rozestoupila do dvou táborů, jež se potíraly, ač estetickou teorií a praxí se namnoze kryly; rok 1922 byl časovým mezníkem tohoto třídění duchů.

Praha: Svoboda, 1971, s. 8. K definici proletářské poezie Tamtéž, s. 9–15.

⁸⁷² SRP, Karel. K diskusi o Avantgardách. *Česká Literatura*, 2008, roč. 56, č. 5, s. 683. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/42687455.

⁸⁷³ VLAŠÍN, Štěpán. *Avantgarda*. In VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1984, s. 37.

⁸⁷⁴ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 157.

⁸⁷⁵ Tamtéž, s. 158.

Expresionismus je v českém prostředí namnoze chápán jako protikladný směr avantgardy, jak upozorňuje Zuzana Říhová (dříve Malá). Když shrnuje rozdíly obou směrů, píše, že podle expresionismu je jedinec definovaný minulostí, zatímco pro avantgardu je určující vztah k utopické budoucnosti. Expresionismus se zaměřuje na vnitřní reflexi vnějšího světa a tíhne k izolaci a k abstrakci, zatímco avantgarda sleduje vnější a směřuje ke kolektivu. Oba koncepty ale směřují k přesahu jedince a k novému člověku. Říhová shledává mezi oběma směry další shody v tématické a motivické základně, na základě čehož dokládá, že expresionismus je součástí avantgardního hnutí, což odpovídá například německému chápání expresionismu a avantgardy.

MALÁ, Zuzana. Rozrůzněná avantgarda: Poznámky ke vztahu expresionismu a avantgardy v českém kontextu.

Česká Literatura, 2013, roč. 61, č. 1, 2013, s. 70, pozn. č. 5. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/42688193;

ŘÍHOVÁ, Zuzana. *Vprostřed davu: česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2016, s. 24–28, 217–222.

Pravé křídlo, zorganizované v brněnské „Literární skupině“ a v jejím časopiseckém orgánu „Host“ (...), mínilo provádět proměnu společnosti evolučně, šetříc zásad humanitních; v literatuře od expresionismu a civilismu i primitivistických sklonů se posléze rozhodla tato skupina pro sociální realismus. Na levici stanuli spisovatelé a výtvarníci, shromáždění od r. 1920 za ideového vedení K. Teigeho a za organizační horlivosti Art. Černíka v „Uměleckém svazu Devětsilu“, který se r. 1922 představil manifestačními sborníky „Devětsil“ a „Život II“. Kromě zásadního marxistického východiska, požadujícího revoluci třídní, ale odlišujícího se od oficiálního komunismu v tiskových orgánech Neumannových, vyznačoval „Devětsil“ zvláštní zájem o výtvarnictví, o divadlo a nižší druhy živoucího umění lidového a užitkového, jak to teoreticky s velkou výmluvností vykládal estetik hnutí K. Teige.“⁸⁷⁶

Dostáváme se tím ke dvěma zásadním avantgardním uskupením, které se staly určujícími pro formování nové poválečné literární generace.

Na začátku října 1920 vzniká Umělecký svaz Devětsil. Zakládají ho spisovatel Vladislav Vančura (1891–1942), básník a kritik Artuš Černík (1900–1953), Adolf Hoffmeister (1902–1973), režisér Jindřich Honzl (1894–1953), spisovatel František Němec (1902–1963), Jaroslav Seifert (1901–1986), spisovatel Ivan Suk (vl. jménem Josef Suchánek, 1901–1958), kritik a teoretik Karel Teige (1900–1951) a další,⁸⁷⁷ kteří se znali namnoze už ze středních škol. Autoři Devětsilu spolupracovali s řadou různých časopisů, a to včetně katolického *Rozmachu* nebo katolíkům blízkého *Tvaru*, publikovali i v nakladatelských časopisech, například v *Rozpravách Aventina* Otakara Štorcha-Mariena.⁸⁷⁸

Po založení komunistické strany v roce 1921 se Devětsil se přihlásil k její ideové linii a tím se také proměňuje jeho umělecké zaměření od francouzských inspirací směrem na východ, mimo jiné také v souvislosti s komunistickým důrazem na ideovou čistotu inspiračních zdrojů.⁸⁷⁹

Brněnská Literární skupina vzniká na jaře roku 1921.⁸⁸⁰ Motivací k jejímu založení byla prostá

⁸⁷⁶ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936–1939, s. 1338–1339. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:048e8970-9144-11e2-8f81-5ef3fc9ae867>.

⁸⁷⁷ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 159–160.

⁸⁷⁸ V roce 1977 píše Milan Blahynka, že kompletní seznam členů Devětsilu se zatím nepodařilo sestavit, protože pražský archiv je neznámý a z brněnského se dochovalo pouze torzo.

BLAHYNKA, Milan. *Devětsil*. In VLAŠÍN Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha: Orbis, 1977, s. 50–54.

⁸⁷⁹ MACUROVÁ, Naděžda. Francouzské kulturní podněty v teoretických sporech počátku 20. let. *Česká Literatura*, 1986, roč. 34, č. 2, s. 146. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/43745615.

⁸⁸⁰ Ohledně přesného data založení literární skupiny vládou jistě nepřesnosti. Schůze, na níž skupina vznikla, proběhla 2. února, 25. června 1921 byla Literární skupina uznána Zemskou politickou správou na Moravě jako spolek se sídlem v Brně a v září 1921 se uskutečnila formální ustavující schůze. Přesné datum založení ale není tak důležité, jako myšlenkový proces, který ke vzniku vedl.

TROCHOVÁ, Zina. *Literární skupina*. In *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 2, H–L, svazek II*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 1210, VÁVROVÁ, Kateřina. Vznik brněnské Literární skupiny a jeho reflexe. In

touha po sdružování se podpořená faktem, že Moravské kolo spisovatelů, literární sdružení, které fungovalo v Brně, zachovávalo vůči mladší generaci odstup. Mladí autoři proto zakládají vlastní literární skupinu (jejíž název byl původně jen provizorní, ale nakonec u něj zůstalo) s cílem podporovat mladou literární generaci a její svébytný literární projev. Cílem nebylo vytvořit literární školu, ale otevřít prostor pro vzájemnou podporu a diskusi.⁸⁸¹ Ve stanovách spolku se psalo, že skupina vzniká s cílem šířit zájem o literární dění na Moravě, psát o uměleckých a kulturních záležitostech a starat se o hmotné zájmy především moravských spisovatelů. Z korespondence, která provázela založení skupiny, vysvítá, že jednoznačné programové vymezení rozhodně nebylo cílem.⁸⁸²

Hlavním teoretikem skupiny se stal literární historik František Götz (1894–1974), prvním předsedou dramatika kritik Lev Blatný (1894–1930),⁸⁸³ oba jako starší členové skupiny, přičemž zejména Götz podle vzpomínek dramatika Čestmíra Jeřábka (1893–1981) působil dojmem přirozeného vůdce s utříděnými literárními znalostmi a názory.⁸⁸⁴ K dalším členům patřili například básník Josef Chaloupka (1898–1930), spisovatel Dalibor Chalupa (1900–1983), básník a prozaik Bartoš Vlček (1897–1926), v letech 1921 a 1922 také Jiří Wolker (1900–1924) a básník a kritik A. M. Píša (1902–1966), který se znovu stal členem v polovině dvacátých let. Do Literární skupiny vstoupili také Konstantin Biebl (1898–1951), básník Svata Kadlec (1898–1971), básník, kritik a historik Zdeněk Kalista (1900–1982) nebo básník Arnošt Ráž (1884–1925).⁸⁸⁵ Krátce po založení Literární skupina připravuje veřejná vystoupení, kde se za účinkování herců představuje její tvorba, a obesílá další potenciální členy.⁸⁸⁶ Na podzim roku 1921 začíná Literární skupina vydávat *Host* jako svůj časopis zaměřující se na tvorbu mladé generace, jehož Karel Teige odsoudil pro příliš slabou revolučnost.⁸⁸⁷

Potřeba programového prohlášení Literární skupiny ale nakonec přece jen vznikla, i když zdaleka nebyla shodná u všech členů, například Jiří Wolker, tehdy už i člen Devětsilu, právě kvůli

Bohemica litteraria. 2010, roč. 13, č. 1–2, s. 78, JEŘÁBEK Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 71.

⁸⁸¹ Tamtéž, s. 71–72.

⁸⁸² JELÍNEK, Antonín. *[Historie literatury 20 let]*. In JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 12.

Čestmír Jeřábek také zmiňuje že se vyskytly dohady o tom, jestli literární skupina nevznikla ve snaze vymezit se proti Devětsilu, který se představil časopise *Červen* v polovině roku 1921. Jeřábek domněnku vyvrací tvrzením, že že to bylo půl roku po ustavení Literární skupiny, tedy je taková úvaha zcela lichá. Viz JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 78

⁸⁸³ TROCHOVÁ, Zina. *Literární skupina*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2, H–L, svazek II. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 1210.

⁸⁸⁴ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 65–68.

⁸⁸⁵ TROCHOVÁ, Zina. *Literární skupina*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2, H–L, svazek II. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 1210.

⁸⁸⁶ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 72–73.

⁸⁸⁷ Tamtéž, s. 82.

programovému prohlášení Literární skupinu opouští. Z popudu Františka Götze⁸⁸⁸ vychází v prvním čísle druhého ročníku text *Naše naděje, víra a práce*,⁸⁸⁹ v němž Literární skupina definuje svou levicovou pozici: „Jsme socialisté. Půda, jež nás živí, je universální světová vůle po osvobození proletáře a vytvoření nového světa sociální rovnováhy. Proletář je náš bratr. Jsme jeho spolubojovníci. Náš socialismus je pevným vědomím nutnosti revoluce hospodářské, jež odstraní útlak slabých tříd a jež strhne zároveň mnoho umělých hradeb, jež stojí mezi lidskými srdci a zabraňují lásce a lidskosti. Věříme však, že tato hospodářská přeměna, třeba je prvou a nezbytnou podmínkou ozdravení světa, nepovede sama o sobě k lepšímu lidskému životu, nepůjde-li s ní ruku v ruce vášnivý kult mravních hodnot, lásky, humanity, revoluce lidských srdcí, jejímž posledním cílem je velké kosmické sbratření lidstva. Neboť my nevěříme, že na vývoj života lidské společnosti působí jen jediný mechanický činitel – totiž hospodářská výroba. My nevěříme také v dějinný fatalismus, v předurčenou nutnost průběhu vývoje světového k sociální revoluci hospodářské.“⁸⁹⁰

Podepsaní píší o potřebě humanity, o etických souvislostech revoluce a zároveň tvrdí, že jejich poezie nasazuje síly v rámci této sociální víry s cílem osvobodit proletáře a člověka obecně a utvářet proletáře nového, který je lepší a čistší než proletář dřívější. Jejich poezie proto zároveň musí být jednoduchá, nevyumělkovaná, rozumová a konstruovaná. Vyjadřují pohrdání měšťanským světem a píší, že se drží utopické sociální vize, jíž v umění realizují pomocí primitivismu a klasicismu.⁸⁹¹

Charakter sebedefinování ovšem neměl zdaleka jen tento manifest. Z dalších textů vysvítá například odmítnutí marxismu jako ideologického konceptu, který se svým radikalismem odtrhl od reality.⁸⁹² Devětsil na manifest reagoval především tím, že ho označil za „romantický útěk od konkrétní půdy skutečna“.⁸⁹³ Jeřábek ale zdůrazňuje, že v samotném základu vymezení programu Literární skupiny stojí problém expresionismu, k němuž Literární skupina tíhla a který zavdal podnět pro polemiky mezi Karlem Teigem a Františkem Götzem,⁸⁹⁴ které začaly počátkem roku 1922, tedy už někdy v půlce prvního ročníku.⁸⁹⁵

Obě skupiny ale už od svého počátku mají některé shodné rysy, které jsou charakteristické pro meziválečnou avantgardu. Mají stejná generační a umělecká východiska, spojuje je odpor k měšťáctví a individualismu, naopak příklon k socialismu a snaha učinit ho životním programem.

⁸⁸⁸ Tamtéž, s. 83, 88–89.

⁸⁸⁹ *Naše naděje, víra a práce*. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 1–4.

⁸⁹⁰ Tamtéž, s. 1.

⁸⁹¹ Tamtéž, s. 2–4.

⁸⁹² Např. GÖTZ, František. Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host*, 1922, roč. 1, č. 9, s. 185–188.

⁸⁹³ TROCHOVÁ, Zina. *Literární skupina*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2, H–L, svazek II. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 1210.

⁸⁹⁴ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 82.

⁸⁹⁵ Srov. GÖTZ, František. Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host*, 1922, roč. 1, č. 9, s. 185–188.

Odlišnosti naopak vznikají v pojetí umění, jeho úkolu a společenské role, v přístupu k revolučnosti a chápání socialismu.⁸⁹⁶

Literární skupina zaniká společně se svým časopisem v roce 1929,⁸⁹⁷ o rok později „se velmi rušná a hlučná činnost ‚Devětsilu‘ končí“,⁸⁹⁸ jak píše Čestmír Jeřábek. Třicátá léta probíhají charakterově už odlišně. Oproti předcházejícímu období charakteristickému sdružováním pod vlajkou výrazných jednotlicích ideových koncepcí nastupuje (s výjimkou surrealistické skupiny) značná roztržitost a ztrácí se také pro avantgardu typické upření pohledu do budoucna. Sdružování ve spolcích nemá ve třicátých letech už programový charakter. Současně společensko-politické okolnosti vytvářely mnohem silnější tlak na vztah literatury a společenské reality. Politický projev se stává nedílnou součástí vyjadřování umělce, proto se zostřovaly vzájemné dialogy a spory mezi spisovateli plynoucí z jejich vlastních politických preferencí. Levicová literatura se proti období 20. let výrazně politizovala a procházela spory nejen o politický charakter, ale zároveň i o celkové směřování levicového umění.⁸⁹⁹

Situace avantgardy 20. let se ve srovnání s vývojem následujícího desetiletí jeví jako značně specifická. Máme-li před sebou základní fakta o směřování meziválečné avantgardy v průběhu 20. let jako svébytného projevu levicového smýšlení, pak se otázka jejího vztahu k československému státu přirozeně nabízí. Milan Blahynka si v roce 1989 klade tutéž otázku a píše, že na první pohled se musí logicky zdát, že pokud se avantgarda vymezovala jako socialistická, pak se svými třídními zájmy nemohla shodnout s novým státem. Musela tedy vůči buržoazní republice zaujímat nepřátelský postoj. Blahynka ale pokračuje, že ve skutečnosti vztah k republice tak vyostřený nebyl. Básníci sami sice tematizovali zemi, ale nikoliv národ a nebyli ani příliš politicky aktivní. Na druhou stranu na příkladu podmínek pro levicovou literaturu po nástupu nacistického protektorátu ukazuje, jak byla první republika ve vztahu k avantgardě v podstatě benevolentní.⁹⁰⁰

Chceme-li ale pochopit vztah skupiny vydávající časopis *Host*, jímž se budeme zabývat, k novému státu, potažmo politice obecně, je třeba zdůraznit ještě jednu souvislost: naprosto zásadní pro pochopení avantgardního literárního života plného polemik a manifestování i jeho uměleckého vyjádření je generační příslušnost. Většina autorů, kteří se právě nově prosazují, se narodila zhruba

⁸⁹⁶ VLAŠÍN Štěpán. *Literární skupina*. In VLAŠÍN Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha: Orbis, 1977, s. 139, podobně také MACUROVÁ, Naděžda. Francouzské kulturní podněty v teoretických sporech počátku 20. let. *Česká Literatura*, 1986, roč. 34, č. 2, s. 138. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/43745615.

⁸⁹⁷ Srov. TROCHOVÁ, Zina. *Literární skupina*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 2, H–L, svazek II*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 1210.

⁸⁹⁸ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. V* Olomouci: R. Promberger, 1936–1939, s. 1339. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:048e8970-9144-11e2-8f81-5ef3fc9ae867>.

⁸⁹⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 331–337.

⁹⁰⁰ BLAHYNKA, Milan. Česká meziválečná umělecká avartgarda a československá státnost. *Česká Literatura*, 1989, roč. 37, č. 4, s. 331–335. Dostupné z: www.jstor.org/stable/43742649.

kolem roku 1900, což znamená, že ti mladší z nich právě končili gymnaziální studia, ti starší, jako například Jeřábek narozený v roce 1893, stihli získat válečnou zkušenost na frontě. Válka nicméně byla důsledkem starého světa, který patřil generaci jejich otců. Antonín Jelínek v předmluvě k Jeřábkově vzpomínkové knize píše: „Všimněme si, jak málo znamenalo pro mladou generaci ustavení samostatného státu, jak pomíjela oficiální ideu české demokracie, založené na představě národní jednoty a jak mnoho ji zajímal osud člověka ve společnosti, otázka uspořádání společnosti tak, aby každý mohl být šťasten, aby se neopakovala válka, aby zmizela bolest a bída. Generace, která se vracela z fronty anebo maturovala, nepřivítala konec války vyvěšováním praporů v básních, ale touhou po kolektivním životě.“⁹⁰¹ Další vliv generační pozice, jak upozorňuje Milan Blahynka, spočívající v potřebě vymezit se vůči starší generaci, plynul ze skutečnosti, že starší spisovatelé zastávali současně i státní, politické a úřední funkce – to se týká především Čapkovy generace, čímž připomínali situaci za monarchie.⁹⁰²

Svůj vliv pochopitelně měl i věk sám o sobě, mladistvá energie a potřeba sebevyjádření. Někteří z mladých navíc měli za sebou už gymnaziální literární aktivity.⁹⁰³ Když pak počátkem 20. let zakládají skupiny a programově se profilují, je jejich úsilí o vymezení vlastního prostoru v literárním životě podpořené předcházející zkušeností, která jim také mohla dodávat sebevědomí v realizaci.

Budeme-li například listovat Jeřábkovými vzpomínkami, můžeme se dočíst, jak ho během studií fascinovalo kulturní prostředí Prahy, kde potkával, a dokonce i navštěvoval nejrůznější umělce a chodil na přednášky F. X. Šaldy. Vzpomíná na své literární začátky, kdy psal své první kritické texty a posílal je k otištění, nebo později na kulturu poválečného Brna a setkání s Jiřím Mahenem (1882–1939).⁹⁰⁴ Z jeho slov číší nadšení a je z nich patrná „úcta před velikány“. Je nepochybné, že tento způsob pronikání do kulturního života otevíral nastupující generaci také možnost nahlédnout do mechanismů jeho fungování ještě dříve, než se naplno stanou jeho součástí. Sdružování do literárních skupin následně umožnilo mladým umělcům dát své tvorbě generační výraz. Díky příslušnosti ke sdružením získávali jednotlivci publikační prostor a kolektivní ideové zázemí, k němuž se mohli hlásit, umožnilo hlasu jednotlivce výrazněji zaznít.

Potřeba manifestačních prohlášení a úsilí vymezovat se se promítá také do generačních snah o sebereflexi, která získává svou podobu nejen v člancích a časopiseckých studiích, ale také

⁹⁰¹ JELÍNEK, Antonín. [Historie literatury 20 let]. In JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 9.

⁹⁰² BLAHYNKA, Milan. Česká meziválečná umělecká avantgarda a československá státnost. *Česká Literatura*, 1989, roč. 37, č. 4, s. 331–335. Dostupné z: www.jstor.org/stable/43742649.

⁹⁰³ Viz BRABEC, Jiří. *Zrod české poválečné avantgardy*, In PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, s. 350–351.

⁹⁰⁴ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 19–24, 58, 63.

sbornících a knihách, které mají za cíl teoreticky zachytit aktuální umělecký vývoj. Zmíňme například soubor studií Františka Götze nazvaný *Anarchie v nejmladší české poezii* (1922) nebo soubor Josefa Knapa *Alej srdci* (1929).⁹⁰⁵

3.5.2. Úsilí o generační sjednocení v *Hostu*

Časopis *Host* ve 20. letech představuje jako periodikum v mnoha ohledech soubor charakteristik meziválečné avantgardy, ať už vzhledem k vývoji svého programového směřování, autorskému okruhu nebo tématům, na něž se soustředí.

Po válce se v Brně setkávají dva spolužáci z právnických studií, Jeřábek a Blatný, kteří o něco málo později spolu s dalšími „horlivci literárními“⁹⁰⁶, mezi nimiž měl zvláště významnou pozici František Götz, zakládají Literární skupinu. Jeřábek píše, že jejich společným rysem byl odpor k válce a k tomu co leželo na dně jejich příčin“, stejně jako s tím spojené úsilí „dátí výraz své víře v lepší a důstojnější příští lidstva“, hledání nového spravedlivého řádu. Každý z nich měl jiný způsob, jak usiloval tuto snahu naplnit, ať už snovostí nebo třeba ironií.⁹⁰⁷

V únoru 1921 píše jeden ze členů, Bartoš Vlček, do Brna dopis o možnosti založení časopisu který by vydávalo nakladatelství obzor v Přerově.⁹⁰⁸ To znamenalo obrovskou šanci, protože avantgardní časopisy měly obvykle velké problémy s finanční stránkou, tedy jejich vydávání znamenalo riskantní podnik, do kterého se vydavatelům nechtělo.⁹⁰⁹ Karel Hauke (1889–1968), ředitel Obzoru, se se zástupci Literární skupiny domluvil, že po prázdninách začnou časopis vydávat.⁹¹⁰ V podstatě současně probíhala také příprava na oficiální zapsání Literární skupiny jako spolku, sepisovaly se stanovy a bylo třeba se domluvit také na podobě časopisu a mimo jiné vymyslet jeho název.

Obvykle se uvádí, že název byl odvozen podle sbírky Jiřího Wolkera *Host do domu* (1921).⁹¹¹ Jeřábek celou situaci popisuje poněkud jinak, kdy je spojitost se sbírkou víceméně náhodná: „Dlouho se diskutovalo o pojmenování časopisu, jehož první číslo mělo za souhlasu přítomného

⁹⁰⁵ K těmto i dalším textům podrobněji viz BRABEC, Jiří. *Zrod české poválečné avantgardy*, In PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, s. 351–352. Pokud budeme předpokládat, že generační hledisko a mládí autorů je klíčové pro pochopení razance, s níž vstoupili do poválečné literatury, nabízí se také interpretace, že konec obou časopisů a bouřlivého literárního kvasu dvacátých let má spojitost s osobním dozráváním a vyčerpáním počáteční energie daným věkem a životními změnami, pracovními i rodinnými, u většiny generačního kolektivu.

⁹⁰⁶ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 61.

⁹⁰⁷ Tamtéž, s. 68.

⁹⁰⁸ Tamtéž, s. 76.

⁹⁰⁹ JELÍNEK, Antonín. *[Historie literatury 20 let]*. In JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 13. Jelínek píše, že je obdivuhodné, že *Host* dokázal vycházet celých osm let. Zajímavé také je, že o financích na vydávání se Jeřábek ve svých pamětech nezmiňuje.

⁹¹⁰ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 76.

⁹¹¹ TROCHOVÁ, Zina. *Host*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury 2: osobnosti, díla, instituce: 2 H-L: dodatky k LČL 1, svazek I, H - J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 287.

ředitele Haukeho vyjít k 15. říjnu. Návrhů bylo mnoho, některé hodně romantické. Wolker, sedící skromně poněkud stranou, promluvil konečně plachým a trochu přidušeným hlasem: Měl by prý nápad, ale rozpakuje se jej předněst... ‚Tak mluv!‘ vybídl ho temperamentní Miloš Jirko. A Wolker se provinile usmál: ‚Mně by se líbil název ‚Host‘. Vydal jsem nedávno knížku ‚Host do domu‘ – a proto to tedy nechci uplatňovat, abyste nemysleli...‘ Nastalo zahloubané ticho a Wolker živěji pokračoval: ‚Host – to je takové teplé slovo... Myslím, že by to byl pro časopis dobrý název.‘ Ať je to tedy ‚Host! – souhlasili jsme sborem v náhlém rozhodnutí.“⁹¹²

První číslo vychází, jak bylo domluveno, na podzim 1921 a otevírá ho Wolkerova báseň *Těžká hodina*,⁹¹³ jejíž úvodní trojverší „Přišel jsem na svět, / abych si postavil život / dle obrazu srdce svého,“ popisuje Jeřábek jako vyznání Literární skupiny.⁹¹⁴

Časopis měl zpočátku pevnou strukturu usilující o vnitřní dynamiku. Rozděloval se na dvě části, první věnovanou literárním textům, za nimiž následovala druhá část věnovaná publicistice, zpočátku pouze literární, posléze ale i divadelní, výtvarné nebo dokonce od poloviny 20. let také filmové. Literární část navíc zpočátku střídala příspěvky podle literárních druhů, tedy po poezii následovala próza nebo drama, čímž se obsah rytmizoval. Texty také zpočátku měly spíše kratší rozsah – časopis měl v prvním ročníku pouze 24 stran, později 32 nebo 36. Redakce důsledně respektovala oddělování publicistiky a zprvu dbala také na to, aby texty subjektivnějšího charakteru, jako jsou glosy nebo příspěvky k polemickým diskusím, byly otiskovány ve zvláštním prostoru, proto byla zavedena speciální rubrika Glosy. Až v roce 1923 se změnou vydavatele, jímž byl nově V. Petr v Praze-Bubenči, *Host* opouští svou promyšlenou strukturu a ukázky beletrie i texty literárně teoretické nebo publicistické řadí volně za sebou bez zřejmého klíče.

Na vnitřní straně obálky prvního čísla redakce otiskla upozornění *Našim čtenářům!*, které začíná slovy „odhodlali jsme se vydávati vážnou uměleckou revue – ‚Host‘ – jsme pevně přesvědčeni, že jest jí plně potřebí a že jistě zakotví.“ V textu podepsaném „Redakce a Vydavatelstvo Hosta“ autoři píší, že spojili větší část nejmladší generace českých básníků a chtějí vytvořit jednak ohlas českého básnického života ale i života evropského a chtějí sledovat výhradně novou poezii. Druhou část listu vymezují jako kritickou, kde bude probíhat důkladná literárněkritická analýza děl, „jež hledí odvážně k budoucnosti“, přičemž plánují zároveň informovat i o zahraničních literaturách, především francouzské a možná i německé. Dodávají, že veškerá díla, „jež nemají nám co říci“ budou přehlížet.⁹¹⁵

Jeřábek ve svých vzpomínkách popisuje, s jakým napětím a nadšením redakce četla recenze a

⁹¹² JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 77.

⁹¹³ WOLKER, Jirí. *Těžká hodina*. *Host*, 1921, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁹¹⁴ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 78.

⁹¹⁵ *Našim čtenářům!* *Host*, 1921, roč. 1, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.

ohlasy na časopis, které se objevily v tisku, nebo přišly dopisem například od Antonína Sovy (1864–1928), Aloise Mrštíka, Maxe Broda (1884–1968) nebo F. X. Šaldy. Kromě uznání ale od starší spisovatelské generace ale zazněl i polemický hlas – například od Viktora Dyka nebo Richarda Weinera, kteří ve svých vyjádřeních osočili Neumanna a Šaldu, že mají strach z mladé generace, jež se za současných podmínek může oproti svým předchůdcům prosadit velmi lehce.⁹¹⁶ Zaujetí ohlasy, které dokládají i citace z tisku na zadní straně obálek několika prvních čísel,⁹¹⁷ lze interpretovat jako součást potřeby nejmladší generace získat uznání literární veřejností, do níž usilují proniknout.

Už z prvního ročníku je zřejmé, že zásadní místo mezi autory *Hostu* zaujímá František Götze, který je také chápán jako hlavní teoretik Literární skupiny.

Ve třetím čísle prvního ročníku publikuje stať *Ke kritice literárního expresionismu*, v níž reaguje na názory, že expresionismus je již přežitý. Naopak ho hájí a shledává v něm velmi hodnotné postupy pro socialistickou literaturu: především zaměření na člověka a univerzální lidství osvobozené od starých společenských struktur. Vyjadřuje se také k německému expresionismu, který se podle jeho názoru málo soustředí na skutečnou podobu člověka a tíhne jen k jeho temným stránkám.⁹¹⁸

Götzeova interpretace expresionismu se stala předmětem polemiky s Devětsilou, která začala v lednu roku 1922 a mimo jiné obvinila Götze z podceňování třídního charakteru a nepochopení ruské revoluce.⁹¹⁹

Následně *Host* otiskuje své programové prohlášení, za nímž následuje Götzeův text, v němž se jednoznačně hlásí k expresionistické tradici. Píše o básnické potřebě kolektivismu, vymezuje je se vůči „měšťáckému umění“, které volně tvoří, ale nikoho nevede a nesměruje k ideji. Právě v tomto textu také Götze objasňuje rozdíl v pojetí proletářské poezie podle Devětsilu a podle Literární skupiny. Poezie Devětsilu podle něj slouží proletářovu vkusu, ale nerozvíjí samotného proletáře. Proti tomu staví Götze takové pojetí poezie, které povstává a usiluje o vytvoření nového typu proletáře; ta se vyznačuje se primitivismem, bezprostředností a živelností.⁹²⁰

Právě v těchto textech se rodí zařazení *Hosta*, respektive Literární skupiny mezi expresionisty, k němuž Čestmír Jeřábek později píše, že si nebyl vědom toho, že by pracoval podle nějakých předem daných pravidel, které by určovaly, jakého se má držet proudu. „Což nenapsal Götze krátce předtím, že jsme se sdružili jako samostatné individuality, jdoucí jen a jen za svou vnitřní nutností? Bylo mi celkem dosti lhostejné, zda má tvorba byla v určitém vývojovém období charakterizována jako expresionistická nebo jinak. Ale nebylo mi lhostejné, když i po letech a za okolností dávno již

⁹¹⁶ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 79–82, 84–86.

⁹¹⁷ *Host*, 1921, roč. 1, č. 2, 3, 4, 5, 6, zadní obálka, vnější strana.

⁹¹⁸ GÖTZE, František. Ke kritice literárního expresionismu. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 59.

⁹¹⁹ GÖTZE, František. Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host*, 1922, roč. 1, č. 9, s. 185–188.

⁹²⁰ GÖTZE, František. K filosofii a estetice nového umění. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 26–31.

změněných bylo mé dílo opět a opět s nemyslivou stereotypností označováno jako expresionistické. Cítil jsem v tom duševní pohodlnost kritických hodnotitelů, kteří jsou nešťastnější když mohou – jak ve své citované stati napsal Šalda – jednou provždy autora vycpat, očíslovat, zkatalogisovat a poprášit vědeckým kafrem, aby od něho měli nadosmrti pokoj.“⁹²¹

3.5.2.1. Po spolupráci s Devětsilem⁹²²

Polemikami vyostřený vztah Literární skupiny s Devětsilem se během roku 1923 urovnal a mladí autoři cítili potřebu spojit síly. Podle Jeřábka cítili vážnost doby, kdy „reakce sbírala své síly a začínala se uplatňovat také na poli kulturním a uměleckém“,⁹²³ proto se v posledním čísle druhého ročníku už objevují členové Devětsilu.

Rok 1923, kdy se připravuje vydání *Sborníku Literární skupiny*, znamená pro Skupinu také jisté oslabení. Na základě osobních sporů se rozcházejí s Bartošem Vlčkem, v září František Götz nastupuje u Národního divadla a Lev Blatný musí kvůli zdravotním potížím na ozdravný pobyt do Beskyd.⁹²⁴ Možná i právě proto se v redakci *Hosta* připravuje změna.

Zprvu se Literární skupina soustředila na spolupráci se spisovateli, architekty, vědci, výtvarníky, novináři a dalšími v rámci brněnského kulturního života, do něhož občas pronikly i kulturní osobnosti z Prahy, například Jaroslav Seifert nebo Karel Teige,⁹²⁵ významní členové Devětsilu. Právě s nimi, Vítězslavem Nezvalem a malířem a kritikem Otakarem Mrkvičkou (1898–1957) se v roce 1924 schází Blatný, Götz, Jeřábek a Dalibor Chalupa, aby probrali možnosti spolupráce *Hosta* a Devětsilu. Jeřábek to setkání interpretuje jako snahu nabídnout uměleckým kolegům pomocnou ruku. Seifert a Teige, jemuž byla svěřena nově výtvarná část, se stali členy redakce.

Spolupráce s Devětsilem nebyla zdaleka všemi členy Literární skupiny vítána, například Konstantin Biebl proto Skupinu opustil, ale podle Jeřábka byl cíl přispět formování moderního umění přednější. Také se konečně měl naplnit a původní záměr, aby *Host* sloužil jako skutečně generační periodikum.⁹²⁶

V posledním čísle třetího ročníku vychází společné prohlášení Literární skupiny a Devětsilu, které

⁹²¹ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 83–84.

⁹²² Bylo by jistě zajímavé popsat detailněji vztah Literární skupiny a Devětsilu na základě polemických reakcí v tisku a dochované korespondence nebo vzpomínek, ovšem znamenalo by to zahrnutí značného množství materiálu. V našem textu se proto přidržíme především interpretace, již představují vzpomínky Čestmíra Jeřábka, tedy pohledu zevnitř redakce časopisu. Téma spolupráce *Hosta* s Devětsilem nabízí studie Jaroslava Bílka *K historii brněnského Devětsilu (Devětsil, Rovnost a Host)*.

BÍLEK, JAROSLAV. K historii brněnského Devětsilu (Devětsil, Rovnost a Host). *Česká literatura*, 1965, roč. 13, č. 1, s. 80–84. Dostupné z: www.jstor.org/stable/43332411.

⁹²³ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 90.

⁹²⁴ Tamtéž, s. 97.

⁹²⁵ Tamtéž, s. 91–95.

⁹²⁶ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 102.

slibuje změny. Mají přibýt nové rubriky, noví autoři – včetně zahraničních. Ve snaze o pokrytí generačního okruhu a internacionalizaci mají také výše uvedení členové Devětsilu podpořit redakci.⁹²⁷

Od čtvrtého ročníku se skutečně podoba *Hostu* mění, a to včetně typografie. Časopis má také nový podtitul: *Měsíčník pro moderní kulturu*, ačkoliv v tiráži stále zůstává původní *Měsíčník Literární skupiny*.

Vnitřní strana přední obálky prvního čísla čtvrtého ročníku hlásala, že „IV. ročník ‚Hosta‘ soustředí téměř celou mladou českou generaci básnickou (...), bude přesným obrazem života generace, bude probouzet! nové směrnice vývojové, bude usilovat! o vybudování základů nové estetiky a kritiky, bude propagovali cizí básníky a výtvarníky, kteří jsou blízcí našim snahám, bude hodnotili starší generace a ovšem a především: bude přinášeti básně, prosy a dramata, jež budou ukazovati přední linie vývoje slovesného.“⁹²⁸

Časopis byl rozšířen na čtyřicet stran a strukturu obohatila rubrika Panorama, která sloužila většinou pro kratší referáty, knižní, divadelní a výjimečně i filmové recenze, glosy a polemiky. Ve čtvrtém ročníku pozici této rubriky určené pro subjektivnější vyjádření zdůrazňuje sazba na dva sloupce. Otiskované texty neměly zprvu signaturu, ale to se posléze mění a zavádějí se monogramy autorů nebo i plná jména. K nejčastějším autorům rubriky patřili Čestmír Jeřábek, František Götz, A. C. Nor, Lev Blatný, J. B. Čapek a literární kritik a historik Pavel Fraenkl (1904–1985). V pátém ročníku se připojuje překladatel E. A. Saudek (1904–1963) a začíná se také výrazněji uplatňovat výtvarný teoretik František Kovárna (1905–1952). O rok později začíná k výrazným autorům Panoramy patřit Václav Černý, A. M. Piša. Sedmý ročník Panoramy hojně naplňují Jiří Mašek (?) a spisovatel Vladimír Raffel (1898–1967), v osmém ročníku literární kritik Bedřich Fučík (1900–1984) a objevuje se i Egon Hostovský (1908–1973).

Recenzovaná literatura sice vycházela především z pera mladých autorů, ale najdeme ohlasy díla Jiřího Mahena, Jaroslava Durycha nebo třeba i Boženy Benešové. Pozornost byla věnována próze, poesii i dramatu, přičemž se do výběru dostávala i humoristická literatura, například Václava Laciny (1906–1993), nebo i detektivky Emila Vachka (1889–1964), nebyla opomíjena ani překladová literatura a v osmém ročníku se objevují recenze francouzských knih v originále od Václava Černého.⁹²⁹

V rámci Panoramy se také v pozdějších letech vyskytuje prostor pro satiru – v sedmém ročníku je do Panoramy vložena rubrika Epigramy, která bývá doplněna dokonce karikaturami. Jiří Mašek,

⁹²⁷ Valná hromada literární skupiny. *Host*, 1924, roč. 3, č. 9–10, s. 226–227.

⁹²⁸ IV. ročník „Hosta“. *Host*, 1924, roč. 4, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.

⁹²⁹ Zvláště pozoruhodné je otištění recenze francouzského překladu Turbíny Matěje Čapka-Choda od francouzského autora. PASQUIER. Čapek-Chod: „La Turbine“. *Host*, 1928, roč. 8, č. 3, s. 93–94.

Josef Spilka (1899–1986) a Václav Renč v ní obvykle ironizují autory Literární skupiny a Devětsilu.

Jeřábek píše, že se v té době *Host* také snažil o pročištění a proletářské poezie od balastu.⁹³⁰ Jestliže na začátku své existence *Host* proklamoval, že se nebude věnovat nekvalitním věcem, tak posléze dochází k tomu, že při sledování „uměleckého kvasu“, řečeno jazykem časopisu, je třeba zabývat se i texty nekvalitními a oddělit zrno od plev. Rozsah rubriky Panorama tento přístup umožňoval, zároveň se tím vytvořil i prostor pro autorsky názorově i slohově vyhraněnější texty.⁹³¹

Už po třech měsících podle Jeřábkových vzpomínek v redakci *Hosta* cítili, že spolupráce s Devětsilem nefunguje tak, jak si představovali. Už vůbec nevedla ke sjednocení obou skupin v jednotný generační výraz. *Host* se sice otevřel poetismu, ale podle Jeřábka záhy získal dojem, že ztrácí vlastní půdu pod nohama. Rozcházel se s Devětsilem v názoru, jaká literární tvorba si zaslouží pozornost,⁹³² proto už po čtyřech číslech redakční spolupráce končí.⁹³³ Neznamená to, že by *Host* definitivně přestal otiskovat texty Devětsilu, ale propříště měla o jeho obsahové podobě rozhodovat už jen výhradně Literární skupina.

Ve svém článku o historii brněnské pobočky Devětsilu Jaroslav Bílek cituje dopisy Karla Teigehe, z nichž vyplývá, že jeho vztah k *Hostu* v době, kdy v něm publikoval, nebyl zcela kladný, spíše se jednalo o pragmaticky zvolené nouzové řešení při hledání nějaké publikační platformy.⁹³⁴

Myšlenka na časopis celé generace se vydařila pouze z části. Spektrém autorů sice *Host* sahal za hranice Literární skupiny, ale vytvoření společné tribuny, která by fungovala jako průsečík spolupráce generačních skupin, se vzhledem k potřebě manifestačního sebevymezení nezdařil.

Redakční vyjádření otevírající pátý ročník *Hosta* se zdá být částečně obhajobou za koncepční zaváhání v předcházejícím roce: „V *Hostu* zračilo se po čtyři léta zrání a kvas generace, její touhy,

⁹³⁰ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 104.

⁹³¹ Uvedme si jeden příklad za všechny, a to recenzi, ne niž, přestože se nejednalo o nijak zvlášť zásadní knihu, Jeřábek po letech vzpomíná. Hodnotil knihu Aloise Böhma *Den* (1924). Píše, že verše mají „jakou takou hodnotu“, pracuje s ukázkami, vyčítá autorovi využívání pouhých rekvizit továren, komínu a podobně, zároveň mu vyčítá, že „vykrádá trochu Wolkeru“. Hlavní výtkou ale směřuje k nesmyslnosti veršů, které usilují o dělnickou tematiku za každou cenu: „Až půjdu kolem šachty, spustím se dolů... pozdravím horníky... a pomohu jim chvíli(!) kopat cestu k cíli, který asi nikdy nenajdou“. Tahle strofa je vůbec lajdáctvím. Především žádný horník rád nevidí, sestoupí-li do šachty na chvíli nějaký škrabálek a plete-li se mu do práce, jíž nerozumí, za druhé se nechodí kolem šachty, za třetí je to prach hanebný defaitismus od „sociálního“ básníka, jestliže předem jako sýček skuhrá o nezdaru dělnického boje, a konečně a hlavně je úplný nesmysl pomáhat někomu chvíli jen proto, že hledám rým na „cestu k cíli“. – Jinak je A. Böhm revoluční až do těch hrdel.“

JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 104; JEŘÁBEK, Čestmír. *Odpadky. Host*, 1924, roč. 3, č. 6–7, s. 166.

⁹³² V kontextu poskytnutí prostoru poetismu Jeřábek píše: „Bývaly doby, kdy Wolker jménem ‚Devětsilu‘ hlásal: ‚Nejvíce škody natropila obrazová akrobacie: povýšila vtíp nad myšlenku, jsouc vnitřně prázdná, chtěla aspoň oslňovati zevní krkolomnosti.‘ Nyní se od metod primitivistického, revolučně ideového, kolektivistického a proletářského přechází k metodám básnictví bez závaznosti a bez následků. Snad tentokráte už definitivně a navždy?“ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 103.

⁹³³ Tamtéž, s. 103–106.

⁹³⁴ BÍLEK, JAROSLAV. K historii brněnského Devětsilu (Devětsil, Rovnost a Host). *Česká Literatura*, 1965, roč. 13, č. 1, s. 80. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/43332411.

její snahy, její výboje, zisky i ztráty, umění, které se rodí a umění, které zakotvuje, přetvořující duševní život k obrazu nové krásy a nové myšlenky. (...) Sbratřoval se se všemi, v nichž tušil stejnou opravdovost, a vydával se sám na cestu, bylo-li třeba, aby šel sám. (...) Duch V. ročníku nebude jiný; snad bude pouze zkušenější, otužilejší, vyrovnanější.“⁹³⁵

Příliš změn ale pátý ročník nepřináší. Ostatně po celou dobu své existence časopis zůstal obsahově i ideově poměrně konzistentní, i když v průběhu 20. let prošel nenápadným ideovým vývojem, kdy se postupně ztrácí důraz na na programové prohlášení,⁹³⁶ snižuje se množství úvah na téma podoby proletáře, kolektivismu a sjednocení generace, až nakonec František Götz dochází k úvaze, že je čas na rozštěpení generace, aby mohly vzniknout nové výrazné básnické individuality.⁹³⁷

Ačkoliv se na postech redaktorů vystřídal více osob, můžeme říct, že základní podobu *Hostu* vtiskli František Götz, Čestmír Jeřábek a Lev Blatný.⁹³⁸ V prvních čtyřech ročnících dali mimo jiné velký prostor poezii Dalibora Chalupy a Konstantina Biebla, také Jiřího Wolkera, ze zahraničních autorů vyzdvihli Jeana Cocteau (1889–1963). V prózách a dramatech převažují Lev Blatný Čestmír Jeřábek, publicistickou část jednoznačně ovládly Götzovy texty, ale posléze se více zapojují také Blatný, Jeřábek, A. C. Nor a od čtvrtého ročníku významným způsobem také Pavel Fraenkl. Z autorů Devětsilu zaujímá výraznější pozici Bedřich Václavek (1897–1943), v umělecké tvorbě Nezval a Seifert.

V pátém ročníku, kdy Götz z redakce odchází, přibývají mezi básníky Adolf Hoffmeister a Vilém Závada (1905–1982), ze zahraničních Apollinaire (1880–1918). Jako prozaik se uplatňuje A. C. Nor, stoupá také počet překladů Jeana Cocteau. Publicistickou část obstarávali hlavně Blatný a Fraenkl, ale k nim se připojují J. B. Čapek, František Kovárna nebo A. M. Píša. Novým výrazným autorem se stává Vladimír Raffel.

Novinku představovala rubrika Informace, která sloužila pro otiskování referátů o aktuálních zahraničních literaturách – především ji naplňovala francouzská literatura.

V roce 1926 z redakce *Hosta* odchází Jeřábek i Blatný, který měl dlouhodobé zdravotní problémy a řadu dalších povinností.⁹³⁹ Od šestého ročníku proto začíná *Host* redigovat A. C. Nor s Františkem Götzem. Mezi básníky stále čteme Konstantina Biebla, Nezvala nebo Apollinaira a Cocteaua, próze dominují Lev Blatný a A. C. Nor. V publicistické části přibývá Václav Černý, který se později stane redaktorem osmého ročníku. Autorský okruh se přesto změní jen částečně, spíše nastává rozdíl v

⁹³⁵ REDAKCE. V. ročník „Hosta“. jest zahájen. *Host*, 1925, roč. 5, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.

⁹³⁶ Srov. TROCHOVÁ, Zina. *Literární skupina*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2, H–L, svazek II. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 1210.

⁹³⁷ GÖTZ, František. Trampoty generace. *Host*, 1927, roč. 7, č. 1, s. 3–5.

⁹³⁸ Kompletní seznam šéfredaktorů a vydavatelů, také rozsáhlý seznam přispěvatelů viz TROCHOVÁ, Zina. *Host*. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury 2: osobnosti, díla, instituce: 2 H–L: dodatky k LČL 1, svazek I, H–J*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1993, s. 287–288.

⁹³⁹ JEŘÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 110.

prostoru, který je jednotlivým autorům věnován.

Jeřábek píše, že časopis svým osmým ročníkem „uvázl na mělčině. Naplnil vlastně svůj generační úkol, a ač by byl mohl konat dále užitečnou práci, nedostal se už po prázdninách ke slovu. Původní elán zmizel, nadšení, z něhož se kdysi zrodil, pominulo, potřeba sdružovat se k společnému dílu nebyla už tak žhavá jako na počátku. Změnil se život, změnily se i podmínky naší literární práce. A zakladatelé časopisu se rozcházelí.“⁹⁴⁰ V září roku 1929 se ještě společně s Václavem Černým pokusili časopis obnovit, ale už se to nepodařilo.⁹⁴¹ Proto v *Hostu* nenacházíme žádné prohlášení, kterým by uzavíral svou práci. V souvislosti se smrtí Lva Blatného v červnu roku 1930 Jeřábek ještě poznamenává, že z Literární skupiny už zbylo pouze jméno a vzpomínka.⁹⁴²

Tento závěr potvrzuje závislost existence avantgardního literárního rozmachu na *mladé* generaci – Jeřábekova slova o konci časopisu dokládají, že právě mládí bylo rozhodujícím faktorem. Poukázali jsme na celou řadu rysů časopisu, které jsou jednoznačnou charakteristikou generace, jíž časopis sloužil k sebevyjádření. Právě to nám umožní, abychom se na základě textů z *Hosta* pokusili naznačit, jak vypadal vztah mladé generace k novému státu.

3.5.3. Host jako výraz generace

3.5.3.1 Národ a nacionalismus

O vztahu avantgardní mladé generace k československému státu jsme se již zmiňovali a citovali jsme Jeřábkovu vzpomínku, z níž plynulo, že pokud tato generace nechovala podobě státu vyslovený odpor nebo odstup, byla k němu minimálně lhostejná. Otevřeme-li *Hosta* s tímto základním předpokladem (a také s vědomím, že v dalších periodikách se úvahy tohoto typu obvykle soustředily v literární publicistice jen minimálně, ale o to větší prostor jim věnovaly politické články), možná nás překvapí, že i témata národa a demokracie jako vyjádření vztahu k československému státu na jeho stránkách figurují. Souvisí to převážně se skutečností vnitřní potřeby vymezit se vůči dřívějším pořádkům a kontextualizovat vlastní uměleckou pozici.

Ukazuje se to už na textech zmiňovaných v polemice s Devětsilem. Hned v prvním ročníku tak můžeme číst v Götzově textu *Ke kritice literárního expresionismu* o shazování „strnulých forem starého světa“, především národnosti, protože „nový člověk jest do poslední žilky proniknut strašně prudkou touhou po sbratření lidstva.“ Toto sbratření má spojit svět poničený válkou a vést k jeho spolupráci a lásce. Socialismus je pak podle Götze přirozeným projevem této touhy, kdy „člověk

⁹⁴⁰ Tamtéž, s. 114.

⁹⁴¹ Tamtéž.

⁹⁴² Tamtéž, s. 125.

hledá zákon souhlasného působení individuálních i kolektivních sil, vetkaných do našeho světového hospodářství. Socialismus jest mu tudíž obnovou člověka, sjednocuje společnost ne z tvrdé nutnosti vnější, nýbrž z ducha, společnost, jejímž základem jest volné, samostatné individuum. Nový člověk jest radikální revolucionář. Myšlenka a čin jsou mu jednotnou skutečností; jeho radikalismus jest vášeň čistoty a vnitřního dobra.“⁹⁴³

Národnost tak stojí v pozici jednak svazujícího principu, který je třeba překonat, tak možná i principu potenciálně nebezpečného, jestliže ji Götz jmenuje jako zvláštní překážku sbratření vyplývající ze starého světa. Podobně negativně interpretuje také nacionalismus, který v recenzi Seifertovy sbírky *Město v slzách* (1921) popisuje jako „okovy zpuchřelé společnosti“.⁹⁴⁴

V jeho textech je znát, že je píše autor s literární ambicí. Podobně jako tomu bylo v některých textech *Akordu*, i zde si můžeme všimnout výrazné estetické funkce. Když v recenzi Götzovy *Anarchie v nejmladší české poezii* A. M. Píša v závěru připojí dodatek o jazykové stránce Götzova projevu, v podstatě uvádí charakteristiku platnou i pro jeho texty v *Hostu*: „Mluva Götzova je básnický živá a výrazově bohatá; leckde jí ještě poněkud vadí jistá pojmová abstraktnost, slovní přetíženost, záliba v zbytečné složitosti. Ale v statích, jež jsou data pozdějšího, pozorujeme již výrazné oprostění, dikce Götzova stává se hutně konkrétní a plastickou.“⁹⁴⁵

V devátém čísle téhož ročníku, Götz reaguje na polemiku, která probíhala na stránkách různých periodik a jímž vrcholem se stal proti Götzovi osobně zaměřený útok sociálně demokratického novináře Jaroslava Čecháčka (1901–1945). Čecháček mu vyčítá podceňování třídního charakteru a nepochopení ruské revoluce a obviňuje ho z maloměšťačství. Götz odpovídá článkem strukturovaným do bodů podle jednotlivých výtek. Píše o svém poměru k socialismu: je socialistou, ale vyznává sociální humanismus požadující rovnost lidí a odmítající měšťačka. Nesouhlasí ale s marxismem, vytýká mu odtrženost od reality a nevěří, že by odstranění kapitalismu vytvořilo nový svět. Expresionismus, k němuž se hlásí, vidí jako touhu po osvobození, která se opakuje v dějinách – křesťanstvím, reformací nebo posléze osvícenstvím a v revolucích pro demokracii. Podle Götze komunismus bude moc utvářet nový svět teprve až v okamžiku, kdy se stane takovým fenoménem, jakým bylo křesťanství, až získá podobu nábožensko-sociálního mýtu.⁹⁴⁶

Götz nejenže stanovuje v rámci teoretických úvah o uměleckém směru poměr svůj – a přeneseně i *Hosta* či přímo Literární skupiny – k marxismu a komunismu, ale zároveň také příznává demokracii

⁹⁴³ GÖTZ, František. Ke kritice literárního expresionismu. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 59.

⁹⁴⁴ GÖTZ, František. Revoluční lyrika Seifertova. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 75.

⁹⁴⁵ PÍŠA, A. M. Kritický čin. *Host*, 1922, roč. 1, č. 10–11, s. 213–217.

⁹⁴⁶ GÖTZ, František. Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host*, 1922, roč. 2, č. 9, s. 185–188.

Tento text je zajímavý mimo jiné i tím, že se v něm Götz dotýká otázek vedení polemiky, především zdůrazňuje, že „polemika třeba sebe prudší a bezohlednější musí být spravedlivá a nesmí zastíratí podstatných skutečností.“
Tamtéž, s. 186.

kladné úmysly a staví ji do kontextu historických jevů.

Vztah k marxismu vyjadřuje znovu v textu doplňujícím manifest Literární skupiny, v němž opakuje totéž stanovisko, jen zdůrazňuje, že k hospodářskému osvobození musí přijít také osvobození člověka.⁹⁴⁷

Další způsob vyrovnávání se s pojmem národ přináší novinář a sociolog Josef Hrdina (1877–1947), na jehož tendenční knihu *Moc, demokracie a kultura* (1925) upozorňuje A. C. Nor v pátém ročníku jako na velmi podnětné dílo.⁹⁴⁸ Hrdinův článek o významu vůdčí osobnosti v dějinách není sice textem literární publicistiky, ale zasluhuje pozornost kvůli prezentované koncepci. Hrdina píše, že téma vůdčích osobností je tématem nejen sociálních věd, ale i hospodářství, techniky, politiky i umění, protože v jádru se jedná o zásadní otázku poměru jednotlivce k celku: „jde tu jaksí jen o užší výsek věčného problému individualismu, kolektivismu, socialismu.“⁹⁴⁹ Píše o úctě k panovníkům za absolutismu, která se vyvažovala přesvědčením o „bezvýznamnosti národa, zejména lidu“.⁹⁵⁰ Pokračuje spolu s Nietzsche, že národ se stával záminkou pro vytváření velkých mužů, píše o „potentátech demokracie“, které označuje za stejnou figurku, jakou byl všichni předcházející vládcové.⁹⁵¹

Autor uvažuje především v kontextu lidu a posléze i lidstva. Národ je v podstatě prázdným pojmem nebo ideologickou zástěrkou pro legitimizaci moci. Zdá se tedy, že v pojetí *Hosta* je národ přežitým pojmem, protože v duchu směřování ke kolektivismu je třeba překonat jeho hranice. Pokud budeme na pojem národa nahlížet tímto způsobem, bude trochu zvláště působit úvaha Lva Blatného o cenzuře v demokratickém státě a o svobodě umění z pátého čísla čtvrtého ročníku. Blatný začíná slovy: „My, národ československý, prohlašujeme že umění (opravdové umění) jest dvojí: svobodné, t. j. mravné, a nesvobodné, t. j. nemravné. Máme svou ústavu, do níž jsme vložili nejen své politické ideály a potřeby, nýbrž i estetické cítění a estetické měřítko.“⁹⁵² V tomto textu se v *Hostu* poprvé uvažuje o československém národě jako společenství určeném mimo jiné kulturně-politickými souvislostmi.

Článek přechází v politické úvahy. Například že politická jednota není jednotou národa. Ta je totiž nad politikou. Duch národa se má teprve v politice realizovat, a právě duch národa má také určovat podobu cenzury, stejně tak jako by ducha národa měla odrážet ústava.⁹⁵³

Postavíme-li tento text do kontrastu k předcházejícím, vymyká se jednak tím, že neřeší problém

⁹⁴⁷ GÖTZ, František. K filosofii a estetice nového umění. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 23–25.

⁹⁴⁸ NOR, A. C. [Josef Hrdina: *Moc, demokracie a kultura*.] *Host*, 1925, roč. 5, č. 2, s. 62.

⁹⁴⁹ HRDINA, J. Význam vůdčí osobnosti. *Host*, 1924, roč. 4, č. 1, s. 25.

⁹⁵⁰ Tamtéž.

⁹⁵¹ Tamtéž, s. 27.

⁹⁵² BLATNÝ, Lev. O cenzuře. *Host*, 1925, roč. 4, č. 5, s. 131.

⁹⁵³ Tamtéž, s. 131–132.

čistě teoretický, ale zabývá se otázkami cenzurní praxe. Za takových okolností je třeba uvažovat v uchopitelných jednotkách popisujících skutečnost. To, že se ale Blatný dostává k úvahám o „duchu národa“, ho ideově vrací do minulosti.

V květnu roku 1927 Jan B. Čapek píše článek nazvaný *Desorientace*, napůl politický komentář, napůl glosu, v níž uplatňuje až fejetonisticky volný jazyk. Začíná, že ještě nedávno se řešilo, jakým způsobem bude probíhat kulturní orientace národa. Přitom se ale zároveň ukázalo, že každý chtěl sice národu poradit, ale není úplně jasné, co národ vlastně znamená: „Ale to jest právě jeden ze symptomů naší chaotičnosti a bezradnosti, že takové pojmy jako ‚národ‘ a ‚tradice‘ chápeme podnes tak primitivně obmezeně; přece už snad každý cítí, že jest to trochu vyprchalá modernost, krčít útrpně rameny nad těmito pojmy a myslit, že tyto hodnoty musí být statickou protiváhou světového dynamismu a kulturního universalismu. Důsledky lakové modernosti, která se u nás nějak příliš dlouho drží, jsou to chaotické mlhoviny, v nichž dnes žijeme. Proto diskuse o orientaci musily skončit fiaskem: Neřešil se před tím problém národa, problém tradice; ve spojitosti s tím čeští kulturní světloňošové nezaujímalí přesného vztahu k různým duchovým hodnotám a osobnostem.“⁹⁵⁴

Budeme-li na jednu stranu uvažovat o avantgardním odmítnutí nebo přehlížení národa z prostého vymezení vůči tradici, v Čapkově úvaze se setkáváme s věcnou argumentací, která shledává hlavní problém v pojmové nejasnosti, která znemožňuje v důsledku jednoznačné kulturní ukotvení.

Národ je výjimečně zmiňován také tehdy, když souvisí s obsahem analyzovaných knih. Takto například Pavel Fraenkl píše o válečné poezii S. K. Neumanna a zmiňuje Viktora Dyka.⁹⁵⁵ Píše o národním osudu, o zkušenosti básníků, kteří za války zjistili, že podoba poezie souvisí s podobou národa. Zmiňuje také český nacionalismus, který vnímá jako generační záležitost. Ve stejné době, kdy Antonín Sova píše o národní svobodě, píše i Viktor Dyk a S. K. Neumann se zabývá domovem a vlastí, která znamená místo klidu a útočiště.⁹⁵⁶

Tento odkaz na generaci charakterizuje přístup poválečných mladých básníků k potřebě vymezení národa. Chápou ji převážně jako něco, co skončilo spolu s válkou, jejich generace se naopak rozhlíží do světa, přijímá odtamtud impulzy pro další umělecké směřování. Proto také například část avantgardy nepíše o domově, o vlasti, o národě, ale věnuje se světu – vzpomeňme na poetistické okouzlení exotikou emblematicky ztvárněné Konstantinem Bieblem ve sbírce *S lodí jež dováží čaj a kávu* (1928).

Už jen z uměleckého vymezení Literární skupiny a směřování k nové podobě světa, která pojmy jako národ vnímá pouze jako zátěž, plyne v podstatě odtažitý vztah k tradici, který se projevuje

⁹⁵⁴ ČAPEK, Jan B. *Desorientace*. *Host*, 1927, roč. 6, č. 9–10, s. 225.

⁹⁵⁵ FRAENK, Pavel. Stanislav K. Neumann a jeho válečná poezie. *Host*, 1927, roč. 7, č. 1, s. 19–23.

⁹⁵⁶ Tamtéž, s. 22.

například tím, že nepřipomínají žádná výročí a ani příliš nezmiňují starší autory. V tomto kontextu je pochopitelné, že *Host* téměř neotiskoval nekrology.

První, který se v *Hostu* objevuje, je nekrolog Jiřího Wolкера v lednu 1924, krátké zarámované oznámení psané básnickým jazykem: „Melodie jeho strašného soucítění s těmi, kdož se k zemi sklánějí pod tíží utrpení, bídy a bolesti, křtěná vlastní osobní mukou, rozplývá se v širých kruzích v kosmu. A my, kteří jsme ho milovali jako velkého zasvětilce, trpíme bezeslovně, že odešel drahý člověk, jehož život nebyl jen soukromou záležitostí, nýbrž záležitostí celé generace, poněvadž měl poslání, mluvil za ni a rval tak často prvý z nás z ohnivého víru světové mlhy nové hvězdy. Osud Máchův a Hlaváčkův naplňuje se znovu.“⁹⁵⁷

V témže ročníku otiskují další nekrolog, básníka Jaroslava Hůlky, Wolkerova vrstevníka.⁹⁵⁸ V roce 1925 v únoru Konstantin Biebl píše nekrolog básníka Arnošta Ráže, svého strýce, jehož v *Hostu* otiskovali,⁹⁵⁹ a Lev Blatný připomíná Aloise Mrštíka,⁹⁶⁰ s nímž měli autoři Literární skupiny přátelský vztah. Pokud se ale zaměříme na připomínky zesnulých básníků, pak se objevuje článek jen k prvnímu výročí smrti Jaroslava Hůlky⁹⁶¹ a připomínky Wolкера – tedy se vzpomínání týká pouze generačních soupeřů. Wolker ovšem zaujímá zcela specifickou pozici básníka, k němuž se generace vztahuje jako k nejlepšímu ze svých řad. Vzhledem k jeho mládí získává básníkovo úmrtí navíc bezmála mučednickou podobu. Rok po jeho smrti vychází speciální číslo s obálkou hlásající „*Památce Jiřího Wolкера*“, kde kromě výboru otištěných Wolkerových básní je i známý *Epitaf náhrobní*.⁹⁶² Nechybí několik článků zabývajících se Wolkerovým dílem, které otevírá František Götz textem *O životní inspiraci díla Jiřího Wolкера*, v němž se básnický metaforický jazyk mísí s analýzou Wolkerovy obraznosti a básnických postupů. Literárněvědná analýza obsahuje lyrizující pasáže, které vyvolávají dojem osudovosti: „Vynořil se náhle z křečovitého vlnobití českého poválečného života, měl tiché, hluboké oči, dobré a silné srdce a tolik lásky, že se jí až zalykal. Bylo hned patrné: hle, básník! Così osudového bylo na jeho čele. Zrál rychle, chtěje toho co nejvíc vyzpívat, chtěje se co nejdříve vyslovit. Cítil, že tu nebude dlouho. Stačí jen letmý pohled na vysoký stoh pečlivě opatrovaných sešitů jeho pozůstalosti, aby bylo jasno, že Wolker měl velkou starost o to, aby se z jeho práce neztratila ani jediná řádka.“⁹⁶³ Nejmotivnější část čísla ale představuje závěrečný text, jímž je vzpomínka Zdeny Wolkerové (1879–1954), básníkovy matky, na průběh nemoci a smrt jejího syna.⁹⁶⁴

⁹⁵⁷ [Jiří Wolker zemřel]. *Host*, 1924, roč. 3, č. 2, přední obálka, vnitřní strana.

⁹⁵⁸ Jaroslav Hůlka. *Host*, 1924, roč. 3, č. 8, s. 205–206.

⁹⁵⁹ BIEBL, Konstantin. S Arnoštem Rážem. *Host*, 1925, roč. 4, č. 5, s. 129.

⁹⁶⁰ L. B. Zemřel Alois Mrštík. *Host*, 1925, roč. 4, č. 6, s. 191.

⁹⁶¹ KASTNER, Josef. Vzpomínka na Jaroslava Hůlku k prvnímu výročí jeho úmrtí. *Host*, 1925, roč. 4, č. 8, s. 248–249.

⁹⁶² WOLKER, Jiří. Epitaf náhrobní. *Host*, 1924, roč. 3, č. 4, s. 75.

⁹⁶³ GÖTZ, František. O životní inspiraci díla Jiřího Wolкера. *Host*, 1924, roč. 3, č. 4, s. 76.

⁹⁶⁴ WOLKEROVÁ, Zdena. K úmrtí Jiřího Wolкера, *Host*, 1924, roč. 3, č. 4, s. 101–104.

O důležitosti básníkovy odkazu svědčí nejen skutečnost, že v roce 1925 vychází druhé speciální wolkerovské číslo,⁹⁶⁵ ale také jeho připomínání v polemikách. Takto například proběhla diskuse mezi A. M. Píšou a Svatou Kadlecem, kdy se Kadlec brání proti nařčení, že je Wolkerovým epigonem.⁹⁶⁶

Mnohem závažnější diskusi ale vyvolal nesignovaný článek *Dosti Wolker!* otištěný v *Pásmu* (1924–1926) v únoru 1925, jehož autorem byli Artuš Černík, František Halas a Bedřich Václavek, kteří vyslovili přesvědčení, že je Wolkerův odkaz přeceňován.⁹⁶⁷ Proti *Pásmu* se ohrazuje Lev Blatný:⁹⁶⁸ „Tedy ne: ‚dosti Wolker‘. Spíše: ‚Více Wolker‘. Odpověděti na otázky, jež Wolker kladl, novými lyrickými činy! Wolker je jeden z kořenů naší lyrické tradice. Jde-li se dnes od něho, vrátí se za několik let vývoj k němu. Na tom ‚Pásmo‘ nic nezmění.“⁹⁶⁹

Wolker dostává jednak pozici básníka avantgardní tradice, jednak se, podobně jako Březina, stane předmětem sporů a výkladů, které budou usilovat o definici moderního českého básnictví.

Jestliže meziválečná avantgarda odsouvá pojem národa jako cosi mrtvého stejně tak, jak se odšťihuje od tradic v potřebě vymezovat svůj vlastní svět, pak ale posléze končí u vytváření počátků vlastní tradice a zároveň zjišťuje, že se pojmu národ dokonale vyhnout nemůže, protože funguje v kontextu, který je s jeho výkladem hluboce spjat.

⁹⁶⁵ *Host*, 1925, roč. 4, č. 4.

⁹⁶⁶ PÍŠA, A. M. Jiří Wolker postaven mimo zákon. *Host*, 1927, roč. 6, č. 8, s. 215–218; KADLEC, Svata. Jiří Wolker postaven mimo zákon. *Host*, 1927, roč. 6, č. 8, s. 262–263; PÍŠA, A. M. Si tacuisses... *Host*, 1927, roč. 6, č. 9–10, s. 263.

⁹⁶⁷ ČERNÍK, Artuš, HALAS, František a VÁCLAVEK, Bedřich. *Dosti Wolker!* In VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1, Od proletářského umění k poetismu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971, s. 41–42.

⁹⁶⁸ JERÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 101.

⁹⁶⁹ *Dosti Wolker*. *Host*, 1925, roč. 4, č. 5, s. 157–158.

3.5.3.2 Spor o demokracii

Otázka vymezení národa, jakkoliv není v *Hostu* zásadním tématem, se přesto otevírá častěji než téma demokracie. Nakolik je toto téma *Hostu* cizí, to dokládá skutečnost, že se obvykle zmiňuje v kontextu cizího vyjádření, tedy spíš jen jako vedlejší souvislost, jíž *Host* sám nemá potřebu tematizovat. Všechny výraznější zmínky se soustředí shodou okolností do roku 1926. V únoru vychází číslo věnované Masarykovi, které se zabývá jeho osobností a vztahem k literatuře. Jan. B. Čapek v něm například píše o Masarykově vztahu k anglické literatuře, kdy na kontrastu romantismu a realismu vysvětluje poměr chaosu a řádu a Masarykovu úvahu, že realismus je metodou demokracie.⁹⁷⁰ Podobně spolu s Pavlem Fraenklem vysvětluje v dalším textu Masarykovo pojetí demokracie. Tyto texty ale jsou odbornými statěmi pracujícími s literaturou, na niž se odkazují, takže zmínky o demokracii jsou pouhou součástí výkladu a nejsou proto nijak komentovány.⁹⁷¹

Podobným způsobem funguje zmínka o Masarykově pojetí demokracie v recenzi *Anglických listů* (1924) Karla Čapka, do níž Jan B. Čapek vložil také úvahu o anglické literatuře. Otištěna byla v prvním čísle ročníku, který později bude obsahovat masarykovské číslo. Od původní recenze se Čapkův text mění v odborný výklad. Mimo jiné také (možná v předznamenání budoucího článku) píše o Masarykově oblibě Anglie a že realismus je metodou demokracie, kdy podle Masaryka má umění funkci jednak pro společnost, jednak pro jednotlivce ve smyslu vnitřní obrody, k čemuž má sloužit jak poetika, tak literární kritika.⁹⁷²

V témže roce proběhla také mimořádná politicky motivovaná polemika, kterou zahájil článek *Situace* Františka Götze, který reaguje na rozchod tzv. všenárodní kolice a v němž Götz hodnotí absenci politické tradice. Politický chaos vnímá jako „přirozený zjev mladé demokracie“, která hledá nový způsob, jak najít politickou rovnováhu. Dochází ke krizi demokracie, která byla zaměřená příliš dlouho jedním směrem, a proto se neumí vyrovnat se situací, kdy tento směr selhal. Krizi ale vidí jako krizi vůdčích osobností, jako důsledek nivelizace – ostatně hlasy ozývající se proti Masarykovi, Benešovi a Švehlovi, „největším lidem naší demokracie“, kteří přesahují obecnou úroveň, jsou právě projevem nespokojenosti s tím, jak ční nad masu. Götz ale vyjadřuje přesvědčení, že československá demokracie je silná a zdravá, ale to proto, že je stále mladá a že se zakládá na „revoluční tradici české“, kterou ovšem vysvětluje jako neustálou touhu po likvidaci

⁹⁷⁰ Zároveň také zdůrazňuje, že básník a státník jsou oba svým způsobem strážci národních hodnot. ČAPEK, J. B. Masarykův vztah k anglické literatuře. *Host*, 1926, roč. 5, č. 5–6, s. 139–146.

⁹⁷¹ ČAPEK, Jan B. a Pavel FRAENKL. Organisační síly Masarykovy osobnosti. *Host*, 1926, roč. 5, č. 5–6, s. 149–154. Jan B. Čapek a Pavel Fraenkl podobně píšou, že Masaryk chápe literaturu jako syntézu nejlepších sil národa a světa a víceméně se dá říct, že literaturu chápal kulturotvorně. Tamtéž, s. 158.

⁹⁷² ČAPEK, Jan B. O „Anglických listech“ a o té orientaci. *Host*, 1925, roč. 5, č. 1, s. 12–15.

konvencí a hledání nových forem a nové svobody.⁹⁷³

Götz dokonce připojuje vlastní výklad pojmu: „Demokracie je velká vášeň nejširší svobody a nejširší spolupráce všech živlů, jež tvoří dnešní svět. Její podklad je etický. Ta vášeň svobody jde tak daleko, že demokracie nechá žiti i proudy, jejichž cílem je – zničení demokracie. Je to jen svědectvím její síly. Vyvinout i tuto demokracii do všech forem, to, co dosud žije ještě jen teorií, učiniti tělem, společenskou, realitou, je úkol budoucích dob. Chceme jen říci, že máme k tomuto vývoji podmínky mnohem příznivější, než kterýkoliv, jiný stát. Nositel, eticko-revoluční síly demokracie je dnes socialism. Bez socialismu není dnes demokracie.“⁹⁷⁴ Götz pokračuje, že slábnutí socialismu bude znamenat i oslabení demokracie. Na závěr ale dodává, že i kdyby se změnila formy politického života, nesmí se změnit česká revoluční tradice, protože ta je podstatou národního bytí. Götz ve svém politickém komentáři využívá charakteristickou práci s bodovým výčtem, který podporuje důraznost logické struktury a jasnost výkladu. Pozoruhodné na tomto textu není zdaleka jen to, že se v *Hostu* objevuje článek ryze politický, reagující na aktuální politickou situaci, ale také posun v uvažování, který dokumentuje. Götz uvažuje nejen o státu, ale také o národním bytí. Znamená to proměnu ústředních pojmů. Od paradigmatu, v němž svět a lid nahradily zemi a národ, se vrací zpět ke kontextu vlastního státu. Jestliže zároveň uvažuje o politické tradici, znamená to také přihlídnutí ke kontextu historického vývoje, jemuž se dříve tato generace vyhýbala.

Uvažujeme-li o levicové avantgardě, v tomto bodě se ukazuje, jak se vnitřně stále více zvětšuje propast mezi socialistickým a komunistickým proudem. Víme, že Götz už v počátcích vyvolával rozhořčené reakce Devětsilu kvůli svému hodnocení marxismu, proto nijak nepřekvapí, že i na tento jeho text následovala reakce. O dvě čísla později *Host* otiskuje článek *Situace* od Julia Fučíka. Začíná redakční poznámkou, že Fučík odpovídá na Götzovu glosu a i když s ním redakce nesouhlasí, chce, aby zazněl kritický hlas i z druhé strany.⁹⁷⁵

Fučík svůj text stylizuje přesně podle Götzova, nechává jeho strukturu i části vět. Výsledek je nejen vyjádřením Fučíkova komunistického názoru, ale současně parodií Götzova vyjadřovacího stylu.

Podle Fučíka rozpad všennárodní koalice znamená především to, že se konečně ukázalo, že zájmy české buržoasie jsou jedinými zájmy české demokracie, a dělnická třída byla zbavena iluzí o tom, jaká československá demokracie je. V závěru se Fučík odchyluje od Götzovy stylizace a opravuje jednotlivé jeho výroky: „Jsme přesvědčeni o zdravé síle české demokracie,“ praví pan Goetz. „Nikoliv, jsme přesvědčeni o tlení a prolhanosti české demokracie,“ pravíme my. „Je nutno říci, že proto je svěží a mladá, že má v základech revoluční tradici českou,“ praví pan Goetz. „Nikoliv,“ pravíme my, „je nutno říci, že se narodila svráštělá a šedobradá, protože likvidovala hned v

⁹⁷³ fg. *Situace. Host*, 1926, roč. 6, č. 1, s. 28.

⁹⁷⁴ Tamtéž.

⁹⁷⁵ FUČÍK, Julius. *Situace. Host*, 1926, roč. 6, č. 3, s. 84.

základech – a musila likvidovati – všecku revolučnost, tedy i svrchuzmíněnou revoluční tradici českou, což alespoň pro dnešek připouští i pan Goetz.‘ On mluví o ‚demokratické vášni nejširší svobody, které nechává žít i proudy, jejichž cílem je zničení demokracie‘ a my pod obuškem zákona na ochranu republiky, s patronací deseti špiclů a před soudnou stolicí soudce, který nás nesmí osvobodit pod trestem přeložení, nesmíme mu ani důvěrně prozradit, že mluví o nebožce.“⁹⁷⁶

Fučík zakončuje poznámkou o neschopnosti spisovatelů zapojit se do politické diskuse. V porovnání s Götzovým textem obsahuje Fučíkovo vyjádření vyšší míru expresivity, například píše o „reakčních choutkách“,⁹⁷⁷ když popisuje sociálně sporné reformy.

Hned v následujícím čísle na Fučíka reaguje J. B. Čapek⁹⁷⁸ a glosuje i formální podobu jeho vyjádření: „...Interes české buržoasie jako jediný interes české demokracie...‘ to jest věta pro agitační pathos a ne pro věcnou diskusi.“⁹⁷⁹ S Fučíkem nesouhlasí hned v několika směrech. Jednak je to jeho radikálnost, která nepřipouští názorové sympatie bez jejich bezvýhradného proklamování a následování, což Čapek považuje za přežitě. Podle Čapka nelze mluvit o krizi demokracie, protože se jí ještě nepodařilo dorůst. Naopak píše, že dochází k celkové evropské krizi lidství. Dává najevo sympatie k Masarykovi, když píše, že „jde tedy o to, věříme-li v čistotu plánů a přání Masarykových. Mezi slušnými lidmi o to sporu nebude.“⁹⁸⁰ Fučíkův „divoký odpor proti demokracii“ vidí jako v mnoha ohledech nedůsledný, protože revoluce není odpovědí na všechny aktuální problémy. Samotné slovo revoluce nelze používat jako fetiš a pokud se z něj stane univerzální heslo, bude revoluce už jen „šosáctvím“. Končí větou „Víc lásky k lidem a méně k teoriím!“,⁹⁸¹ která připomíná, jak se na stránkách *Hosta* v jeho samotných počátcích Götz vymezuje vůči marxismu – jako neživotné teorii.

Uvedená polemika týkající se situace československé demokracie potvrzuje podobně jako práce s tematizacemi národa, že *Host* vnímal okolnosti politického kontextu a ve svém ideovém směřování se vyvíjel. Jakkoliv jeví levicovou kritičnost vůči republice, zachovává kritický odstup také vůči komunistické radikalitě, a dokonce projevuje sympatie k Masarykovi. Ukazuje nám to, že hloubka vnitřních rozporů avantgardní generace nespočívala jen ve vymezování žádoucí podoby umění, ale její ideové souvislosti byly souvislostmi politickými.

⁹⁷⁶ Tamtéž.

⁹⁷⁷ Tamtéž.

V jeho vyjádření spatřujeme slohovou blízkost s projevy komunistickými projevy po roce 1945, ať už v expresivním zabarvení nebo ve frazeologii.

⁹⁷⁸ ČAPEK, J. B. Situace. *Host*, 1926, roč. 6, č. 4, s. 111–112.

⁹⁷⁹ Tamtéž, s. 111.

⁹⁸⁰ Tamtéž, s. 112.

⁹⁸¹ Tamtéž.

3.5.3.3. Svět a zahraničí

Jak už vyplývá z postoje k národu, který *Host* prezentuje mezi řádky, nebo z jeho socialistické vize, nebude mu cizí uvažování o světě. Svět je pro něj například abstraktním vyjádřením jednoty, jako nový svět ideologicky proměněného sociálního smýšlení,⁹⁸² svět sociální rovnováhy, k němuž „universální světová vůle po osvobození proletáře“ spěje úsilím o přeměnu světa stávajícího.⁹⁸³ Součástí plného vyjádření o takové podobě světa je ovšem také jeho vymezení v kontrastu – ve srovnání se světem starým. Příkladem může být ukázka z Götzovy recenze dramatu Josefa Čapka *Země mnoha jmen* (1923). Ačkoliv se jedná o koncepci světa v Čapkově dramatu, odpovídá pojetí, které je *Hostu* blízké, což dokazuje mimo jiné i skutečnost, že Götz samotnému pojetí světa nic nevytýká a nesouhlas přichází až v těsně následujícím rozboru individuality postav. O světě však píše: „Svět starý neuspokojuje člověka: strašné zpotvoření života kapitalismem a civilizací, bída tisíců, neplodnost života, v němž vše, co se vytváří v hlubinách přírody a duše, je rázem proměňováno v hodnoty peněžní a směnné, tato peněžní racionalisace života vysušuje duši lidskou a zbavuje ji štěstí a radosti. Nový svět – toť v první řadě možnost vychvátiti se z tohoto racionalisování života ve zlato, moc, majetek – a tudíž možnost žiti v plnosti živelných sil duše a těla.“⁹⁸⁴

Vzhledem k úzkému spojení této koncepce světa a proletáře se ale toto pojetí objevuje především v první polovině 20. let, kdy *Host* otiskoval více textů, jež měly ideově-manifestační charakter.

Pochopitelně ale nechybí zmínky o světové literatuře nebo světových básnících,⁹⁸⁵ ovšem v praxi se referování o zahraničních literaturách soustředilo především na poměrně úzce vymezený inspirační okruh, který odpovídá v podstatě tomu, co zakladatelé slibovali v prvním čísle prvního ročníku: zaměřují se především na literaturu francouzskou, případně německou.⁹⁸⁶

Sice ve čtvrtém ročníku vychází celé číslo věnované ruskému umění,⁹⁸⁷ ale je to číslo pod vedením Devětsilu. Zaměření Literární skupiny se obrací skutečně především k Francii. Kromě toho, že se čtvrté číslo druhého ročníku soustředí na francouzskou poezii,⁹⁸⁸ vzniká později také i zmiňovaná rubrika Informace, která se stane místem pro řadu referátů o aktuální francouzské literatuře s domicilem Montpellier od Vladimíra Raffala,⁹⁸⁹ přestože zpočátku obsahovala sérii kratších

⁹⁸² GÖTZ, František. Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host*, 1922, roč 1, č. 9, s. 188.

⁹⁸³ Naše naděje, víra a práce. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 1.

⁹⁸⁴ GÖTZ, Fr. Dva dramatikové (Josef Čapek: „Země mnoha jmen“ a Jiří Wolker: „Tři hry“.) *Host*, 1923, roč. 2, č. 9, s. 280.

⁹⁸⁵ Viz např. příslib referování o světové poezii. Naše naděje, víra a práce. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 4.

⁹⁸⁶ Naším čtenářům! *Host*, 1921, roč. 1, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.

⁹⁸⁷ *Host*, 1924, roč. 4, č. 2.

⁹⁸⁸ *Host*, 1923, roč. 2, č. 4.

⁹⁸⁹ Seriál zahajuje text RAFFEL, VI. Valéry Larbaad, „.....Amants, heureux amants...“ *Nouvelle Revue Française*. *Host*, 1926, roč. 5, č. 7, s. 211.

přejatých textů představujících směr zpráv z různých evropských zemí.⁹⁹⁰ Zdaleka nejvýraznější orientace na francouzskou literaturu se nicméně projevila v posledním ročníku za redigování Václava Černého.

Kromě francouzské literatury sleduje ale také třeba i italskou, vývoj poezie představoval F. T. Marinetti (1876–1944),⁹⁹¹ v oblasti dramatu se zaměřuje na Luigiho Pirandella (1867–1936) jako vůdčí osobnost italského dramatu a „technicky nejskvělejšího dramatika dneška“.⁹⁹²

Medializace zahraniční literatury se projevuje nejen otiskováním překladových ukázek, ale také odbornými texty a literárně nebo dramaticky zaměřenými referáty od zahraničních autorů, z nichž některé jsou psány přímo pro *Host*.⁹⁹³ Další část medializace představují recenze zahraniční tvorby nebo komentáře, ale pozoruhodnější jsou texty, které se věnují primárně české literatuře a přitom zmiňují zahraniční kontext. Takto například Götz do recenze Čapkových *Trapných povídek* (1921) připojuje poznámku: „Nová poesie francouzská a německá je opojena člověkem, oslavuje krásu jeho duše, jeho vášně tvořivou, jež spěje ku vládě a zdokonalení, k říši ducha. Čapek ukázal nám člověka úpadkového měšťáctví.“⁹⁹⁴ Srovnává dva přístupy a upozorňuje na jejich odlišnost. Podobně Götz uvažuje nad *Revolučním sborníkem Devětsil* (1922) o jeho umělecké koncepci, přičemž soudí, že okouzlení cirkusem, varieté, kabaretem, barem a kinem v českém prostředí nemá takovou váhu jako v zahraničí, protože neodpovídá českým poměrům. V českém prostředí takové postupy přirovnává k romantickému exotismu.⁹⁹⁵

Uvedené příklady ilustrují specifickou formu přístupu k zahraniční literatuře. Mladá generace nemá v úmyslu ji pouze sledovat a informovat o jejím vývoji, ale při pozorování toho, jak pronikají zahraniční impulzy do české literatury se k zahraničnímu kontextu přímo vztahují, snaží se sami sebe kontextualizovat do souboru světa.

Zároveň se v některých textech, zvláště u Františka Götze projevuje vědomí problematičnosti čerpání zahraničních inspirací. Příkladem může být komentář reagující na článek o francouzském umění, na jehož základě píše o „českém problému vývojovém“, o snaze vyrovnat se s předválečnou generací a o tom, jak Čapková generace reagovala na zahraniční impulzy.⁹⁹⁶

V mnohem výraznější podobě to ale nacházíme v eseji s prvky glosy nazvaném *Trampoty generace* otištěném v sedmém ročníku. Poválečná generace podle Götze nasávala impulzy, odkud to jen šlo, a

⁹⁹⁰ Pro srovnání např. Informace. *Host*, 1925, roč. 5, č. 1, s. 23–26.

⁹⁹¹ Viz např. článek Františka Kovárny, kde autor vyjadřuje přesvědčení, že Marinetti je nejvýraznější osobnost italského futurismu. Viz KOVÁRNA, Fr. Účtování s futurismem. *Host*, 1926, roč. 5, č. 10, s. 305.

⁹⁹² HLÁVKA, Miloš. O moderní divadlo. *Host*, 1928, roč. 7, č. 4, s. 127–128.

⁹⁹³ MARINETTI, F. T. Kronika italské kultury. *Host*, 1924, roč. 3, č. 3, s. 58–62; ENDLER, Alfred. Světový názor nového dramatu. *Host*, 1922, roč. 1, č. 5, s. 110–111; QUINT, Leon Pierre. Le Comte de Lautréamont I. *Host*, 1929, roč. 8, č. 5, s. 118; QUINT, Leon Pierre. Le Comte de Lautréamont II. *Host*, 1929, roč. 8, č. 6, s. 136.

⁹⁹⁴ GÖTZ, František. Čapkovy „Trapné povídky“. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 88.

⁹⁹⁵ GÖTZ, František. Umělecké teorie Devětsilu. *Host*, 1923, roč. 2, č. 6–7, s. 217–218.

⁹⁹⁶ GÖTZ, František. Spor generací. *Host*, 1924, roč. 3, č. 6–7, s. 152–156.

pohrdala českou kulturou, s každou novou inspirací cítila potřebu manifestovat, až se vyprázdnil smysl programových prohlášení. Viní ji z pragmatismu a relativismu, s nímž brala různé názory a ideje, a podotýká, že tento relativismus je projevem pohodlnosti, kdy je snazší přijmout cokoliv, než racionálně rozlišovat a volit. Podle Götze je českým rysem spasitelský komplex a „generace pořád vykupovala svět – jednou socialistickou vírou v lepší společenské příští – po druhé expresionistickou religiositou, po třetí věrou v asiatictví, jež spasí evropskou dekadentní kulturu, a i ten smích dadaistických poetistů chtěl být spasitelský.“⁹⁹⁷ Vzápětí píše, že poezie by měla utvářet „duchovní prostor národní“, namísto toho, aby plnila čistě dekorativní funkci. Vítá také rozštěpení básnické generace, protože právě z něj vznikají silné básnické individuality, kterých je třeba.⁹⁹⁸

Götzova generační sebereflexe je svým způsobem předzvěstí blížícího se závěru avantgardního vývoje 20. let. Reflektuje stávající problémy, ale vidí je jako hlouběji zakořeněné a viní z nich generační pošetilost. Nakonec ale přese všechno počáteční vyhlížení do světa a odmítání tradice a národa zjišťuje, že právě národní orientace umění, směřování dovnitř, které pozvedne národního ducha, je tím účelem umění, v němž nalézá smysl.

3.5.4. Závěrem k *Hostu*

Po poměrně dlouhou dobu lze říct, že národ generaci *Hosta* nezajímá, je pro ni vyprázdněným pojmem, jehož opakování se stalo symptomem marných snah o lepší svět, které vyvrcholily válkou. Poválečná generace cítila potřebu začít znovu, ovšem k tomu potřebovala opustit vše, co chápala jako svazující. Vztahovala se k proletáři, lidu a světu, usilovala umělecky i ideově o zařazení se do širšího společenství. Zároveň cítila pravděpodobně opojení vlastní generační silou a možností být slyšet. Sepisovala manifesty, vášnivě diskutovala. Při tom všem ale zůstávala stranou politického dění – v podstatě ji nezajímalo. Čestmír Jeřábek to potvrzuje, když vzpomíná zahraniční politické dění počátkem 20. let v kontrastu s tehdejšími zájmy své generace: „Byli jsme hluší a slepí?

Ne. Byli jsme pouze mladí, byli jsme bezstarostní, i když jsme zdánlivě měli plné hlavy světoborných věcí.

Kdo by se rozčiloval nad tím, že –

Itálie: v roce 1922 nástup fašismu k moci, 1924 vražda socialistického poslance Matteotiho.

Německo: ve volbách 1924 nastupují na scénu nacionalisté, v únoru 1925 obnovuje Hitler, který se zatím vzpamatoval po nezdařeném mnichovském puči, ‚Völkischer Beobachter‘ a pokouší se vzkřísit své úderné čtyři.

Rakousko: 1924 bankovní a průmyslový krach.

⁹⁹⁷ GÖTZ, František. Trampoty generace. *Host*, 1927, roč. 7, č. 1, s. 4.

⁹⁹⁸ Tamtéž, s. 5.

Maďarsko: Gömbös zakládá fašistickou národní stranu.

Španělsko: 1923 provádí Primo de Rivera generálský převrat a instaluje diktaturu...

Drahý básníku: Toto by byla krásná ‚statistická báseň‘!

Dunělo pod obzorem – a my se opájeli verši bez interpunkce (...) Už nikoliv básnictví proletářské, už nikoliv ideologická poesie, nýbrž umění jako hra bez závaznosti a bez následků!⁹⁹⁹

Postupně se však ukazuje, že volání po utopickém všelidském sbratření nefunguje – ani v rámci samotné generace není možné nalézt společný hlas. Nakonec můžeme říct, že *Host* opíše kruh: od zbavování se souvislostí národa zpátky k jeho tematizaci.

Po celých osm ročníků si navzdory změnám vydavatelů i redaktorů časopis dokázal udržet víceméně konzistentní obsahovou podobu. Profiluje se jako literární a kulturní periodikum a u toho zůstává. Do textů časopisu se promítá, že je to časopis vydávaný básníky. Sice v něm nalezneme i publicistické texty žánrově poměrně zařaditelné, jako je glosa nebo komentář, ale často mezi žánry volně přetékaají kvůli volbě jazyka, který prozrazuje básnickou praxi autorů. To je zvláště dobře znát v případě odborných textů, které se nezřídka stávají básnickým esejem, byť třeba jen na několik odstavců. Autoři, přestože se jedná o mladou generaci, která usiluje o sebeprosazení, využívají jen v zanedbatelné míře slohové strategie ke zdůraznění vlastní osobnosti. Subjektivitu autora sice občas projevují, ale bývá to ve zvlášť vyděleném prostoru, tedy v rubrice určené pro glosy, polemiky, recenze.

Na začátku této studie píšeme o vymezení místa Literární skupiny v avantgardním proudu. Přestože *Host* dokumentuje, nakolik byla avantgarda nestálým, fluidním a výbušným hnutím, časopisecká podoba *Hostu* je vlastně ukázněná a poměrně racionální. Možná právě proto, že Literární skupina zůstala stranou radikálně levicových projevů a byla opatrnější ve snaze o sebevymezení. Možná právě v tom je také důvod, proč *Host* jako avantgardní periodikum vycházel celých osm let a zachytil tak důležitý úsek generačního vývoje.

⁹⁹⁹ JERÁBEK, Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 106–107.

Závěr

Mediální prostředí meziválečného Československa představuje badatelsky nesmírně bohatou oblast. Vymezení tématu medializace literatury v meziválečném českém tisku jsme proto ukotvili do úzce vymezené typologie reflektující souvislosti politického paralelismu jako charakteristického znaku prvorepublikové mediální scény a zároveň také literárního vývoje, který kvůli stranickému rozdělení společnosti částečně kopíruje politický systém.

Ze studia textů představujících počátek odborného zkoumání médií v českém prostředí vyplývá, že se meziválečná žurnalistika potýkala s důsledky prudkého zrychlení svého vývoje, který přinášel jak technické a obsahové změny, tak celkovou proměnu žurnalistiky jako povolání. Její vnitřní diferenciaci spojená se vznikem jednotlivých specializovaných profesí způsobila spolu nepřehledným množstvím periodik změnu společenské pozice novináře. Na jedné straně začíná být novinářství chápáno jako společensky přijatelné zaměstnání, na druhé straně ale jeho nová a z části mechaničtější podoba znamená ztížené možnosti sebeprosazení a vybudování pozice výrazné žurnalistické osobnosti, která by zastávala post všeobecně uznávaného mluvčího. Ačkoliv si ve spojitosti s prvorepublikovými novinami vzpomeneme na celou řadu výrazných osobností, musíme si uvědomit, že vzhledem ke stranickosti tisku nepožívaly vždy ze všech stran výhradně úctu, a že v dobovém chápání tak nenaplňovaly ideál novináře představovaný Karlem Havlíčkem – novinářem, politikem, spisovatelem.

Zatímco žurnalistika hledá a utváří svou novou podobu, podobným procesem prochází i literatura. S profesionalizací politiky spisovatelé přestávají plnit funkci mluvčích národa, kteří by se v duchu dědictví národního obrození podíleli na jeho ideovém formování. S novou republikou nabytá svoboda znamenala také ztrátu tmelícího vnějšího tlaku, který vedl literární (a ostatně i obecně umělecké) vyjádření k myšlence národotvorného působení. Pro uměleckou scénu tím vzniká potřeba nového definování úkolů umění a vymezení jeho vztahu k národu i zahraničí, které navíc pod vlivem válečné zkušenosti i politicky inspirovanému ideovému štěpení vede k polarizaci jednotlivých směrů a skupin. Jedním z důsledků tohoto procesu je také výrazná potřeba generačního vymezení.

Kritikové sledující změny v žurnalistice poukazují na fakt, že podoba medializace literatury v denním tisku podléhá řadě nežádoucích vlivů, které působí, že neslouží formování čtenáře, ale častěji je buď úsilím o získání publika nebo snahou o naplnění rádobý odborných autorských ambicí. Nekvalitní romány na pokračování na jedné straně a kritika nebo kulturní přehled neodpovídající potřebám a úrovni čtenáře na druhé straně působily, že ačkoliv měla první republika

rozvinutý masový tisk, kulturní rubrika podle dobové odborné reflexe nedokázala plně oslovit čtenáře.

Z toho vychází náš předpoklad, že skutečný prostor, kde se v rámci medializace literatury setkává sdělení s cílovým čtenářem, se otevírá na stránkách kulturně zaměřených periodik, která předpokládají čtenáře s vyššími intelektuálními ambicemi.

Periodika, která pro nás představují vzorek hlavních literárních a politických linií, dokládají, že ideové souvislosti mají široce rozvinutou podobu uměleckou i politickou a zasahují také oblast způsobů vyjadřování – sloh – a svým způsobem i nonverbální rovinu určenou grafickou podobou časopisu. Položíme-li všechna čtyři periodika vedle sebe, uvidíme první rozdíly už jenom v základní charakteristice časopisů.

Zdaleka nejvýraznější podobu individuálně vymezeného žurnalistického projevu představuje ze zkoumaných periodik *Akord*. Je pro nás představitelem nejen svébytného katolického psaní, ale především autorského individualismu, který přistupuje k literárnímu světu s absolutní platností vlastního názoru. Autorské individuality Jaroslava Durycha a Jana Strakoše znamenají položení základu textových strategií časopisu a jeho způsobů práce. *Akord* se programově vymezuje vůči lidové straně jako katolickému politickému orgánu, ale ve svých komentářích a pozdějšímu příklonu k aktuálnější zaměřené publicistice dokládá, že politická situace je pro jeho autory důležitá, protože je součástí toho, co považují za nutné pro informování a psaní o světě a umění.

Jako poměrně důležitý rys jsme uváděli komplexitu uvažování, která v tomto případě vede umělce k tomu, aby sledoval, jakým způsobem se vyvíjí svět nebo společnost jako celek. Zároveň je *Akord* nejdůkladnější ve vytváření kultu autorské osobnosti, ať už se jedná o formování pozice zakládajícího člena Jaroslava Durycha nebo o pozdější památku Otokara Březiny.

Akord je také časopisem plně zakotveným ve svém vlastním historickém kontextu. Vzhledem k tomu, že proklamuje katolickou linii, jejíž prosazení v meziválečné společnosti bylo obtížné historickým vývojem katolické spolupráce s habsburskou monarchií, cítí potřebu dokládat interpretovat a vysvětlovat minulost tak, aby podporovala tezi nezbytnosti katolictví pro formování české společnosti a budoucnosti národa. Národ je pro autory *Akordu* především symbolem minulosti a tradice, Zároveň je potřeba ho neustále vychovávat, protože není schopen vážít si vlastních velikánů a docenit je.

Nepřehlédnutelným rysem literárně zaměřených textů v *Akordu*, je oscilace mezi básnickým výrazem sloužícím estetické a persvazivní funkci a ironií, zesměšňováním a sklonem k užívání argumentum ad hominem jako základními postupy podporujícími argumentaci v analyzujících textech.

Srovnáme-li *Akord* s *Brázdou*, pak vidíme, že *Brázda* výrazně rozvíjí sociální zaměření, jehož si

můžeme všimnout i v určitých polohách i v *Akordu*, a posouvá ho do úplně jiné podoby. Pro *Brázdu* je typickým rysem didaktismus. Úkolem její publicistiky je hledat způsoby k rozvíjení a vedení duševních schopností jedince a společnosti, venkova zvláště. Stejně jako *Akord* se drží tradice, o níž píše s podobnou intelektuální ambicí představovanou odbornými texty, ale tradice pro ni znamená především vědomí vlastních kořenů, které jsou nesmírně důležité pro pochopení role, již má plnit český národ.

Ústředním momentem textů revue *Brázda* je selství, které dochází v literatuře svého zpodobnění v literárním ruralismu. Hlavní úloha literatury selství plyne především z toho, že nejen dokumentuje, jakým způsobem se selství vyvíjí, ale slouží jako prostředek k zachování selské moudrosti. Zároveň kniha může zásadním způsobem formovat venkov a jeho uvažování o složitějších otázkách, které souvisejí se sebeuvědoměním a s pochopením vlastní společenské role sedláka pro zdárný vývoj národního společenství. Zatímco *Akord* čerpá inspiraci ze zahraničních literatur s důrazem na Francii, a to především v rovině způsobu vyjadřování uměleckého zobrazení skutečnosti, jež má povznášet ducha, *Brázda* se soustředí na polskou a skandinávskou paralelu ruralismu a rodové ságy. Důvodem zájmu je ale kromě způsobů zobrazování také rovina tématu. V tom se spojuje jak didaktická tendence, tak intelektuální směřování agrarismu založené na zájmu a péči o venkov ze strany intelektuálů vědomých si svých venkovských kořenů.

Zatímco v *Akordu* nacházíme vyhraněnost autorské individuality a zároveň volnost zpracování, v *Brázdě* naopak převažuje strukturovanost, logika přístupu a stále úsilí o odbornost, k níž patří také sociologický akcent na zkoumání společnosti. To vše vyplývá mimo jiné z toho, jak se rodil autorský okruh, a že *Brázda* je skutečně prodchnutá snahou o rozvoj a vzdělávání. Publicistický styl *Brázdy* je žánrově mnohem sevřenější, využívá výkladový postup, jeho hlavní funkce bývá analytická a informační.

Při porovnání ideového směřování časopisu s politickými programy agrárního hnutí vidíme výraznou shodu, která dokládá jednotné směřování k základní myšlence, že venkov je jádrem národa a jedině zdravý národ může překonat problémy demokracie a správně ji rozvíjet.

Porovnáme-li s tím *Přítomnost*, vidíme opět úplně jiný typ žurnalistického psaní. V *Přítomnosti* máme časopis, který se sice chce zabývat kulturou, ale rozumí jí jinak: v širších souvislostech projevů společnosti, které vedou k využívání mezioborových přesahů v rámci jednotlivých témat i zaměření na témata marginalizovaná. Celkový výběr témat, která se v *Přítomnosti* objevují, je poměrně důležitým signálem o pozici časopisu. Jestliže *Přítomnost* pracuje s tématy jako automobilismus a letectví, zločin, sexualita, mládež a ženy, vidíme spektrum, které na jedné straně usiluje o pokrytí aktuální problematiky, dokonce i té směřující ke kontroverzi, ale zároveň se věnuje také tomu, co je společensky populární. Tento výběr záležitostí, které rezonují společností, je

symptomem snahy vytvořit časopis, jehož aktuálnost bude i čtenářsky přitažlivá mírnou provokativností spojenou se zábavnou funkcí.

Podobně jako zprvu *Brázda* a v několika ročnících i *Host*, pracuje *Přítomnost* se strukturou rubrik, která umocňuje dojem logiky a přehlednosti. Jak podoba vnitřního uspořádání, tak slohového projevu v jejím případě ale vychází z ideových souvislostí. Politický realismus a pragmatismus zdůrazňující účelnost se spolu se zásadní inspirací anglickou literaturou stávají základním kamenem podoby časopisu.

Přítomnost je také časopisem výrazných autorských individualit, které reprezentují podobný způsob písemného vyjádření, ale na rozdíl od Durycha nebo Strakoše se jejich pozice nezakládá na tak ostrém vymezování se vůči okolí. *Přítomnost* samozřejmě obsahuje kritické a odsuzující texty, ale její způsob argumentace je méně expresivní.

Přítomnost se ve srovnání s *Akordem* nebo *Brázdou* méně uchyluje k odbornému stylu a s žánry pracuje sice volněji, ale její vytváření estetické funkce se nezakládá na básnické metaforičnosti, jako v *Akordu* či *Hostu*, nýbrž na detailním popisu skutečnosti, který využívá hru se synonymií. Kombinuje glosy, komentáře, úvahy a eseje, a i ve vážných tématech pracuje s humorem jako oživujícím principem. To vše je jednak zjevná inspirace anglosaským způsobem psaní, jednak ale také projev faktu, že *Přítomnost* je časopis vedený profesionálním novinářem, který ho chápe jako primárně žurnalistické sdělení, nikoliv umělecké nebo vzdělávací.

Zatímco pro *Brázdou* nebo *Akord* jsou zahraniční vzory jsou pouze předmětem ke sledování a částečnému srovnávání, *Přítomnost* aplikuje anglický vzor v samém základu podoby svých textů, pro *Hosta* je svět naopak místem inspirace, k němuž je potřeba se neustále vztahovat. Jeho důraz na směřování k jednotě lidství vede ke snaze zařadit sama sebe mezi ostatní světové tvůrce.

Časopis *Host* je pro nás reprezentantem velmi specifickým. Jeho pozice vychází na jedné straně ze skutečnosti, že se blíží v levicových názorech komunistickým idejím, ale tyto úvahy se v něm modifikují a přetvářejí a vůči komunistické straně se vymezuje, ačkoliv zastává některé socialistické postuláty. Přestože odmítá marxismus, který chápe pouze jako teorii zbavenou kontaktu s realitou, vyjadřuje ve svých prvních ročnících přesvědčení, že socialismus bude formou ideologie, která jednou zaujme pozici, již dosud mělo v životě společnosti křesťanství.

Jako časopis představuje uvažování nejmladší autorské poválečné generace. Její postoj vůči politice a státu se dá nazvat jako víceméně lhostejný: zastává sice myšlenky socialismu, s nímž spoluutváří utopickou vizi lepšího světa nového proletáře, ale sama nemá politickou ambici.

Mimořádnost *Hosta* mezi ostatními avantgardními periodiky spočívá ve faktu, že v porovnání s ostatními generačními časopisy vycházel poměrně dlouhou dobu, byl časopisem konkrétní umělecké skupiny, přičemž získal podobu komunikační platformy manifestačního charakteru.

Host se dá v mnoha ohledech vykládat jako výraz generace. Objevuje se v něm totiž v podstatě všechno, co mladou avantgardní generaci charakterizuje: východiska společného odporu vůči měšťákovi, levicové směřování, úsilí o definování nějaké podoby lepší budoucnosti, vzdání se otázkám politiky a národa. Zároveň je to i směřování k vyšším celkům – k lidu a světu, ne ke státu a národu. Zabývá se vývojem umění, vymezením vlastní generační pozice a sebereflexí, odmítá tradici a cítí potřebu manifestovat své umělecké směřování.

Žánry, s nimiž časopis pracoval, ať už se jedná o recenze, glosy, případné literární komentáře nebo eseje, ukazují na tendenci vytvářet obraz vážnosti. Proto *Host* často tihne k odborným přesahům, ale zároveň se projevuje jeho umělecké autorské zázemí, kdy se například podobně jako v některých textech *Akordu* rozvíjí básnická bohatost s cílem vytvořit spojením estetické funkce působivost, jež se proměňuje v persvazivní projev manifestu.

Generační souvislosti *Hosta* se ukazují také ve faktu postupného vystřízlivění z idealismu, kdy se původní vznesené proklamace zvolna vytrácejí a časopis se posléze dokonce pouští do diskuse o demokracii s komunistickým křídlem avantgardy.

Zaměření na zahraniční literaturu nemá ani tak podobu formální nebo tematické inspirace jako v ostatních časopisech, ale je snahou o zapojení se do evropského či světového kontextu – s tím souvisí i důraz na překlad jako prostředek přiblížení zahraničních vzorů.

Zajímavou charakteristiku zkoumaných periodik představuje také jejich zaměření na konkrétního autora. *Brázda* vyzdvihuje Josefa Holečka jako hlavního autora selství, který reprezentuje tradici. *Akord* je zaujat Otokarem Březinou jako básníkem mystických přesahů a bojuje o jeho památku, podobně jako *Host* střeží památku Jiřího Wolкера, jemuž předčasná smrt vtiskla podobu generačního mučedníka. *Přítomnost* takto výrazné směřování k jedné hlavní umělecké osobnosti nemá, stejně jako v jejích textech nenajdeme tak jasný proklamativní a manifestační charakter jako ve zbývajících třech časopisech. Literaturu vnímá jako součást kulturního procesu, který je potřeba sledovat a informovat o něm, protože novinář je především pozorovatelem a komentátorem, nikoliv tím, kdo literaturu utváří zevnitř.

Všechna uvedená periodika se zapojovala do vedení polemik, často v nich postupovala jako redakční kolektiv, v *Akordu* probíhaly dokonce někdy i vnitřní výměny názorů, *Host* a *Přítomnost* otiskovaly reakce s opačným názorem a *Přítomnost* dokonce k polemikám úmyslně zadávala podněty.

Literárně zaměřené texty uvedených periodik ukazují také některé obecné dobové charakteristiky. Promyšlená grafická podoba periodik nebo pevná struktura vnitřního uspořádání nejsou zdaleka pravidlem, naopak převládá typografická jednoduchost a volnost v práci s rubrikami. Stejným způsobem se pracovalo se žánry, které autoři volně mísí. Poměrně typickými rysy jsou dlouhé

kontextuální úvody, ich-forma při hodnocení a přesahy odborného a uměleckého stylu do žurnalistických sdělení.

Práce s rubrikami nemá mnoho pravidel, ale ukazuje na zažitý úzus rubrik Feuilleton a Poznámky. Zatímco Feuilleton obvykle obsahuje delší text publicisticko-analytický nebo publicisticko-beletristický, Poznámky jsou vyhrazeny textům kratším, analytickým, hodnotícím a zaměřeným na aktuální, přičemž často jsou podepisované pouze zkratkami nebo zůstávají nesignované.

Klademe-li si v úvodu otázku, jakým způsobem se medializace literatury zapojuje do politické komunikace spolupodílejí se na formování vztahu k mladému československému státu, vidíme rozdílné strategie, které jsou výsledkem ideových souvislostí politiky a literatury.

Porovnáme-li zjištěné souvislosti s teoretickým rámcem kapitoly o literární komunikaci, vidíme, že vybraná periodika utvářela svůj kánon zahraniční i domácí literatury, budovala pozici vzorů významným literárním osobnostem, jako jsou v případě našeho vzorku Holeček, Březina a Wolker, podílela se na formování literární úspěšnosti svým hodnocením. Také sledovala a hodnotila procesy literárního života – například zpochybňováním ankety *Lidových novin* relativizovala její přínos a výpovědní hodnotu. Zároveň ale vidíme snahu o zohlednění širších souvislostí, jako je tomu například zkoumáním venkovského čtenářství díky sociologickému zaměření v *Brázdě*.

Literární prostředí souvisí s formováním světonázoru a jeho šířením, jak mohou dokládat například recenze odsuzující nepodařená díla proletářské poezie – lidová snaha o proletářské básnictví je pak rezonancí umělecko-politické koncepce vidění světa.

Polemiky a diskuse mezi periodiky jsou ilustrací boje o hegemónní pozici v literárním poli, kdy se zároveň snaha o získání význačného postavení projevuje manifestačními prohlášeními, jež mají zaujmout a zároveň ospravedlnit právo směru na existenci v literárním životě.

Už jen ta skutečnost, že některá umělecká uskupení nebo osobnosti dokázaly zanechat v literárním kánonu svou stopu do dnešních dní, svědčí o tom, jak úspěšná byla jejich medializační strategie.

Spisovatelé a novináři, kteří v meziválečném období nově hledají svou pozici, často sami uvažují, nakolik je jejich posláním nebo povinností zapojovat se do diskusí ve veřejném prostoru. Jak dokazují zkoumaná periodika, jejich témata i účast v polemikách, problematika spisovatele jako veřejného intelektuála měla nejen svůj teoretický výraz, ale i praktický – v politické angažovanosti, sledování aktuálního politického vývoje a jeho komentování. Kromě časopisu *Host*, který končí s částečným vyčerpáním mladistvého elánu své generace v roce 1929, vidíme, že se všechna ostatní periodika v průběhu 30. let zaměřují na aktuální publicistiku, v případě *Přítomnosti* a *Brázdy* dokonce do té míry, že je potlačena původně výrazná kulturní složka časopisu. Ačkoliv každý z časopisů vidí politickou situaci jinak a jinak chápe úkol umění, proklamacemi, polemikami, diskusí a ideově podbarvenou kritikou vstupují do veřejného prostoru. V zásadě ho totiž chápou jako

prostor svůj.

K našemu tématu jsme přistoupili s vědomím, že každá jeho kapitola by vzhledem k dosavadnímu stavu bádání mohla fungovat jako samostatné rozsáhlé téma, proto je předkládaný text pouze náhledem do obrovské neprozkoumané oblasti medializace literatury v meziválečném českém tisku. Bylo by například podnětné detailněji se zaměřit na rozdíly autorských strategií a jejich koexistenci v rámci jednoho časopisu nebo způsoby vedení literárních polemik napříč širokým spektrem dobových periodik, sledovat, jak se formuje žurnalistický styl a vyvíjí žánrová soustava, a to vše ve vztahu k utváření zvyklostí literární a mediální komunikace.

Při úvahách o stavu meziválečné žurnalistiky a její odborné reflexi vystupuje do popředí nepřehlédnutelná paralela s dnešním stavem. Nejvýraznějším rysem, který doboví autoři hodnotili jako příčinu devalvace žurnalistiky, je její rychlost. Rychlost daná technikou a způsobující plochost žurnalistických výstupů. Ta spolu s informačním zahlcením čtenáře a jeho leností, jíž se žurnalista musí snažit vyhovět, nechce-li ztratit zájem publika, vytváří začarovaný kruh úpadku žurnalistiky. Jevy, které autoři meziválečných publikací o žurnalistice popisují, se blíží těm, které v rámci reflexe byly konstatovány při nástupu online žurnalistiky. Překotná rychlost, práce prakticky bez uzávěrky, headlinové čtení, další přizpůsobování publiku – to vše se ukazuje jako dávno známé principy.

Vystupuje nám tu paralela šoku ze zrychlení informačního toku. Podobný převrat, jaký způsobilo agenturní zpravodajství, znamenal nástup online zdrojů. Rozšíření distribuce, jakou umožnil masový nástup internetu, připomíná rozšíření distribuce nástupem rotaček jako běžného zařízení tiskáren. Pakliže se podíváme na reakci na faktor změny v podobě dostupnosti informačních zdrojů a zrychlení mediální produkce v dlouhodobém horizontu, který bychom v návaznosti na Marshalla McLuhana mohli vymezit od nástupu Guttenbergovy galaxie, můžeme v doprovodu každé výrazné mediální změny najít současně nadšení a úvahy o ideálním vývoji do budoucna, stejně jako jistou formu paniky, obav a znechucení z důsledků vývoje. V případě knihtisku se tento projev promítá do regulačních opatření v podobě tiskařských privilegií nebo kolků. Později, v období nástupu Marconiho galaxie, která začíná vznikem telegrafu, se reflexe změny spojuje s vývojem tisku jako hlavního odvětví mediální komunikace.

Porovnáme-li způsob reakce na nástup elektronických médií a na nástup digitálních médií, vidíme v tom celou řadu paralel. Rozšíření množství zdrojů na jedné straně znamená přínos daný snazší dostupností informací ze vzdálenějších oblastí, rychlostí předávání zpráv i technických možnostech jejich reprodukce, na straně druhé ale všechny tyto okolnosti zároveň znamenají zvýšení tlaku na pohotovou a aktuální žurnalistiku, omezování obsahu a ztrátu autority novinářské osobnosti.

Studium změn mediálního trhu první republiky, kdy technologické změny doprovází také uvolnění cenzurních opatření a v našem prostředí vrcholí proces tzv. northcliffovské revoluce, odhaluje

nápadné paralely k proměnám české žurnalistiky po roce 1989. Vyslovují se stejné obavy z úpadku daného komercializací a s ní postupující bulvarizací. Píše se o žurnalistice, která se příliš orientuje na senzace a zábavu a stává se poplatnou vkusu publika, zároveň není dostatečně pečlivá při práci se zdroji a nerozvíjí čtenáře.

V obou obdobích se také diskutuje o funkci kritiky a prohlubuje se vzdálenost mezi recenzemi v denním tisku a kritikami literárních a kulturních periodik. Komparací obou ér můžeme velmi snadno vymezit univerzální symptomy změny mediálního prostředí způsobené uvolněním podmínek státního dohledu a nástupem tržního hospodářství do mediální sféry.

Nepřehlédnutelnou souvislostí, která propojuje uvažování o meziválečné žurnalistice s problematikou dnešního českého novinářství, je otázka vztahu k neutralitě médií. Meziválečný mediální systém můžeme chápat jako vyvrcholení vývoje nastoleného zejména poslední třetině 19. století, který budoval tradici komentující žurnalistiky s výrazným politickým paralelismem. Vývoj během 20. století vedl ke kompletní změně paradigmatu, kdy se původní ceněná názorovost stává nežádoucí tendenčností. Ideál nezávislé objektivní žurnalistiky, který předpokládala 90. léta 20. století, se ukázal jako problematický. Zkoumání meziválečné žurnalistiky v tomto případě může znamenat cenné podněty pro zkoumání rysů názorovosti či odlišného typu pojetí nezávislosti.

Na analyzovaných textech vidíme, k jakému došlo posunu žurnalistického stylu od meziválečného období k současnosti. Zatímco dnes je pro žurnalistický styl charakteristická volba především neutrálních jazykových prostředků, které mají podporovat objektivitu vyjádření, meziválečná žurnalistika dovoľovala autorům projevovat osobní styl a volně pracovat s podobou žánrů. Je to jedním z dokladů posunu směrem od komentující tradice, jež byla pro meziválečnou žurnalistiku typická, směrem k tradici žurnalistiky, která zdůrazňuje zpravodajskou funkci a informační objektivitu jako projev nezávislosti.

Resumé

This thesis focuses on the medialization of literature as part of cultural and political communication in the Czech press during the era of The First Czechoslovak Republic in the years 1918-1938. On the basis of analysis of interwar scientific and professional reflection in journalism and on the basis of the research of the selected four journals the thesis focuses on the influences of ideological content of the texts.

Due to the fact that the public press created a medium for communication influenced by the society and at the same time influencing society, interdisciplinary research is necessary. Therefore, the methodology used in this thesis is a combination of history, media studies and literary science. The methodological chapter studies the press as a historical source in connection with the social context within which the media functioned. This context also influences research methods. The thesis works with the theory of a social construction of reality and takes inspiration from the theory of discourse. Due to the ability of the language to shape social reality the research uses stylistics as a tool for a deeper analysis of the intentions hidden in texts. It also relies on the sociology of literature, which understands literary communication as an integral part of societal processes.

The second part of the thesis describes journalism in The First Czechoslovak Republic in the context of journalistic development. This chapter is based on sources from early Czech media studies. The chapter depicts the internal developmental context of interwar journalism, which determined its form. These texts also show the role newspapers had to inform about literature and comments that newspapers often did not respond to the needs of the reader. Mutually corresponding levels of texts for readers was in fact mostly in magazines targeting a more intellectual audience.

The third part of the thesis consists of four case studies of journals, which exemplify the basic typology of the contemporary artistic and political tendencies. Those magazines are the agrarian review *Brázda*, Catholic magazine *Akord*, independent weekly magazine *Přítomnost* and left-wing literary-artistic monthly published magazine *Host*. *Brázda* represents the political party's cultural periodical. *Akord* provides evidence of a wide span of opinions in one ideological movement. *Přítomnost* represents an interwar form of independence, and at the same time a proximity to the political center associated with state-building activities.

The magazine *Host* was not primarily politically oriented, but it presents a politicizing artistic line. In addition, all journals represent significant literary movements of the interwar period., These were ruralism, Catholic literature, pragmatism, expressionism and avant-garde. The analysis of the chosen journals focuses on texts about literature that include the themes of nation, democracy and foreign inspirations. The conclusion of the thesis compares the findings about the chosen

magazines. It shows that the structure of the magazine, language, and style of texts as well as the selection of typical topics were part of the wider ideological contexts of the journals.

The Catholic *Akord* tends to use poetic language and mysticism, defining art as a way of finding and depicting the truth. The magazine also used Czech history to prove the necessity of Catholicism for the proper development of the nation. To the contrary, the agrarian *Brázda* finds the key to the development of a nation and democracy in the countryside through a farmer who represents tradition and a source of national wisdom. The *Host*, as the magazine of the youngest left-wing generation of poets, at the beginning distanced itself from politics and looked for a better future for the proletariat. But in the end *Host* discovers that the nation and democracy are a part of its own context. The magazine also defined itself against communism, in which it finds a deficiency of human development.

The magazine *Přítomnost* resembles *Host* in its distance from the themes of nation and democracy. But *Přítomnost* understands the nation as a source of tradition and thinks about tradition similarly to T. G. Masaryk in his theory about the role of small nations. Undoubtedly, the themes of nation, democracy and foreign inspirations form a connection between the artistic and the political, because the political ideas also touched and shaped the sphere of literature. The political context of the medialization of literature proves that writers understood themselves as part of the public space.

Bibliografie

Prameny primární:

Akord (1928–1938)

Citované články:

- pn– K jubileu augustinskému. *Akord*. 1930, roč. 3, č. 8, s. 333.
- l–. Ti, kdož milují poezii. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 5, s. 160.
- š–. Krise demokracie. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 11, s. 40–42 .
- t–. Jubileum Zd. Nejedlého. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 4, s. 96.
- t–. Kulturní čin. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 61–62.
- t–. Román z války. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 5, s. 125–126.
- [Dali jsme si heslo kulturní syntese]. *Akord*, 1934, roč. 7, č. 2, přední desky, vnitřní strana.
- [Pokrok se nám od jisté doby]. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 3, s. 97–107.
- [Poznámky měsíčníku]. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 1, s. 1–10.
- BRAITO, Sil., O. P. Katolické umění. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 6, s. 156–157.
- BRAITO, Silvestr M. O. P. Avila. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 9, s. 268–270.
- ČEP, Jan. Básník a jeho inspirační zdroje. *Akord*, 1938, roč. 11, č. 3, s. 49–60.
- DOSTÁL, Josef. Alois Jirásek. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 4, 167–169.
- DOSTÁL, Josef. Do nového roku. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 1, s. 11–13.
- DOSTÁL, Josef. Kulturní politika. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 1, s. 6–8.
- DURYCH, Jaroslav. Aetiologie kulturního úpadku. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 9, s. 337–344.
- DURYCH, Jaroslav. Do nového desetiletí. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 1, s. 1–4.
- DURYCH, Jaroslav. Jindy a nyní. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 4, 184–186.
- DURYCH, Jaroslav. Krise českého umění. *Akord*, 1928, č. 4, s. 69–74.
- DURYCH, Jaroslav. Literatura naše. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 8, s. 305–308.
- DURYCH, Jaroslav. Některé poznámky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 1, s. 43–45.
- DURYCH, Jaroslav. Neplivejte na kněze! *Akord*, roč. 3, 1930, č. 7, s. 273–276

- DURYCH, Jaroslav. Památce Viktora Dyka. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 6–7, s. 241–242.
- DURYCH, Jaroslav. Poznámky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 5, s. 227–234.
- DURYCH, Jaroslav. Přece nalezeno! *Akord*, 1928, roč. 1, č. 4, s. 92–94.
- DURYCH, Jaroslav. Rok zkoušky. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 10, s. 433–436.
- DURYCH, Jaroslav. Spravedlnost. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 177–178.
- DURYCH, Jaroslav. Svatost umění. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 9, s. 226–227.
- DVOŘÁK, Miloš. Boj o Otokara Březinu. *Akord*, 1936, roč. 9, č. 4, Poesie, s. 72–82.
- DVOŘÁK, Miloš. Zahradníčkova „Pozdravení slunci“. *Akord*, 1938, roč. 11, č. 2, Poesie, s. 42–44.
- EISNER, Pavel. Německý básník a česká žena. Půlstoletí erotické symbiosy, část I. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 181–200.
- EISNER, Pavel. Německý básník a česká žena. Půlstoletí erotické symbiosy, část II. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 6, s. 247–257.
- FUČÍK, Bedřich. Marginálie k jubileu. *Akord*, 1937, roč. 10, č. 1, Poesie, s. 1–6.
- HEYDUK, Josef. Náboženská poesie. *Akord*, 1931, roč. 4, č. 4, s. 148–150.
- HEYDUK, Josef. Román o posedlých. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 9, s. 356–357.
- Chesterton a Belloc reformátoři sociální, *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 410–412
- CHESTERTON, G. K. Vítr a stromy. *Akord*, 1935, roč. 8, č. 2, Poesie a literární glosy, s. 25–27.
- CHUDOBA, Bohdan. Hra s Panevropou. *Akord*, 1932, roč. 5, č. 4, s. 148–154.
- js. Hlbinův případ. *Akord*, 1935, roč. 8, č. 3, Poesie a literární glosy, s. 46–48.
- LÍŠKUTÍN, Ivo. Literární poměry nového Německa. *Akord*, 1934, roč. 7, č. 2, s. 6–11.
- lp. Když psal svého času prof. Pekař. *Akord*, roč. 1, č. 2, s. 60–61.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan. Umělcova osobnost v zrcadle díla. *Akord*, 1931, roč. č. 6-7, s. 253–263.
- Pálení knih v Německu. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 5–6, s. 267–268.
- Pb. [Jaroslav Durych: Toulky po domově]. *Akord*, 1938, roč. 11, č. 2, O knihách a filmu, s. 28.
- PEŘICH, L. Národní kultura, část I. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 1, s. 3–6.
- PEŘICH, L. Národní kultura, část II. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 47
- PEŘICH, L. Národní kultura, část II. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 47–51.

- Protest Židů. *Akord*, 1933, roč. 6, č. 4, s. 189–190.
- Provolání na ochranu národní kultury. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 414.
- RILKE, Rainer Maria. Elegie z Duina. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 179–181.
- STRAKOŠ, Jan. Duch Ameriky. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 3, s. 94–95.
- STRAKOŠ, Jan. Götz jako žurnalista. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 1, s. 11–22.
- STRAKOŠ, Jan. Potřeba revize obrozenecké otázky. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 3, s. 65–74.
- STRAKOŠ, Jan. Poznámka k Vítězslavu Nezvalovi. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 5, s. 200–203.
- STRAKOŠ, Jan. Pravda o Plukovníku Švecovi. *Akord*, 1929, roč. 2, č. 5, s. 158–159.
- STRAKOŠ, Jan. Protestantská donkichotiáda s národním obrozením. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 407–410.
- ŠMÍD, Zdeněk. Španělská poesie v Belgii. *Akord*, 1936, roč. 9, č. 1, Poesie, s. 13–15.
- Václav Černý: O básnickém baroku. *Akord*, 1937, roč. 10, č. 5, Poesie, s. 105–108.
- VAŠICA, Josef. Dvě předmluvy. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 9, s. 265–267.
- VAŠICA, Josef. Záblesky z temna. *Akord*, 1930, roč. 3, č. 10, s. 385–390.
- ZEGANDŁOWICZ, Emil. O družině čartakovské. *Akord*, 1928, roč. 1, č. 2, s. 57–59.
- ZIMA, Václav. O náboženské poezii. *Akord*, 1934, roč. 7, č. 6, s. 5–8.

***Brázda* (1920–1938)**

Citované články:

- a–. Spisovatelé a doba, *Brázda*, 1932, roč. 13, č. 17, s. 272
- a–. Živá slova Havlíčkova. *Brázda*, 1931, roč. 12, č. 12, s. 194.
- č–. Venkov a Jirásek. *Brázda*, 1930, roč. 11, č. 15, s. 249.
- ut. Prý také spisovatelé. *Brázda*, 1934, roč. 15, č. 19–20, s. 269.
- [Čeněk Kramoliš: Moravská babička]. *Brázda*, 1927, roč. 8, č. 6, s. 189.
- [Havlíčkem měřiti naši žurnalistiku]. *Brázda*, 1931, roč. 12, č. 7, s. 97.
- BEČKA, J. Význam Krakov polské literatuře. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 3, s. 90–91.
- BEČKA, J. Władysław Reymont. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 4, s. 113–114.

- DRESLER, V. Současná polská vesnice v polské literatuře. Část I. *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 12, s. 180–182.
- DRESLER, V. Současná polská vesnice v polské literatuře. Část II. *Brázda*, 1937, roč. 18, č. 13, s. 200–202.
- DRESLER, V. U polských selských básníků. *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 1, s. 6–8.
- Eliška Krásnohorská 1847–1926. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 10, 299–300.
- F. (). Viktor Dyk: Pohádky z naší vesnice. *Brázda*, 1922, roč. 3, č. 1, s. 39–40.
- F. O. Čím zvítězil Reymont. *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 1, s. 30.
- HEREJT, Jan. Holeček – Slovan a novinář. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 22–29.
- HIKL, Karel. Český venkov díle Aloise Jiráska, *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 7, s. 269–275.
- HIKL, Karel. Kořeny Havlíčkovy osobnosti, *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 8, s. 317–320.
- HORÁČEK, C. Kultura a demokracie. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 4, s. 153–155.
- CHALOUPKA, Adolf. Josef Kajetán Tyl. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 5, s. 142–145.
- CHALOUPKA, Adolf. Kniha a četba. *Brázda*, 1927, roč. 8, č. 2, s. 48–53.
- CHALOUPKA, Adolf. Po budoucno. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 1, s. 18–24.
- CHALUPNÝ, E. Holeček a Vrchlický. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 10–21.
- J. H. Po manifestech... mlčení. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 13, s. 203.
- KAŠPÁREK, Josef, rolník. Holečkovo selství. *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 16, s. 263–264.
- KNAP, Josef. Prosa původní i přeložená. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 4, s. 183–186.
- KNAP, Josef. Severští mistři. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 6, s. 265–266.
- KNAP, Josef. Venkovu o četbě, část I. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 4, s. 108–110.
- KONRÁD, Edmond. O Růženě Svobodové, *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 1, 41–44.
- Kp. „Severské perly“. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 5, s. 217.
- Kp. Knihy severských romanopisců. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 8, s. 360–361.
- Kp. Reymontovi polští sedláci. *Brázda*, 1922, roč. 3, č. 6–7, s. 290–292 .
- Kr. Několik poznámek k ruralismu. *Brázda*, 1933, roč. 14, č. 19, s. 303.
- KRÁLÍK, Oldřich. Živá stopa. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 29, s. 463–465.

- M. M. Polská vesnická epopej. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 19, s. 67–69.
- MATULA, Antonín. Věrověst. *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 1–2.
- MRÁZEK, P. Stíny demokracie. *Brázda*, 1932, roč. 13, č. 5, s. 73–74.
- MRŠTÍK, Alois. Venkov a kultura. *Brázda*, 1924, roč. 5, č. 1, s. 1–13.
- NÝDR, Jaroslav. Karel Havlíček. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 7, s. 207–209.
- OBERPFCALCER, Fr. Selská moudrost Holečkových „Našich“. *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 1–2, s. 10–19.
- OBRTTEL, F. Božena Němcová politisuje s chodskými sedláky. *Brázda*. 1920, roč. 1, č. 2–3, s. 103–109.
- OBRTTEL, F. O „Staré Bělidlo“. *Brázda*. 1920, roč. 1, č. 7, s. 328–333.
- OBRTTEL, Fr. Mezi skepsí a věrou. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 1, s. 27–29.
- PAZDERA, Jan. Slovo do prázdna. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 21, s. 329–330.
- REISSOVÁ, Doubravka. Charles Ferdinand Ramuz – mystik venkova. *Brázda*, 1927, roč. 8, č. 1, s. 23–25.
- RENČ, Václav. Nové kulturní úkoly. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 37, s. 591–593.
- RENČ, Václav. O kultuře a snobství. *Brázda*, 1938, roč. 19, č. 2, s. 34–36.
- ŘEZÁČ, A. Dojdou sedláci? *Brázda*, 1923, roč. 4, č. 1–2, s. 3–10.
- Severští mistři (I.). *Brázda*, 1921, roč. 2, č. 4, s. 171–173.
- Sk. Básník-bojovník. *Brázda*, 1931, roč. 12, č. 11, s. 170.
- SRDÍNKO, Otakar. Kulturní politika Československé republiky. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 1, s. 8–12.
- STEHLÍK, Antonín. Za F. X. Šaldou, *Brázda*, 1936, roč. 17, č. 6, s. 82–83.
- ŠTĚCH, V. F. X. Šalda a politika. *Brázda*, 1929, roč. 10, č. 5, s. 83–84.
- ŠTĚCH, V. Jaký problém F. X. Šalda? *Brázda*, 1929, roč. 10, č. 4, s. 68–69.
- ut. Manifest našich spisovatelů. *Brázda*, 1934, roč. 15, č. 18, s. 240.
- V. Z. [Rudolfa Medka „Ostrov v bouři“]. *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 8, s. 250–251.
- WENZEL, František. Selský živel v literatuře české. *Brázda*, 1920, roč. 1, č. 10, s. 20–31.
- ZAHRADNÍK-BRODSKÝ, B. Jižní Čechy v české literatuře. *Brázda*, 1926, roč. 7, č. 5, s. 129–

ZACHOVAL, Jan. U nás doma. *Brázda*, 1925, roč. 6, č. 7, s. 221–222.

Host (1921–1929). Digitální knihovna: Národní knihovna [online]. [cit. 2020-08-12]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/periodical/uuid:6954b980-a772-11e7-8394-5ef3fc9ae867>

Citované články:

[Jiří Wolker zemřel]. *Host*, 1924, roč. 3, č. 2, přední obálka, vnitřní strana.

BIEBL, Konstantin. S Arnoštem Rážem. *Host*, 1925, roč. 4, č. 5, s. 129.

BLATNÝ, Lev. O cenzuře. *Host*, 1925, roč. 4, č. 5, s. 131–132.

ČAPEK, J. B. Masarykův vztah k anglické literatuře. *Host*, 1926, roč. 5, č. 5–6, s. 139–146.

ČAPEK, Jan B. Desorientace. *Host*, 1927, roč. 6, č. 9–10, s. 225–227.

ČAPEK, Jan B. a Pavel FRAENKL. Organisace sil Masarykovy osobnosti. *Host*, 1926, roč. 5, č. 5–6, s. 149–154.

ČAPEK, Jan B. O „Anglických listech“ a o té orientaci. *Host*, 1925, roč. 5, č. 1, s. 12–15.

Dosti Wolker. *Host*, 1925, roč. 4, č. 5, s. 157–158.

ENDLER, Alfred. Světový názor nového dramatu. *Host*, 1922, roč. 1, č. 5, s. 110–111.

fg. Situace. *Host*, 1926, roč. 6, č. 1, s. 28.

FRAENK, Pavel. Stanislav K. Neumann a jeho válečná poezie. *Host*, 1927, roč. 7, č. 1, s. 19–23.

FUČÍK, Julius. Situace. *Host*, 1926, roč. 6, č. 3, s. 84.

GÖTZ, Fr. Dva dramatikové (Josef Čapek: „Země mnoha jmen“ a Jiří Wolker: „Tři hry“.) *Host*, 1923, roč. 2, č. 9, s. 279–283., s. 280.

GÖTZ, František. Čapkovy „Trapné povídky“. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 87–88

GÖTZ, František. K filosofii a estetice nového umění. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 22–31.

GÖTZ, František. Ke kritice literárního expresionismu. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 55–60.

GÖTZ, František. Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host*, 1922, roč. 1, č. 9, s. 185–188.

GÖTZ, František. O životní inspiraci díla Jiřího Wolker. *Host*, 1924, roč. 3, č. 4, s. 76–81

- GÖTZ, František. Revoluční lyrika Seifertova. *Host*, 1921, roč. 1, č. 3, s. 85–87.
- GÖTZ, František. Spor generací. *Host*, 1924, roč. 3, č. 6–7, s. 152–156.
- GÖTZ, František. Trampoty generace. *Host*, 1927, roč. 7, č. 1, s. 3–5.
- GÖTZ, František. Umělecké teorie Devětsilu. *Host*, 1923, roč. 2, č. 6–7, s. 215–220
- HLÁVKA, Miloš. O moderní divadlo. *Host*, 1928, roč. 7, č. 4, s. 127–128.
- Host*, 1921, roč. 1, č. 2, 3, 4, 5, 6, zadní obálka, vnější strana.
- HRDINA, J. Význam vůdčí osobnosti. *Host*, 1924, roč. 4, č. 1, s. 25–30.
- Informace. *Host*, 1925, roč. 5, č. 1, s. 23–26.
- IV. ročník „Hosta“. *Host*, 1924, roč. 4, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.
- Jaroslav Hůlka. *Host*, 1924, roč. 3, č. 8, s. 205–206.
- JERÁBEK, Čestmír. Odpadky. *Host*, 1924, roč. 3, č. 6–7, s. 164–166.
- KADLEC, Svata. Jiří Wolker postaven mimo zákon. *Host*, 1927, roč. 6, č. 8, s. 262–263.
- KASTNER, Josef. Vzpomínka na Jaroslava Hůlku k prvému výročí jeho úmrtí. *Host*, 1925, roč. 4, č. 8, s. 248–249.
- KOVÁRNA, Fr. Účtování s futurismem. *Host*, 1926, roč. 5, č. 10, s. 305.
- L. B. Zemřel Alois Mrštík. *Host*, 1925, roč. 4, č. 6, s. 191.
- MARINETTI, F. T. Kronika italské kultury. *Host*, 1924, roč. 3, č. 3, s. 58–62.
- Naše naděje, víra a práce. *Host*, 1922, roč. 2, č. 1, s. 1–4.
- Naším čtenářům! *Host*, 1921, roč. 1, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.
- NOR, A. C. [Josef Hrdina: Moc, demokracie a kultura.] *Host*, 1925, roč. 5, č. 2, s. 62.
- PASQUIER. Čapek-Chod: „La Turbine“. *Host*, 1928, roč. 8, č. 3, s. 93–94.
- PÍŠA, A. M. Jiří Wolker postaven mimo zákon. *Host*, 1927, roč. 6, č. 8, s. 215–218.
- PÍŠA, A. M. Kritický čin. *Host*, 1922, roč. 1, č. 10–11, s. 213–217.
- PÍŠA, A. M. Si tacuisses... *Host*, 1927, roč. 6, č. 9–10, s. 263–265.
- QUINT, Leon Pierre. Le Comte de Lautréamont I. *Host*, 1929, roč. 8, č. 5, s. 118.
- QUINT, Leon Pierre. Le Comte de Lautréamont II. *Host*, 1929, roč. 8, č. 6, s. 136–138.
- RAFFEL, VI. Valéry Larbaad, „...Amants, heureux amants...“ Nouvelle Revue Française. *Host*,

1926, roč. 5, č. 7, s. 211.

REDAKCE. V. ročník „Hosta“. jest zahájen. *Host*, 1925, roč. 5, č. 1, přední obálka, vnitřní strana.

Valná hromada literární skupiny. *Host*, 1924, roč. 3, č. 9–10, s. 226–227.

WOLKER, Jiří. Epitaf náhrobní. *Host*, 1924, roč. 3, č. 4, s. 75.

WOLKER, Jiří. Těžká hodina. *Host*, 1921, roč. 1, č. 1, s. 1.

WOLKEROVÁ, Zdena. K úmrtí Jiřího Wolkera, *Host*, 1924, roč. 3, č. 4, s. 101–104.

Přítomnost (1924–1938). Digitální knihovna: Národní knihovna [online]. [cit. 2020-08-12].

Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:68cd2c50-e40b-11e8-bc37-005056827e51>.

Citované články:

–Eddie–. Žena a sport. *Přítomnost*. 26. 7. 1928, roč. 5, č. 29, s. 462–464.

–fp– Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 9. 4. 1925, roč. 2, č. 13, s. 193–195.

–Mi–. Legionářská otázka. *Přítomnost*, 2. 10. 1924, roč. 1, č. 38, s. 607.

BURIAN, E. F. Foxtrott-Blues a jejich význam v moderní hudbě. *Přítomnost*, 2. 9. 1926, roč. 3, č. 34, s. 539–541.

CURSOR. Karl Kraus a německá kultura. *Přítomnost*, 8. 10. 1925, roč. 2, č. 39, s. 622–623.

ČAPEK, Jan B. Nutnost názorové revize v mladé generaci. *Přítomnost*, 3. 10. 1929, roč. 6, č. 39, s. 611–614.

ČAPEK, Josef. O tradici a o tvoření kolektivním. *Přítomnost*, 18. 9. 1924, roč. 1, č. 36, s. 569–571.

ČAPEK, Josef. Skepsi ve psí a o kurzu nadosobních hodnot. *Přítomnost*, 26. 6. 1924, roč. 1, č. 24, s. 371–373.

ČAPEK, Karel. Jak se dělá světová literatura. *Přítomnost*, 8. 1. 1936, roč. 13, č. 1, s. 8–10.

ČAPEK, Karel. O demokracii. *Přítomnost*, 10. 2. 1932, roč. 9, č. 6, s. 81–82.

ČAPEK, Karel. O nacionalismu. *Přítomnost*, 24. 2. 1932, roč. 9, č. 8, s. 118–119.

ČAPEK, Karel. O té státotvornosti. *Přítomnost*, 3. 2. 1932, roč. 9, č. 5, s. 65–66.

ČAPEK, Karel. O tom socialismu. *Přítomnost*, 17. 2. 1932, roč. 9, č. 7, s. 100–101.

ČAPEK, Karel. Odkud vane vítr. *Přítomnost*, 7. 6. 1933, roč. 10, č. 23, s. 362–363.

- ČAPEK, Karel. Poslední Epos čili Román pro služky. *Přítomnost*, 28. 2. 1924, roč. 1, č. 7, s. 102–106.
- ČAPKOVÁ, Helena. O naší tradici. *Přítomnost*, 18. 3. 1926, roč. 3, č. 10, s. 152–153.
- EISNER, P. Státní ceny literární *Přítomnost*, 20. 10. 1927, roč. 4, č. 41, s. 650–652.
- Francouzští spisovatelé o české literatuře I. *Přítomnost*, 25. 3. 1931, roč. 8, č. 12, s. 183–186.
- Francouzští spisovatelé o české literatuře II, *Přítomnost*, 1. 4. 1931, roč. 8, č. 13, s. 196–199.
- G. F. Osudy sovětské literatury. *Přítomnost*, 9. 8. 1933, roč. 10, č. 32, s. 506–509.
- GEL. Daktyloskopie / O daktyloskopii. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 13–14, 16.
- GUTHWIRT, V. Rozhlasová kritika. *Přítomnost*, 21. 6. 1933, roč. 10, č. 25, s. 397–399.
- Hovory s nakladateli. *Přítomnost*, 1932, roč. 9, č. 27–31, 33–41, 45, 47.
- JACOBSON, Alfred. Jules Verne měl pravdu. *Přítomnost*, 8. 1. 1936, roč. 13, č. 1, s. 13–15.
- Joycův „Ulysses“: pro a proti. *Přítomnost*, 23. 2. 1928, roč. 5, č. 7, s. 105–107.
- K. T. Radio a divadlo. *Přítomnost*, 1. 9. 1927, roč. 4, č. 34, s. 538–539.
- KLEPETÁŘ, Jan. Jak vznikala naše nejmladší generace básnická. *Přítomnost*, 24. 12. 1925, roč. 2, č. 50, s. 790–792.
- KOCOUREK, Franta. Jaké má být avantgardní divadlo. *Přítomnost*, 16. 5. 1929, roč. 6, č. 19, s. 293–296.
- KOCOUREK, Franta. Reportér a literatura. *Přítomnost*, 19. 9. 1929, roč. 6, č. 36, s. 566–568.
- KOCOUREK, Franta. Studenti a studentky a jací vlastně jsou. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 18–26, 28–31, 34–35.
- KODÍČEK, Josef. Šaty a mravnost na divadle. *Přítomnost*, 2. 7. 1930, roč. 7, č. 26, s. 411–412.
- KONRÁD, Edmond. Zrcadlo národní tradice aneb Musíme tam všichni. *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 1–4.
- KOPTA, Josef. Z románu film. *Přítomnost*, 9. 9. 1931, roč. 8, č. 36, s. 568–569.
- KOUTNÍK, Bohuslav. Švejk u literárního raportu. *Přítomnost*, 7. 7. 1927, roč. 4, č. 26, s. 410–413.
- KREMLIČKA, Rudolf. Malířské konfesse I. *Přítomnost*, 15. 5. 1924, roč. 1, č. 18, s. 280–282.
- KROSCHOVÁ, Jarmila. Tanec a kritika. *Přítomnost*, 9. 4. 1930, roč. 7, č. 14, s. 219–220.
- KURÁŽ, E. Čím je nám „Švejk“? *Přítomnost*, 26. 1. 1938, roč. 15, č. 4, s. 58–59.

- LÖWENBACH, Jan. Proti pirátům. *Přítomnost*, 17. 7. 1924, roč. 1, č. 27, s. 424–425.
- MANN, Heinrich. Mann detektivní romány. *Přítomnost*, 12. 9. 1929, roč. 6, č. 36, s. 568–569.
- Naše myšlenková krise. *Přítomnost*, 17. 1. 1924, roč. 1, č. 1, s. 1–2.
- NOVÁK, Arne. O tradici v literatuře II. *Přítomnost*, 20. 1. 1927, roč. 4, č. 2, s. 21–24.
- NOVÁK, Jaromír. Prostitutky a jejich svět. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 44–45, 47–48, 50.
- PEROUTKA, Ferd. „Das ewig Weibliche“ v politice. *Přítomnost*, 2. 3. 1924, roč. 1, č. 10, s. 149–151.
- PEROUTKA, Ferd. Boj o orientaci I. *Přítomnost*, 30. 10. 1924, roč. 1, č. 42, s. 662–663.
- PEROUTKA, Ferd. Boj o orientaci II. *Přítomnost*, 13. 11. 1924, roč. 1, č. 44, s. 693–695.
- PEROUTKA, Ferd. Boj o orientaci III. *Přítomnost*, 20. 11. 1924, roč. 1, č. 45, s. 705–707.
- PEROUTKA, Ferd. O duchu dvou literatur I. *Přítomnost*, 5. 9. 1929, roč. 6, č. 35, s. 549–550.
- PEROUTKA, Ferdinand. Desátému ročníku, čili mezi dvěma žernovy. *Přítomnost*, 4. 1. 1933, roč. 10, č. 1, s. 1–3.
- PEROUTKA, Ferdinand. Na vysvětlenou, část I. *Přítomnost*, 12. 4. 1933, roč. 10, č. 15, s. 225–226
- PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře *Přítomnost*, 11. 9. 1924, roč. 1, č. 35, s. 553–555.
- PEROUTKA, Ferdinand. Po deseti letech, část I. *Přítomnost*, 3. 1. 1934, roč. 11, č. 1, s. 1.
- POLÁČEK, Karel. Novinářský slovník. *Přítomnost*, 1931, roč. 8, č. 6–8, 13, 15, 17–18.
- Proč nejsem komunistou? *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 47, 49–50; 1925, roč. 1, 51–52; 1925, roč. 2, č. 1–2.
- Proč se u nás nepíše povídky. *Přítomnost*, 9. 9. 1936, roč. 13, č. 36, s. 572–575.
- PROCHÁZKA, Ladislav P. O české kuchyni. *Přítomnost*, 16. 10. 1924, roč. 1, č. 40, s. 627–630.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M. Máte intelekt? *Přítomnost*, 2. 12. 1926, roč. 3, č. 47, s. 749.
- ROGERS, J. A. Jazz. *Přítomnost*, 6. 5. 1926, roč. 3, č. 17, s. 266–268.
- Rozhovor o kritice. *Přítomnost*, 15. 2. 1933, roč. 10, č. 7, s. 100–103.
- Rozmluvy s mladými Francouzi. *Přítomnost*, 8. 5. 1924, roč. 1, č. 17, s. 262–265.
- SAUDEK, R. Čeští spisovatelé v zrcadle grafologie. *Přítomnost*. 1927, roč. 4, č. 16, 20, 23, 25, 29, 31–33.

- SCHEFFAUER, H. G. Nová americká literatura. *Přítomnost*, 3. 9. 1925, roč. 2, č. 34, s. 538–540.
- SCHIESZL, Jos. Co je národní duch? *Přítomnost*, 12. 11. 1930, roč. 7, č. 45, s. 705–706.
- STROTHER, F. Příčina zločinu – vadný mozek I. *Přítomnost*, 9. 10. 1924, roč. 1, č. 39, s. 621–622.
- STULTUS. Pokolení, které nezná pomeranč. *Přítomnost*, roč. 9, č. 1–7, 44–48.
- Umění a mravnost. *Přítomnost*, 24. 2. 1927, roč. 4, č. 7, s. 102–105.
- V. H. Jazz. *Přítomnost*, 22. 10. 1925, roč. 2, č. 41, s. 644–645.
- VESELÝ, Antonín. Hovory s herci. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 37–39, 41–46, 48–50; 1925, roč. 1, č. 51–52; 1925, roč. 2, č. 3.
- WALLACE, Edgar. O zločincích a zločinu. *Přítomnost*, 26. 7. 1928, roč. 5, č. 29, s. 458–462.
- ZAVIE, Émile. Vznik a úpadek dobrodružného románu poválečného. *Přítomnost*, 14. 8. 1924, roč. 1, č. 31, s. 492–493.

Prameny sekundární:

Knižní zdroje:

- ASTER, Jaroslav. *Politické strany v Československu*. Praha: nákladem Dělnické akademie, 1922.
- Básníci selství: studie o ruralismu u nás*. V Praze: Svobodné učení selské, 1932.
- BASS, Eduard. *Klapzubova jedenáctka: povídka pro kluky malé i velké*. V Praze: Fr. Borový, 1922.
- ČAPEK, Karel. *Chvála novin*. In ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: (1919–1931)*. Praha: Fr. Borový, 1941, s. 37–51. Dostupné také z:
<http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:42c2a210-7a33-11e4-93df-005056825209>
- ČAPEK, Karel. *Jak se dělají noviny*. [Praha]: Lidové noviny, 1937.
- ČAPEK, Karel. *Skandální aféra Josefa Holouška; Podivuhodné sny redaktora Koubka: dvě satirické povídky*. 1. vyd., (Skandální aféra Josefa Holouška 2. kniž. vyd., Podivuhodné sny redaktora Koubka 1. kniž. vyd.). Praha: Melantrich, 1977.
- ČERNÍK, Artuš, HALAS, František a VÁCLAVEK, Bedřich. Dosti Wolker! In VLAŠÍN, Štěpán (ed.) *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1, Od proletářského umění k poetismu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971, s. 41–42.
- ČERVINKA, Jan V. *Jiří Stříbrný: portrét politického demagoga a zakladatele nemravného tisku*.

Praha: Jan Červinka, 1930.

Československá strana lidová. *Návrh programu strany v Čechách 1918*. In MAREK, Pavel, ed. *Politické programy českého politického katolicismu 1894–1938*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 149–150. ISBN 978-80-7286-192-7.

DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: NPL, 1963.

DVOŘÁK, Arnošt a KLÍMA, Ladislav. *Matěj Poctivý: fantastická lidová veselohra o třech dějstvích*. V Praze: B. Kočí, 1922. 106 s. Umělecké snahy; sv. 256.

[http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:739dca00-eedd-11e2-9923-005056827e52?](http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:739dca00-eedd-11e2-9923-005056827e52?page=uuid:6be76ef0-0c16-11e3-a616-5ef3fc9bb22f)

[page=uuid:6be76ef0-0c16-11e3-a616-5ef3fc9bb22f](http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:739dca00-eedd-11e2-9923-005056827e52?page=uuid:6be76ef0-0c16-11e3-a616-5ef3fc9bb22f)

ETAUER, Frank. *Veřejný nepřítel: Komedie o 3 dějstvích*. 1. vyd. v Orbisu. Praha: Orbis, 1955.

FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991.

FREYTAG, Gustav. *Novináři: veselohra ve čtyřech jednáních*. V Praze: Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1863.

FUCHS, Alfred. *Novinář*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924.

FUCHS, Alfred. *Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání*. Praha: Václav Petr, 1931.

HAJN, Alois. *O českých stranách politických*. Praha: Státní nakladatelství, 1921.

HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007.

HAŠEK, Jaroslav a HOŘENÍ, Zdeněk, ed. *Vesele o novinách a novinářích*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1983.

HLADKÝ, Břetislav. *[Novinář a věčnost: o duchovních nebezpečích čtenáře novin a záchraně z nich]*. V Krabčicích (p. Roudnice n. Lab.): Svaz nedělních škol v ČSR, 1937.

HOCH, Karel. *Noviny*. Praha: F. Topič, 1913.

HOCH, Karel. *Od roku 1860 do doby současné*. In DĚDINA, Václav, ed., PRAŽÁK, Albert, ed. a NOVOTNÝ, Miloslav, ed. *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 142–163

CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny. Samozřejmé pravdy a praktické rady*. Nákladem svazu národního osvobození v Praze 1932.

JANÁČEK, Alois. *Sociální otázka a politické strany české*. Hradec Králové: Tiskové družstvo v

Hradci Králové (Adalbertinum), 1922.

JELÍNEK, Antonín. *[Historie literatury 20 let]*. In JEŘÁBEK Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 9–15.

JEŘÁBEK Čestmír. *V paměti a v srdci*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961.

JEŘÁBEK, František Věnceslav. *Cesty veřejného mínění: veselohra v pěti jednáních*. V Praze: I.L. Kober, 1889. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/svkhk/uuid/uuid:d964b5d4-2e2d-41c0-b855-9b88f026e81d>

KLECANDA, Jan. *Povídky starého redaktora*. 2. vyd. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1932.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. V Praze: Nákladem Spolku Komenského, 1908.

KOPECKÝ, Rudolf. *Noviny a novináři: úvahy*. Praha: Volná myšlenka, 1927.

KOUDELKA, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. V Praze: Státní nakladatelství, 1932.

KSANDR, F. X. *Vyzvědačská aféra redaktora Cejnka: reportážní román*. Praha: Janda, 1931.

KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918–45*. Sv. 1. Praha: Orbis, 1945.

KUNCÍŘ, Ladislav. *Život pro knihu*. Purley: Rozmluvy, 1985. ISBN 0-946352-22-4.

KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992. ISBN 80-901027-0-0.

MARTEN, Miloš. *Akkord: Mácha - Zeyer - Březina: Essaie*. Praha: B. Kočí, 1916. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4485b210-a50c-11e3-b833-005056827e52>

NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936–1939. Dostupné také z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:048e8970-9144-11e2-8f81-5ef3fc9ae867>

PALEČEK, Antonín. *Nové selství*. V Praze: Orbis, 1933. Dostupné také z

<https://ndk.cz/uuid/uuid:bfab21d0-b44a-11e3-9d7d-005056827e51>

PEROUTKA, Ferdinand. *Z deníku žurnalistova*. Praha: Tribuna, [1919].

POLÁČEK, Karel. *Muži v offsidu: ze života klubových přívrženců*. Praha: Fr. Borový, 1931

Program české strany agrární, 18. ledna 1903. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 45–71.

Redaktor. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 21. V Praze: J. Otto, 1904. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:b28674c0-0a91-11e5-b0b8-5ef3fc9ae867>, s. 376.

STAŠEK, Bohumil, ed. *Československá strana lidová ve své práci a úkolech: lidová čítanka*. V Praze: Ústřední sekretariát československé strany lidové v Čechách, 1937.

STAŠEK, Bohumil, ed. *Obnova lidské společnosti: program a zásady Českosloven. strany lidové v Čechách*. Praha: Nákl. Ústřed. sekret. Českosl. strany lidové, 1920.

STEED, Henry Wickham. *Noviny a novináři*. Praha: Orbis, 1928

Svobodná škola politických nauk v Praze. V Praze: Svobodná škola politických nauk, 1933.

SYNEK, Emil. *Noční služba: drama o třech dějstvích*. V Praze: A. Neubert, 1935.

TETAUER, Frank. *Veřejný nepřítel: Komédie o 3 dějstvích*. 1. vyd. v Orbisu. Praha: Orbis, 1955.

TOMÁŠEK, Ludvík. *Ze zákulisí bulvárního tisku*. Praha: Ludvík Tomášek, 1930.

VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877–1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927.

WERICH, Jan a VOSKOVEC, Jiří. *Osel a stín*. In WERICH, Jan a VOSKOVEC, Jiří. *Hry Osvobozeného divadla*. I. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1961, s. 134–135.

Žurnalista. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 27. J. Otto, s. 901. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:5bbbb190-0ef2-11e5-b269-5ef3fc9bb22f>.

Časopisecké zdroje:

ALTSCHUL, Pavel. Anketa o pracovních a životních podmínkách žurnalistů. *Duch novin*. 1929, roč. 2, č. 1-2, s. 31. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:1a34f209-156b-4cfa-b3ce-a83e49b614c8.

BUTTER, Oskar. Anketa „Prager Presse“ o novinářském braku. *Duch novin*. 1929, 2(12), s. 297–301. Dostupné také z: http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:82120dc5-5b54-4506-8590-1ea8da808cf1

BUTTER, Oskar. Péče o novinářství. In *Duch novin* 1928, r. 1, č. 1, s. 2.

BUTTER, Oskar. Věda o novinách. Úkoly a cíle vědeckého bádání o novinách. *Sociologická revue*.

1932, roč. 3, č. 3–4, s. 368–384.

KREJČÍ, Karel. Polská sociologie literární veřejnosti. *Lidové noviny* 27. 6. 1938, 27, s. 5.

Spisovatel v novinách. *Duch novin*. 1929, roč. 2 č. 5, s. 128. Dostupné také z:

http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:9cc4673c-62cb-43f8-9b40-386fc6645b55.

WINTER, G[ustav]. Kdo je novinář? *Duch novin*. 1929, roč. 2, č. 1–2, s. 28–306. Dostupné také z:

http://www.digitalniknihovna.cz/cuni_fsv/uuid/uuid:1a34f209-156b-4cfa-b3ce-a83e49b614c8

Literatura:

Knižní zdroje:

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-099-2.

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011.

BERÁNKOVÁ, Milena, KŘIVÁNKOVÁ, Alena a RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky: celost. vysokošk. učebnice. Díl 3, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1988.

BERGER, Peter L. a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

BLAHYNKA, Milan. *Devětsil*. In VLAŠÍN Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha: Orbis, 1977, s. 50–54.

BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: geneze a struktura literárního pole*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-364-7.

BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

BRABEC, Jiří. *Zrod české poválečné avantgardy*, In PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, s. 350–365. ISBN 978-80-200-1792-5.

BROKLOVÁ, Eva. *Agrární strana a demokracie*. In BROKLOVÁ, Eva, TOMEŠ, Josef a PEHR, Michal. *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 16–78. ISBN 978-80-86495-47-7.

BYSTRONÍ, Jan Stanisław. *Literární veřejnost – jak se utvářejí její hranice*. In TRÁVNÍČEK, Jiří,

ed. *Za textem: antologie polské sociologie literatury*. První vydání. Brno: Host, 2018, s. 18–30. ISBN 978-80-7577-398-2.

CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000. ISBN 80-7082-696-7.

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČESKÝ ROZHLAS a JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Vyd. 1. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9.

DAMOVÁ, Zora. *Svobodná škola politických nauk, Praha 1, Ovocný trh 3. Inventář*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011. [online]. [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-528-svobodna-skola.pdf>

Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky: Státní ústřední archiv v Praze – Archivní areál Chodovec 12. listopad –15. prosinec 2002. [Praha: Státní ústřední archiv, 2002].

DMITRUK, Krzysztof. *Literatura – społeczeństwo – przestrzeń*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.

DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998. ISBN 80-7108-133-7.

DYTRT, Petr. *Pierre Bourdieu: Pravidla umění Geneze a struktura literárního pole*. In MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, s. 111–119. ISBN 978-80-7294-848-2.

FIALA, Petr et al. *Český politický katolicismus 1848–2005*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0.

FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. V Praze: Herrmann & synové, 2002. ISBN 80-239-0124-9.

GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. 2. vyd. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-901381-1-X.

GŁOWIŃSKI, Michał. *Style odbioru*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1977.

HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2000. ISBN 80-7007-134-6.

- HANZAL, Josef. *Nad Kutnarovými vzpomínkami na Brázdu*. In KUTNAR, František. *Generace Brázdy*. Praha: Historický klub, 1992. Neustránkováno. ISBN 80-901027-0-0.
- HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav. *O vývoji českého a slovenského agrárního programu*. In HARNA, Josef, ed. a LACINA, Vlastislav, ed. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 11–26. ISBN 978-80-7286-113-2.
- HARNA, Josef. *Politický systém v Československu v letech 1918–1938*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861–2004. Díl I, Období 1861–1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 535–552. ISBN 80-7239-180-1.
- HARNA, Josef. *Republikánská strana*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861–2004. Díl I, Období 1861–1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 553–592. ISBN 80-7239-180-1.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 343–359. České dějiny; sv. 8. ISBN 978-80-7422-309-9.
- HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-20-2.
- CHALUPNÝ, Emanuel. *Literární historie a sociologie*. 2. vyd. V Praze: Jan Pohořelý, 1944.
- JANÁČEK, Pavel a TRÁVNÍČEK, Jiří. *České literární vavříny*. In ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 339–393. ISBN 978-80-7294-492-7.
- JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI. *Socjologia literatury jako nieodzownie źródło cierpień*. In JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI, Michał, eds. *Socjologia literatury. Antologia*. Kraków: Korporacja Ha!art, 2015, s. 9–14. ISBN 978-83-64057-63-2.
- JELÍNEK, Milan. *O jazyku a stylu novin*. Praha: Rudé právo, 1957.
- JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7.
- JIRÁK, Jan, ed. a ŘÍCHOVÁ, Blanka, ed. *Politická komunikace a média*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0182-6

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. V Praze: Nákladem Spolku Komenského, 1908.
- KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010.
- KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895–1938)*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5.
- KRAUS, Jiří a Univerzita Karlova. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1578-3.
- KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2623-6.
- KUBÍČEK, Jaromír. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. V Brně: Moravská zemská knihovna, 2001. Bibliografie a prameny k vývoji Moravy; 39. ISBN 80-7051-133-8.
- KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češtví doby obrozenské*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-833-6.
- KVAČEK, Robert. *Písemné prameny*. In HROCH, Miroslav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 142–163.
- LÁBOVÁ, Alena. *Dějiny československé fotožurnalistiky*. Praha: SPN, 1977.
- LALEWICZ, Janusz. *Komunikacja jezykowa i literatura*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975.
- LALEWICZ, Janusz. *Socjologia komunikacji literackiej. Problemy rozpowszechniania i odbioru literatury*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985.
- LANDWEHR, Achim. *Diskurs und Diskursgeschichte*. Docupedia-Zeitgeschichte [online]. 2018 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: https://docupedia.de/zg/Landwehr_diskursgeschichte_v2_de_2018
- LANDWEHR, Achim. *Historische Diskursanalyse*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2008. ISBN 978-3-593-38451-1
- LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Vydání 1. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0939-3.

- LUKAVEC, Jan. *Fanatik, prorok, či klaun?: G. K. Chesterton a jeho interpreti*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-166-6.
- MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1983.
- MAJSTR, Jiří a kol. *ČTK včera, dnes a zítra = ČTK yesterday, today and tomorrow*. Praha: Česká tisková kancelář, 1998.
- MATHESIUS, Vilém. *Řeč a sloh*. 1. vyd. v Čs. spis. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (diskurz, gender, text)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1749-9.
- MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-591-2.
- MCNAIR, Brian. *Sociologie žurnalistiky*. Překlad Hana Antonínová. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. Sociální vědy. ISBN 80-7178-840-6.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.
- MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6.
- MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1436-9.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3.
- OPELÍK, Jiří, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985-2008. 7 sv. ISBN 80-200-0797-0.
- Organizační vývoj českého politického katolicismu do roku 1938*. In MAREK, Pavel, ed. *Politické programy českého politického katolicismu 1894–1938*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 13–24. ISBN 978-80-7286-192-7.
- OSVALDOVÁ, Barbora a ČEŇKOVÁ, Jana. *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Vydání první. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2754-2.
- OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1899-9.

- PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, SvN Regiony, 2004. ISBN 80-86735-06-0.
- PECKA, Dominik. *Josef Florian*. Frankfurt/M.: Opus bonum, 1976.
- PENKALOVÁ, Lenka. *Život volné novinářky za první republiky: Zdena Wattersonová (1890–1980)*. In JIRÁK, Jan, ed., KÖPPLOVÁ, Barbara, ed. a WOLÁK, Radim, ed. *Česká novinářka: k postavení a obrazu novinářek v českých médiích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, s. 41–48.
- PEROUTKA, Ferdinand a PEROUTKOVÁ, Slávka, ed. *...deníky...dopisy...vzpomínky*. 1. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-063-1.
- PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0165-3.
- POSLEDNÍ, Petr. *Taktika přepisu: polští autoři v časopise Světová literatura*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-071-0.
- POSPÍŠIL, Ivo a ZELENKA, Miloš. *Karel Krejčí jako meziválečný autor sociologie literatury*. In KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008, s. 7–47. ISBN 978-80-247-2623-6.
- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918–1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.
- REIFOVÁ, Irena. *Reprezentace*. In REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 211–214. ISBN 80-7178-926-7.
- RICOEUR, Paul. *Teória interpretácie: diskurz a prebytok významu*. Bratislava: Archa, 1997. ISBN 80-7115-101-7.
- ŘÍHOVÁ, Zuzana. *Vprostřed davu: česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2549-4.
- SAPIRO, Gisèle. *Společné warunki produkcji dzieł*. In JANKOWICZ, Grzegorz a TABACZYŃSKI, Michał. *Socjologia literatury. Antologia*. Kraków: Korporacja Ha!art, 2015, s. 35–57. ISBN 978-83-64057-63-2.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.

- SCHMIDT, Siegfried J. *Přesahování literatury: od literární vědy k mediální kulturní vědě*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN 978-80-85778-59-5.
- SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 164 stran. ISBN 978-80-246-2884-4.
- SŁAWIŃSKI, Janusz. *Dzielo, język, tradycja*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1974.
- STEJSKAL, Jan. *Četka slaví devadesátiny: ČTK, Česká tisková kancelář*. Praha: Česká tisková kancelář, 2008.
- STETKIEWICZ, Lucyna. *Szkice z „ziemi niczyjej“ czyli z socjologii literatury*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2009. ISBN 978-83-231-2380-4.
- SVOBODOVÁ, Jindřiška, HAMRUSOVÁ, Šárka a HINKOVÁ, Barbora. *Kritické čtení mediálních textů*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5315-6.
- ŠIDÁK, Pavel. *Literární komunikace*. In MÜLLER, Richard, ed. a ŠIDÁK, Pavel, ed. *Slovník novější literární teorie: glosář pojmů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 289–291. ISBN 978-80-200-2048-2.
- ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6.
- ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-81-3.
- TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.
- TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-096-8.
- TRAPL, Miloš. *Československá strana lidová politické strany*. In MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, 1861-2004. Díl I, Období 1861–1938*. Praha: Doplněk, 2005, s. 655–682. ISBN 80-7239-180-1.
- VLAŠÍN Štěpán. *Literární skupina*. In VLAŠÍN Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha: Orbis, 1977, s. 138–139.
- VLAŠÍN, Štěpán (ed.) *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1, Od proletářského umění k poetismu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971.
- VLAŠÍN, Štěpán. *Avantgarda*. In VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1984.

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918-1949)*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010. ISBN 978-80-7266-350-7.

ŻOŁKIEWSKI, Stefan. *Sociologie literatury a její okruhy*. In TRÁVNÍČEK, Jiří, ed. *Za textem: antologie polské sociologie literatury*. První vydání. Brno: Host, 2018, s. 31–38. ISBN 978-80-7577-398-2.

Studie ve sbornících a časopisech:

BARTOŠ, Josef. Noviny jako historický pramen. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 7–16. ISBN 80-900965-5-7.

BÍLEK, JAROSLAV. K historii brněnského Devětsilu (Devětsil, Rovnost a Host). *Česká Literatura*, 1965, roč. 13, č. 1, s. 76–84. Dostupné z: www.jstor.org/stable/43332411.

BLAHYNKA, Milan. Česká meziválečná umělecká avartgarda a československá státnost. *Česká Literatura*, 1989, roč. 37, č. 4, s. 331–335. Dostupné z: www.jstor.org/stable/43742649.

BOČÁK, Michal. *Diskurz ako predmet transdisciplinárneho výskumu*. In SLANCOVÁ, Daniela, BOČÁK, Michal a ŽARNOVSKÁ, Iveta (eds.). *3. študentská vedecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 2008, s. 526–537. [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova2/subor/bocak.pdf>

CEBE, Jan. Exkurz do historie českých výstav o médiích. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, sv. 51, č. 1–4, s. 14–18.

HARNA, Josef. K charakteristice politických elit agrárního hnutí v českých zemích a na Slovensku. In RAŠTICOVÁ, Blanka, ed. *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.–25. května 2006*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2006, s. 9–20. ISBN 80-86185-55-9.

CHLOUPEK, Jan. Funkční styly dnes. *Naše řeč*, roč. 77 (1994), č. 2, s. 57–66. Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7174>

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů. *Dějiny a*

současnost. 1996, č. 5, 10–14.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Počátky spolkového života českých novinářů. In *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*. roč. 53, 2008, č. 1–4, s. 27–33.

JIRÁK, Jan a Barbara Köpplová. Publicistická reflexe bulvární žurnalistiky v meziválečném období: od Josefa Holouška k anketě Prager Presse. *Politics in Central Europe: the journal of the Central European Political Science Association*. Pilsen: Department of Politics and International Relations of the Faculty of Philosophy and Arts of the University of West Bohemia, 2017, vol. 13, no. 1S, s. 59–74. ISSN 1801-3422. Dostupné také z:

https://www.politicsincentraleurope.eu/documents/file/PCE_16_2_2018.pdf

JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Média, historie a historici. *Historie – Otázky – Problémy*. 2019, roč. 9, č. 2, s. 18–23.

JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. Žurnalistika a mediální studia v česku. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia*. 2013, roč. 13, č. 1–2, s. 53–80.

JIRÁK, Jan, Barbara KÖPPLOVÁ. Fenomén médií ve 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*, 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 7–10.

JIRÁK, Jan. K vývoji novinářského povolání. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, sv. 51, č. 1–4, s. 19–27.

JIRÁK, Jan. Masová média jako předmět odborného zájmu. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2006, sv. 51, č. 1–4, s. 2–7.

MACUROVÁ, Naděžda. Francouzské kulturní podněty v teoretických sporech počátku 20. let. *Česká Literatura*, 1986, roč. 34, č. 2, s. 137–149. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/43745615.

MALÁ, Zuzana. Karel Teige: Požadavky „nového umění“ na pozadí tvorby poetismu. In SCHNEIDER, Jan, ed. a KRAUSOVÁ, Lenka, ed. *Intermedialita: slovo – obraz – zvuk: sborník příspěvků ze symposia [pořádaného Katedrou bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve dnech 7.–8. listopadu 2007]*. 1. vyd. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2008., s. 115–120. ISBN 978-80-244-2054-7.

MALÁ, Zuzana. Rozrůzněná avantgarda: Poznámky ke vztahu expresionismu a avantgardy v českém kontextu. *Česká Literatura*, 2013, roč. 61, č. 1, 2013, s. 68–85. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/42688193.

ORSÁG, Petr. *Mediální text jako historický pramen – Možnosti a limity interpretace*. In BOČÁK, Michal a RUSNÁK, Juraj (eds.). *Médiá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

2008, s. 133–142. ISBN 978-80-8068-888-2. [online]. [cit. 2019-04-02]. Dostupné z:
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bocak1/subor/17.pdf>.

POSLEDNÍ, Petr. *Funkce periodické publikace v literární komunikaci*. In JAREŠ, Michal, ed., JANÁČEK, Pavel, ed. a ŠÁMAL, Petr, ed. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. Vyd. 1. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 9–14. ISBN 80-85778-47-5.

POSLEDNÍ, Petr. Problematika institucí literárního života. *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. 2007, roč. 76, č. 2, s. 151–158.

ROKOSKÝ, Jaroslav. *K dějinám Noviny tiskařského a vydavatelského družstva*. In MAREK, Pavel, ed. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000“ v Olomouci ve dnech 14.–25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001, s. 17–33. ISBN 80-900965-5-7.

SEKERA, Martin. *Aspekty čtení periodického tisku v procesu politické mobilizace české společnosti*. In *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. 1. vyd. Praha: KLP, 2002, s. 121–144. ISBN 80-85917-88-2.

SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. století do počátku 20. století. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*. roč. 53, 2008 č. 1–4, s. 11–18.

SEKERA, Martin. Šmoci, žurnalisti nebo spisovatelé? In MARTINOVSKÝ, Ivan, ed. a KAISEROVÁ, Kristina, ed. *Umění a veřejnost v 19. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Albis international, 1998, s. 57–164.

SCHMIDT, Siegfried. Literární věda na cestě od hermeneutiky k mediální kulturní vědě. *Česká literatura*. 2009, roč. 57, č. 4, s. 542–554.

SRP, Karel. K diskusi o Avantgardách. *Česká literatura*, 2008, roč. 56, č. 5, s. 681–689. Dostupné také z: www.jstor.org/stable/42687455.

STROHSOVÁ, Eva. Jaroslav Durych: Pokus o portrét. *Česká literatura*. roč. 39, 1991, č. 2, s. 132–144.

ŠÁMAL, Petr. K historii pojmu literární kultura. Poznámky z polské literatury. *Česká literatura*. 2005, roč. 53, č. 4, s. 541–555.

TRUNEČKOVÁ, Ludmila. Československá tisková kancelář jako součást ustavování státní suverenity. In: JIRÁK, Jan a SEKERA, Martin (eds.). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C–Literární historie*. 2010, sv. 55., č. 3–4, s. 15–18.

VÁVROVÁ, Kateřina. Vznik brněnské Literární skupiny a jeho reflexe. *Bohemica litteraria*. 2010, roč. 13, č. 1–2, s. 77–89.

Online zdroje:

Filter bubble. *Merriam-Webster.com dictionary*. [online]. [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/filter%20bubble>.

MINÁROVÁ, Eva. *Žurnalistický styl*. In KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit. 2020-06-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/ŽURNALISTICKÝ_STYL.

Stránský, Alfred. *Slovník českých nakladatelství 1849–1949*. [online]. [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.slovník-nakladatelstvi.cz/osobnosti/alfred-stransky.html>.

Trend prodeje deníků se v prvním čtvrtletí nezměnil. *MediaGuru* [online]. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/05/trend-prodeje-deniku-se-v-prvnim-ctvrtletim-nezmenil/>.

VOJTKOVÁ, Milena. Frank Tetauer. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. ÚČL AV ČR, 2006, 30. 11. 2006 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1183>

Kvalifikační práce:

JUNOVÁ, Magdalena. *Obraz novináře v období první republiky*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií, 2015. Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139287>.

KOLENATÁ, Linda. *Obraz novináře a médií v dílech českých spisovatelů první poloviny dvacátého století*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra masové komunikace, 1999. Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc.

KUTEK Lukáš. *Žurnalistika a novinář pohledem představitelů Svobodné školy politických nauk v Praze*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2008. Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, Csc. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/dtdownload/8800027972/>.

MIKLICA, Tomáš. *Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky v Přítomnosti (1924–1939)*. Praha, 2017. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Čeňková, Ph.D. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/177641>.